НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

МАТЕРІАЛИ

V Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«СУСПІЛЬСТВО І ОСОБИСТІСТЬ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ»
(14–15 травня 2024 р.)

Запоріжжя
2024

УДК 316.77
С 90

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол №10 від 04.06.2024 р.)

Рецензенти:
Зикун Н.І., д. н. із соц. комунікацій, професор, декан факультету соціально-гуманітарних технологій та менеджменту Державного податкового університету.
Катаєв С. Л., д. соціол. н., професор, зав. кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету.
Корнієнко В. В., д. псих. н., доцент, зав. кафедри психології і педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Редакційна колегія:
Балухтіна О.М., канд. іст. н., доцент;
Бородулькіна Т.О., канд. псих. н., доцент;
Коваль В.О., канд. пед. н., доцент;
Щербина С.С., канд. соціол. н., доцент;
Островська Н.В., канд. н. із соц. ком., доцент;
Погребна В.Л., д-р філол. наук, професор.

С90 **Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції** «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя,14–15 травня 2024р.) / редкол. : В.Л. Погребна, Н.В. Островська, С.С. Щербина, В.О. Коваль та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. 374 с.

ISBN 978-617-529-468-0

У збірнику розміщено матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі», яка відбулася 14–15 травня 2024року. Коло обговорених проблем: стратегічні напрямки розвитку теорії та практики соціальної роботи, питання соціальної політики в світі та Україні, теоретико-методологічні і прикладні проблеми сучасної журналістики, проблеми та перспективи психологічної науки в Україні.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, а також аспірантів і студентів соціально-гуманітарних факультетів.

УДК 316.77

ISBN 978-617-529-468-0

© Національний університет
«Запорізька політехніка», 2024

ЗМІСТ

НАПРЯМ: СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІОЛОГІЯ

СЕКЦІЯ 1. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Віхляєва Я.Є., Щербина С.С.
СПОСОБИ САМОВІДНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІСЛЯ ТРАВМУЮЧИХ ПОДІЙ..... 10

Гайдукова А.Г., Серга Т.О.
БУДИНКИ ДИТИНИ ЯК ЗАКЛАДИ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ 14

Зайцев Г.К., Щербина С.С.
ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНЕ ПРОСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ 17

Зайцев К.Г., Щербина С.С.
СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ВИМОГ ДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ 20

Кузь А.Є., Щербина С.С.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ..... 23

Лоцман С.Л., Кузьміна М.О.
РОЗВИТОК СТРЕСУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ..... 26

Лященко В.Л., Руденко Ю.Ю.
СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ 30

Недоруєва Д.В., Серга Т.О.
СІМЕЙНІ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЬ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ..... 35

Попович В.М.
ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГУ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ 38

Рибачук К.О.,Серга Т.О.
ПРИЙОМНА СІМ'Я ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ 41

Тищенко К.Р., Серга Т.О.
РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ БЕЗДОГЛЯДНИХ ДІТЕЙ 44

Шелех С.В., Серга Т.О.
МІСЦЕ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ 47

СЕКЦІЯ 2. ФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУРСИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Гноєвой Ю.Г., Попович В.М.
ОЦІНКА РІВНЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ 52

Шеховцов О.В., Кузьміна М.О.
ТЕОРЕТИЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ..... 54

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Баршацький І.В., Серга Т.О.
РОЛЬ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 60

Мироненко А.П., Серга Т.О.
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ 62

Повстенко О.А., Серга Т.О.
СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 65

Танкушина Л.В., Балухтіна О.М.
АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «ПОМІЧНИК ВЕТЕРАНА» 67

Трикоз І.В., Балухтіна О.М.
ПРОЦЕДУРА СТВОРЕННЯ ПРИЙОМНОЇ РОДИНИ В УКРАЇНІ 72

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

Зінченко А.В., Таран В.О.
ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ 80

Катаєв С.Л.
ПЕРЕТВОРЕННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ 84

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Давидюк С.О., Балухтіна О.М.
НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ 87

Зубченко О.С.
ШТУЧНА ПОВСЯКДЕННІСТЬ ЖИТТЯ В ОКУПАЦІЇ 91

Кравченко О.О., Войтовська А.І.
ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ 96

Мимохід Д.К., Таран В.О.
ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ 100

Новак Т.О., Попович В.М.
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В ПЕРІОД ВІЙНИ 104

Попович Я.М.
ЕМОЦІЇ ЯК ФАКТОР МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 106

Тищенко К.Р., Таран В.О.,
СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ПО РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ.....108

НАПРЯМ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ І ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Болотов Д.С., Мірошниченко П.В.
СПОРТИВНІ РОЗВАГИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ ПІВНІЧНОКОРЕЙСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ 112

Волинець Г.М.
РОЗВИТОК ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ОГЛЯД НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ 116

Гавловський Д.В., Березенко В.В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ СТОСОВНО ПИТАНЬ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 121

Гандзюк В.О.
СПЕЦИФІКА ОФОРМЛЕННЯ ТА СТРУКТУРА МОЛОДІЖНОГО ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «KULTMAGAZINE» 124

Горбач В.О., Волинець Г.М.
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОБІЛОГРАФІЇ В ЖУРНАЛІСТИЦІ 127

Дрешпак В.М.
ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 130

Єськова К.В.
МАСОВА КУЛЬТУРА В МЕДІЙНОМУ ВИМІРІ: ВЕРБАЛЬНИЙ І ВІЗУАЛЬНИЙ ПОВОРОТИ 135

Костромицький Р.І.
ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА МЕДІАТЕКСТУ 137

Островська Н.В.
ЛОГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ В РОБОТІ ФАКТЧЕКЕРА 140

Панченко С.А.
ІНТЕГРАЦІЯ В МУЛЬТИМЕДІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА ФОРМУВАННЯ МЕДІАХОЛДИНГУ 143

Пилипенко Д.В., Єськова К.В.
СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ПРОГРАМИ НА МИСТЕЦЬКУ ТЕМАТИКУ 148

Семенко С.В.
СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ВИДАННЯХ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКИХ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ) 151

Сенкевич Г.А., Ярліченкова К.О.
ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ 154

Тонкіх І.Ю.
СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ФОРМАТІ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ 157

Хітрова Т.В.
МЕДІАПРОЄКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ 163

Шишков Д.Ф., Мірошниченко П.В.
ІТАЛІЙСЬКА КІНОХРОНІКА 30-Х РОКІВ ЯК ЗАСІБ ПРОПАГАНДИ ФАШИЗМУ 167

Шкода Д.Ю., Островська Н.В.
ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА: ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 169

Шульженко А.С.
ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО «АРМІЯINFORM» ЯК ДЖЕРЕЛО ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ 173

СЕКЦІЯ 2. ДОСЛІДНИЦЬКІ ПОШУКИ В ЦАРИНІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ (РЕКЛАМА, PR, ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, СОЦІАЛЬНА ІНФОРМАТИКА)

Березенко В.В., Іванець Т.О.
ТРЕНДИ PR-КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УРАЇНУ 176

Іванюха Т.В., Патюпкіна О.В.
ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБІЛОТЕЧНІ ПРОДУКТИ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЗАПОРІЗЬКИХ БІБЛІОТЕК 178

Кізілова Д.О., Мельнікова Ю.О.
МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕЗИ У РЕКЛАМНИХ МАТЕРІАЛАХ....184

Ковпак В.А., Катран В.В.
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ БАГАТОКАНАЛЬНОСТІ КОМУНІКАЦІЙ.....187

Кошурникова В.В., Тонкіх І.Ю.
СУЧАСНІ КАНАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ ЗАПОРІЖЖЯ 191

Куліченко Д.О., Березенко В.В.
РОЛЬ PR-КОМУНІКАЦІЙ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ....198

Мірошниченко П.В
ОЗНАКИ АДВОКАЦІЇ В ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛАХ ПРО КОНФЛІКТНО-ВРАЗЛИВІ ГРУПИ....201

Наливайко О.С., Островська Н.В.
ТЕЛЕМАРАФОН «ЄДИНІ НОВИНИ»: ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ СТАНДАРТІВ 207

Одобецька І.С.
СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ ТЕЛЕРЕКЛАМИ (НА ПРИКЛАДІ «1+1. УКРАЇНА») 211

Онуфрієнко Г.С.
ТВОРЧІ РОБОТИ ПЕРЕМОЖЦІВ ВІД СТУДЕНТСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ НА МІЖНАРОДНИХ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКИХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИХ КОНКУРСАХ: ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ І ЧИННИКИ ДОСКОНАЛОСТІ....215

Онуфрієнко Г.С., Приходько Г.І.
МОВНОКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНДИВІДА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: АКТУАЛІТЕТИ, НОВІ ВІЗІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ....222

Погоренна І.Ю., Островська Н.В.
РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В АНТИКРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ....228

Рула Н.В.
ЦІННІСНА БРЕНД-СТРАТЕГІЯ ЗВО ЯК ДРАЙВЕР ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 232

Санакоєва Н.Д., Холодний П.О.
ТРЕНДИ У СФЕРІ КОМІНІКАЦІЙ У КРЕАТИВНІЙ ІНДУСТРІЇ У 2023 РОЦІ 236

Хітрова Т.В., Чорнобут О.С.
КРАУДФАНДИНГ ЯК СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ РЕСУРС БРЕНДУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ 239

СЕКЦІЯ 3. ДИСКУРСИ ПУБЛІЦИСТИКИ І ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА

Малюцький В.О., Погребна В.Л.
СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ВІЙСЬКОВОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ 242

Погребна В.Л.
ГЕНДЕРНА КАРТИНА СВІТУ В АВТОБІОГРАФІЇ Н.С. СОХАНСЬКОЇ 245

Сардак А.П., Панченко С.А.
ПУБЛІЦИСТИКА МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО: ПЕРЕГУКИ МИНУЛОГО ІЗ СЬОГОДЕННЯМ 249

Скуртул Г.С.
ЗВУКОВА «АТМОСФЕРА» ДОКУМЕНТАЛЬНОГО АУДІОФІЛЬМУ: ВІД ДРАМАТУРГІЇ ДО ГОЛОСІВ-СВІДЧЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ РАДІОСТРІЧКИ «ЗУСТРІНОМОСЬ НА ДРАМІ») 254

Тристан О.І., Скуртул Г.С.
СИНТЕЗ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У РАДІОФІЛЬМАХ (НА ПРИКЛАДІ ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНОГО СЕРІАЛУ «СВІТОЧІ ЕПОХИ» НА РАДІО КУЛЬТУРА) 257

СЕКЦІЯ 4. ІНОЗЕМНІ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Приходько А.М.
КОНЦЕПТОСИСТЕМА АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ МАЛОФОРМАТНИХ ТЕКСТІВ: ДИСКУРСИВНИЙ ЖАНР «ДЕРЖАВНИЙ ГІМН» 263

Тарасенко К.В.
ПОПУЛЯРНА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 267

НАПРЯМ: ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Арап Г.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ НА ВИРОБНИЦТВІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ 271

Бакута Т.Ю.
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРУКТУРІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ 274

Близнюкова О.М., Бойко А.О.
ЕМПАТІЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ 277

Гайворонська Т.О.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІМПЕРСЬКОЇ МОРАЛІ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ 281

Кліменкова О.В., Коваль В.О.
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ 285

Коваль В.О.
КОНЦЕПТ СОЦІАЛЬНОГО САМОПОЧУТТЯ В СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ.....287

Коваль В.О., Івченко С.С.
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ РІЗНИХ СТАНІВ АГРЕСИВНОСТІ НА РІЗНІ СТАНИ ТРИВОЖНОСТІ У ШКОЛЯРІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ 289

Мамчур І.В., Гайдукова І.С.
ЕМОЦІЙНА ЗРІЛІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ДІЇ СТРЕСОВИХ ФАКТОРІВ.....294

Несчотна О.І., Стадник А.Г.
ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ 299

Орел Ю.В.
ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ 302

Плющик К.В.
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ 305

Стадник А.Г., Кузьмін В.В., Малий О.О.
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ 307

Старченко М.Л.
ФАКТОРИ ТА СТАДІЇ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ 313

Федорова Ю.Ю.
ПОНЯТТЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ 316

СЕКЦІЯ 2. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бондаревич І.М.
ЦІННОСТІ ЯК ФАКТОР РЕГУЛЯЦІЇ СТРЕСОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ 320

Коваль О.О., Салюк М.А.
РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ 323

Мельничук І. Я., Мартиненко О.В.
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ 327

Нестеренко І.П.
ВИГОРАННЯ ТА ВТОМА ВІД СПІВЧУТТЯ У ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ) 331

Пащенко Є.А., Коваль В.О.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ 332

Пилипенко К.В.
ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ 336

СЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА ДОРОСЛИМИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ

Гончарова А.І.
РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ТЕ РАПІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ ТА ВОЄННИХ ПОДІЙ 338

Кириченко У.Г.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ АКЦЕНТУЙОВАНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ 340

Радул І.Г.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ……...343

Сагамонова О.С.
РОЛЬ СІМ'Ї У ОСОБИСТІСНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ 345

Xu Bihui, Savelyuk N.M.
PSYCHOLOGICAL TECHNIQUES AND METHODS OF MOTIVATING EMPLOYEES USING IN CHINESE MANAGEMENT 350

СЕКЦІЯ 4. РОЗВИТОК ЛОГОТЕРАПІЇ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО АНАЛІЗУ В УКРАЇНІ

Бородулькіна Т.О.
ПРО СМИСЛ СТРАЖДАННЯ В ЛОГОТЕРАПІЇ ВІКТОРА ФРАНКЛА 353

Несправа М.В.
ЛОГОТЕРАПІЯ ЯК ТОНКЕ НАЛАШТУВАННЯ СОВІСТІ 356

Тютюнник С.В.
АЛКОГОЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК РЕАКЦІЯ НА ЕКЗИСТЕНЦІЙНУ КРИЗУ В КОНТЕКСТІ ЛОГОТЕРАПІЇ ВІКТОРА ФРАНКЛА 359

Шаталович І.В., Шаталович О.М.
АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРЕТЬОЇ ВІДЕНСЬКОЇ ШКОЛИ ПСИХОТЕРАПІЇ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ 361

НАПРЯМ: СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІОЛОГІЯ

СЕКЦІЯ 1. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ВІХЛЯЄВА Я.Є.,
старший викладач, аспірант
кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ЩЕРБИНА С.С.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СПОСОБИ САМОВІДНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІСЛЯ ТРАВМУЮЧИХ ПОДІЙ

Самовідновлення особистості – це процес, під час якого людина звертається до своїх внутрішніх ресурсів і можливостей для того, щоб подолати життєві труднощі, виправити негативні аспекти свого життя і досягти особистісного зростання та самореалізації. Цей процес може включати в себе різноманітні практики, такі як самопізнання, розвиток особистісних якостей, пошук нових цілей і значень, а також відновлення психологічної стійкості після стресу чи травматичних подій.

Самовідновлення особистості може відбуватися на фізичному, емоційному, розумовому і духовному рівнях. Це процес, який може бути індивідуальним для кожної людини, залежно від її потреб, ресурсів і контексту життя. Він може включати в себе певні практики самопізнання, такі як медитація, терапія, саморефлексія, розвиток нових навичок і вмінь, а також зміну життєвого стилю.

Цей процес може бути важливим для досягнення психологічного благополуччя і внутрішньої гармонії. Важливо пам’ятати, що самовідновлення особистості – це постійний ітеративний процес, який відбувається протягом усього життя, і потребує від людини відкритості до змін і розвитку.

Травматичні події – це події або досвід, які можуть спричинити серйозний психологічний стрес та негативний вплив на емоційний стан та

психічне здоров'я людини. Такі події можуть включати природні катастрофи, воєнні конфлікти, насильство, травми, втрату близьких людей, сексуальне насильство, терористичні акти, дискримінацію тощо.

Травматичні події можуть призвести до різних реакцій і наслідків для людини, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривогу, панічні атаки, проблеми зі сном, погіршення фізичного здоров'я, зниження самооцінки, відчуття втрати контролю та інші.

Для подолання наслідків травматичних подій важливо звертатися до професійної допомоги, такої як психотерапія, консультування психолога, групова підтримка чи медикаментозне лікування у випадках важких порушень психічного здоров'я. Також корисною може бути підтримка від близьких людей, здоровий спосіб життя, регулярна фізична активність та здорова розумова діяльність. Але важливим елементом у відновленні після травмуючої події є здатність особистості до самовідновлення.

Соціально-психологічні умови готовності особистості до самовідновлення включають різноманітні чинники, які сприяють розвитку внутрішніх ресурсів і позитивних стратегій пристосування до стресових ситуацій та травматичних подій. До цих умов належать:

1. Соціальна підтримка. Наявність підтримуючих стосунків з родиною, друзями, колегами чи спільнотою може стимулювати готовність до самовідновлення. Емоційна підтримка і практична допомога від інших людей можуть забезпечити важливий ресурс у періоди стресу.

2. Позитивний соціальний клімат. Створення сприятливого соціального середовища, де панує підтримка, взаєморозуміння і довіра, може сприяти розвитку готовності до самовідновлення.

3. Самопізнання. Уміння розуміти свої власні емоції, думки і потреби є ключовим елементом готовності до самовідновлення. Самопізнання допомагає особистості звертатися до власних ресурсів і виявляти позитивні стратегії копінгу.

4. Розвиток резилієнтності. Резилієнтність означає здатність відновлюватися після стресу та адаптуватися до негативних подій. Розвиток цієї якості може сприяти готовності особистості до самовідновлення.

5. Психологічна освіта та підтримка. Отримання знань про психологічні механізми пристосування до стресу та травматичних подій може збільшити готовність особистості до самовідновлення.

6. Можливість самовираження. Дозвіл на вираження своїх почуттів і емоцій без суджень і критики може сприяти самовираженню та самопізнанню, що в свою чергу сприяє готовності до самовідновлення.

Ці умови сприяють розвитку психологічної гнучкості та здатності до самовідновлення, що є ключовими для успішного протистояння стресу та травматичних подій.

Техніки самовідновлення при травмуючих обставинах можуть бути корисними для зняття стресу, полегшення емоційного стану і покращення психічного здоров'я. До ефективних технік належать:

1. Глибоке дихання. Повільне і глибоке дихання може допомогти зняти напругу і стрес.

2. Прогресивна м'язова релаксація. Це вправа, під час якої послідовно напружуються й розслабляються м'язи різних частин тіла. Це допомагає зняти фізичну напругу і сприяє відчуттю спокою.

3. Медитація. Медитація може допомогти зосередитися і зняти розумову напругу.

4. Візуалізація. Уявлення місця або ситуації, де особистість відчуває себе спокійно і безпечно.

5. Психологічна перерва. Це такий спосіб відволіктися від стресової ситуації на короткий час. Це може бути прогулянка, слухання музики, читання книги або будь-яка інша діяльність, яка допомагає відпочити, переключити увагу та думки на інший вид діяльності.

6. Журналінг. Фіксація думок, почуттів і емоції у щоденнику. Це може допомогти розібратися з почуттями і знайти способи подолання стресу.

7. Фізична активність. Регулярна фізична активність може допомогти зменшити рівень стресу і покращити настрій.

Ці техніки можуть бути використані окремо або в поєднанні одна з одною для досягнення максимального ефекту в самовідновленні в умовах стресу та травматичних обставин.

Слід зазначити роль арттерапії у самовідновленні особистості. Арттерапія є ефективним методом самовідновлення при травмуючих обставинах, оскільки вона дозволяє виразити почуття, відобразити думки і переживання через творчий процес мистецтва. Варіації використання арттерапії в самовідновленні:

1. Емоційний вираз. Арттерапія надає можливість відобразити емоції через малювання, кольори, форми і текстури. Це допомагає виразити та розібратися зі складними почуттями, які виникають внаслідок травмуючих обставин.

2. Саморефлексія. Процес творчості у арттерапії може стимулювати саморефлексію та самопізнання. Розглядання власних творів може допомогти краще зрозуміти людині власні думки, почуття і потреби.

3. Релаксація і відпочинок. Зосередження на створенні артпродукту може допомогти відволіктися від стресу та тривоги, зняти фізичну і психічну напругу і створити відчуття спокою.

4. Вираження та втілення нових перспектив. Арттерапія дозволяє дивитися на ситуації з іншого ракурсу і знаходити творчі рішення для вирішення проблем. Вона може сприяти пошуку нових способів мислення і розгляду ситуацій.

5. Поступове самовираження. Через арттерапію можна спостерігати за процесом власного самовираження та розвитку. Відстеження змін у власному творчому процесі може відображати поступове самовідновлення і розвиток.

Арттерапія може бути використана як самостійний метод самовідновлення або у комбінації з іншими психотерапевтичними методами для досягнення більш повного і комплексного ефекту у процесі зцілення від травматичних обставин.

Отже, самовідновлення має значущу важливість для збереження психічного та фізичного здоров'я людини та її здатності ефективно функціонувати в різних сферах життя. Аспекти, які підкреслюють важливість самовідновлення:

1. Зниження стресу. Самовідновлення допомагає знижувати рівень стресу та його негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я. Це дозволяє зберігати баланс і гармонію в житті людини.

2. Підтримка психічного здоров'я. Регулярне самовідновлення сприяє підтримці психічного здоров'я, допомагає вирішувати емоційні та психологічні проблеми, запобігає виникненню депресії, тривожності та інших психічних розладів.

3. Підвищення ефективності. Самовідновлення може підвищити рівень енергії, концентрації та продуктивності, що дозволяє досягати кращих результатів в роботі, навчанні та інших сферах діяльності.

4. Зміцнення стійкості. Люди, які мають розвинені навички самовідновлення, зазвичай краще справляються з труднощами та викликами, що зустрічаються у житті, і володіють вищим рівнем стійкості.

5. Покращення якості життя. Посилення самопізнання, розвиток особистісних якостей та досягнення психологічної гнучкості через самовідновлення сприяє покращенню загальної якості життя.

Самовідновлення є необхідною складовою здорового та щасливого життя, оскільки воно дозволяє людині підтримувати баланс, адаптуватися до змін у житті та досягати більшої гармонії з собою та оточуючим світом.

Список використаних джерел

1. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / за ред. І. Я. Коцана. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.
2. Плескач Б. В., Уркаєв В. С. Соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Актуальні проблеми психології. Т. 3 : Консультативна психологія і психотерапія : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2017. Вип. 13. С. 74–91.
3. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, В. Г. Панка, І. М. Трубавіна. Київ : Агентство "Україна", 2015. 176 с.
4. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / [Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

ГАЙДУКОВА А.Г.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

БУДИНКИ ДИТИНИ ЯК ЗАКЛАДИ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ

Проблема медико-соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, які залишились без батьківського піклування у будинках дитини, організації для них належного догляду з урахуванням індивідуальних особливостей, біологічного фону та наявних захворювань, повного забезпечення всіх фізіологічних потреб, – є досить актуальною, оскільки за даними 2020 року, в Україні існувало 38 будинків дитини, в котрих перебувала і надалі виховується чимала кількість дітей. Оскільки ці діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, представляють собою наймолодшу верству населення, необхідно приділяти особливу увагу їх здоров'ю та розвитку [1].

Будинки дитини представляють собою унікальні медико-соціальні заклади, в котрих можуть перебувати та виховуватись діти віком до 7 років.

Посилена увага надається дітям, котрі мають вади фізичного та психічного розвитку.

Оскільки діти віком від народження і до дошкільного віку мають особливо гостру потребу в отриманні раціонального харчування та правильного догляду за їх здоров'ям, працівники будинків дитини зобов'язані мати глибокі педагогічні, а також медичні знання, знатись на нюансах фізіології та патології розвитку дітей дошкільного віку, а також розбиратись в питаннях, котрі стосуються оздоровлення та виховання дітей.

Діляться будинки дитини умовно на 2 типи.

Перший тип – будинок дитини загального типу – являє собою заклади, в котрих може здійснюватися медико-соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в залежності від різних особливих обставин. До прикладу, в будинки дитини даного типу можуть потрапляти діти з сімей, де батьки не можуть здійснювати піклування, наприклад, через важку хворобу, а також діти, в котрих наявна затримка у розвитку внаслідок несприятливих умов виховання.

Другий тип – спеціалізовані будинки дитини для медико-соціального захисту. В даних закладах можуть виховуватись виключно діти, в котрих наявні відхилення у фізичному/розумовому розвитку. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, що перебувають в цих закладах, можуть мати найрізноманітніші порушення та захворювання, починаючи від ураження нервової системи і закінчуючи ВІЛ-інфекцією [2].

Однак, не дивлячись на те, що тільки другий тип будинку дитини займається виключно хворими дітьми, обидва з цих типів є медичними закладами, які знаходяться у підпорядкуванні органів охорони здоров'я і здійснюють медико-соціальний захист найменших громадян України з числа сиріт та дітей, що позбавлених батьківського піклування.

Діяльність будинків дитини регулюється такими нормативно правовими актами, як Конституція України (254к/96-ВР), законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, наказами МОЗ України, органів охорони здоров'я та власними Положеннями чи Статутами [2].

Функціонування будинку дитини контролюється відповідно до внутрішнього регламенту, який формується за основою загальних стандартів з урахуванням конкретних характеристик кожного закладу. Керівництво будинком дитини покладається на головного лікаря. На посаду головного лікаря можуть бути призначені медичні працівники, переважно педіатри, які мають досвід роботи у цій галузі не менше 5 років [3].

Будинок дитини зобов'язаний виконувати ряд важливих завдань та функцій, аби забезпечити кожній дитині право на здоровий розвиток.

Регулярне проведення медико-соціального обслуговування є важливим аспектом для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей з фізичними та психічними вадами, які тимчасово перебувають у будинку дитини за бажанням їх батьків.

Педіатр (та інші фахівці за необхідності) щоденно має здійснювати медичний нагляд за вихованцями. Додатково, двічі на рік, у весняний та осінній періоди, виконуються детальні медичні огляди дітей. Також важливе систематичне проведення планових профілактичних та оздоровчих заходів.

Необхідно забезпечувати лікування дітей, які, згідно з висновком лікаря, не потребують госпіталізації, а також здійснювати терапію, корекцію та реабілітацію дітей з фізичними та розумовими вадами. Окрім того, ще однією важливою функцією будинків дитини є надання слухових апаратів, окулярів та медикаментів, а також забезпечення спеціалізованої медичної допомоги та реабілітації відповідно до стану здоров'я дитини.

Важливо створювати належні умови для розвитку, виховання та навчання дітей з урахуванням їх віку, як це передбачено в Абзаці восьмому пункту 2.1, що внесений згідно з Наказом Міністерства охорони здоров'я № 69 (z0408-06) від 15.02.2006. Також важливо впроваджувати нові програми медико-соціальної допомоги та педагогічно-виховних заходів для поліпшення умов і якості життя дітей.

Варто додати й таку функцію, котру зобов'язані виконувати будинки дитини, а саме – забезпечувати своєчасне інформування органів опіки і піклування про дітей-сиріт та дітей, які мають правові підстави для усиновлення з місця їх перебування.

Будинки дитини мають зобов'язання забезпечувати дітей житлом, яке відповідає встановленим санітарним нормам, а також надавати необхідний твердий інвентар та столовий посуд. Крім того, вони повинні забезпечувати дітей одягом, взуттям та іншим м'яким інвентарем. Ще одним важливим завданням є забезпечення раціонального харчування, що відповідає потребам та здоров'ю дітей [2].

У підсумку можемо відмітити, що здійснення медико-соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у будинках дитини потребує особливих знань в педіатрії та дошкільній педагогіці з боку працюючого персоналу задля здійснення максимально ефективного догляду та підвищення сприятливих показників розвитку дітей.

В Україні функціонує чітка, налагоджена система, котра своїм комплексним підходом забезпечує дітям належний фізичний, психологічний, а також соціальний розвиток. Будинки дитини виконують всі необхідні функції та завдання, націлені на зростання максимальної кількості здорових в усіх сенсах дітей.

Однак цю систему варто й надалі вдосконалювати, аби збільшувати кількість здорових дітей-вихованців будинків дитини і гарантувати їм право на щасливе та здорове дитинство, котре допоможе уникнути фізичних, психологічних та соціальних проблем у майбутньому.

Основна ціль – створення умов, які б могли гарантувати всім вихованцям будинків дитини відчуття абсолютного захисту, підтримки, а також отримання необхідного розвитку задля збільшення реалізаційних можливостей в дорослому житті.

Список використаних джерел

1. Сила віри. Скільки дітей перебувало у будинках дитини останні 6 років. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/05/31/infografika/suspilstvo/skilky-ditej-perebuvalo-budynkax-dytyny-ostanni-6-rokiv.
2. Про затвердження Типового положення про будинок дитини: Наказ МОЗ України № 123 від 18 травня 1998 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-98#Text.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

ЗАЙЦЕВ Г.К.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ЩЕРБИНА С.С.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНЕ ПРОСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Ключовим моментом проходження державної служби є просування по службі. Воно здійснюється шляхом:

a) зайняття більш високої посади;
b) присвоєння державному службовцю більш високого рангу.

Просування державного службовця може мати місце за наступних умов: наявності вакантної державної посади; наявності необхідної професійної освіти, спеціалізації, досвіду роботи, знання Конституції і законодавства; наявності необхідного стажу державної служби; проходження конкурсу тощо. Прямих заборон на просування по службі в законодавстві на передбачено. Разом з тим, виходячи з окремих правових положень, можна стверджувати, що державний службовець не має права на просування по службі: під час випробування при заміщенні державної посади; в період дисциплінарного стягнення, порушення кримінальної справи або проведення службового розслідування; у рамках граничного віку для перебування на державній службі тощо.

Важливим є з'ясування того факту, що у державного службовця є право на просування по службі з урахуванням кваліфікації та здібностей; сумлінного виконання своїх службових обов'язків тощо, однак немає жодних правових підстав тлумачити це право як суб'єктивне право державного службовця, тобто він не має права вимагати просування по службі, оскільки призначення на посаду відноситься до компетенції державного органу або посадової особи.

Основним принципом вирішення питання щодо просування по службі є: державний інтерес до оптимального заміщення посад державних службовців повинен мати пріоритетне значення перед особистим інтересом державного службовця, який бажає просунення по службі. При цьому на державний орган покладається обов'язок, не перешкоджати службовцю, враховуючи його професійні якості, у просуванні по державній службі в межах державно-службових і фінансових можливостей державного органу.

Процес організації державної служби пов'язаний зі встановленням правового статусу конкретної посади, способів заміщення посад на державній службі та умов вступу на неї, а також підготовкою, добором і розстановкою кадрів державних службовців, зарахуванням їх на посади. При практичному здійсненні державної служби відповідні відносини складаються як у процесі діяльності державного службовця у межах державного органу чи його апарату, де він займає посаду, так і за їх межами.

Вирішення питання про зарахування на державну службу, просування по ній службовців, стимулювання їх праці пов'язане з відношеннями як першої, так і другої групи. З цією метою законодавець встановлює як порядок прийняття та проходження державної служби, так і етику поведінки службовця, вводить категорії посад службовців і ранги, які їм присвоюються.

Складовою системи формування професійного потенціалу соціальних працівників діяльності виступає підсистема їх професійно-кваліфікаційного просування. Це сукупність форм, методів і засобів організації навчання і переміщення державних службовців, яке здійснюється від простої до складної, змістовної праці, від нижчих до вищих ступенів професійної майстерності та посад. Воно є планомірним, послідовним і наперед спроєктованим навчанням. Підсистема дає змогу забезпечувати потреби системи соціального захисту населення у кадрах державних службовців відповідного професійно-кваліфікаційного складу, необхідну мобільність, підготовку їх до зміни функціональних обов'язків у відповідності з розвитком системи соціального захисту населення. Окрім того, забезпечується стабільність системи соціального захисту населення, службових колективів, підвищується задоволеність працею, посилюється службова і творча активність соціальних працівників, узгоджуються інтереси державної служби і кожного конкретного працівника.

Підсистема професійно-кваліфікаційного просування соціальних працівників вирішує завдання зі своєчасного забезпечення системи соціального захисту населення висококваліфікованими державними службовцями, створення можливостей для отримання ними в перспективі відповідної до інтересів і потреб роботи, забезпечення кадрами малопривабливих посад з несприятливими умовами службової діяльності, підвищення ефективності використання соціальних працівників, закріплення на державній службі стабільного контингенту працівників.

Професійно-кваліфікаційне просування соціальних працівників має три форми.

Внутрішньопрофесійна форма: підвищення посади, а також підвищення професійної майстерності у межах своєї професії і посади за рахунок оволодіння суміжними функціональними обов'язками, професіями, оволодіння новітніми засобами і методами соціальної роботи, збільшення зони обслуговування, оволодіння однією або декількома суміжними посадами.

Міжпрофесійна форма: зміна спеціалізації з метою оволодіння новою, а також перехід на роботу в інші структури державної служби органів системи соціального захисту населення за іншою спеціалізацією.

Просування на посади керівника або головного спеціаліста у своєму підрозділі системи соціального захисту населення. Особливості конкретної системи професійного зростання соціальних працівників визначаються специфічними умовами кожного окремого підрозділу системи соціального захисту населення і, зокрема, професійно-кваліфікаційною структурою його державних службовців. Для професій «Соціальна робота» у межах

того діапазону посад, якими тарифікуються роботи за професією «Соціальна робота» у відповідній установі.

У спеціалізованій державній установі системи соціального захисту населення з вузьким поділом функціональних обов'язків, де обмежені можливості посадового зростання, накопичені спеціалістом знання, навички та вміння можуть реалізуватись через розширення сфери діяльності, підвищення інтенсивності праці при переході до виконання більш складних завдань, у випадку підвищення вимог до якості надання послуг у зв'язку з вдосконаленням системи соціального захисту населення.

Головною перспективною проблемою ефективної діяльності державної служби країни є турбота про розвиток та ефективне використання професійно-творчого потенціалу нових працівників. Розвивати молодь (у даній історичній ситуації особливо) – означає посилювати інноваційний, творчий потенціал молодого покоління, закладати основи майбутнього добробуту, нагромаджувати сили для прискореного виходу України з кризового стану. Сьогодні принципово на перший план виходить створення умов для максимального розвитку та ефективного використання творчого потенціалу молоді.

ЗАЙЦЕВ К.Г.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ЩЕРБИНА С.С.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ВИМОГ ДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сучасний стан державної служби в Україні можна охарактеризувати як перехідний, оскільки в ньому спостерігаються як риси, характерні для одержаного у спадок державного апарату, так і новітні тенденції розвитку, що пов'язані із поступовою трансформацією державної служби та пристосуванням її до загальнодемократичних орієнтирів. За таких умов потрібне формування нових стандартів підготовки державних службовців

системи соціального захисту населення до здійснення своєї професійної діяльності.

Виникає потреба в аналізі специфіки соціально-професійного статусу державних службовців, виявленні основних тенденцій його еволюції. Вирішення актуальних проблем формування соціально-професійної групи державних службовців надасть можливість розробити й реалізувати програму структурно-функціонального змісту їх праці на всіх щаблях системи соціального захисту населення.

Це, у свою чергу, дасть змогу визначити основні вимоги до професійної підготовки соціальних працівників, адже наступна конкретизація цих вимог сформує підстави розробити професійно-кваліфікаційні характеристики на окремі посади.

Державний службовець повинен мати, як правило, повну вищу освіту (освітньо-кваліфікаційний рівень – спеціаліст, магістр за спеціальностями галузі «Державне управління» або іншими, професійно орієнтованими для державної служби, з додатковим підвищенням кваліфікації за професійними програмами вказаної галузі), а на посадах керівників структурних підрозділів та їх заступників − обов'язково повну вищу освіту.

Безперервний характер навчання має сприяти постійному поєднанню теоретичних знань з практичними навичками, оволодінню передовими методами та засобами роботи, створювати умови для інноваційної управлінської діяльності.

Необхідна спеціальність (спеціалізація) магістрів державного управління, які можуть заміщати посади державних службовців IV категорії і вище, визначається відповідно до певних груп функцій державного управління, з якими пов'язана їх майбутня діяльність.

При заміщенні посад державних службовців IV категорії і вище кандидатами (докторами) наук ураховується відповідність спеціальності, за якою захищено дисертацію, функціям державного управління, з якими переважно пов'язана діяльність державного службовця, термін після її захисту та науковий стаж пошукача.

Державний службовець повинен володіти:

– знаннями з Конституції України, законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією», а також законодавства з урахуванням специфіки функціональних повноважень відповідного державного органу та структурного підрозділу;

– вмінням вільно орієнтуватися в соціально-політичному просторі, відбирати, аналізувати та узагальнювати інформацію;

– аналітичним мисленням, розумінням сучасних проблем менеджменту, технологією адміністративної роботи, здатністю продукувати нові ідеї, управлінські рішення, соціальні технології.

Державні службовці повинні досконало володіти державною мовою. Крім того, державні службовці, які за характером своєї роботи вирішують питання, пов'язані з формуванням та здійсненням міждержавних зв'язків, повинні володіти на рівні побутового і професійного спілкування однією з іноземних мов.

При цьому обов'язковими для державних службовців різних категорій є такі загальні вимоги.

Для керівників органів державної влади та органів самоврядування:

– глибоке знання питань економіки та вміння застосовувати їх на практиці.

– Для керівників структурних підрозділів органів державної влади та органів самоврядування:

– вміння реалізувати плани роботи свого підрозділу, аналізувати та узагальнювати інформацію з напряму його діяльності з метою визначення досягнень цього підрозділу та заходів щодо усунення недоліків в його роботі;

– здатність визначати терміни, порядок і послідовність виконання робіт.

Для спеціалістів різних категорій: вміння реалізовувати плани діяльності свого функціонального напряму, систематизувати, обробляти, аналізувати та узагальнювати інформацію щодо своєї діяльності з метою визначення досягнень та заходів, спрямованих на усунення недоліків у цій діяльності.

При заміщенні посад державних службовців на конкурсних засадах за рівних професійно-кваліфікаційних вимог та умов до кандидатів на заміщення перевага може надаватися фахівцям, які: мають науковий ступінь за профілем майбутньої роботи; отримали другу нову вищу освіту за фахом, в тому числі в одній із країн з розвиненою економікою, або мають фаховий стаж роботи за кордоном; працювали (працюють) на керівних посадах в державних або казенних підприємствах; володіють однією або декількома іноземними мовами.

Особи, що не мають відповідної освіти або стажу, встановлених кваліфікаційними вимогами, але мають достатній практичний досвід та успішно виконують у повному обсязі покладені на них завдання та обов'язки, можуть бути, як виняток, залишені на займаній посаді або допущені до її зайняття, крім керівних посад, за умови, якщо за результатами оголошеного на заміщення цих посад конкурсу неможливо

підібрати кандидатуру, яка відповідає встановленим вимогам до освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня державного службовця.

Зазначимо, що під час побудови типової моделі фахівця системи соціального захисту населення слід враховувати або ж поєднувати: характеристики професії соціального працівника, специфіку органу, особливості певної посади, професійно важливі знання, вміння та особистісні якості, необхідні для успішної і результативної роботи працівника, а також те, що соціальні працівники є державними службовцями. Необхідно, щоб особистісні властивості орієнтувалися на ефективне функціонування як системи соціального захисту населення загалом, так і самого державного службовця як елемента цієї системи.

КУЗЬ А.Є.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ЩЕРБИНА С.С.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

З урахуванням реалій сьогодення, вторгненням РФ в Україну, через ведення активних бойових дій, з постійною міграцією населення, зокрема сім'ї, які виховують дитину з інвалідністю, соціальне становище значно погіршилося, що істотно вплинуло на їх нормальне та повноцінне функціонування. Загальновідомо, сім'я завжди була, є і буде провідним інститутом у вихованні, розвитку та становленні маленької особистості, що забезпечує захист, безпеку, стабільність дитини. Згідно з дослідженнями О. Вакуленко, В. Галайдюк, О. Кошук, І. Сопівник, І. Пєша, С. Толстоухова, О. Яременко, діти з інвалідністю є соціально вразливою категорією, мають певні вади розумового або ж фізичного розвитку і потребують створення сприятливого соціального середовища, медичних, освітніх, психологічних та соціальних послуг.

У Законі України «Про охорону дитинства» в статті 1, вказано дитина з інвалідністю – дитина зі стійким розладом функцій організму,

спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що викликають обмеження її нормальної життєдіяльності та потребу в додатковій соціальній допомозі і захисту [1]. Сім'я, що виховує дитину з інвалідністю – це сім'я з особливим статусом. Сьогодні такі сім'ї є найбільш уразливішими з верств населення України, чисельність яких постійно зростає. Дізнаючись, що їхня дитина особлива, має певні захворювання, які впливають на повноцінне функціонування і життєдіяльність дитини, встановлення дитині статусу «дитина з інвалідністю», батьки зазнають психологічного стресу, впадають у розпач в процесі чого замикаються у собі. Поява в сім'ї дитини з інвалідністю призводить до дисгармонії в родині, зміні пріоритетів, впливає на соціальне становище, що значно ускладнює процес життєдіяльності членів сім'ї. Труднощі, що виникають у сім'ї, які виховують дитину з інвалідністю, суттєво відрізняються від проблем, повсякденних турбот сім'ї виховуючи здорову дитину. Це зумовило нас детальніше розглянути проблеми з якими стикається сім'я виховуючи дитину з інвалідністю здійснивши аналіз науково-теоретичних джерел. У результаті чого було виявлено, сучасна сім'я в Україні зустрічається з низкою проблем, насамперед: політичними, соціально-економічними, психолого-педагогічними.

В ході теоретичного аналізу наукової літератури (Т. Алєксєєнко, С. Аксьонової, Н. Бутенко, О. Вакуленко, О. Дікової-Фаворської, Г. Дубровинського, А. Зінченко, Н. Комарової, Л. Леонтьєвої, Т. Соловйової, Т. Спіріної та ін.) було встановлено низку проблем із якими зустрічається сучасна сім'я виховуючи дитину з інвалідністю, а саме: соціальна ізоляція сім'ї (через вплив суб'єктивних факторів, зумовлена з одного боку негативним ставленням до інвалідів у суспільстві, з іншого, – власною поведінкою батьків, що виховують дитину з інвалідністю (21%)); матеріальні труднощі, які виникають у результаті збільшення витрат на хвору дитину та браку можливостей батьків повноцінно заробляти, значна різниця між прожитковим мінімумом та встановленими виплатами для осіб з інвалідністю (37%); недостатність соціальної допомоги (підтримки) викликана відсутністю або недостатністю спеціальних програм, направлених на підвищення рівня адаптації сім'ї до нових життєвих умов, ускладнених інвалідністю дитини (24%); дефіцит отримання інформаційної допомоги через нестачу розширеного інформаційного поля щодо питань виховання дитини з інвалідністю (соціальної комунікації (18%)). Водночас, В. Сорочинський у своїх дослідженнях вказує і на інші проблеми сімей, які виховують дитину з інвалідністю: медичне обслуговування (недостатньо безкоштовних послуг щодо лікування,

профілактики та реабілітації, брак кваліфікованих спеціалістів); мобільність (невиконання вимог законодавства щодо створення інклюзивного простору); психологічна допомога сім'ям, які виховують дитину з інвалідністю; доступність освіти; підготовка до самостійного життя [3].

На думку Т. Соловйової, у сім'ї, яка виховує дитину з інвалідністю знижується самооцінка, відбувається почуття провини, стрес поступово переходить у негативізм, батьки звинувачують інших у тому, що дитина має проблеми зі здоров'ям, вадами розвитку. Усвідомлення реального стану здоров'я невірне, батьки не хочуть визнавати важкість хвороби дитини, тобто у членів родини включається своєрідний психологічний захисний механізм [2].

Слід відмітити ще один комплекс проблем сімей, які виховують дитину з інвалідністю, це морально-етична сфера, до якої відноситься: психічна напруга батьків, непорозуміння з боку оточуючих, самотність, байдужість суспільства. Батьки часто впадають у відчай, не знають як їм вирішити свої проблеми й жити далі, зустрічаючись спочатку із психічними проблемами, з часом і фінансовими. У межах дослідження розглянемо періоди психологічного клімату сім'ї, яка виховує дитину з інвалідністю: стан потрясіння, розгубленості, повної пригніченості (у батьків знижується самооцінка, виникає почуття провини за народжену дитину з порушенням фізичного чи психічного розвитку, протест проти злої долі); перехід зі стану потрясіння у негативізм, перенесення провини за стан дитини на інших членів родини, часто на медичний персонал (неадекватне розуміння батьків про стан дитини, не усвідомлення складності захворювання; включається так званий психологічний захисний механізм, віра в зцілення, помилковість діагнозу); депресія батьків, пов'язана із розумінням справжньої картини захворювання дитини та її наслідків, почуття пригніченості; прийняття нової реальності, примирення членів родини, що виховують дитину з інвалідністю, початок послідовної роботи з фахівцями, дотримання програми виховання та розвитку дитини.

У цьому контексті необхідно враховувати проблеми, які виникають у стосунках між батьками та дітьми. Непорозуміння батьків часто виникають через низький рівень культури батьківства, поверхневе уявлення про розвиток дитини, незнання вікової психології, фізіології, педагогіки, методів та прийомів сімейного виховання, брак кваліфікованої допомоги з боку фахівців, що призводить до характерних помилок у сімейному вихованні. Помилковою є точка зору практиків зосередити свою увагу на проблемах дитини й не зважати на те, що відчувають й інші члени сім'ї, виховуючи дитину з інвалідністю. На нашу думку, визначальною

причиною всіх проблем сім'ї, що виховують дитину з інвалідністю полягають у небажанні батьків визнати проблему, ізоляції від суспільства в цілому. Безсумнівно, діти з інвалідністю є найбільш вразливою і незахищеною частиною населення. Вони цілком залежать від батьків, членів родини й потребують систематичної підтримки, допомоги. Отже, як бачимо, коло проблем широке й багатоаспектне, з якими може зіткнутися сім'я, що виховує дитину з інвалідністю досить тісно взаємопов'язані між собою. Зазначена категорія сімей не спроможна в повному обсязі подолати вищезазначені проблеми і потребує кваліфікованої допомоги спеціалістів, тобто конкретній допомозі держави, соціальних служб (соціальній підтримці, соціальному забезпеченні, соціальній допомозі). Тому сьогодні, одним із основних пріоритетів державної політики є забезпечення потреб сімей, у яких виховуються діти з інвалідністю, створення необхідних умов для її повноцінного життя та розвитку, адже, сім'я є першим і основним інститутом соціалізації дитини.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства. Закон України від 18.09.2012 № 5290-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 06.01.2024).
2. Соловйова Т. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, які виховують дитину з інвалідністю, в закладах дошкільної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 5. С. 418–429.
3. Сорочинський В. Є. Організація роботи соціального педагога. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 198 с.

ЛОЦМАН С.Л.,
аспірант кафедри Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

КУЗЬМІНА М.О.,
доктор філософії зі спеціальності
231 «Соціальна робота»,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК СТРЕСУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Розвиток стресу в професійній діяльності є досить актуальною проблемою сьогодення, оскільки він може мати серйозні наслідки для працівників та суспільства в цілому. Стрес може призвести до зниження

продуктивності, погіршення фізичного та психологічного здоров'я та негативно вплинути на взаємовідносини в колективі. Важливо враховувати соціальний аспект розвитку стресу, оскільки він може бути спричинений не лише індивідуальними факторами, але й суспільними умовами, які потребують уваги та врегулювання для створення здорового та продуктивного робочого середовища.

Зокрема, якщо виходити з специфіки військового часу, а саме, працівників, які працюють в прифронтових територіях, то розвиток стресу в професійній діяльності має важливе значення з декількох причин:

1. Вплив на продуктивність: стрес може впливати на продуктивність працівників. Постійний стрес може призвести до зниження концентрації, збільшення кількості помилок і загальної невіддачі у виконанні завдань.

2. Здоров'я працівників: постійний стрес може мати негативний вплив на фізичне і психічне здоров'я працівників. Це може призвести до виникнення або загострення психічних захворювань, таких як депресія або тривожні розлади, а також до фізичних проблем, таких як серцеві захворювання або гастроінтестинальні проблеми.

3. Збереження персоналу: негативне робоче середовище, яке спричиняє стрес, може призвести до збільшення швидкості втрати персоналу. Працівники, які постійно відчувають стрес, шукають інші місця роботи, де вони можуть почувати себе комфортніше.

4. Збільшення витрат на охорону здоров'я: компанії можуть стикатися з збільшеними витратами на охорону здоров'я через збільшення кількості медичних витрат та втрати робочого часу через хвороби, пов'язані зі стресом.

5. Підвищення ризику нещасних випадків на робочому місці: стрес може призвести до погіршення уваги та реакційних здібностей працівників, що збільшує ризик нещасних випадків на робочому місці.

Отже, актуальність розвитку стресу в професійній діяльності полягає в його впливі на якість життя та продуктивність працівників, а також на загальне функціонування організації, особливо в прифронтових територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато науковців займалися дослідженням проблеми стресу в професійній діяльності. Зазначимо кілька відомих дослідників у цій галузі: Ганс Сельє (Hans Selye): канадський науковець, який вперше визначив концепцію стресу та його вплив на організм (розробив теорію

загального адаптаційного синдрому, яка є основою для розуміння реакцій організму на стресори); Річард Лазарус (Richard Lazarus): американський психолог, який розвинув теорію стресу та адаптації (досліджував, як індивідуальні реакції на стресори впливають на емоційне благополуччя); Карен Хайн (Karen Horney): німецько-американська психоаналітична теоретик та психіатр, яка досліджувала взаємодію між стресом та психічними захворюваннями; Роберт Карнегі (Robert Karasek): американський соціолог, який розробив модель відносин між робочим стресом та організаційними чинниками, відому як модель Карнегі; Міхаел Піксентнер (Michael P. O'Driscoll): австралійський психолог, який спеціалізується на дослідженнях стресу на робочому місці, включаючи стрес, пов'язаний з робочими годинами та робочими умовами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати фактори впливу на розвиток стресу в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретичний аналіз дає змогу стверджувати, що емоції є однією з найголовніших характеристик особистості фахівця. За Л. Виготським, емоції беруть участь у процесі психічного розвитку від самого початку до кінця як найважливіший компонент і на кожному новому етапі виявляють глибокі зміни у власній психічній природі.

Таким чином, своєчасне виявлення певної стадії стресу, наявності певного рівня переживань дозволяє більш цілеспрямовано та диференційовано підійти до питання профілактики виникнення виснаження адаптаційних резервів та корекції стресового стану в процесі діяльності.

Зокрема, проведений аналіз дає змогу стверджувати, що інноваційність факторів впливу на розвиток стресу в професійній діяльності полягає в тому, що вони представляють нові або раніше недооцінені аспекти, які можуть впливати на рівень стресу на робочому місці. Ось деякі приклади інноваційних факторів впливу на стрес: технологічні зміни: швидкий темп технологічного розвитку може впливати на робочі умови та вимоги до працівників, створюючи нові джерела стресу, такі як нестабільність робочих процесів або необхідність постійного навчання новим технологіям; робота з віддаленими засобами зв'язку: віддалена робота може забезпечувати більшу гнучкість та автономію, але також може призводити до відчуття відчуження, соціальної ізоляції та недостатнього балансу між роботою і особистим життям; зміни в

організаційній культурі: організації, які активно працюють над створенням підтримливої, відкритої та сприяючої культури, можуть зменшити ризик стресу серед працівників; зміни в структурі робочого часу: альтернативні форми робочого часу, такі як гнучкі графіки роботи або робота на частковий робочий день, можуть зменшити стрес, пов'язаний зі злиттям роботи та особистого життя; психосоціальні та емоційні аспекти робочого середовища: дослідження емоційної інтелігенції, підтримки робочого колективу та психологічної безпеки можуть розкрити нові способи зменшення стресу на робочому місці.

Такі інноваційні фактори впливу на розвиток стресу в професійній діяльності можуть відкривати нові можливості для покращення робочих умов та забезпечення психологічного комфорту працівників. Інноваційний підхід до розуміння та управління стресом може допомогти зберегти здоров'я та підвищити продуктивність працівників.

Подальші дослідження проблематики стресу в професійній діяльності можуть включати кілька перспективних напрямків: 1. Індивідуальні реакції на стрес: вивчення індивідуальних варіантів реакцій на стресори допоможе краще зрозуміти, чому одні працівники впораються зі стресом ефективніше за інших; 2. Взаємодія між стресом та організаційними чинниками: дослідження, спрямовані на аналіз взаємодії між стресом на робочому місці та організаційними чинниками, допоможуть зрозуміти, як організації можуть створити більш сприятливі умови для своїх працівників; 3. Використання технологій для виявлення стресу: розвиток технологій, таких як сенсори та аналітика даних, може допомогти виявити стресові ситуації на робочому місці та розробити індивідуальні стратегії управління стресом; 4. Ефективність інтервенцій та програм з управління стресом: дослідження ефективності різних програм та інтервенцій для управління стресом допоможуть з'ясувати, які підходи є найбільш ефективними для покращення благополуччя та продуктивності працівників; 5. Глобальний підхід до управління стресом: розуміння стресу як глобального явища, що впливає на економіку, суспільство та здоров'я, сприятиме розробці комплексних стратегій для управління стресом на різних рівнях – від індивідів до організацій та суспільства в цілому.

Ці перспективи допоможуть не лише краще зрозуміти природу стресу в професійній діяльності, а й розробити більш ефективні стратегії для його управління та покращення якості життя працівників.

ЛЯЩЕНКО В.Л.,
магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка;

РУДЕНКО Ю.Ю.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Соціалізація молодого покоління у нових умовах українського суспільства, де відбуваються значні трансформації, відзначається зниженням впливу виховних інститутів, таких як сім'я, школа та інші громадські установи. Це відбувається на тлі складних соціально-економічних реформ і потрясінь, кризи в цінностях, соціально-економічної поляризації, що спричиняє ріст ненормативної поведінки в суспільстві загалом, особливо серед молоді.

Останнім часом спостерігається зростання негативних форм девіацій, таких як алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, ігроманія, інтернет-залежність та інші. Недостатня соціальна зрілість та недостатня усвідомленість правових норм часто призводять до ігнорування закону та відмови від соціальних цінностей правопорядку, що проявляється у різних формах девіантної поведінки.

Відповідно, однією з ключових проблем виховання є розробка ефективної профілактичної стратегії, спрямованої на зменшення негативних соціальних впливів та формування позитивної морально-правової культури серед підлітків.

Дослідження різних аспектів девіантної поведінки, факторів, що її викликають, пошук форм і методів профілактичної роботи та подолання девіантної поведінки присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема: В. Афанасьєва, М. Волошенка, Л. Вольнова, Т. Гарасиміва, І. Звєрєвої, В. Оржеховської, Н. Перешеїна, В. Співака, А. Самойлова, С. Харченка, М. Фіцули та інших.

Аналіз поняття «профілактика» дозволяє розширити наше розуміння цього терміну. Так, М. Фіцула визначає місце профілактики поведінкових

відхилень у виховному процесі школи: «У виховній роботі з неповнолітніми велике значення має її спрямованість на запобігання виникненню відхилень у поведінці, тобто профілактика. Однак загальна виховна робота адресована всьому колективу цього віку, що навчається в школі, у той час як діяльність із ранньої профілактики має спеціальних адресатів. До них відносяться: а) неповнолітні з відхиленнями у поведінці; б) джерела формування таких відхилень; в) методи в діяльності різних ланок виховання, які сприяють впливу на зазначені джерела» [7].

Дослідники розкривають зміст профілактики девіантної поведінки в контексті соціалізації молодої людини. Тому профілактика девіантних форм поведінки, насамперед, має полягати у впливі на різноманітні фактори (соціальні, психологічні, біологічні), формуванні взаємодії зацікавлених осіб з різних галузей, міністерств та спеціалістів, а також потребує диференційованого підходу. Підкреслюється багатогранність профілактики: «Якщо ми хочемо запобігти відхиленням у поведінці особистості, то важливо передбачити такі умови, за яких виховний процес охоплює всі сфери життєдіяльності, стає необхідною частиною всього життя суспільства, проникаючи у всі сфери суспільних відносин» [3, с. 41].

У нашій країні існує система соціальних інститутів, які займаються профілактикою відхилень у поведінці дітей та підлітків. Для кожного виду відхилень у поведінці існують конкретні інститути, які здійснюють профілактичні заходи для уникнення подальшого розвитку цих відхилень. На рівні девіантної поведінки профілактичну роль виконують інститути сім'ї та школи через батьків, вчителів, педагогів соціальних та шкільних психологів, а також система позашкільних закладів у формі клубів, спортивних секцій та інших. Основною метою профілактичної діяльності на цьому етапі є створення для дітей та підлітків умов і можливостей, які, з одного боку, дозволяють їм задовольняти свої соціальні потреби позитивними способами, а з іншого – забезпечують своєчасну кваліфіковану допомогу у складних життєвих ситуаціях, які можуть перерости у ризиковані ситуації та призвести до появи відхилень

Профілактика девіантної поведінки представляє собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених дій і процедур у сфері психології та педагогіки, спрямованих на вплив на мотиваційні, ціннісні аспекти особистості, а також на саму поведінку, через яку регулюються внутрішні стимули та коригуються особистісні якості, що впливають на соціальні взаємини та дії.

Ефективність профілактичної діяльності з використанням психокорекції девіантної поведінки підлітків зазвичай визначають за наступними факторами:

– готовність підлітка та його сім'ї до прийняття допомоги фахівців;

– врахування характерологічних особливостей конкретного підлітка;

– можливість перебудови неадаптивної поведінки та отримання навичок адаптивного спілкування;

– співпраця різних фахівців (психологів, педагогів соціальних, медичного персоналу, педагогів) у реалізації профілактичної роботи;

– взаємодія класного керівника, майстра виробничого навчання, психолога та медичного персоналу спрямована на виявлення проблем у поведінці підлітка або групи, прогнозування їх розвитку та організацію роботи з профілактики та корекції агресивної поведінки підлітків.

У роботах В. Афанасьєвої та О. Безпалько відзначається, що соціально-педагогічна діяльність з попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків поділяється на три види: первинну, вторинну і третинну.

Первинна профілактика, яка охоплює загальну популяцію дітей, підлітків і молоді, спрямована на формування активного, адаптивного та високо функціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я [1].

Вторинна профілактика має на меті обмеження поширення окремих негативних явищ у суспільстві або соціальній групі. Вона включає соціально-психологічні та медичні заходи, спрямовані на дітей і підлітків з ризикованою поведінкою, таких як бездоглядні діти чи діти з кризових сімей.

Третинна профілактика включає комплекс соціальних, освітніх та медико-психологічних заходів, спрямованих на відновлення особистісного та соціального статусу людини, її повернення в сім'ю, освітні заклад, трудовий колектив та залучення до суспільно-корисної діяльності [2].

При вивченні профілактичної роботи виявлено, що найбільш ефективною є первинна профілактика, яка включає різноманітні підходи, такі як інформаційна робота, емоційне навчання, вплив на цінності та знання, виховання протидії, надання альтернатив, а також вплив соціального середовища та однолітків. Вторинна та третинна профілактика переважно здійснюється за участю інших фахівців, таких як медичні працівники та психологи.

І. Козубовська розглядає соціально-педагогічну профілактику на трьох рівнях:

1. Особистісний рівень, де вплив на цільову групу спрямований на формування якостей особистості, які сприяють підвищенню рівня здоров'я та відповідальності за власні дії.

2. Сімейний рівень, який передбачає вплив на мікросоціум – сім'ю та найближче оточення дитини, з метою підтримки зміни способу життя та вирішення конкретних проблем.

3. Соціальний рівень, що сприяє актуалізації проблем у суспільстві та зміні суспільних норм стосовно здоров'я та способу життя, що стосується осіб, які стали жертвами асоціальних моделей поведінки. Робота на цьому рівні сприяє створенню сприятливих умов для впливу на особистісний та сімейний рівні [4].

У нашому розумінні, педагог соціальний виступає як сполучна ланка між адміністрацією школи, класним керівником і шкільним психологом. Його завданням є організація соціально-педагогічної профілактичної роботи, проведення соціально-педагогічної освіти для батьків та взаємодія з громадськістю. Співпраця педагога соціального з іншими учасниками профілактичної діяльності включає різні форми, такі як консультації, проведення практикумів для підлітків та їх батьків, організація семінарів та батьківських зборів, колективний аналіз інформації, проведення спільних заходів для підлітків і т.д.

До основних завдань педагога соціального під час соціально-профілактичної діяльності належать:

– Організація соціального оточення, включаючи вплив на соціальні фактори через застосування соціальної реклами, спеціальних програм, заходів з участю молодіжних ідеалів, а також організацію роботи з підлітками на вулицях та інше.

– Інформування, що передбачає проведення лекцій, бесід, розповсюдження спеціальної літератури, відео- та телефільмів, з метою впливу на когнітивні процеси особистості та підвищення її здатності до прийняття конструктивних рішень.

– Активізація особистісних ресурсів та формування соціально важливих навичок, що реалізується через групові тренінги, які є однією з найперспективніших форм роботи з підлітками.

– Мінімізація негативних наслідків девіантної поведінки через організацію альтернативної діяльності та врахування позитивних потреб особистості.

– Організація здорового способу життя, що включає розуміння особистої відповідальності за здоров'я, такі як здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, дотримання режиму праці та відпочинку, спілкування з природою та уникнення надмірностей. Ця робота може здійснюватися як на індивідуальному, так і груповому рівнях [6].

І. Підласий та О. Шарапова висвітлюють кілька методичних прийомів, які є доцільними для застосування у профілактичній роботі з неповнолітніми, які схильні до девіантної поведінки:

– акцент на принциповій позиції та висування категоричних вимог, що активно стимулює до їх виконання, особливо коли мова йде про важливі суспільні норми поведінки;

– підхід, спрямований на ліквідацію не наслідків, а причин, що породжують неправильні дії з боку неповнолітнього;

– постійний моніторинг та систематичне спостереження за проявами відхилень у поведінці з наступною відповідною реакцією;

– комбінація порад, прохань та переконань з передбаченням можливих наслідків або покарань;

– збереження об'єктивності та розумного підбору засобів стимулювання та покарання [5, с. 26].

Для отримання докладної інформації про девіантну поведінку підлітка, важливо: встановити контакти з людьми, з якими підліток мав позитивні взаємини; вивчити обставини, за яких діяли ці позитивні впливи та виявити авторитетних осіб і заняття, які мають значення для підлітка.

Отже, з урахуванням зазначеного вище можна прийти до висновку, що девіантна поведінка представляє собою систему дій або окремі вчинки, які суперечать встановленим у суспільстві правовим або моральним нормам. Це є способом задоволення потреб особистості у випадках, коли вона не усвідомлює суспільних норм, не розуміє суперечностей між ними та своєю поведінкою, не має можливості задовольнити свої потреби відповідно до прийнятих норм або свідомо відмовляється їх дотримуватися. Все це підкреслює необхідність проведення профілактичної роботи з підлітками шляхом науково обґрунтованих та своєчасних соціальних, педагогічних, психологічних та медичних заходів з метою запобігання формуванню відхилень від основних норм поведінки.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва В.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2009. № 1. С. 47–52.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Городяненко В.Г. Соціологія: підручник. Київ : Академія, 2005. 560 с.
4. Козубовська І.В., Товканець Г.В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування. Ужгород : Патент, 1998. 195 с.
5. Підласий І.П., Шарапова О.В. Корекція девіантної поведінки молодших школярів: експериментальні матеріали. Черкаси : ЧДГУ, 2002. С. 26.

6. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 300 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закладів освіти. Київ : Академія, 2000. 544 с.

НЕДОРУЄВА Д.В.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СІМЕЙНІ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЬ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Діти, позбавлені батьківського піклування, – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків.

Діти без батьківського піклування можуть мати складнощі з соціальною адаптацією. Вони можуть почувати відчуженість та відсутність стабільності, що ускладнює їхню можливість успішно інтегруватися у суспільство та розвиватися в ньому. Брак стабільності та підтримки може призвести до недостатнього розвитку особистості, навчальних та соціальних навичок, що ускладнює їхню здатність досягти успіху в подальшому житті. Загалом, проблема дітей без батьківського піклування залишається актуальною через їхню велику потребу в захисті, підтримці та можливостях для успішного розвитку.

Вирішення проблеми дітей без батьківського піклування вимагає комплексного підходу. Суспільство повинно забезпечити систему

соціальної підтримки та опіки, яка забезпечить дітям стабільність, безпеку та можливості для розвитку та самореалізації. Це включає в себе створення дитячих будинків, прийомних сімей, опікунських програм, а також розвиток програм соціальної та психологічної підтримки [1].

В Україні на сьогодні діють такі сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як: усиновлення, опіка, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу та патронат над дитиною. Проте, саме усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, було та залишається пріоритетною формою влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

Опіка та піклування, як сімейна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлюється для забезпечення виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, хвороби або якщо батьки цих дітей стосовно них позбавленні батьківських прав чи з інших причин залишилися без батьківського піклування. Опікун призначається за його особистою заявою та перевага надається особам, які перебувають у родинних відносинах із дитиною, проте потрібна згода дитини. Опіка та піклування встановлюється за місцем проживання дитини або майбутнього опікуна/піклувальника. Опіка встановлюється над дітьми, які не досягли чотирнадцяти років та залишилися без батьківського піклування. Піклування встановлюється над неповнолітніми дітьми віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Опікун призначається з осіб, які є близькими дитині, або інших осіб, із врахуванням їхньої можливості виконувати опікунські обов'язки. Також, при встановленні опіки будуть враховуватися стосунки, які склалися між тим, хто пропонується в опікуни, та дитиною. Побажання самої дитини враховуються при досягненні нею десятирічного віку.

Усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, яке здійснене на підставі рішення суду, окрім випадків, коли здійснюється усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України.

Дитячий будинок сімейного типу, як сімейна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, це прийняття за плату в родину, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, на виховання та для спільного проживання не менше п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей, включаючи рідних, у цій сім'ї не може перевищувати десяти осіб. Вихованці перебувають у дитячому будинку сімейного типу до досягнення ними вісімнадцятирічного віку, а в разі

продовження навчання – до його закінчення, але не пізніше досягнення ними двадцяти трьох років.

До дитячого будинку сімейного типу в першу чергу влаштовуються діти, які перебувають між собою в родинних стосунках, за винятком випадків, коли за медичними показаннями або з інших причин, ці діти, не можуть виховуватися разом. Діти, які є вихованцями дитячого будинку сімейного типу мають право підтримувати особисті контакти із своїми біологічними батьками та іншими родичами, у випадку, якщо це не суперечить їхнім інтересам та не заборонено відповідним рішенням суду, і у разі зміни обставин, що призвели до сирітства, можуть повертатися в біологічні родини. Форму спілкування дітей-вихованців із родичами визначає орган опіки та піклування за погодженням із батьками-вихователями.

Прийомна сім'я – це сімейна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, коли сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно, за плату взяла з установ для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей.

Українське законодавство встановлює жорсткі вимоги щодо позбавлення батьківських прав. Це важливий аспект у сфері захисту прав та інтересів дітей, який визначається чіткою процедурою та критеріями, що повинні бути виконані для здійснення такого рішення.

Згідно із Сімейним кодексом України, позбавлення батьківських прав можливе лише у судовому порядку. Це означає, що рішення про позбавлення батьківських прав може бути прийняте тільки судом після ретельного розгляду всіх обставин справи [2].

Таким чином, в Україні існують різні правові форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишились без батьківського піклування. Завдяки цьому кожна дитина отримує соціальну підтримку та опіку в залежності від своєї індивідуальної життєвої ситуації.

Список використаних джерел

1. Збірник нормативно-правових актів з питань діяльності спеціалізованих закладів і формувань у сфері соціальної підтримки сім'ї, дітей та молоді / Леонтьєва Л.Є., Вакуленко О.В. Київ, 2007. С. 106–115.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 2002 р. № 2947-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України,* 2002, № 21-22, ст.135.

ПОПОВИЧ В.М.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГУ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Однією з таких ефективних технологій, яка не лише сприяє особистісному розвитку працівників, розвитку їхніх ресурсів, а й сприяє успішній адаптації нових членів команди, підвищує мотивацію та ефективність спільної командної діяльності, на наш погляд, є коучингова технологія.

Як показують зарубіжні дослідження, коучинг нині є досить популярним і знаходить застосування в політиці, економіці, освіті, бізнесі та багатьох інших сферах діяльності. Однак сучасна версія коучингу прийшла до нас зі спорту як один із методів навчання тенісу. Її автор, Т. Геллвей, творець теорії «внутрішньої гри» (inner games) зазначав, що спортсмену важче подолати опонента всередині, ніж супротивника в реальній грі [3, с. 24]. Головне завдання тренера він убачав у тому, щоб допомоги спортсмену подолати внутрішні сумніви й хвилювання. Отже за Т.Гелвейем, коучинг – це методика розкриття потенціалу особистості, коли сам гравець знаходить власний, кращий шлях розвитку своїх здібностей для досягнення результату.

Згідно з визначенням запрононованим членами Міжнародної федерації коучів (ICF – International Coach Federation) коучингом називається процес, побудований на принципах партнерства, який стимулює мислення й творчість клієнтів, щоб надихати їх на максимальне розкриття свого потенціалу, як особистого, так і професійного [4].

Погоджуючись з міркуваннями авторів, зазначимо, що коучинг є ефективним інструментом, що забезпечує не лише розкриття внутрішнього потенціалу членів команди, а й сприяє підвищенню мотивації, яка є визначальним фактором ефективності діяльності.

Досліджуючи роль коучингу в процесі розвитку персоналу, науковці О. Марцінковська та Н. Фижик порівнюють цю технологію з тренінгом, розмежовуючи дані поняття. На думку авторів, коучинг є більш сфокусованим, контекстуалізованим та індивідуально спрямованим інструментарієм розвитку працівників, а також більш вигідним капіталовкладенням, порівняно з традиційними тренінговими методами,

оскільки він орієнтований швидше на досягнення успішних результатів ніж на пошук причин існуючих проблем чи формування корисних навичок [1, с. 258].

За дослідженнями М. Нагари, коучинг виконує такі основні функції на підприємстві: 1) розвитку (забезпечує розвиток трудового потенціалу та компетенції працівників, кар'єрний рух); 2) креативну (дає змогу працівникам максимально виявляти ініціативу, генерувати нові ідеї, приймати креативні рішення); 3) комплексного консультування (використовується в усіх сферах та усіма підрозділами, на будь-якій стадії їх організаційного розвитку); 4) мотивуючу (дає змогу працівникам забезпечувати досягнення як особистісних цілей, так загально організаційних); 5) адаптаційну (навчає працівників швидко пристосовуватись до мінливих умов навколишнього середовища). У свою чергу, Є. Логвиновський виділяє такі основні функції коучингу на підприємстві: 1) функція, яка допомагає розвиватися персоналу та будувати кар'єру; 2) креативна функція, яка підштовхує кожного працівника мислити по новому, генерувати нові ідеї та проявляти ініціативу у розробці нових планів підприємства; 3) комплексна функція, де коучинг може функціонувати у будьякому виді діяльності, застосовуючись як на підприємстві, у бізнесі, так і у повсякденному житті; 4) функція, яка мотивує персонал виконувати роботу краще, наполегливіше, впевнено та правильно; 5) адаптаційна функція, яка дає змогу працівникам з легкістю пристосовуватися до нових умов як на підприємстві, так і у навколишньому середовищі.

На сьогодні існує багато видів коучингу. Наведемо декілька типологій. Так, В. Пащенко виділяє наступні види коучингу [2, с. 498]: 1) командний (сприяє організації та модерації процесу командної роботи, підвищує потенціал кожного члена команди й організації в цілому для досягнення спільної мети; формує у кожного учасника відповідальність за свої дії; учасники наповнюють цей процес експертним змістом); 2) проєктний (спрямований на досягнення корпоративних цілей та зростання прибутку; ефективний та потужний спосіб запуску й розвитку проєкту, коли потрібно знайти найкращий варіант вирішення нестандартного завдання, що виникло в проєкті з мінімальними витратами наявних ресурсів); 3) agility коучинг (орієнтований на швидку та дбайливу мобілізацію особистісного потенціалу, підвищення гнучкості мислення всіх членів команди; зосереджений на фокусах уваги: довіра, зворотній зв'язок, візуалізація для розстановки пріоритетів, мистецтво конструктивної конфронтації, розвиваюча коучингова комунікація); 4) лайф-коучинг (передбачає досягнення цілей команди шляхом розкриття

особистісного потенціалу та усвідомленості кожного учасника; кожний член команди набуває нових навичок, відкриває власні здібності й досягає кінцевого результату – досягнення поставленої мети).

Виходячи із проаналізованих нами наявних нині класифікацій видів коучингу найбільш повною та деталізованою є класифікація, запропонована Інститутом розвитку організації (IOD – Institute of Organization Development), що є глобальною учіннєвою організацією. Інститут пропонує у 25 країнах світу сертифіковані онлайн програми з питань розвитку організацій, пошуку та розвитку талановитих працівників, професійного розвитку, коучингу менеджерів вищого рівня, розвитку лідерства та ін., що були відзначені різними нагородами. Передусім, коучинг класифікують за місцем проведення (той, що проводять в організації, разом з тренінгами й менторингом, а також за її межами). За рівнем формальності коучинг може бути інформальним і майже не структурованим, формальним та чітко структурованим, чи комбінацією обох видів). Класифікація за змістом передбачає виокремлення 15 різних видів коучингу: бізнес коучинг, індивідуальний, особистісний (лайф), кар'єрний, груповий, коучинг ефективності виконання трудових обов'язків, коучинг щойно призначених на керуючу посаду, коучинг стосунків, розвиваючий, коучинг оцінювальний, поведінковий, послідовно-неперервний, презентаційний, командний.

Таким чином, про коучинг можна говорити як про ефективну взаємодію менеджера і співробітника в цілях вирішення завдань, що стоять перед ними. За будь-яких змін, як внутрішніх, так і зовнішніх, коучинг дозволить співробітникам максимально швидко адаптуватися до цих змін, знайти шляхи підвищення своєї ефективності в нових умовах, знайти в собі ресурси для відповідності новим умовам, досягнути максимальної самореалізації. Коучинг не замінює навчання та тренінги, але він чудово з ними поєднується і дозволяє максимально використовувати їхній ефект на практиці.

Список використаних джерел

1. Марцінковська О., Фижик Н. Роль коучингу в розвитку персоналу. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Ч. 2. С. 257–260.
2. Пащенко В.В. Технологія коучингу як ефективний інструмент створення командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 11. С. 496–498.
3. Gallway T. W. The Inner Game of Tennis: The Classic Guide to the Mental Side of Peak Performance. New York: Random House Trade Paperbacks, 2008. 134 p.
4. ICF: International Coach Federation. Ukraine Chapter. 2019. URL: https://icf-ukraine.org/biznes-kouching-20.

РИБАЧУК К.О.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПРИЙОМНА СІМ'Я ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Сім'я – запорука безпеки, стабільності та надійності кожної дитини. Розуміння особливостей функціонування сім'ї, безсумнівно, є важливим моментом, оскільки саме в сім'ї розвивається і формується особистість дитини. Сім'я створює систему цінностей, норм і традицій для своїх дітей і сприяє їх інтеграції в суспільство. Саме тому Україна надає пріоритет влаштуванню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї, оскільки вони є соціальною моделлю, яка демонструє особливості інститутів, соціальних норм і соціальних цінностей кожної країни.

Кожна дитина має право на виховання в сімейному оточенні, незалежно від того, чи може її біологічна сім'я забезпечити їй нормальні умови життя та навчання, чи виконують батьки свої обов'язки чи ні. За дітей, які в певних життєвих ситуаціях залишилися без опіки батьків, держава несе відповідальність за забезпечення їх розвитку та навчання. Сімейний кодекс України, Закони України «Про охорону дитинства» та «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування батьків» визначають сімейне виховання як першочергове завдання у влаштуванні дітей [1].

Перевіреними формами сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є:

1. Усиновлення – є усиновлення особою дитини у свою сім'ю на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду.

2. Другою за значимістю формою влаштування дітей-сиріт та дітей, які не перебувають під опікою батьків, є опіка. За загальним правилом,

опікуном або піклувальником призначається особа, яка перебуває в родинних стосунках з дитиною, позбавленою батьківського піклування. Враховуються побажання та особисті стосунки вихователя та можливості родича по догляду за дитиною. Над дітьми до 14 років встановлюється опіка, а над дітьми від 15 до 18 років – піклування. Опіка та піклування, як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, встановлюються для забезпечення виховання дітей у зв'язку зі смертю чи хворобою батьків, або якщо батьки цих дітей позбавлені щодо них батьківських прав або з інших причин позбавлені батьківського піклування. Опіка та піклування встановлюються за місцем проживання дитини або опікуна/піклувальника.

3. Останнім часом набула розвитку альтернативна форма – прийомна сім'я. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» прийомна сім'я – це сімейна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, коли сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно, за плату взяла з установ для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей.

4. Наступний вид розміщення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування є сімейні дитячі будинки. За змістом ця форма патронатного виховання дуже схожа з попередньою з тією лише різницею, що в одній сім'ї виховується не менше 5 і не більше 10 дітей (включаючи власних).

Діяльність прийомних сімей регулюється «Положенням про прийомні сім'ї», прийнятим постановою Ради Міністрів України (2002 р.) [2]. Метою створення прийомної сім'ї є створення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Усиновлені діти приймаються в сім'ю до досягнення них вісімнадцяти років або до закінчення навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах, але не пізніше досягнення дитиною 23 років.

Створення прийомних сімей допоможе вирішити проблему тимчасового врегулювання долі дітей, батьки яких через певні обставини не можуть займатися вихованням. У цьому випадку дитина передається до прийомної сім'ї на певний період часу, доки не зникнуть проблеми в сім'ї

через неспроможність біологічних батьків піклуватися про дитину та забезпечити їй необхідний рівень життя та розвитку.

Особливостями прийомної сім'ї як альтернативного сімейного устрою для дітей, які не перебувають під опікою батьків, є те, що:

– дитина, яка виховується в прийомній сім'ї, не втрачає статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, забезпечені всі законні права для цих категорій дітей;

– кандидати у прийомні сім'ї обов'язково проходять тренінги, спрямовані на те, щоб допомогти батькам зрозуміти питання, пов'язані з появою нової дитини в сім'ї, засвоїти соціальний статус дитини; прийомні батьки співпрацюють із соціальними працівниками служби підтримки прийомних сімей для вирішення проблем усиновленої дитини;

– соціальні працівники виступають посередниками між прийомною сім'єю та державними структурами, які займаються проблемами дітей;

– утримання у сім'ї прийомних дітей здійснюється за рахунок держави, один із батьків отримує матеріальну підтримку;

– сім'ї отримують статус «прийомної сім'ї», на підставі рішень органу місцевого самоврядування встановлюються відносини між прийомними батьками та організацією, яка приймає рішення про створення прийомної сім'ї для виховання та спільного проживання, з визначенням прав та обов'язків обох сторін [3].

Батьки влаштовують прийомних дітей в приватні помешкання, законодавством не передбачено пільг щодо поліпшення житлових умов при взятті на облік прийомної сім'ї. Однією з умов прийняття дитини є можливість закріпити за нею окреме місце проживання в прийомній сім'ї.

Список використаних джерел

1. Бевз Г. М. Сім'ї заміщувальної опіки : соціально-психологічні аспекти. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології / редкол. : С.Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін. Київ : Міленіум, 2005. Вип. 9 (12). С. 104–115.

2. Бевз Г., Ейдеміллєр В. Інформаційна компанія з рекрутування кандидатів у прийомні батьки : критерії ефективності. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. 2004. № 3 (8). С. 5–14.

3. Бондарівська Є. В. Сенс та стратегія особистісно-орієнтованого виховання. *Педагогіка*. 2001. № 1. С. 17–24.

ТИЩЕНКО К.Р.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ БЕЗДОГЛЯДНИХ ДІТЕЙ

У сучасному світі проблема бездоглядності дітей є однією з найбільш актуальних соціальних проблем. Недостатнє батьківське піклування, бідність, насильство в сім'ї – це лише деякі з причин, що призводять до того, що діти опиняються в складних життєвих обставинах.

Україна, подібно багатьом країнам світу, стикається з проблемою бездоглядності дітей. Бездоглядність може бути результатом різних чинників, таких як соціально-економічні труднощі, сімейні конфлікти, війни або природні катастрофи [1]. Проблема безпритульності дітей в Україні є актуальною, і багато дітей потребують не лише фізичного забезпечення, але й психологічної та соціальної допомоги.

Завдяки інноваційним підходам і впровадженню новітніх технологій, соціально-реабілітаційні центри знаходять успішні шляхи розв'язання цієї проблеми [2].

Ключовим напрямком роботи таких центрів є соціальна реабілітація, яка включає:

– індивідуальну роботу, спрямовану на виявлення проблем, потреб та ресурсів дитини, а також на розробку плану реабілітації;

– групову роботу, що включає роботу з групами дітей для розвитку соціальних навичок, комунікації та формування позитивної самооцінки;

– сімейну роботу, зосереджену на покращенні стосунків між членами сім'ї та навчанні батьків виховним навичкам;

– соціально-педагогічну роботу, зосереджену на вихованні, навчанні та розвитку дитини;

– психологічну роботу, що включає корекцію психоемоційного стану дитини, подолання психологічних травм та формування стійкості до стресу.

Соціально-реабілітаційні центри застосовують ефективні технології соціальної роботи з бездоглядними дітьми. Вони включають:

– Індивідуальні та групові консультації. Працівники центру проводять зустрічі з дітьми для психологічної підтримки, виявлення їх потреб і вирішення проблем.

– Розвиваючі програми. Центри пропонують навчальні, творчі та розвиваючі програми, які сприяють розвитку соціальних, когнітивних та емоційних навичок дітей.

– Соціальна адаптація. Дітей навчають адаптуватися до нового оточення, виховницького колективу та відновлюють довіру до дорослих.

– Співпраця з сім'єю. Центри співпрацюють з біологічними сім'ями дітей, підтримують їх та надають консультації щодо відновлення взаємозв'язків [3].

Один із прикладів такої роботи – Комунальний заклад «Запорізький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Запорізької обласної ради. Цей заклад є важливим інститутом, який надає допомогу бездоглядним дітям, сприяючи їхньому фізичному, психологічному та соціальному відновленню. У Центрі проживають та отримують соціальну допомогу діти віком від 3 до 18 років. Фахівці Центру використовують у своїй роботі різні технології соціальної роботи, що дозволяє їм максимально ефективно допомагати дітям.

Центр пропонує широкий спектр послуг з соціальної реабілітації дітей, включаючи:

– індивідуальну та групову роботу з психологами та соціальними педагогами;
– сімейну роботу;
– соціально-педагогічну роботу;
– психокорекційні заняття;
– навчання за загальноосвітньою програмою;
– професійну підготовку;
– медичне обслуговування;
– юридичну допомогу [4].

Однією з ключових технологій, що використовується в Центрі, є індивідуалізований підхід до кожної дитини. Працівники закладу проводять комплексний аналіз потреб та можливостей кожної дитини, враховуючи їхні індивідуальні особливості, досвід та рівень розвитку. Це дозволяє створити персоналізовані програми реабілітації, спрямовані на досягнення конкретних цілей і відновлення дитини у соціумі.

Ще однією важливою технологією є використання інтерактивних методів роботи з дітьми. Застосування сучасних інтерактивних технологій, таких як комп'ютерні програми, відеоігри та інші інноваційні засоби, допомагає привернути увагу дітей і зробити процес навчання та реабілітації цікавим та ефективним.

Для успішної реабілітації бездоглядних дітей важливою є також робота з їхніми сім'ями та формування позитивного соціального середовища. У Центрі активно застосовуються методи роботи з батьками та опікунами, спрямовані на підтримку сімейних відносин, вирішення конфліктів та створення умов для повернення дітей до сімейного оточення, коли це можливо та безпечно.

Окрім цього, «Запорізький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей» активно впроваджує інноваційні підходи до співпраці з громадськістю та місцевими органами влади. Спільна робота з громадськістю сприяє підвищенню свідомості громадськості щодо проблеми бездоглядності дітей та залученню громадськості до активної підтримки соціальних програм та проєктів [2].

Завдяки діяльності Центру тисячі дітей отримали шанс на краще життя. Багато з них повернулися до своїх сімей, деякі здобули освіту та знайшли роботу. Центр також допомагає дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, знайти нові сім'ї.

Таким чином, соціальна реабілітація бездоглядних дітей є складним та багатогранним процесом, який потребує застосування різних технологій соціальної роботи. Комунальний заклад «Запорізький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Запорізької обласної ради є одним із найуспішніших прикладів роботи з бездоглядними дітьми в Україні.

Результати діяльності подібних закладів мають велике теоретичне значення для розвитку соціальної роботи з бездоглядними дітьми. Практично – ці результати сприяють покращенню якості життя дітей та їхнього подальшого інтегрування в суспільство.

Список використаних джерел

1. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. ст. 354.
2. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства : статистичний збірник за 2020 рік. Державна служба статистики України ; [відп. за вип. І. В. Калачова]. Київ : ДССУ, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.
3. Кривачук Л. Актуальні проблеми соціально-правового захисту бездоглядних і безпритульних дітей: окреслення специфіки. *Науковий вісник. «Демократичне врядування»*. 2014. Вип. 14. С. 6–10.

4. Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565. URL: http://zakon2. rada.gov.ua/ laws/show/ 565-97-%D0%BF (дата звернення: 19.04.2024).

ШЕЛЕХ С.В.,
магістрант спеціальності «Соціальне забезпечення»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

В установах виконання покарання (УВП) соціально-виховна робота є одним із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених (ч. 3 ст. 6 КВК). Кримінально-виконавчий кодекс України 2004 р. вперше на рівні закону визначив її поняття як цілеспрямованої діяльності персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення поставленої мети.

Перш за все соціально-виховна робота спрямована на необхідність корекції соціальної поведінки засуджених під час перебування їх у місцях позбавлення волі, поваги до правил співжиття, на формування та закріплення у них сумлінного ставлення до праці, прагнення до заняття корисною діяльністю, підвищення культурного рівня, загальноосвітнього і професійного навчання, розвиток корисної ініціативи, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки.

Стимулювання правослухняної поведінки засуджених здійснюється диференційовано за допомогою внутрішньої класифікації засуджених, враховуючи їх особистість, учинений злочин, психічний і психологічний стан, ступінь соціальної занедбаності. Виховна робота – це засіб духовного впливу на особистість засудженого, поновлення або прищеплювання навичок правильної орієнтації в системі моральних цінностей, загальноприйнятного соціально-нормативного життя в суспільстві.

УВП конкретні програми диференційованого виховного впливу на засуджених повинні враховувати виховні можливості інших засобів виправлення засуджених: режиму відбування покарання, праці,

загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заохочувальних заходів, залучення засуджених до самовиховання, самодіяльних організацій, досвід громадських, благодійних і релігійних організацій.

Варто особливо підкреслити, що участь засуджених у виховній роботі враховується як при визначенні ступеня їх виправлення, так і при застосуванні заходів заохочення, стягнення та різних пільг. Розпорядок дня колоній може передбачати виховні заходи, участь у яких для засуджених є обов'язковою, і з цією метою встановлюється щоденна виховна година, яка за рекомендаціями Державного департаменту України з питань виконання покарань (ДДУПВП) проводиться за певною тематикою в спеціально відведений день кожного тижня.

В УВП соціально-виховна робота зосереджена у відділеннях соціально-психологічної служби, її організація базується на розробках, методичних рекомендаціях фахівців-науковців, досвідчених спеціалістів ДДУПВП з психології, педагогіки, кримінально-виконавчого права. Начальники відділень соціально-психологічної служби, психологи, ведуть облік засуджених, які беруть участь у загальних і спеціальних (корекційних) програмах. На засіданнях методично-виховної ради колонії періодично розглядається стан і ефективність їх реалізації.

Індивідуальна програма соціально-психологічної роботи складається на кожного засудженого, який відбуває покарання у виді позбавлення волі. Вона має декілька розділів, де передбачені соціально-демографічна і кримінально-правова характеристика засудженого, відомості про окремі нахили, здібності, фізичні особливості, наміри і плани на період відбування покарання та наслідки їх реалізації. Окремі розділи передбачають оцінку прогресу виправлення засудженого, наслідки індивідуального спостереження за ним і зміст проведених бесід, психологічну характеристику та рекомендації психолога колонії, облік заохочень і стягнень тощо.

Нині наказом ДДУПВП у виправних і виховних колоніях реалізуються програми: «Духовне відродження», «Творчість», «Освіта», «Професія», «Фізкультура і спорт», «Подолання алкогольної та наркотичної залежності», «Підготовка до звільнення». Програми сприяють формуванню у засуджених свідомого ставлення до цілей свого виправлення, розуміння перспективи дострокового звільнення від відбування покарання від своєї особистої поведінки, здорового способу життя, моральності, корисної зайнятості, розвитку здібностей, ініціативи, особистого потенціалу, загального та фахового навчання, професійних навичок, що допоможуть в їх соціальній адаптації після звільнення і в подальшому житті.

З метою впровадження нових форм і методів у виховну роботу з засудженими до позбавлення волі, вивчення їх на основі індивідуальних програм психолого-педагогічного впливу, в системі УВП діє соціально-психологічна служба. Це спеціальна структура, функціонування якої забезпечується психологами, які виконують завдання психологічного вивчення засуджених, надання їм допомоги під час відбування покарання і в подальшому процесі соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі.

Основні напрями діяльності цієї служби, її завдання і функції (психодіагностична, прогностична, корекційна, виховна, консультативна, профілактична, просвітницька, дослідницька) передбачають:

1) надання психологічної допомоги засудженим, вивчення і узагальнення їх особистих та групових характеристик, спрямованих на визначення індивідуально-психологічних особливостей поведінки, виявлення серед засуджених груп «ризику» (тобто тих, хто має психічні відхилення, схильних до проявів зовнішньої або внутрішньої агресії у вигляді самогубства або членоушкодження, створення конфліктних ситуацій, нападу на персонал установи та ін.) осіб, які потребують профілактичного обліку;

2) оцінку перспектив розвитку особи, прогнозування можливої індивідуальної і групової поведінки засуджених з урахуванням особистісних, характерологічних якостей та наявної соціально-психологічної обстановки;

3) цілеспрямоване досягнення позитивних змін психічного стану, особливостей поведінки і особистості засуджених;

4) розробку індивідуальних та групових програм виховання засуджених;

5) виявлення, усунення та запобігання особистісних і групових негативних психологічних явищ, які виникають у процесі відбування покарання, формування позитивного морально-психологічного клімату серед засуджених, надання індивідуальної психологічної допомоги засудженим, а також (у разі необхідності) персоналу установи;

6) підвищення психологічної компетентності персоналу установи, надання йому рекомендацій і кваліфікованої методичної допомоги щодо роботи з групами та окремими засудженими, навчання формам і методам, прийомам психолого-педагогічної корекції;

7) поширення психологічних знань серед персоналу та засуджених, підвищення рівня їх психологічної культури;

8) сприяння в проведенні наукових досліджень та впровадження їх результатів у практичну діяльність.

Якщо конкретизувати діяльність психолога як фахівця цієї служби, то він виконує наступні завдання:

1. Надання психологічної допомоги засудженим та особам, взятим під варту.

2. Розробка та реалізація спільно з персоналом установи індивідуальних і групових програм психокорекційного і педагогічного впливу на засуджених з урахуванням їх індивідуальних особливостей та ступеня соціально-педагогічної занедбаності.

3. Підвищення психологічної майстерності персоналу установи: надання кваліфікованої методичної допомоги, навчання формам та методам психологічного вивчення особистості і середовища засуджених та осіб, взятих під варту, а також прийомам психолого-педагогічної корекції.

4. Узагальнення та впровадження в практику роботи установи сучасних методів психолого-педагогічного впливу на засуджених та осіб, взятих під варту.

5. Участь у проведенні оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення для визначення цілей і заходів проведення з засудженими соціально-виховної роботи.

Та наступні функції:

1. Дослідницька функція спрямована на сприяння у проведенні наукових досліджень у галузі психології і педагогіки та впровадженні їх результатів у практичну діяльність.

2. Консультативна функція полягає в наданні рекомендацій персоналу установи щодо роботи з групами та окремими особами, попередженні негативних явищ і формуванні позитивного соціально-психологічного клімату у середовищі засуджених та осіб, взятих під варту.

3. Корекційна функція полягає в цілеспрямованому досягненні позитивних змін психічних станів, особливостей поведінки та особистості засуджених і осіб, взятих під варту.

4. Профілактична функція спрямована на виявлення, усунення та попередження особистісних і групових негативних психологічних явищ, які виникають внаслідок перебування особи в ізоляції від суспільства, надання психологічної допомоги засудженим та особам, взятим під варту, а також у разі необхідності безпосередньо персоналу установи.

5. Прогностична функція полягає в оцінці перспектив розвитку особи, прогнозуванні можливої індивідуальної і групової поведінки засуджених та осіб, взятих під варту, на основі виявлених особистісних, характерологічних якостей та наявної соціально-психологічної обстановки.

6. Просвітницька функція спрямована на поширення психологічних знань серед персоналу установи, засуджених та осіб, взятих під варту, підвищення рівня їх психологічної культури.

7. Психодіагностична функція полягає у вивченні й узагальненні особистісних та групових характеристик засуджених та осіб, взятих під варту, спрямованих на визначення індивідуально-психологічних особливостей їх поведінки, встановленні наявності у них тих чи інших психологічних якостей, виявленні серед засуджених та осіб, взятих під варту, таких, що потребують підвищеного контролю з боку персоналу установи.

Загалом, виховний процес із засудженими містить три основні складові:

1) виховна робота – вплив на духовний і фізичний розвиток засуджених, корекція їхньої поведінки з метою досягнення позитивних змін особистості;

2) соціальна робота – надання засудженим допомоги у розв'язанні соціальних проблем, сприяння поновленню і розвитку соціально-корисних зв'язків та реінтеграція їх у суспільство;

3) психологічна робота – надання засудженим психологічної допомоги, зниження психотравмуючого впливу умов позбавлення волі на особистість.

Реалії сучасного життя в УВП потребують суттєвого збільшення штату психологів-спеціалістів з урахуванням того, що, за даними ДДУПВП, приблизно 90 % засуджених, які направляються до виправних колоній, перебувають у стресових станах, з них 60 % у стані депресії та 30 % у стані агресії. Саме за цих обставин ми вважаємо, що кожне відділення соціально-психологічної служби УВП, особливо виховних колоній, повинно мати свого психолога. До того ж нагальною необхідністю стає психологічний супровід осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, жінок, неповнолітніх, інвалідів. Професійного втручання і допомоги психологів у подоланні негативних наслідків службової діяльності потребують і самі працівники УВП, враховуючи їх специфічні психічні навантаження, обумовлені оточуючим середовищем, екстремальними ситуаціями, специфікою умов служби.

СЕКЦІЯ 2. ФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУРСИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ГНОЄВОЙ Ю.Г.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ПОПОВИЧ В.М.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОЦІНКА РІВНЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

Соціальний ризик – це значуща для суспільства обставина об'єктивного характеру, яка робить людей та їхні сім'ї нездатними самостійно забезпечити себе. Внаслідок цього вони потребують додаткового матеріального захисту з боку держави.

У сучасному світі соціальні ризики стають все більш актуальними та впливовими на життя суспільства. В Україні, як і в багатьох інших країнах, виникає низка складних проблем, які породжують соціальні ризики та вимагають комплексного аналізу та управління. Оцінка рівня соціальних ризиків є ключовою для розробки ефективних стратегій соціального розвитку та захисту вразливих груп населення.

Першим серйозним викликом є економічна нестабільність. В Україні непостійна економічна ситуація веде до зниження рівня життя багатьох громадян, безробіття, зростання бідності та соціальної напруженості. Ці фактори створюють несприятливе середовище для розвитку та підвищують ризики соціальних конфліктів.

Другим важливим аспектом є політична нестабільність та корупція. Нестабільність у політичній сфері може призвести до збільшення соціальних ризиків шляхом погіршення умов життя громадян, обмеження їх прав та свобод. Корупція також впливає на рівень соціальних ризиків, оскільки поглиблює нерівності, підточує довіру до владних структур та обмежує доступ до ресурсів для вразливих груп населення.

Демографічні зміни також створюють свої власні соціальні ризики. Збільшення частки літнього населення, масова міграція та нерівномірний розподіл населення за регіонами можуть призвести до напруження в системі соціального забезпечення та загострення проблем у сфері охорони здоров'я та освіти.

Масовість соціальних ризиків свідчить про те, що вони зачіпають значну кількість людей. Так, демографічна криза в Україні призвела до скорочення працездатного населення, зростання навантаження на систему соціального забезпечення та інших негативних наслідків. Аналіз державних видатків на соціальне забезпечення може слугувати додатковим підтвердженням громадського, соціального та масового характеру соціальних ризиків в Україні.

Витрати державного бюджету на соціальне забезпечення за 2020-2023 роки свідчать про те, що держава визнає наявність значних соціальних ризиків та вживає заходів для їх мінімізації. Так у 2023 році на соціальне забезпечення було виділено 264,3 млрд грн, що склало 18,8 % фактичних видатків загального фонду державного бюджету [1]. Темпи зростання фінансування соціальних видатків в Україні суттєво сповільнились. Це пов'язано з великими витратами на оборону, які значно зросли у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації.

Для того щоб зменшити соціальні ризики необхідно використання комплексного підходу, який охоплює економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти суспільства. Також управління соціальними ризиками вимагає активної взаємодії між урядом, громадськістю, бізнесом та міжнародними партнерами для розробки та впровадження ефективних стратегій та програм. Передбачення соціальних ризиків та вжиття запобіжних заходів може значно знизити їх вплив та забезпечити більш стійкість суспільства до негативних подій. Слід надавати значення систематичному моніторингу та аналізу соціальних ризиків для оперативного реагування на зміни у суспільстві та впровадження коригувальних заходів [2, с. 314–319].

Незважаючи на ці виклики, в Україні є перспективи для зменшення соціальних ризиків та підвищення якості життя громадян. Запровадження ефективних соціальних програм, усунення неефективного використання державних коштів, забезпечення адресності допомоги та посилення контролю за її наданням, реформування системи охорони здоров'я та освіти, боротьба з корупцією та створення сприятливого інвестиційного клімату можуть сприяти зниженню рівня соціальних ризиків та забезпечити стабільний соціальний розвиток країни. Держава має не лише підтримувати вразливі верстви населення, але й створювати умови для їх самостійного розвитку.

Отже, оцінка рівня соціальних ризиків в Україні є важливою задачею для розробки стратегій соціального розвитку та забезпечення стабільності суспільства. Необхідно поєднувати зусилля уряду, громадськості та

міжнародних партнерів для вирішення цих проблем та створення кращого майбутнього для всіх громадян України.

Список використаних джерел

1. Доходи держбюджету України: вебсайт. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/
2. Дикань В.Л., Посохов І.М. Дослідження міжнародних стандартів управління ризиками. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 314–319.

ШЕХОВЦОВ О.В.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»

КУЗЬМІНА М.О.,
доктор філософії зі спеціальності
231 «Соціальна робота»,
доцент кафедри « Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Вступ із розкриттям актуальності проблеми дослідження. Актуальність проблеми організації соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, в сучасному світі вимагає розроблення та впровадження ефективних методів та технологій соціально-психологічної роботи з цією категорією дітей. Теоретичні підходи до організації соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, є важливим аспектом вирішення цієї проблеми.

Діти, позбавлені батьківського піклування, – це діти, які втратили батьківську опіку та підтримку через різні обставини, такі як смерть батьків, розлучення, злочини або інші негативні події; це діти, які перебувають під опікою держави або інших організацій через втрату батьківської опіки; діти, які залишилися без належної опіки та підтримки батьків або законних опікунів; діти, які потребують особливої уваги та захисту через втрату батьківської опіки або небезпеку для їхнього добробуту [2].

Серед українських учених, які суттєво вплинули на дослідження технологій соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, слід виокремити М. Бардишевську, О. Бєрєжну,

А. Гусєву, І. Звєрєву, І. Манохіна, А. Паляничко, Ж. Петрочко, А. Прихожан, Л. Шипіцину, В. Шпак та ін.

Вивчення змісту та особливостей соціальної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, висвітлено у працях багатьох фахівців та науковців у галузі соціально-психологічної роботи, серед яких дослідження Л. Тюпті, Е. Холостової, О. Горбушиної, Г. Бочарової, А. Капської, П. Павленок, В. Шахрай та ін.

Стан проблеми дослідження в науковій літературі свідчить про наявність численних досліджень та публікацій, присвячених соціально-психологічній роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування. Подальші наукові розвідки із соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, становлять важливий фундамент для розвитку професійної практики та сприяють кращому розумінню потреб цієї групи клієнтів, що підкреслює актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Теоретичні підходи до організації соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, є важливим інструментом для розроблення та впровадження програм та послуг, спрямованих на захист прав цих дітей та забезпечення їхнього добробуту.

Теоретичні погляди у сфері соціально-психологічної роботи надають можливості для глибокого розуміння потреб клієнтів, а також для розроблення ефективних програм і послуг. Психологічно орієнтована, соціологічно орієнтована та комплексна (біопсихосоціальна) теоретична база допомагає соціальним працівникам та психологам забезпечити комплексний погляд на проблеми та потреби клієнтів, що сприяє більш успішному виробленню стратегій допомоги.

Психологічно орієнтовані теорії соціальної роботи становлять собою сукупність теоретичних концепцій соціально-психологічної роботи, які ґрунтуються на пізнанні закономірностей психологічного розвитку і статусу дитини в суспільстві [1]. Вони зосереджені на психологічних, емоційних, а не соціальних, структурних чинниках виникнення у клієнта складних життєвих ситуацій. З огляду на це, допомога клієнтові може відбуватися шляхом його оптимізації щодо використання особистісних і соціальних ресурсів для впливу на несприятливу ситуацію його життя.

Слід зазначити, що психоаналіз суттєво розширив уявлення про сутність допомоги дітям, позбавлених батьківського піклування, у соціально-психологічної роботи. Психодинамічна теорія соціально-психологічної роботи сфокусована на внутрішньому житті дитини, розглядає її дії та поведінку як такі, що є наслідком процесу мислення, а не

особливостей міжособистісних відносин або навколишньої ситуації. Вона пропонує гарно розроблені техніки діагностування соціального відхилення, дає змогу прогнозувати перспективи поліпшення стану. Представниками цього напряму можна вважати К. Юнґа, А. Адлера, К. Хорн, Е. Фромма, Е. Берна. Активну роль у становленні психоаналітичної теорії відіграла американка М. Річмонд.

Когнітивно-біхевіористська теорія соціально-психологічної роботи ґрунтується на ідеї допомоги клієнтові, орієнтуючись на особливість його мислення, установки, які в кінцевому підсумку спрямовують його дії. Сутність допомоги полягає у регуляції соціальної поведінки клієнта шляхом набуття навичок відпрацьовувати механізми своїх вчинків адекватно до соціальних умов. Гуманістична теорія вбачає головні резерви в особистості самої людини, у початково закладених у неї силах добра, психічного здоров'я й бажання до самовдосконалення. Тому в рамках цієї теорії соціально-психологічної роботи клієнтам відводять роль активних творців власного життя, чий стиль може бути обмежений тільки фізичними або соціальними впливами. Допомога у виборі стратегії дій для клієнта має орієнтуватися на його пошук власного життєвого призначення. Засновниками гуманістичного напряму в психології вважають К. Роджерса, А. Маслоу, Ф. Перлза, В. Франкла та ін.

Згідно із теорією подвійного (потрійного) мандата в соціально-психологічній роботі, головний якої полягає в тому, що соціальні працівники, психологи, педагоги мають виконувати подвійну (іноді потрійну) роль: сприяти інтересам та потребам своїх клієнтів, а також служити інтересам суспільства [6]. У контексті соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, теорія подвійного (потрійного) мандата набуває особливого значення. Спеціалісти з соціально-психологічної роботи мають не лише гарантувати дітям безпеку, покриття їхніх основних потреб і захист від насильства, але й працювати над тим, щоб забезпечити їм можливості для розвитку, самореалізації та інтеграції у суспільство.

Можливості використання цієї теорії в соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, передбачають: розвиток програм, спрямованих на формування соціальних навичок та адаптацію до нового оточення; роботу з планування майбутнього дітей, сприяння їхньому освітньому та професійному розвитку; забезпечення психологічної підтримки та терапевтичної допомоги дітям, які пережили стресові ситуації.

Враховуючи складну ситуацію дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальні працівники та психологи мають брати до уваги

обидві сторони подвійного (потрійного) мандата – гарантування безпеки та захисту клієнтів, а також сприяння їхньому розвитку та інтеграції у суспільство.

Можливості застосування теорії в соціально-психологічній роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування, полягає у створенні програм та заходів, спрямованих на боротьбу із стигматизацією дітей, яким бракує батьківського піклування; організації та проведенні тренінгів та роботи з громадськими організаціями, спрямованих на популяризацію позитивного ставлення до таких дітей та позначення їхніх потреб у суспільстві.

Можливості застосування теорії системного підходу в соціально-психологічній роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування, полягає в:

1. Розумінні дитини як частини більшої системи: врахування впливу родини, школи, спільноти та інших факторів на життя дитини.
2. Розвитку програм та інтервенцій на основі системного аналізу: створенні комплексних програм, спрямованих на покращення умов для дітей, яким бракує батьківського піклування, з урахуванням упливу різних компонентів системи.
3. Взаємодії з різними рівнями системи: розвитку програм сприяння співпраці між родиною, школою, спільнотою та іншими установами для покращення життя дитини.

Теорія екологічного підходу в соціально-психологічній роботі виникла в контексті розвитку екологічної науки та теорії систем. Її основними авторами є Урі Бронфенбреннер та Джеймс Гарднер. Сутність цієї теорії полягає в тому, що вона розглядає людину як частину більшої системи, що містить родину, школу, спільноту, суспільство та природне середовище. Зміни в будь-якому з цих компонентів можуть мати великий уплив на життя людини.

Можливості застосування теорії екологічного підходу в соціально-психологічній роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування [4]:

1. Родина: розуміння впливу родинного середовища на дитину, сприяння створенню позитивних умов для дитини в прийомних сім’ях або установах дитячого дому.
2. Школа: розвиток програм психосоціальної підтримки для дітей, позбавлених батьківського піклування, сприяння їх успішному навчанню та адаптації до шкільного середовища.
3. Спільнота: створення програм і заходів для залучення громадськості до підтримки дітей, яким бракує батьківського піклування,

сприяння їх інтеграції у спільноту та формування позитивних взаємин з оточенням.

Отже, теорія екологічного підходу допомагає розглядати проблеми дитини, позбавленої батьківського піклування, в контексті ширшої системи, що дає змогу розуміти вплив різних факторів на її життя та сприяти розвитку комплексних програм та інтервенцій для покращення її життя. Теорії та підходи соціально-психологічної роботи з дітьми, що позбавлені батьківського піклування, та сиротами містять: концепції, які уточнюють закономірності та функції соціалізації: в концепції функціоналізму Е. Дюркгейма підкреслено, що соціалізація є головним засобом суспільства, завдяки якому до біологічної та егоїстичної сутності людини додається нова соціальна сутність, унаслідок чого людина отримує можливість вести моральне соціальне життя [3]. Соціалізація – це процес засвоєння людиною соціальних норм і підпорядкування їм. Соціалізація забезпечує міцність і збереження суспільства і передання інформації між поколіннями.

Джейн Адамс – британська соціальна працівниця – розробила поняття «позитивного виховання» (positive parenting), яке ставить акцент на позитивний вплив на дитину, забезпечення її потреб у любові, захисті, стабільності та позитивних взаєминах [6]. Модель «позитивного виховання» базується на підході, спрямованому на позитивну взаємодію з дітьми, створення сприятливого середовища для їхнього розвитку та навчання батьків (прийомних батьків) ефективних стратегій виховання.

Основними принципами моделі «позитивного виховання» є [7]:

1. Емоційна підтримка: створення емоційно позитивного середовища для дитини, виявлення та вираження любові, розуміння та підтримки її емоційних потреб.

2. Встановлення чітких меж: сприяння розвитку здорового самоконтролю та встановлення чітких правил і очікувань для дитини.

3. Позитивне спілкування: використання конструктивного способу спілкування з дитиною, позитивного підходу до вирішення конфліктних ситуацій та навчання її ефективної комунікації.

Роль моделі «позитивного виховання» полягає в тому, щоб створити сприятливе середовище для фізичного, емоційного та соціального розвитку дитини. Це також сприяє формуванню позитивних міжособистісних взаємин, розвитку самоповаги та самоконтролю. Застосування моделі «позитивного виховання» в роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування, полягає у зменшенні конфліктних ситуацій між прийомними батьками та дітьми; покращенні емоційного стану дитини та створення

позитивного психологічного клімату в сім'ї; розвитку здорових міжособистісних навичок спілкування у дитини.

Результати аналізу наукових джерел за проблемою дослідження показали, що соціально-психологічна робота з дітьми, позбавленими батьківського піклування, ґрунтується на різних теоріях та підходах, що визначають методи та стратегії роботи з цією категорією дітей.

Список використаних джерел

1. Євтух М.Б. Соціальна робота в зарубіжних країнах: навчальний посібник. Київ : СПД Чалчинська Н.В., 2016. 169 с.
2. Лавриченко Н. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. Київ : ВІРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.
3. Печенко І.П. Проблема соціалізації особистості в контексті сучасної педагогіки. *Вісн. Київ. міжнар. ун-ту :* Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Київ : КиМУ, 2006. Вип. 9. С. 207– 222.
4. Соціальна робота в Україні: теорія та практика : посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді / за ред. А.Я. Ходорчук. Київ : ДЦССМ, 2003. 264 с.
5. Стадник А., Кузьміна М., Шеховцов О. Теоретичні підходи до організації психолого-соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування. *Габітус: науковий журнал* / редкол. : І.В. Шапошникова (гол. ред.) та ін. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 58. С. 98–103.
6. Integrating Technology into Child Welfare Practice: A Theoretical Model for Implementation by Dana Weiner and Fred Wulczyn. Published in Child Welfare. Vol. 92. No 2. March/April 2013. Pp. 9–26.
7. Technology and Child Welfare: A Longitudinal Examination of the Organizational Factors Associated with the Adoption of Technology by Jill Duerr Berrick, Jill H. Horwitz, BarbaraNeedell, and Richard P. Barth. Published in Children and Youth Services Review. Vol. 32. Issue 6. June 2010. Pp. 857–865.

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

БАРШАЦЬКИЙ І.В.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Орієнтація сучасної соціальної політики на заохочення приватної ініціативи, підприємництва і розвиток відносин приватної власності, на ринок і конкуренцію не повинна ігнорувати місце і роль трудових колективів, їх колосальний потенціал в області формування ефективної вітчизняної економіки, боротьби з бідністю, підвищення суспільного добробуту народу. Виявлення цього потенціалу, а також місця і ролі трудових колективів в принципово нових (якісно інших, ніж раніше) соціально-економічних і соціокультурних умовах ще до кінця не здійснено.

Проблематика трудової соціалізації, пов'язана з дослідженням трудових колективів, їх ролі в соціально-економічному і соціокультурному розвитку нашого суспільства, найбільш активно розроблялася в радянський період нашої історії.

Трудовий колектив підприємства, установи, організації – це об'єднання всіх працівників, що здійснюють спільну трудову діяльність на підприємстві, в установі, організації на основі трудового договору (контракту).

В трудовому колективі в сумісній праці забезпечується єдність і поєднання інтересів суспільства, працедавця і працівника.

Трудові колективи покликані примножувати матеріальні і духовні багатства країни, раціонально використовувати ресурси, що є, проявляти невпинну турботу про членів колективу, про поліпшення умов їх праці, побуту і відпочинку.

В сучасних умовах, коли права підприємств істотно розширені і навіть такі основні питання, як визначення структури підприємства, органів управління ним, встановлення об'ємів витрат на зміст

підприємства, розв'язуються ними самостійно, питання про управління набуває особливого значення.

З відродженням приватної власності саме власник майна здійснює свої права по управлінню підприємством. Він може управляти майном підприємства самостійно або через уповноважені їм органи.

Проте, відомо, що в процесі створення нової вартості, доходів, прибутки беруть участь і праця, і капітал. Співвідношення того і іншого при розподілі прибутку украй важко встановити. І від того, хто реально управляє підприємством, залежить дуже багато що.

Ціль залучення трудящих до участі в управлінні виробництвом полягає як в зміцненні соціального миру, так і в підвищенні зацікавленості в результатах своєї праці.

Трудовий колектив виступає як суб'єкт трудового права на державному, муніципальному, а також колективному виробництві.

Основна роль трудового колективу зводиться до зміцнення трудових відносин працівників такого або іншого виробництва, що відповідно вабить спільність праці. Трудовий колектив бере активну участь в охороні прав і законних інтересів своїх працівників, а також в рішенні важливих питань підприємства, що зачіпає інтереси працівників.

Трудовий колектив – це живий організм, тому що він складається з людей, і йому також властиві нездужання і навіть хвороби, властиві живим людям. Можна лікувати слідства хвороби, для цього лікарі приписують ліки, уколи, дієти, у гіршому випадку – хірургічні операції, ефективність такого лікування часто непередбачувана, краще лікувати причини хвороби, але виявити причину захворювання дуже важко, особливо якщо хвороба запущена .

Роль і значення трудових колективів в розвитку суспільства величезна. Від ефективності і якості праці працівників кінець кінцем залежать процвітання суспільства, рівень і якість життя людей. Шлях же до успіху кожного трудового колективу – це зниження собівартості і витрат виробництва, підвищення його ефективності, технічного і технологічного рівня і рівня організації виробництва; підвищення об'ємів і якості продукції, що випускається, і послуг; максимальний облік запитів споживача і зниження цін з метою завоювання ринку збуту, у результаті – поліпшення всій економіки і рівня життя населення зокрема.

Основна роль трудового колективу зводиться до зміцнення трудових відносин працівників такого чи іншого виробництва, що відповідно тягне спільність праці. Трудовий колектив бере активну участь в охороні прав і законних інтересів своїх працівників, а також у вирішенні важливих питань підприємства, які зачіпають інтереси працівників.

МИРОНЕНКО А.П.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

Забезпечення адекватного соціального захисту для малозабезпечених верств населення є ключовим завданням для будь-якої справедливої та розвиненої держави. Організація системи соціального захисту малозабезпечених верств населення в розвинутих країнах базується на державних соціальних службах, які відповідають за захист та добробут людей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Зарубіжний досвід соціального захисту малозабезпечених верств населення передових країн відзначається рядом особливостей, які можуть бути корисними для вдосконалення вітчизняної системи соціального захисту.

Соціальний захист малозабезпечених верств населення в США є важливим аспектом державної політики, спрямованим на забезпечення соціальної справедливості та покращення якості життя найбідніших громадян.

У США законодавча база щодо захисту малозабезпечених верств населення складається з ряду федеральних програм та законів, спрямованих на забезпечення соціального захисту та допомоги найбіднішим громадянам. «Закон про соціальний захист» (Social Security Act) встановлює основні принципи соціального захисту в США, включаючи програми пенсійного забезпечення, медичного страхування та допомоги малозабезпеченим сім’ям.

Програми цієї країни, такі як Social Security, TANF, SNAP та Medicaid, надають грошову допомогу, медичну підтримку та харчування для тих, хто опинився у скрутному фінансовому становищі.

Ці програми забезпечують пенсії, медичну допомогу та інші види підтримки для малозабезпечених громадян. Крім того, у США діють програми місцевого рівня, які надають допомогу у пошуку роботи та житла

для бездомних. Вони спрямовані на забезпечення соціального захисту та покращення якості життя малозабезпечених сімей в США, а також на попередження бідності та соціальної виключеності.

У Канаді соціальний захист організований на рівні провінцій та територій, де діють різні програми соціальної допомоги, медичного страхування та пенсійного забезпечення, допомоги сім'ям з дітьми. Канадська система соціального захисту відома своєю увагою до гендерної рівності та інклюзивності, що сприяє зменшенню нерівностей у суспільстві. Все це зазначено у «Законі про соціальне страхування», «Законі про медичне страхування», програмах соціальної допомоги (Social Assistance Program), допомоги сім'ям з дітьми (Child Benefit Program) тощо.

Соціальний захист малозабезпечених верств населення є одним із ключових аспектів соціальної політики країн Європейського Союзу. Однією з основних особливостей соціального захисту в країнах ЄС є високий рівень соціальних виплат та підтримки. Багато країн ЄС мають широку мережу соціальних послуг, таких як допомога по безробіттю, пенсії, медичне страхування та інші види допомоги, які спрямовані на забезпечення мінімального рівня життя для малозабезпечених верств населення.

Крім того, важливою особливістю є активна політика зайнятості та професійна підготовка для малозабезпечених верств населення. Країни ЄС надають можливості для отримання освіти, навчання та підвищення кваліфікації, що сприяє інтеграції цих груп у суспільство та ринок праці. Також важливим аспектом є підтримка сімей та дітей у малозабезпечених верствах населення.

У країнах ЄС також активно розвиваються програми соціальної інклюзії та боротьби з бідністю. Це включає в себе розвиток житлових програм, програми підтримки для бездомних, доступ до медичних послуг та інші заходи, спрямовані на полегшення життя малозабезпечених верств.

У Франції соціальний захист малозабезпечених громадян базується на ряді законодавчих актів та програм, які надають фінансову підтримку та соціальні послуги для тих, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Так, «Закон про соціальне страхування» (Code de la sécurité sociale) встановлює систему соціального страхування в Франції, включаючи програми медичного страхування, пенсійного забезпечення, допомоги сім'ям та інші види соціальної допомоги.

«Закон про соціальну допомогу» (Code de l'action sociale et des familles) визначає права та обов'язки у галузі соціальної допомоги, включаючи програми допомоги малозабезпеченим громадянам, допомоги

дітям та сім'ям. Програми соціального захисту малозабезпечених в Франції включають: допомогу по безробіттю та медичне страхування.

Система соціального захисту в Німеччині є однією з найрозвинутіших у світі, спрямованою на забезпечення соціальної справедливості та допомогу найбіднішим верствам населення. В Німеччині важливими принципами соціального захисту є принцип солідарності, де багатші шари суспільства сприяють фінансуванню соціальних програм для найбідніших. Соціальний захист малозабезпечених верств населення ґрунтується на ряді законодавчих актів, таких як «Закон про соціальне забезпечення» (Sozialgesetzbuch), «Закон про соціальне страхування» (Sozialversicherungsgesetz) та інші.

У Німеччині існують різноманітні програми соціального захисту для малозабезпечених верств населення, – безробітним, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам та іншим категоріям громадян. Програми надають грошову допомогу, медичну підтримку, житлову допомогу та інші види соціальних послуг. В країнах ЄС важливою особливістю системи соціального захисту є поєднання федеральних та місцевих програм соціального захисту, які спрямовані на забезпечення достойних умов життя для всього населення. Також важливою є увага до гендерної рівності та інклюзивності, яка допомагає зменшити нерівності у суспільстві.

Отже, система соціального захисту малозабезпечених верств населення в розвинених країнах, таких як США, Німеччина, Франція, Канада, та інші, базується на принципах соціальної справедливості, солідарності та допомоги тим, хто опинився у складних життєвих обставинах.

ПОВСТЕНКО О.А.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СЕРГА Т.О.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасна Україна перетнула критичну точку зниження народжуваності, що спричиняє незворотне погіршення демографічного потенціалу країни і загрожує можливостями відновлення чисельності населення.

У першій половині 2021 року в Україні народилося на 38 тисяч малят більше, ніж у той самий період у 2023 році. Протягом повномасштабної війни у країні спостерігається зменшення народжуваності на 28 %. В даний час кількість новонароджених в Україні відчутно менша, ніж у довоєнний період. Повномасштабне вторгнення призвело до найбільшої кризи у кількості нових українців, представляючи найбільший спад за всю історію незалежності. Попередній пік зменшення народжуваності також пов'язаний із війною: у 2015 році показники народжуваності впали аж на 12 % за рік [1].

Серед демографічних проблем дослідники називають такі: вторгнення розділило сім'ї, що змусило деякі пари відкласти плани щодо народження дітей, висока смертність немовлят, передчасна смертність чоловіків, ще однією причиною є виїзд громадян за кордон, і як наслідок, негативне чисте сальдо міграції.

Таким чином, відбулася зміна характеру міграційних потоків. І ситуацію та найближчі перспективи її розвитку можна описати так:

1. Значна частина громадян за межами України. Мова про цифру, що перевищує 15 % від населення, навіть за оцінками Укрдержстату (що вказує кількість населення 41 млн). Це вже величезний виклик для національної економіки.

2. Більше половини біженців не повернеться в найближчому майбутньому (3-5 років). Люди виїжджали з дітьми і, відповідно, якщо діти пішли до школи, батьки, найімовірніше залишаться.

3. З кожним роком війни ця частка буде збільшуватися. Дослідження міграційних настроїв українців, проведене Українським інститутом майбутнього на початку 2023 року давало підстави вважати, що станом на весну відсоток тих, хто повертатиметься складає від 30 до 40 %.

4. Повернення українців, які виїхали (і вивезені) до Росії, є ще більшою проблемою. Причому навіть, коли йдеться не про колаборантів, а про громадян з потенційно проукраїнською позицією. Причина у роботі пропагандистів, страху та навіть відсутності документів, які дають змогу виїхати через територію ЄС.

5. Після закінчення війни ми отримаємо двонаправлений процес. З одного боку, частина громадян повертатиметься на Батьківщину. З іншого, в першу чергу, чоловіки з великою ймовірністю поїдуть до своїх родин.

На основі сказаного вище, можна сформулювати чотири ключові виклики, реакція на які має стати основою державної політики:

1. Розбалансованість ринку праці (що природно після війни) буде помножено на колосальний дефіцит робочої сили.

2. Депопуляція та ризики погіршення проблеми. Україна ризикує втратити від 5 до 7 млн мешканців. Причому, в своїй масі це громадяни дітородного віку. Тобто після природного післявоєнного короткочасного зростання народжуваності настане період прискореної природної депопуляції.

3. Зменшення частки працездатного населення з одночасним збільшенням числа пенсіонерів (і тут треба розуміти, що до них належатимуть, як пенсіонери за віком, так і особи, які отримали поранення на фронті). Все це збільшить дефіцит пенсійного фонду.

4. Зменшення кількості дітей та підлітків створить виклики для системи освіти. Зокрема, вищої освіти. Невелика кількість студентів призводить до поступової деградації освітнього процесу. А в перспективі 7-8 років до дефіциту молодих наукових кадрів, кваліфікованих інженерів, розробників і т. д. Тобто створюється ризик для технологічної примітивізації економіки.

5. Возз'єднання сімей за кордоном (чоловік їде до дружини та дітей) докорінно змінить характер української міграції та грошових переказів від мігрантів. Умовний заробітчанин частину своїх доходів передає (або переказує) родичам в Україну. Але якщо вся сім'я перебуває там, сенсу (та й адресата) грошових переказів на Батьківщину немає. Тобто Україна втрачає й гроші від трудових мігрантів – те, що було важливим чинником підтримки економічної стабільності у попередні роки.

6. Фінансові ресурси. Інтеграція українських біженців за кордоном призведе до зменшення обсягів грошових переказів в Україну. При тому, що в перші повоєнні роки гроші від заробітчан могли б стати суттєвим ресурсом для відновлення країни.

7. Деградація системи освіти та наукової школи. Невелика кількість студентів разом з міграцією частини викладачів призводить до зниження рівня освіти. Як наслідок до деградації наукової школи (у наступні 10-15 років) та ризиків технологічної деградації економіки [2].

Отже, демографічна криза почала розвиватися задовго до початку війни і не є основною причиною негараздів, але війна катастрофічно впливає на чисельність населення та його відтворення. Зменшення населення – одна

з найболючіших тем для українців, адже мова йде про майбутнє країни, про людей, яким належить навчати, будувати, творити. На сьогоднішній день країна входить у топ держав з найінтенсивнішим темпом скорочення населення. Щоб Україна не втрачала свої позиції на світовій арені як велика європейська держава, потрібно проводити активну демографічну політику. Одним із перших кроків має стати стабілізація чисельності населення. Державі необхідно докласти немало зусиль, щоб повернути українських жінок та дітей із-за кордону в майбутньому.

Список використаних джерел

1. «Коли, якщо не зараз?» Українки, які народжують попри війну. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-66741386 (дата звернення: 21.03.2024).
2. Декілька алгоритмів боротьби з демографічною проблемою. URL: https://uifuture.org/publications/dekilka-algorytmiv-borotby-z-demografichnoyu-problemoyu/ (дата звернення: 21.03.2024).

ТАНКУШИНА Л.В.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

БАЛУХТІНА О.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «ПОМІЧНИК ВЕТЕРАНА»

Повномасштабне вторгнення та війна змінили життя всіх українців. Міністерство у справах ветеранів нараховує близько 4 мільйонів наших співгромадян, а також членів сімей ветеранів та сімей загиблих воїнів, які потребуватимуть особливої уваги та турботи. Саме тому були створені різні програми, проєкти, покликані допомогти їм у вирішенні проблем та наданні послуг з максимальним комфортом.

З 1 липня 2023 р. стартував пілотний проєкт «Помічник ветерана», який повинен стати новим сервісом для ветеранів та членів їхніх сімей. Помічник ветерана – фахівець зі спеціальною підготовкою в громаді, який має надавати послуги та сприяти ветеранам у реалізації їхніх можливостей, прав, гарантій, пільг. Його головним завданням є всебічна допомога і супровід Захисників та Захисниць задля повноцінної адаптації до мирного життя.

Реалізація проєкту почалась у Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській і Миколаївській областях. З 10 жовтня 2023 р. до вказаних регіонів доєднались Закарпатська, Київська, Сумська, Полтавська, Харківська області та місто Київ. Вся комунікація помічника ветерана і робота з цільовою аудиторією відбувається за принципом «рівний з рівним». Принцип базується на тому, що лише ветеран може зрозуміти іншого ветерана, його стан та емоції, знайти правильні слова та коректний підхід. Тому коло помічників формують з-поміж самих ветеранів, які вже мають певний досвід післявоєнної інтеграції, або з членів їхніх сімей.

Фінансування проєкту відбувається з держбюджету, на створення мережі підтримки закладено 3,8 млрд грн. Свою частку мають додати і місцеві бюджети.

Для реалізації проєкту проводиться навчання майбутніх фахівців, яке триває три тижні та включає шість блоків: юридичний супровід, соціальний захист ветеранів у громаді, супровід реабілітації ветеранів та їх родин, психологічні та комунікативні стратегії у роботі з ветеранами, професійна адаптація ветеранів до цивільного життя, організація роботи й документообігу помічника ветерана.

Першим, ознайомчим, пунктом супроводу та подальших робочих контактів має стати зустріч помічника і ветерана при його поверненні з фронту. Помічник має самостійно знайти ветерана та встановити з ним контакт з метою початку індивідуальної взаємодії. Надалі встановлюється план реалізації допомоги та уточнюються послуги, яких потребує ветеран.

Послуги які надає помічник під час супроводу ветеранів:

– консультації з питань працевлаштування, навчання, соціального захисту та реабілітації, покращення стану здоров’я;

– супровід у реалізації гарантій, пільг, прав, отримання послуг;

– допомога з пошуком програм підвищення кваліфікації, опанування нових навчальних програм, перепрофілювання;

– посередництво у взаємодії ветерана з органами влади;

– надання допомоги в оформленні документів, поданні заяв, підготовці документів;

– допомога в переїзді, у пошуку житла;

– консультування щодо отримання психологічних послуг, зокрема, з питань оформлення документів для отримання таких послуг;

– інформування про наявні в державі та громаді програми підтримки ветеранів.

Послуги надаються на безоплатній основі. Супровід одного помічника розраховується на 100 осіб, які потенційно можуть до нього звернутись. Попередньо, протягом 2024 року планується масштабування проєкту на всю країну, а також створення 15 000 робочих місць в Україні. Відбір кандидатів продовжується, подати заяву в електронній формі на участь у конкурсі можливо через інформаційний портал Е-ветеран. Кандидатом може бути громадянин України, ветеран війни або член сім'ї ветерана, який володіє українською мовою та має освіту не нижче рівня молодшого бакалавра [1].

На сьогодні ми не можемо говорити про успішну реалізацію проєкту. Фахівці вже працюють у Вінницькій, Полтавській та Харківській областях, а в Миколаєві підготували другу команду помічників ветеранів. Проте, стосовно Львівської та Дніпропетровської області інформації немає. Ефективно запрацювали (станом на 13.12.2023 р.) помічники ветеранів лише у Вінниці – 12 осіб, адже там фінансування впровадження пілотного проєкту забезпечили з бюджету міста.

У Вінниці помічники ветеранів працюють в офісах надання адмінпослуг соціального спрямування у трьох районах. За два місяці 12 помічників ветеранів отримали 910 письмових звернень із різних питань, здебільшого інформаційного чи консультаційного характеру. Наразі немає можливості оформлювати пільги та працювати над документами тому, що фахівці надають лише консультативний, інформаційний, процедурний супровід в межах переходу від військової служби до цивільного життя. Тобто, помічники інформують які і куди треба надати документи, чи відбувається запис людини на прийом в потрібну службу чи установу.

Рідко, але відбувається робота і з родичами зниклих безвісти військовослужбовців, хоча, згідно з нинішніми приписами щодо обов'язків помічників ветеранів, опіка такої категорії людей до їхніх обов'язків не входить.

Серед 11 помічників ветеранів у Вінниці є особи, які мають бойовий досвід і різні групи інвалідності і лише одна – дружина захисника. Заробітна плата – близько 13 тис. грн. Як кажуть самі помічники, велика увага приділяється психологічній підтримці ветеранів. Після повернення з фронту чи лікування, Захисники, здебільшого, роздратовані, нервові. Тому ніхто так не зрозуміє один одного краще – як побратим побратима. Адже

коли люди пройшли той самий життєвий шлях – їм простіше спілкуватися і поділитися потрібними контактами [2].

Наприкінці 2023 року на Полтавщині дев'ятеро помічників ветеранів пройшли навчання і отримали сертифікати для роботи. Проте, через брак фінансування працювати почав лише один. За місяць до помічника звернулися більше десяти ветеранів та членів їхніх родин з майже трьома десятками питань. Вони стосувалися переважно, взяття на облік у Центрі зайнятості, проходження медичних комісій, санаторно-курортного відпочинку, реабілітації і підтримки ветеранів з боку місцевої влади [3].

Отже, робота помічників зосереджена на різні програми підтримки ветеранів (державні, регіональні, місцеві), надається інформація про передбачені законодавством права, гарантії і пільги; як отримувати психологічну допомогу, де здобути освіту і пройти реабілітацію.

22 лютого 2024 р. була опублікована новина про переформатування Міністерства у справах ветеранів України. За словами в.о. Міністра у справах ветеранів Олександра Порхуна, наразі проходить етап оновлення, який стосується не лише підходів до формування державної ветеранської політики, системи переходу від військової служби до цивільного життя, а й стратегічних напрямів діяльності міністерства. Це, зокрема, максимальна цифровізація послуг, впровадження нової житлової програми для щойно демобілізованих воїнів, а також активне залучення ветеранських громадських організацій у реалізацію державної ветеранської політики безпосередньо у громадах.

Реформування стосується і пілотного проєкту «Помічник ветерана». Передбачено проведення його повного перезавантаження та робота над помилками. Також триває публічне громадське обговорення проєкту професійного стандарту «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». Фахівець із супроводу має замінити помічника ветерана, планується зміни підходів [4].

За 9 місяців проєкт «Помічник ветерана» показав перші результати. Оцінюючи успішність впровадження і реалізації проєкту в Україні, потрібно зазначити наступне:

1. Проєкт став для ветеранів доступним джерелом інформації та підтримки, а також можливістю пристосування до мирного життя, подолання посттравматичного стресу.

2. Створена система, яка дає змогу вирішувати справи в одному місці з одним спеціалістом.

3. Надання можливості для працевлаштування та розвитку кар'єри ветеранам.

4. Досягнуто позитивного результату у кількості претендентів на посаду: на 550 запланованих посад помічників ветеранів у 10 пілотних регіонах вже є 840 кандидатів.

На жаль, ми бачимо і негативну динаміку:

1. Нестабільність або відсутність фінансування з боку держави. Робочі місця створюються лише завдяки фінансуванню з бюджету громад.

2. Відзначимо завелике навантаження на одного спеціаліста. Також помічник має працювати лише з ветеранами та їхніми сім'ями, як зазначено в концепції проєкту.

3. Не висока заробітна плата.

4. Брак кваліфікованих фахівців для роботи з ветеранами, що може обмежити реалізацію проєкту у деяких регіонах. На жаль, точної інформації щодо кількості підготовлених фахівців немає.

5. Неправильний підхід до підготовки кадрів для проєкту. Три тижні навчання замало, щоб належним чином ознайомитися з великим обсягом інформації щодо правової бази та аспектів надання послуг.

Нещодавно опублікована інформація щодо перезавантаження проєкту, тому маємо надію, що ситуація покращиться, система стане надійною і цілісною. На наш погляд, головний акцент слід зробити на фінансуванні, оскільки воно є ключем до успішної реалізації проєкту. Крім того, ми помічаємо проблеми з принципом «рівний-рівному». Однією з можливих альтернатив може бути залучення соціальних працівників з метою наставництва або передача повноважень помічників ветеранів конкретним фахівцям у сфері соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Опис проєкту «Помічник ветерана». Міністерство у справах ветеранів. URL: https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu.

2. Ukrinform. Помічників ветеранів набирають переважно з ветеранів: побратимам порозумітися простіше. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3799273-pomicnikiv-veteraniv-nabiraut-perevazno-z-veteraniv-pobratimam-porozumitisa-prostise.html.

3. У Кременчуці працює помічник ветерана: подробиці. Суспільне: новини. URL: https://suspilne.media/676642-u-kremencuci-misac-pracue-pomicnik-veterana-z-akimi-pitannami-zvertautsa/.

4. У Мінветеранів обговорили перспективні напрями співпраці із Данією щодо реінтеграції українських ветеранів та їхніх сімей. Міністерство у справах ветеранів.

URL: https://mva.gov.ua/ua/news/u-minveteraniv-obgovorili-perspektivni-napryami-spivpraci-iz-daniyeyu-shchodo-reintegraciyi-ukrayinskih-veteraniv-ta-yihnih-simej.

ТРИКОЗ І.В.,
директорка Бізнес-коледжу для практиків,
магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

БАЛУХТІНА О.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПРОЦЕДУРА СТВОРЕННЯ ПРИЙОМНОЇ РОДИНИ В УКРАЇНІ

Сімейний кодекс України (Розділ IV, Глава 18-20[2]) [3] та Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. встановлюють форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме: усиновлення; встановлення опіки чи піклування (переважно для кровних родичів); патронатна сім'я; прийомна сім'я (1-4 дитини); дитячий будинок сімейного типу (5-10 дітей, у т.ч. власних дітей); соціальні установи (інтернати, дитячі будинки, притулки тощо).Вищезазначені документи та «Положення про прийомну сім'ю», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565 [2], визначають порядок створення прийомної родини.

С. Вітько, Ю. Дойнова та Л. Зенцова зазначають, що правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначаються вищезазначеним Законом та є складовою законодавства про охорону дитинства [1, с. 2]. Актуальність теми, що досліджується полягає у тому, що однією із пріоритетних та нескладних форм швидкого влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є прийомна родина. Мета дослідження – визначення усіх етапів процедури створення прийомної сім'ї в Україні. Методи дослідження, які використовувались: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація.

Близько 10 років тому в Україні дуже активно почала впроваджуватись у практику така форма догляду за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, як прийомна родина. Прийомна сім'я, за Сімейним кодексом України – це сім'я, яка добровільно

взяла на виховання і спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [3]. Метою створення прийомних сімей є забезпечення належних умов для проживання, виховання та розвитку сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Особи, які створили прийомну сім'ю, отримують статус прийомних батьків, а діти, яких взяли на спільне проживання та виховання – прийомних дітей. Прийомні батьки є законними представниками, діють в інтересах прийомних дітей без спеціальних на те повноважень і несуть обов'язки з виховання та розвитку дітей, передбачені статтею 150 Сімейного кодексу України.

Основними передумовами щодо створення прийомної родини є такі показники як вік, дохід та умови проживання:

1) вік – на час досягнення обома прийомними батьками пенсійного віку всі прийомні діти повинні досягти повноліття;

2) дохід на одну особу повинен бути вище прожиткового мінімуму;

3) житлова площа – майбутні прийомні батьки повинні мати власну житлову площу із відповідними санітарно-гігієнічними та побутовими умовами для належного проживання, виховання та розвитку дитини.

Створення прийомної родини є дуже складним для прийняття та відповідальним рішенням для подружжя або окремої особи. У багатьох випадках, процес прийняття остаточного зваженого рішення щодо створення прийомної родини може зайняти набагато більше часу, аніж увесь процес її створення, починаючи із написання заяви, збору пакету необхідних документів, закінчуючи супроводом новоствореної прийомної сім'ї Службою у справах дітей.

Для того, щоб стати прийомними батьками, матір'ю або батьком, необхідно пройти нескладну процедуру, яка може зайняти орієнтовно від 6 місяців до 1,5 року. У поодиноких випадках, якщо рішення щодо створення прийомної родини тверде та остаточне, час на створення прийомної сім'ї може зайняти до 3 місяців. Це дуже добре для дитини або дітей, у випадку, коли родина має намір піклуватися більш ніж однією прийомною дитиною.

За результатами дослідженого матеріалу повну процедуру створення прийомної родини в Україні можна узагальнити у таблицю 1.

Таблиця 1

Процедура створення прийомної родини в Україні [2; 3; 4; 5]

№	Етапи та кроки	Час
Підготовчий етап – прийняття рішення щодо створення прийомної родини		

1	Прийняття остаточного зваженого рішення щодо створення прийомної родини подружжям або окремою особою. Моральна підготовка членів сім'ї до появи нової людини у їх житті. Удосконалення власного житла та створення сприятливих умов для прийомної дитини.	1-10 років
Перший етап – включення потенційних прийомних батьків у Банк даних про сім'ї потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів		
2	Звернутися до Служби у справах дітей або Центру соціальних служб за місцем проживання, отримати консультацію, щодо умов створення прийомної родини. Написати заяву про бажання створити прийомну сім'ю до міськвиконкому за місцем проживання.	1 день
3	Зібрати та подати наступний пакет документів до органу, який утворює прийомну сім'ю. - заяву від кандидатів у прийомні батьки про створення прийомної сім'ї із зазначенням інформації про наявність чи відсутність кредитних зобов'язань; - копії паспортів кандидатів у прийомні батьки; - довідку про склад сім'ї (форма №3); - копію свідоцтва про шлюб (для подружжя); - довідку про стан здоров'я кожного з кандидатів у прийомні батьки та членів сім'ї, які проживають разом із ними; - довідку про відсутність хронічних захворювань, обстеження нарколога, невролога, психіатра для заявників та осіб, які проживають разом із ними, - довідку про доходи потенційної прийомної сім'ї за останні шість місяців або довідку про подану декларацію про майновий стан і доходи; - довідку про наявність/відсутність виконавчого провадження щодо боргових зобов'язань; - копію документів на право власності житла кандидатів у прийомні батьки; - довідку про наявність або відсутність судимості для кожного заявника та членів сім'ї, які проживають з ними на спільній житловій площі; - довідку про проходження навчання кандидатів у прийомні батьки та рекомендацію Центру соціальних	1-2 місяці

	служб щодо включення їх до Банку даних (після проходження навчання); - нотаріально завірену письмову згоду всіх повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом із кандидатами у прийомні батьки на створення прийомної сім'ї. Строк дії вищезазначених документів становить 12 місяців з дня їх видачі. Якщо за цей рік дитину не знайшли, то більшу частину документів необхідно оновлювати.	
4	Пройти обстеження житлово-побутових умов. Центр соціальних служб спільно зі Службою у справах дітей обстежують умови проживання подружжя або самотньої особи, що бажають створити прийомну сім'ю, за результатами складається «Акт обстеження житлово-побутових умов».	1-2 тижні
5	Отримати у Центрі соціальних служб направлення на проходження спеціального навчання для кандидатів у прийомні батьки.	1-2 тижні
6	Пройти навчання (курс 72 години) в Обласному Центрі соціальних служб за місцем проживання. Після проходження курсу отримати довідку про його проходження та рекомендацію Центру соціальних служб щодо включення осіб як кандидатів у Єдиний банк даних.	3 дні
7	Отримати у Службі у справах дітей за місцем проживання «Висновок про можливість створення прийомної сім'ї» та відповідність її інтересам дитини.	2-3 тижні
8	Стати на облік прийомних батьків у Службі у справах дітей за місцем проживання (реєстрації). Служба у справах дітей вносить відомості про прийомних осіб до Банку даних.	1-2 тижні
Другий етап – пошук дитини (найдовший етап)		
9	Отримати доступ до інформації про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Дітей можна брати на виховання з державних установ для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: з дитячих будинків, будинків дитини, шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, притулків для неповнолітніх, центрів соціально-психологічної реабілітації.	до 1 року

10	Отримати направлення на знайомство і встановлення та налагодження контакту з дитиною.	1-3 тижні
11	Познайомитися з дітьми, налагодити контакт, ознайомитися із інформацією про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дітей, яких бажають взяти на виховання та спільне проживання.	до 1 року
Третій етап – отримання рішення про створення прийомної сім'ї		
12	Подати заяву до районної державної адміністрації або у виконавчий орган міської ради про надання статусу прийомної сім'ї та передачу на спільне проживання й виховання дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Голова районної державної адміністрації чи виконкому міської ради приймає «Розпорядження про створення прийомної сім'ї та передачу дитини на виховання та спільне проживання».	1-4 тижні
13	Влаштувати дітей до прийомної сім'ї. Сумісно із представником Служби у справах дітей за місцем проживання та органом опіки і піклування, забрати дитину із державної установи додому та отримати на неї наступний пакет документів: - рішення органу опіки і піклування про направлення дитини у прийомну сім'ю; - свідоцтво про народження дитини; - висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини; - документ про освіту; висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, що надається інклюзивно-ресурсним центром (за наявності); - рішення органу опіки і піклування за місцем походження дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, про встановлення відповідного статусу такої дитини та документи, на підставі яких ухвалено таке рішення (документи про батьків або осіб, що їх замінюють: копія свідоцтва про смерть, вирок або рішення суду, довідка про хворобу, розшук батьків та інші документи, що підтверджують відсутність батьків або неможливість виховання ними своїх дітей тощо; опис належного дитині майна, у тому числі житла, та відомості про осіб, які відповідають за його збереження);	1-2 тижні

	- довідка про наявність та місцезнаходження братів і сестер чи інших близьких родичів дитини; - пенсійне посвідчення на дітей, які одержують пенсію, копія ухвали суду про стягнення аліментів. Суми коштів, що належать прийомним дітям такі, як пенсія, аліменти, інші види державної допомоги, зберігаються за прийомними дітьми та переходять у розпорядження прийомних батьків і витрачаються ними на утримання прийомних дітей. Органи опіки та піклування забезпечують збереження житла та майна прийомних дітей за місцем його знаходження і здійснюють контроль за його використанням.	
14	Підписати договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання. На підставі розпорядження про створення прийомної сім'ї між прийомними батьками та органом, який прийняв рішення про її створення, укладається «Договір про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї». Контроль за виконанням договору, за умовами проживання, виховання прийомних дітей здійснюють місцеві служби у справах дітей і органи опіки та піклування районних, держадміністрацій, виконавчих комітетів міських рад.	1-2 тижні
15	Отримати послуги соціального супроводу від Служби у справах дітей за місцем проживання (реєстрації) прийомної родини. Раз на рік служба у справах дітей за місцем проживання сім'ї готує звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей у прийомній сім'ї на основі інформації, що надається соціальним працівником, який здійснює соціальне супроводження родини, вихователем дошкільного навчального закладу або класним керівником загальноосвітнього навчального закладу, де навчається дитина, дільничним лікарем-педіатром, дільничним інспектором місцевого відділку поліції (за ситуацією). Прийомні батьки обов'язково ознайомлюються зі складеним звітом, який затверджується начальником відповідної служби у справах дітей.	постійно

Також необхідно зазначити, що термін функціонування прийомної сім'ї визначається:

1. Досягненням повноліття (18 років) прийомної дитини або до закінчення нею відповідних навчальних закладів. Потім вона вибуває з прийомної сім'ї. Закінчується супровід Службою у справах дітей прийомної родини та фінансове забезпечення прийомної дитини. Але, якщо прийомні батьки та дитина вирішують залишитися сім'єю, відносини між ними продовжуються.

2. Досягнення обома прийомними батьками пенсійного віку. В окремих випадках прийомна сім'я може функціонувати ще 5 років для того, щоб усі прийомні діти досягли повноліття.

Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити висновок про те, що існує чіткий механізм створення прийомної сім'ї.

Окрім того, особливістю прийомної сім'ї як альтернативної форми сімейного влаштування дітей, що залишилися без батьківського піклування є те, що:

– дозволяє вирішувати питання тимчасового влаштування долі дитини, батьки якої за деяких обставин (хвороба, засудження тощо) певний проміжок часу не можуть займатися вихованням;

– кандидати у прийомні батьки обов'язково проходять спеціальний курс підготовки, навчання, яке організоване регіональними центрами соціальних служб із залученням спеціалістів з питань психології, педагогіки, медицини тощо, за програмою, затвердженою Міністерством соціальної політики;

– кандидатури потенційних прийомних батьків та кандидатури дітей, які передаються на виховання, погоджуються з органами опіки та піклування;

– дитина, яка виховується в прийомній сім'ї, не позбавляється статусу дитини-сироти і за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством;

– утримання прийомної дитини у сім'ї фінансується державою;

– прийомні батьки у вирішенні проблем прийомної дитини співпрацюють із соціальним працівником, який здійснює соціальний супровід прийомної сім'ї;

– можливість усиновлення цієї дитини прийомними батьками або іншими кандидатами.

Отже, прийомна сім'я – це шанс кожної дитини, яка залишилась без батьківського піклування, на щасливе дитинство та успішне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Вітько С., Дойнова Ю., Зенцова Л. Посібник для дітей-сиріт, прийомних, опікунських родин, дитячих будинків сімейного типу та усиновлювачів. Запоріжжя : БФ «Щаслива дитина», 2017. 47 с.
2. Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України №565 від 26.04.2002 р. URL: https://ips.ligazakon.net.
3. Сімейний кодекс України (редакція від 01.01.2024р. із змінами та науково-практичними коментарями). URL: https://vkd.kiev.ua/zakony/simeinyi-kodeks-ukrainy/stattia-256-2-pryiomni-batky/.
4. Скрипник Д. Прийомні батьки: як можна ними стати. *Дзеркало тижня за 23.03.2024.* URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/prijomni-batki-jak-mozhna-nimi-stati.html.
5. Як створити прийомну сім'ю: вимоги до прийомних батьків, – роз'яснення Служби у справах дітей Дрогобицької міської ради. *Портал: Дрогобицька міська рада.* URL: https://drohobych-rada.gov.ua/anons-29-travnya-vidbudetsya-zasidannya-pogodzhuvalnoyi-rady-2-2-2/.

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

ЗІНЧЕНКО А.В.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ТАРАН В.О.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Проблема соціальної справедливості є однією із ключових в політиці держави, яка характеризує систему суспільних відносин та якість і спрямованість державотворчого процесу. Найчастіше соціальна справедливість розуміється як прояв порядності у сфері розподілу багатств, благ і доходів між членами суспільства. Її визначають як критеріальне мірило суспільних відносин. Це узагальнена їх моральна оцінка і один з основних загальнолюдських соціальних ідеалів, що розповсюджується на всі аспекти суспільного життя.

Разом з тим, зміст соціальної справедливість не є чимось уніфікованим, Він залежить від конкретного типу держави, сформованої в суспільстві системи цінностей, та спрямованості соціальних процесів. Звідси чітка фіксація притаманних кожному суспільству змістовних характеристик справедливості в базових нормативно-правових документах.

Не винятком у даному випадку є й Україна, в якій також на офіційному рівні чітко визначена сутність принципу справедливості. Щоправда, в Конституції України даний принцип не закріплений у прямій формі, проте уся правова система ґрунтується на ідеї справедливості. У сфері ж реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення [6].

Однак, незважаючи на наявність досить чітких обрій змістовної частини справедливості, обумовлених специфікою кожного суспільства, уявлення про справедливість можуть піддаватися певним змінам під

впливом різноманітних політичних, економічних, соціальних, культурних тощо факторів.

Тому проблема соціальної справедливості представляє інтерес на кожному етапі розвитку суспільства, особливо в періоди трансформаційних змін. Адже характер її розв'язання є показником реального стану суспільства і напрямку його сутнісних змін, що особливо помітно на зламі епох. Для України сьогодні актуальність даної проблеми обумовлена по-перше, перехідним станом країни, несформованим остаточно типом її соціально-політичного устрою; по-друге, накопиченням показників нерівності населення за багатьма параметрами, зокрема і за соціальними, по-третє, особливостями перебування України у стані війни, що робить суспільство особливо чутливим до проблеми справедливості/несправедливості.

Проблема справедливості завжди є продуктом соціокультурної самобутності кожного народу. Так само в Україні вона тісно пов'язана з історією формування української державності та світоглядними і духовно-ментальними особливостями українського народу.

Для українців характерним є західний тип ментальності, хоча в ньому закріпилися й елементи «радянщини». Однак у ментальності українців почуття справедливості посідає особливе місце. Ідея справедливості для українського народу є своєрідним моральним стрижнем, без якого його буття, власне, є неможливим. Це обумовлює зв'язок справедливості з почуттям власної гідності українців. Довгі роки колоніальної залежності виробили у народу особливу чутливість до справедливого/несправедливого світоустрою. Тому соціальна справедливість виступає в якості соціального екзистенціалу, який має почуття «присмаку несправедливості», як потребу в доланні наслідків колоніальної несправедливості (російської імперської, радянської) у першу чергу через призму утвердження української державності (А.Ю. Гордієнко).

Протягом нашої історії українці неухильно демонстрували в суспільній поведінці відсутність інстинкту підпорядкування (невизнання влади й авторитету інших). Такі риси національного характеру мали прояви у княжих розбратах, козацьких чорних радах, отаманщині тощо.

Загалом же ментальність українського народу характеризується такими рисами, як: розсудливість, індивідуалізм, недовіра, підозра до нового/невідомого, любов до свободи та незалежності, працьовитість, постколоніальний периферійний синдром, комплекс «молодшого брата», особиста ініціатива, терпіння, схильність до більш демократичної,

республіканської форми правління, харизма, старанність, соціальний фаталізм, толерантність до інших націй, спільнот тощо [2].

Наявність подібних ментальних рис не тільки віддзеркалює історичні особливості їх становлення, але й за багатьма показниками мають тісний зв'язок з ментальними особливостями європейських народів, а отже й їх ціннісними орієнтаціями, у тому числі й в плані уявлень про справедливість. Це знайшло продовження у перехідний пострадянський період, динаміка якого знайшла відображення в напрямку якісних світоглядних трансформацій українців. Останні продовжують тенденцію недовіри до влади, яка сьогодні ототожнюється з олігархатом, чиї інтереси є далекими від інтересів народу. Звідси – недовіра, підозріле ставлення до будь-яких реформ, ініційованих владою. Цей настрій зумовлює готовність українців до протестних дій… на кшталт Майданів. Існує навіть думка, що на Майдані 2004 р. українці вибороли свободу, на Майдані 2013–2014 рр. – гідність, а ось вже наступний Майдан – це боротьба за утвердження омріяної моделі справедливості [1]. Це в принципі корелює з подальшим процесом реалізації принципу справедливості, який змістовно призваний відповідати ментальним очікуванням українського суспільства, національній специфіці процесу державобудування в Україні і моделі соціальної держави.

На жаль, президентські вибори в Україні 2019 р. продемонстрували певну трансформацію уявлень про справедливість серед українства на рівні його суспільної свідомості, що посилилося впродовж останніх років і особливо після 2022 року – початку активної фази російсько-української війни. В основі такого процесу – політичний курс українського державного керівництва, спрямований на відхилення від конституційно закріпленого типу української держави як демократичної, соціальної і правової (ст.1 КУ) та перетворення її на авторитарну, олігархічно-мафіозну. Вже сама подібна політика влади продемонструвала очевидний розрив з традиційним сприйняттям справедливості серед українців та порушення зв'язку між справедливістю і відповідальністю [1], що дало поштовх для подальшої системної деформації уявлень про справедливість в цілому.

Найважливішими показниками такої деформації стали: системне порушення норм Конституції, Законів України, правовий нігілізм та упередженість при винесенні судових рішень; згортання демократичних інституцій, наступ на опозицію, свободу слова і гальмування процесу формування громадянського суспільства; масштабне поширення корупції; розхитування ринкових механізмів економіки та відсутність єдиних правил ведення бізнесу; розшарування українського суспільства за статусно-майновими і фінансовими показниками; падіння моралі, зниження

престижу рівня освіти і професіоналізму; незбалансована соціальна політика, зокрема необґрунтовані відмінності в розмірах заробітної плати, пенсій і пільг тощо. Особливо гостро питання порушення принципу справедливості спостерігається при вирішенні комплексу проблем, спричинених війною та її наслідками. Тут і проблеми, пов'язані з процесом міграції та еміграції українських громадян, викликаних окупацією українських територій російськими військами та бойовими діями, і питання гуманітарної допомоги, працевлаштування, і рівень захисту постраждалих від війни, і проблема захисту сиріт, людей з особливими потребами та людей похилого віку, і соціальний захист військовослужбовців тощо.

Досить показовим в аспекті порушення принципу справедливості став Закон про мобілізацію (№10449), проголосований в українському Парламенті і підписаний Президентом України, який викликав широкий негативний резонанс в українському суспільстві [5].

Вже саме ставлення переважної кількості парламентаріїв до якості Закону, процедура удосконалення і прийняття його в умовах суспільного очікування реалізації принципу справедливості стали показником безвідповідальності влади за політичну зрілість, за рівень власної компетенції і зацікавленості у діяльності на користь держави і суспільства.

Закон, як зазначають фахівці, прямо порушує статті 3, 5, 8, 9, 24, 28, 58, 64 Конституції України [4] та статті 3, 4, 5, 7, 13 Загальної Декларації прав людини [3], яка є частиною законодавства України і має найвищу юридичну силу. Фактично, тут йдеться про подальше узаконення різного рівня відповідальності громадян перед державою і суспільством. А подібний прояв соціальної несправедливості, що набув системного характеру, потребує подальшого обговорення даного питання і пошуку найбільш адекватних рішень для розв'язання проблеми справедливості в сучасній Україні у відповідності з нормами Конституції і соціальними очікуваннями.

Список використаних джерел

1. Горбенко К.П. Справедливість як соціальний екзистенціал громадянського суспільства : дис. … канд. філос. наук : 09.00.03. Вінниця, 2020. 205 с. С. 132–133.
2. Гордієнко А.Ю. Ідея справедливості у ментальності українців: природа та ґенеза. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/2.
3. Загальна Декларація прав людини. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version
4. Конституція України. URL : https://www.spfu.gov.ua/documents/1757.html
5. Новий Закон про мобілізацію. Кому приготуватися. URL: https://glavcom.ua/publications/novij-zakon-pro-mobilizatsiju-995640.html.
6. Шелевер Н.В. Принцип справедливості та його реалізація Конституційним Судом України під час здійснення правосуддя. 2020. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14036...B4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

КАТАЄВ С.Л.,
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРЕТВОРЕННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Соціальну структуру ми розуміємо як сукупність соціальних груп, соціальні якості яких формують соціальний простір, а їх відносини до суспільства та його складових впливають на соціальне життя. Під час війни відбувається перетворення в соціальній структурі, які полягають у тому, що з'являються нові соціальні групи, актуалізуються специфічні соціальні якості деяких соціальних груп, формуються нові конфігурації соціальних відносин.

Можна назвати наступні соціальні групи, що відрізняються своїми специфічними соціальними рисами.

- мешканці окупованих територій;
- мешканці територій, що зазнають частих обстрілів;
- мешканці територій, що майже не зазнають обстрілів;
- біженці на території України;
- біженці за кордоном;
- волонтери.

Кожній з цих груп притаманний свій тип особистості, своя специфіка ставлення до суспільства, органів влади, соціального оточення.

Звичайний поділ суспільства на соціальні страти, такі як вищий, середній та нижчий соціальні класи, залишає своє значення, але під впливом війни набуває деяких незвичайних рис. Так загострюються ознаки суспільства ризику, для якого характерна соціальна диференціація за критерієм ступеню ризику. Тож заможні мешканці територій, що зазнають частих обстрілів, відповідно зазнають соціальних збитків та страждань більше ніж незаможні мешканці територій, що майже не зазнають обстрілів. Так чином, конфігурація соціального простору під час війни викривлена, спотворена.

Розглянемо соціальні риси деяких соціальних груп, що набули значення під час війни.

Так, мешканці окупованих територій є об'єктом боротьби за національну та політичну ідентичність. Окупанти намагаються змінити цю ідентичність і різними методами переконати мешканців окупованих

територій, що вони вже росіяни. Особливого тиску в цьому аспекті піддаються діти.

У політичній свідомості цих людей відбувається сум'яття, фрустрація. Психологічний стрес через протиріччя в ідентичності доповнюється переслідуваннями з боку окупантів, тривогою за майбутнє, за близьких, що залишились на території України, за свій матеріальний та соціальний статус. Ця група людей піддається дискримінації, психологічного та правового тиску з боку окупантів. Серед мешканців окупованих територій формуються дві групи колаборантів: вимушених та свідомих. Вимушена колаборація з окупантами обумовлена необхідністю виживати в екстремальних умовах. Тож треба працювати, мати можливість отримувати благодійну допомогу, пенсію і таке інше. Свідома колаборація притаманна тим людям, що намагається прискорити свою інтеграцію з новою політичною реальністю, вигідно пристосуватись та забезпечити своє матеріальне та соціальне благополуччя.

Деякими схожими соціальними рисами володіють біженці за кордоном. Але ця група не піддається такому жорсткому засудженню з боку громадян України, як колаборанти. Ця група теж відчуває кризу ідентичності, але нова ідентичність не відчувається як ворожа, а скоріше просто інша. В цій групі окремо виділяються чоловіки призовного вінку. Адже за кордоном вони підпадають подвійної юрисдикції: української та країни перебування. Конфлікт юрисдикцій значно загострюється у зв'язку за вимогами Закону про мобілізацію і ця категорія чоловіків намагається дистанціюватися від своєї країни, щоб уникнути призову.

Для багатьох біженців за кордоном важливою соціальною рисою є зниження соціального статусу. Багато біженців стають маргіналами через незнання мови, відсутності роботи, браку коштів, незручності місця проживання тощо. Важливою проблемою стає навчання дітей, спілкування дітей з однолітками, права дітей. Проблемною для багатьох стає рішення повертатися до дому. Через це біженці відчувають стрес, психологічну напругу, невпевненість у майбутнє.

На території України специфічного соціального статусу набуває така категорія чоловіків, що намагається уникнути призову. З боку соціального оточення «ухилянти» відчувають як осудження так і співчуття. Таке амбівалентне ставлення обумовлено протиріччям між громадянським статусом чоловіка та гуманітарними міркуваннями. Дефіцит патріотизму притаманний сучасному постмодерному суспільству, для якого такі традиційні цінності як родина, нація, належність до громадянства, держава, релігія значно втратили своє значення. Особистість та свобода набувають більшого значення ніж традиційні важелі ідентичності. Тож соціальне

оточення не втручається в боротьбу держави та «ухилянтів», не спостерігається руху з боку пересічних громадян викривати чоловіків, що ухиляються від призову.

Під час війни з'явилась нова соціальна група – «біженці на території України». Для значної частки цієї категорії громадян характерно зниження соціального статусу, втрата звичного роду занять, погіршення умов проживання. Багатьох принижує необхідність бути постійно залежним від благодійності держави та волонтерів. Люди перебувають у стані очікування кращого майбутнього, невизначеності, негативних емоцій.

В цілому якість та рівень життя українців значно погіршились, що призвело до збільшення нижчого соціального шару. Соціальні відносини також погіршились. Отже, перетворення соціальної структури під час війни мають негативний характер. Про що переконливо свідчать дослідження науковців Інституту соціології НАН України [1; 2].

Список використаних джерел

1. Українське суспільство в умовах війни : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
2. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

ДАВИДЮК С.О.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

БАЛУХТІНА О.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Тема неформальної освіти є доволі актуальною, тому що людина завжди хоче розвиватись та вдосконалюватись. Зараз в Україні через воєнне вторгнення росії спричинено безпрецедентні виклики для мільйонів осіб. Багато людей втратили роботу, домівки, доступ до формальної освіти. Також переїзд до нового, більш безпечного міста, може призвести до втрати базових навичок, пов'язаних з соціалізацією та психологічним станом.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [1]. С.Г. Овчаренко визначає такі функції неформальної освіти:

1) розвиваюча – розвиток вміння самостійно вчитися, сприяння саморозвитку молоді;

2) профадаптаційна – підвищення професійної кваліфікації учасників;

3) формування конкурентоспроможності, адаптація до сучасних вимог ринку працевлаштування;

4) навчальна – поглиблення та розширення знань, отримання нових знань та предметних компетенцій, доповнення освітніх пропозицій;

5) громадянська – сприяння розвитку демократії та формуванню громадянського суспільства, зростання громадянської активності;

6) дозвіллєва – організація змістовного вільного часу учасників;

7) психологічна – створення умов для зростання мотивації молоді, розвитку їх особистості [2, с. 100–101].

Також необхідно виділити наступні корисні функції неформальної освіти для сучасної України:

1. Забезпечити людей новими навичками та знаннями, необхідними для працевлаштування. Зараз в сучасному світі на місце більш традиційних робіт та професій приходять нові.

2. Допомогти людям розпочати власний бізнес, так як неформальна освіта може навчити людей основам підприємництва (маркетинг, фінанси, ведення бухгалтерського обліку).

3. Надати людям психосоціальну підтримку, тобто це місця, де люди можуть зустрітися з іншими, поділитися своїм досвідом та отримати підтримку.

4. Підготувати людей до відбудови країни.

Форми неформальної освіти: очна (тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні тощо), дистанційна (дистанційні курси, вебінари). Засадами, що забезпечують ефективність неформальної освіти (за Л. Олівером) є: рівність і демократія; діалогічність; доброзичливість; активність життєвої та громадянської позиції; особиста відповідальність; взаємодопомога як передумова досягнення спільних цілей; свобода вибору; відсутність нав'язування певних думок та способів діяльності. Значення неформальної освіти у процесі соціалізації визначає такі етапи внутрішніх перетворень особистості (за С. Зінченко):

1) прийняття відповідальності за власні цілі, дії та їх майбутні результати;

2) емоційне переживання щодо визначених цілей, дій та їх результатів;

3) безпосередня реалізація дій у процесі неформальної освіти;

4) усвідомлена оцінка отриманих результатів власної активності [2, с. 104].

О. Сандецька описує наступні наявні моделі оцінювання результатів освіти:

1. Технологічна модель – передбачає оцінювання досягнення освітніх цілей незалежно від обставин; оцінка відображає об'єктивні знання. Прикладом такої моделі в Україні є ЗНО/НМТ (зовнішнє незалежне оцінювання; національний мультимедійний тест), орієнтоване на констатацію фактів щодо підготовленості його учасників. Вона не може використовуватися у системі неформальної освіти, оскільки передбачає наявність стандартів і нормативів, не враховуючи стани суб'єктів навчання.

2. Модель суб'єктної оцінки Д. Кіркпатріка – базується на оцінюванні декількох рівнів освітньої діяльності: а) рівень реакції визначається засобами анонімного опитування за закінченням навчального курсу щодо задоволеності одержаними знаннями та процесом навчання; б) рівень навченості (засвоєння знань і умінь) характеризується через виконання навчальних завдань; в) рівень збереження (підтвердження точного рівня навченості третіми особами – роботодавцями, колегами, членами сім'ї); г) рівень результатів (непряме оцінювання без кількісного відображення в конкретних показниках). Ця модель є більш доцільною для системи неформальної освіти, оскільки відображає не тільки наявну ситуацію, але й вектор розвитку суб'єктів освітнього простору.

Отримати неформальну освіту можна завдяки освітнім платформам не тільки за гроші, а й безкоштовно. Це можуть бути як різні світові організації (ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи) так і громадські проєкти (Prometheus, EdEra). Цілі цих організацій для молоді: формування активної громадянської позиції підростаючого покоління; сприяння соціалізації школярів в суспільстві; збільшення соціальної та професійної компетенції молоді; набуття мотивації до навчання в цілому; формування стратегічних життєвих цілей випускників загальноосвітніх навчальних закладів; вирішення соціальних проблем місцевого масштабу; вдосконалення процесу професійної орієнтації молоді. Зараз в Україні розвивається «Дія. Освіта» – платформа яка надає знання в різних сферах абсолютно безкоштовно там є гайди, освітні серіали, тести, симулятори, вебінари, подкасти та події. Це доволі цікава та корисна програма для українців різного віку з самоосвіти.

У березні 2024 р. проведено соціологічне дослідження серед студентів НУ «Запорізька політехніка». Мета дослідження – визначити напрями, поширеність і мотиви залученості студентів до неформальної освіти поза межами університету. Опитування було анонімним та проведено за допомогою Google Forms і складалось із 14 питань. В опитуванні взяло участь 25 учасників, серед яких: 12 осіб 18-20 років, 10 осіб 20+ років та 3 людини до 18 років; 84% опитаних жіночої статі, а 16% чоловічої статі. Основні спеціальності, на яких навчаються респонденти: 56% – соціальна робота, 12% – готельно-ресторанна справа, 12% – фінанси, банківська справа та страхування, 8% – соціальне забезпечення, 4% – електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 4% – менеджмент, 4% – прикладна механіка. Наведемо основні результати дослідження. Основний вид неформальної освіти, який використовується студентами професійні курси, тренінги (80%), онлайн освіта (68%), професійні стажування (20%). Найпопулярнішою сферою знань є гуманітарні та

соціальні науки (психологія, мовознавство, соціальна робота, політологія тощо) 68%, управління, маркетинг і фінанси – 32%, дизайн – 28%, IT–сфера – 16% та 4% технічні науки (рис. 1).

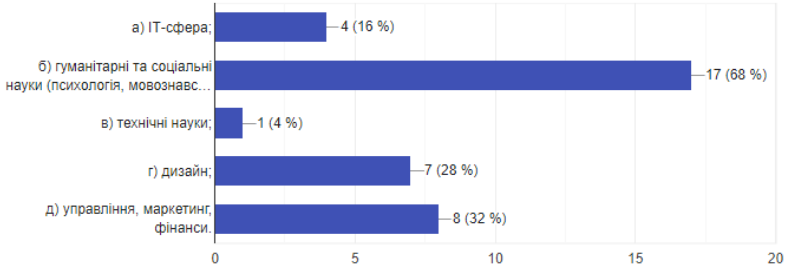

Рис. 1. Яким сферам знань ви надаєте перевагу?

Через високий рівень небезпеки, більшість займається онлайн – 92% (23 людини), а офлайн – 8% (2 особи). Основним мотивом до неформальної освіти є отримання нових знань та навичок (88%), особистісні мотиви (самопізнання, саморозвиток, лідерські навички тощо) (60%), бажання змінити фах (20%), прагнення зробити свій внесок у розвиток суспільства (16%). Більшість респондентів (64%) приділяють від 2-5 годин на тиждень на навчання, до 1 години – 24%, понад 5 годин – 8%, не приділяє увагу заняттям одна людина (4%) з причини браку часу та коштів. Провідною онлайн-платформою для вивчення є Prometheus (40%), Genius space (24%), EdEra (16%) і низка інших ресурсів таких як Coursera, платформа соціальної освіти та різні бізнес-платформи. Стосовно витрачених коштів: нічого не витрачають – 52%, від 1 до 5 тис. грн – 28%, до 1 тис. грн – 12%, більше ніж 5 тис. грн. Неформальна освіта дає ще низку корисних речей: отримання досвіду (21 особа), розвиток навичок (19 осіб), нові знайомства (10 осіб), можливість підвищити кваліфікацію (9 осіб) та участь у громадській діяльності та волонтерстві. На питання чи є у вас бажання незабаром отримати неформальну освіту в іншій галузі 56% відповіли що так, а 44% – ні. Для узагальнення, останнє питання було направлене на розуміння оцінки якості освіти самими студентами: в результаті 48% вважають, що все задовільно, але є бажання приділяти більше часу; 36% – все добре; 16% – недостатньо.

Отже, неформальна освіта на зараз залишається доволі популярною, не зважаючи на воєнне вторгнення РФ. Доказом цього виступає проведене соціологічне опитування, де із 25 респондентів лише один не отримує неформальну освіту. Серед основних напрямів є гуманітарні та соціальні науки, на другому місці – управління, маркетинг, фінанси і третя сфера –

це дизайн. Мотивація для отримання такої освіти наступна: отримання нових знань та навичок, особистісні мотиви (самопізнання, саморозвиток, лідерські навички тощо), бажання змінити фах, прагнення зробити свій внесок у розвиток суспільства. Загалом можна сказати, що неформальна освіта відіграє важливу роль для студентів, так як це може бути дуже зручно та швидко, якщо порівнювати з формальною освітою.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України (в редакції від 24.03.2024 р.) №2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
2. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навчальний посібник / Надія Павлик. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с.

ЗУБЧЕНКО О.С.,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

ШТУЧНА ПОВСЯКДЕННІСТЬ ЖИТТЯ В ОКУПАЦІЇ

Вже у перші години повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 р. ворог увійшов на територію Запорізької області та стрімко просувався на північ та на схід. Зважаючи на значну перевагу рашистів у особовому складі та техніці, до середини березня фронт сформувався за лінією Василівка – Оріхів – Гуляйполе – Велика Новосілка Донецької області. Протягом двох тижнів під контролем ворога опинилися майже три чверті території регіону, три із п'яти районів та десять із чотирнадцяти міст. По той бік фронту лишилося близько понад 700 тис. запоріжців. 350-370 тис. із них протягом останніх років виїхали на вільну Україну чи до Європи, а решта лишаються жити у нових, страшних та спотворених соціальних реаліях.

Поняття «повсякденність» відіграє важливу роль у характеристиці життя по той бік лінії розмежування. Адже розмірковуючи про сутність повсякденного, А. Шюц запропонував відмовитися від сприйняття світу, в якому ми живемо, як наперед заданого, та складати його картину, виходячи із актуальних оцінок, реакцій, емоцій, спогадів та уявлень людей про минуле та майбутнє. Велику роль у цьому відіграють усталені, шаблонні форми нашої поведінки, що відрізняються за часовими, просторовими та історичними рамками [3, с. 131–132]. Зокрема, досить легко стати колаборантом, розглядаючи буденні соціальні інтеракції як зімелівську чисту форму, виносячи за дужки її зміст. Для того щоб перейти на бік

ворога, не треба йти на війну, освоювати зброю та навіть доносити на своїх сусідів. Варто просто продовжувати ходити на роботу до тієї ж установи, що і при Україні, виконувати приблизно ті ж самі функціональні обов'язки, але вже під іншим прапором. Ці люди самі, свідомо та ініціативно, обирають для себе життя у штучній повсякденності, але з реальною кримінальною відповідальністю після приходу Української армії.

У той же час решті наших співвітчизників в окупації доводиться жити у світі, який створено рашистами та їхніми посіпаками. Ми визначаємо штучну повсякденність як змодельований владою процес життєдіяльності індивідів, який розгортається у звичних для широкого загалу соціальних ситуаціях, проте містить спеціально створений змістовно-емоційний контекст, що спрямований на укріплення влади окупантів та придушення народного спротиву (перший раз у перший клас під гімн Росії, продуктовий набір із листівкою путіна, дитячий майданчик, який пофарбовано у триколор). Традиційна форма, до якої люди звикали від покоління до покоління, поступово наповнюється чужим та ворожим змістом – від органів самозваної влади до нових товарних марок у магазині.

Ключовою передумовою формування штучної повсякденності є створення інформаційного вакууму. З перших днів окупації російські загарбники взяли курс на медійну, економічну та фізичну ізоляцію захоплених районів від вільної України. Вони викрадали та примушували до співпраці журналістів, відключили українське телебачення та радіомовлення, поступово обмежували роботу нашого мобільного зв'язку та інтернету, змушуючи населення купувати SIM-картки операторів із Росії або ДНР. За короткий проміжок часу окупанти створили розвинену мережу пропагандистських ЗМІ регіонального та локального значення. Ці ресурси мають особливе значення у створенні штучної повсякденності, що ставить за мету легітимізувати і посилити ворожу владу. На жаль, це працює. Біженці із Маріуполя, які встигли пробути у інформаційному котлі лише кілька тижнів, не хотіли навіть зупинятися на ночівлю у Запоріжжі. Вони були впевнені, що рашисти протягом кількох годин можуть увірватися до міста.

Які функції відіграє штучна повсякденність за окупаційної влади? По-перше, емоційно-релаксаційну, коли жахіття рашистського режиму немов би рутинізуються, змішуються із звичайними життєвими сюжетами і все навколо вже не здається таким страшним та безнадійним. По-друге, легітимізуючу, адже рашистська влада представляється як єдина законна, джерело різноманітних позитивних ініціатив та нововведень. Щоправда, після відкриття нових доріг, лікарень та шкіл за України це виглядає відверто анекдотично. Рашисти хваляться пофарбованими зупинками,

вкраденими в одному та переставленому на інше місце дитячими майданчиками і підлатаним водогоном. По-третє, створення зручного порядку денного, «безпроблематичних» новин, де цілими родинами голосують за путіна, дякують шефам із богом забутого російського регіону за перекошені двері у школі та по-дитячому радіють «цінному подарунку» від місцевого гауляйтера – залежалому китайському сервізу.

Штучна повсякденність розгортається у двох вимірах – непроблематичному та проблематичному [4, с. 14]. Перший із них описує рутинний, статичний порядок нашого життя, те, що на перший погляд не зазнає суттєвих змін порівняно із довоєнними часами та, як правило, пов'язане із відносинами у малих групах – родині, компанії друзів, невеликому трудовому колективі. Проте все змінюється. Із посиленням рашистських репресій люди засвоюють мистецтво, кому, де і що можна говорити, на які теми краще мовчати та як поводитись, коли у громадських місцях славлять «великую россию». Через другий вимір відображаються незвичайні, неординарні моменти соціальних взаємодій, що пов'язані із загрозами життю та здоров'ю, побутовими складностями, необхідністю пристосовуватися до нового соціального укладу (правило «двох телефонів», знання, коли добра, а коли зла зміна на блокпосту, вміння знайти місце, де роздають найкращу «гуманітарку»).

Велику роль у окресленні змісту та меж проблематичного і непроблематичного відіграє наша поведінка, адже спочатку ми переживаємо соціальний світ як певне поле дій і лише згодом – як об'єкт мислення [3, с. 134]. За понад два роки окупації перед жителями загарбаних територій поставало чимало моральних та ціннісних виборів, що не обов'язково пов'язані із активним спротивом ворогу, поширенням нашої символіки чи корегуванням ракетних ударів ЗСУ. Бути героєм дано не всім, проти кожен сам вирішував, коли отримувати російський паспорт (одразу після приходу чи набагато пізніше, під загрозою фізичної розправи), бігти у перших рядах на псевдовибори чи сховатися вдома, працювати на своїй роботі під егідою окупантів чи змінити професію. По суті, кожна мить життя від нашого народження до смерті породжує проблематичні ситуації та сприяє їхньому перетворенню на непроблематизоване знання. Людина засвоює нові правила, дізнається про небезпеки, вчиться прокладати свій маршрут по місту так, щоб уникати місць розташування російських військових та карателів, приводить свій трудовий графік у відповідність до вимог комендантської години тощо. Схожі труднощі у перші дні московської влади виникали майже у всіх жителів ТОТ. За два роки життя нібито налагоджується, вже немає дефіциту продуктів, ліків, працює

громадський транспорт, але саме знаходження людини в окупації перетворюється на величезну проблему.

У такій ситуації основним завданням російської пропаганди стає інтегрувати проблематичний сектор до непроблематичного, щоб створити ілюзію мирного та щасливого життя у «Новоросії». При цьому мета рашистських загарбників лишається незмінною – сформувати ненависть до України, яка начебто завжди грабувала та експлуатувала Запорізький край. Але в процесі її досягнення вони вдаються до хитрощів, комбінуючи проблемно-ідеологічні месиджі із емоційно позитивими темами – нові свята та традиції, вдавана турбота влади про людей, російські правила та закони, міфічні перемоги у житлово-комунальному господарстві, робота дитячих позашкільних гуртків, спортивні перемоги, надумані досягнення медицини тощо. Яскравий приклад генерування штучної повсякденності – медіа-спекуляції рашистів навколо початку опалювального сезону 2022 року на тимчасово окупованих територіях. На початку літа через ворожі обстріли було перебито магістральний газопровід, що подавав блакитне паливо на південь області. Майже півроку мешканці регіону жили без елементарних благ цивілізації, готували їжу на електроплитах (коли було світло) або на вогнищі. Подачу газу по новозбудованому трубопроводу із Донецької області російська пропаганда інтерпретує у кількох ракурсах: прояв турботи Росії про «співвітчизників»; ознаку того, що нова влада тут назавжди; символ нового «щасливого» життя, адже куб палива коштує близько гривні, що у вісім разів дешевше, ніж в Україні. Окрім цього, під приводом допуску ремонтних бригад, окупанти отримали законну можливість зламувати, грабувати та займати помешкання людей, які виїхали [2, с. 10].

Також велике значення для формування штучної повсякденності мають дихотомії повсякденного та не-повсякденного, що сформульовані Н. Еліасом. Вони засновані на протиставленні буднів та свят, рутинних та непересічних подій, справжніх переживань і штучних, нав’язаних думок, та дозволяють відрізнити реальні настрої людей від пропагандистського туману окупантів [1, с. 91–92].

Народні свята – Новий рік, Різдво та Великдень яскраво виділяються із рутинних соціальних практик повсякденності, характеризуються радістю, урочистістю, сакральністю та незвичним плином часу. Натомість рашисти приносять із собою сурогатний та малозрозумілий офіціоз (день росії, день народної єдності, день прапору) або витягнуті із небуття символи минулого (день захисника вітчизни, першотравень, день космонавтики). На відміну від народних свят, офіційно призначені червоні дати виконують обмежені соціальні функції, серед яких комунікативно-

інтегративна (засвідчення лояльності до «нової батьківщини», «ми тепер справжні росіяни», як і наші воїни-визволителі») та політико-легітимаційна (позиції окупаційної адміністрації вже настільки сильні, що можна і святкувати).

У свою чергу світу повсякденного притаманні звичайні людські спогади та емоції (обманули на базарі із обмінним курсом, без російських номерів не дозволяють виїжджати на авто із міста), події приватного життя (повели сина в ДЮСШ, влаштувався на «вахту» до Ростова), думки та переживання (ненависть до рашистів, невизначеність та страх за майбутнє, «нехай вже буде Росія, аби не стріляли»). У той же час ворог намагається штучно продукувати не-повсякденні події: «доленосні» вибори путіна, ритуал щоденного ритуалу підняття російського прапору, святкування Восьмого березня тощо. У такий спосіб рашисти намагаються нав'язати людям емоційне сприйняття соціальних та побутових обставин на власний лад, концентрують свої зусилля на створенні паралельної реальності, де населення начебто ненавидить колишню українську владу, скаржиться на утиски «націоналістів» та щиро радіє приходу Росії.

Таким чином, два роки окупації мешканці тимчасово окупованих територій перебувають в інформаційній та фізичній блокаді, що з кожним днем посилюється. Невід'ємними рисами повсякденності за нової «влади» стали страх, невизначеність, як жити, працювати та здійснювати найпростіші соціальні інтеракції. Звичний світ із рутинного та зрозумілого перетворився на простір непередбачуваності та небезпеки. Широко використовуючи можливості ЗМІ та соціальних мереж, окупанти намагаються сформувати у людей штучну, спотворену картину повсякденності, основне місце у якій займають ненависть до України та готовність визнавати себе «росіянином».

Список використаних джерел

1. Головко В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряму. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць.* Вип.17. Київ : ІПУ НАНУ, 2007. С. 87–101. Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12544/6-Holovko.pdf?sequence=1
2. Зубченко О.С. Конструювання штучної повсякденності у російських пропагандистських телеграм-каналах (на прикладі тимчасово окупованих територій Запорізької області). *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філософія, соціологія, право».* 2022. № 4. С. 6–16.
3. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Пер. з нім. В. Кібуладзе. Київ : Український центр духовної культури, 2004. 560 с.
4. Berger P., Luckmann Th. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Anchor: Penguin Books, 1967. URL: https://web.archive.org/web/20191009202613id_/http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf.

КРАВЧЕНКО О.О.,
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

ВОЙТОВСЬКА А.І.,
доктор філософії з соціальної роботи,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Розробка освітніх програм у закладах вищої освіти має враховувати міжнародні стандарти підготовки фахівців з соціальної роботи, а також національні вимоги, що сформовані у стандартах вищої освіти.

Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки метою (місією) вищої освіти в Україні є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя [4].

Серед стратегічних цілей розвитку вищої освіти є ціль 2 «Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти». Серед операційних цілей: нетерпимість учасників освітнього процесу до корупції, дискримінації за різними ознаками та академічної недоброчесності. Очікуваними результатами за цією ціллю є: створення закладами вищої освіти інтелектуальної та інноваційної продукції та послуг, які впроваджуються та надаються у реальному секторі економіки; розвиток вищої освіти як провайдера цінностей вільного, демократичного суспільства; забезпечення чесного вступу, об'єктивного оцінювання знань, а також нетерпимість до корупції, дискримінації та академічної не доброчесності [4].

Одним із важливих розпоряджень Кабінету Міністрів України є Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Стратегія визначає базові принципи, мету, стратегічні цілі, завдання, цільові групи, сфери впровадження та реалізації державної політики гендерної рівності та недискримінації в освіті. Схвалення Стратегії

впровадження гендерної рівності у сфері освіти є прогресивним показником євроінтеграційних процесів, які відбуваються, незважаючи на всі виклики, що постали перед Україною. Освіта залишається ключовим елементом закріплення цінностей, принципів, норм, які становлять основу боротьби українського суспільства за незалежність.

Заклади вищої освіти стикаються з численними викликами, пов'язаними із формуванням гендерної компетентності у фахівців та забезпечення рівного доступу для здобуття освітніх і професійних кваліфікацій для хлопців і дівчат, для чоловіків і жінок, впровадженням гендерно-перетворювальних підходів [1]. Зумовлено це, зокрема, широким розумінням гендерних компетентностей фахівців. На сьогодні визначено такі компетентності фахівців, які складаються із знань, навичок (умінь) та цінностей:

– передбачено знати: базові основи гендерної теорії, міжнародні документи з утвердження гендерної рівності; національне законодавство щодо гендерної рівності, зміст, напрями та актуальні завдання державної політики щодо гендерної рівності; нормативно-правові акти із забезпечення гендерної рівності у сфері, в якій працює фахівець або фахівчиня; гендерні особливості роботи, що здійснюється в межах функціональних обов'язків; поняття гендерної інтеграції; гендерні ролі та стереотипи в сучасному українському суспільстві, їх вплив на роботу та реалізацію державної політики; зміни, які відбуваються в сучасному українському суспільстві, пов'язані з утвердженням гендерної рівності; поняття гендерного балансу та шляхів його досягнення; особливості утвердження гендерної рівності в сфері діяльності; поняття та види гендерно зумовленого насильства; визначення вразливих груп для ризику потрапляння в ситуацію гендерно зумовленого насильства (ГЗН); шляхи реагування на факти ГЗН у роботі з колегами / колежанками та населенням; поняття, види та прояви гендерної дискримінації в суспільстві та шляхи реагування на неї; інструменти реалізації гендерної політики, зокрема гендерно дезагрегованої, гендерний аналіз, гендерно-правова експертиза;

– передбачено вміти: застосовувати положення міжнародного та національного законодавства з утвердження гендерної рівності у своїй щоденній роботі; аналізувати ситуацію з утвердження гендерної рівності у своїй сфері діяльності; визначати успіхи та проблеми в досягненні гендерної рівності у своїй сфері діяльності; інтегрувати ідеї гендерної рівності в усі напрями та види своєї професійної діяльності; визначати гендерні стереотипи та розвінчувати їх при виконанні своїх функціональних обов'язків; визначати види ГЗН та адекватно реагувати на такі випадки; звернутися по допомогу у випадках потрапляння в ситуацію

ГЗН та дискримінації; надати допомогу особам, постраждалим від ГЗН та дискримінації, відповідно до своїх функціональних обов'язків; вести гендерно дезагреговану статистику та користуватися нею; використовувати інструменти реалізації гендерної політики; дотримуватися положень кодексу етичної поведінки, особливо в частині недопущення фактів сексуальних домагань, сексизму, гендерної дискримінації; бути гендерно чуйним / чуйною у ході виконання своєї професійної діяльності; уникати використання дискримінаційних суджень, практик та дискримінаційної мови;

– передбачено мати: цінності гендерної рівності, ненасильства; гендерну чуйність; неприйнятне ставлення до сексизму, ГЗН, гендерної дискримінації; розуміння власної відповідальності за утвердження гендерної рівності в українському суспільстві; готовність звернутися по допомогу у випадках потрапляння в ситуацію ГЗН чи гендерної дискримінації на роботі; готовність підтримати колег / колежанок, які постраждали від ГЗН чи гендерної дискримінації; толерантне ставлення до осіб, постраждалих від ГЗН чи гендерної дискримінації; позитивне ставлення до необхідності дотримання положень кодексу етичної поведінки [1].

Збірник матеріалів «Програми гендерних студій в українських університетах» [3], виданий у 2019 році, представляє методичні матеріали освітніх програм трьох закладів освіти в України. Ці програми розроблялись у рамках проєкту «Гендерні студії: Крок до демократії та миру у сусідніх до ЕС країнах з різними традиціями (GeSt)» за програмою ERASMUS+.

У Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка реалізувалася освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки (Освітні вимірювання. Гендерні студії: науковий аспект)» за освітнім рівнем «магістр». Мета програми полягає в тому, щоб забезпечити студентам набуття знань, умінь та розуміння, які відносяться до освітніх вимірювань, зокрема гендерних досліджень в освіті та соціально-поведінкових науках, що дасть їм можливість виконувати свою роботу самостійно. Також програма спрямована на те, щоб підготувати студентів до успішного засвоєння складніших програм для наукових дослідників та розробників, експертів в області комунікації, викладачів, наукових менеджерів у освітніх та соціальних структурах, у т.ч. в структурах, які виконують гендерні дослідження.

У Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя реалізується освітньо-професійна програма «Політологія. Гендерні студії».

Концепція базується на стандартах спеціальності 052 Політологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Мета програми сформульована наступним чином: «Забезпечити студентам здобуття знань, умінь та розуміння, що відносяться до політології, що дасть їм можливість виконувати свою роботу самостійно. Підготувати їх до успішного засвоєння складніших програм для наукових дослідників та розробників, експертів в області політології, викладачів, наукових фахівців у аналітичних структурах. Надати студентам обширну інформацію з політології з акцентом на критичному мисленні та практичних навичках дослідження, розвитком компетентностей, необхідних для комунікації, кооперації та поширення інформації».

У Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника розроблена концепція магістерської освітньо-професійної програми «Психологія. Соціальна психологія. Гендерні студії». Вона базується на стандартах спеціальності 053 «Психологія» (галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки). Програма передбачає підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі психології, що володіють фундаментальними знаннями з психології, методології наукових досліджень у психології, методики викладання психології, закономірностей функціонування психічних процесів і явищ, що дозволить вирішувати психологічні проблеми особистості і групи; консультативна підтримка у виконанні оригінальних наукових досліджень, що спрямовані на отримання нових наукових знань з урахуванням гендерних підходів [3].

Дещо інший підхід бачимо у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де реалізується освітньо-наукова програма «Гендерні студії (програма з можливістю подвійного дипломування з Лундським університетом, Швеція)» за освітнім рівнем «магістр» за спеціальністю «054 Соціологія». Програма ставить собі за мету підготовку фахівців соціології із спеціалізацією у гендерних студіях, які здатні розв'язувати складні задачі та проблеми дослідницького та / або інноваційного характеру, володіють фундаментальними знаннями та практичними навичками проведення соціологічних досліджень, зокрема, з гендерної проблематики; а також гендерної експертизи проєктів та програм [2].

Наразі аналіз вітчизняних освітніх програм дає змогу встановити, що гендерний компонент присутній в освітніх програмах з різних спеціальностей. Це обумовлено й традиціями ЗВО, діяльністю наукових шкіл з відповідних спеціальностей, професійними інтересами науково-педагогічних працівників, реалізацією проєктної діяльності тощо. Ці

освітні програми переважно зосереджені на питаннях протидії гендерній нерівності на суспільному рівні.

Перспективними завданнями є обґрунтування рекомендацій з введення освітніх компонентів з гендерної тематики на основі аналізу освітніх програм «Соціальна робота»; необхідність проведення опитувань серед стейкхолдерів освітніх програм «Соціальна робота» щодо формулювання конкретних компетентностей з гендерної проблематики, які важливо формувати у випускників.

Список використаних джерел

1. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. Л.Г. Ковальчук , К.Б. Левченко Київ, 2017. 172 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/386408.pdf
2. Магістратура. ОП «Гендерні студії». Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. URL: https://sociology.knu.ua/uk/magistratura-op-genderni-studiyi
3. Програми гендерних студій в українських університетах / за ред. О.Л. Зінюк. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника». ІваноФранківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2019. 788 с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

МИМОХІД Д.К.,
аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ТАРАН В.О.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Дослідження громадської організації як складової громадянського суспільства в умовах динамічних соціально-політичних процесів, що характеризують нинішній стан України, потребує застосування відповідного методологічного підходу. Такий підхід має використовувати значний пласт понятійно-категоріального апарату з системи знань багатьох наукових напрямів, а саме з філософії, політології, соціології, державного управління, правознавства, суспільствознавства, історії та інших класичних і новітніх наук. Серед останніх достатньо назвати такі, як аналіз

державної політики, публічне адміністрування в неурядових організаціях, адміністративний менеджмент, теорія організації, теорія соціального розвитку, порівняльна політологія, політична регіоналістика, соціальне прогнозування, футурологія, конституційне право, адміністративне право, системний аналіз, кібернетика, теорія складності та ряд інших. Всі вони здатні дати більш ґрунтовні відповіді на питання стосовно зародження, динаміки, варіативності, ефективності, функціональності й результативності того чи іншого суспільно-державного явища і публічного феномена, серед яких особливе місце посідає громадська організація як складова державного конструкту в системі розвитку публічно-управлінських відносин. Отже, можна зазначити, що методологія дослідження проблеми громадської організації – це своєрідний інструментальний конструкт, сукупність методів, або ж цілісна система способів дослідження соціально-відповідальної діяльності інституцій держави і суспільства, їхньої організаційної структури, особливостей практичного пізнання дійсності та обґрунтування результатів публічно-управлінської діяльності. Якщо ж говорити про сукупність найбільш універсальних загальнонаукових, філософських та спеціальних, конкретно-наукових методів, які доречно використовувати для дослідження феномена громадської організації, то фахівцями акцентується увага на модифікації системного та інституціонального методів, композиції синергетики, соціальної діалектики, порівняльного аналізу і синтезу, аналогії, структурно-функціонального методу, методу індукції та дедукції, моделювання, ідентифікації та ін. [2].

Серед перерахованих методів одним із найбільш універсальних є системний метод (Л. фон Берталанфі, Г. Саймон, П. Друкер, А. Чандлер та ін.). У загальному вигляді під цим методом розуміється механізм дослідження певного об’єкту як системи елементів. Останні взаємодіють між собою на основі звичних параметрів, але не порушують принципи системної цілісності, структурності, множинності та ієрархічності. Якщо говорити про дослідження громадської організації, то вона може розглядатися в контексті функціонування різного рівня системних організацій – від загальнонаціонального до місцевого, з урахуванням нових моделей взаємодії інституцій держави і суспільства, особливостей громадських організацій в сучасних умовах українського державотворення, що передбачає конкретизацію шляхів державного сприяння розвитку громадських організацій у напрямку еволюції громадянського суспільства.

Базовими категоріями системного методу є наступні: «система», «організація», «структура», «управління», «функція», «елемент» та ін., які

в цілому дозволяють дати надзвичайно повне уявлення про сутнісні прояви громадської організації як феномена.

Розгляд громадської організації з точки зору системного підходу передбачає розгляд її функціонування в загальнонаціональній системі відносин. Остання є динамічною, тобто має природну готовність до змін під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Зовнішня її цілісність при цьому не зазнає особливих змін, але корегується існуючим політичним режимом. Тому в цілому являє собою монолітну систему, групу об'єднань громадян, як сталого, унормованого законодавчо організму, який є своєрідним уособленням класичного розуміння громадянського суспільства. Внутрішня система представлена розгалуженням громадських організацій і досліджується за відповідними видовими критеріями, які визначають особливості їхнього практичного функціонування у відповідній системі відносин. Одночасно зазначений метод припускає вивчення змінності системи громадських організацій як в горизонтальному, так і вертикальному напрямку.

Отже, громадські організації існують у межах певного середовища, яким є як держава, так і громадянське суспільство. Можна сказати, що громадські організації виступають їх підсистемою. В структурі громадянського суспільства громадські організації є такими ж елементами, як інституції державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднані територіальні громади. Всі вони публічно взаємодіють між собою, водночас виступаючи й представництвом іншої окремої системи або підсистеми. Ще більш складними є взаємовідносини громадських організацій з іншими елементами в структурі держави, основними з яких виступають територія, населення і влада. Держава до того ж виконує тут специфічну роль: вона сприяє розвитку громадських організацій, підживлює їх функціонування правовими та політичними інструментами. При цьому, державу треба сприймати не як структуру, що тотально контролює сектор громадського самоуправління, одностороннє нав'язуючи йому свої правила, але швидше як інститут, що узгоджує норми й межі життєдіяльності в громадських організаціях у повній гармонії із запитами демократичного суспільства, тобто стимулює співпрацю в державотворенні.

Розгляд же самої громадської організації як системного утворення, що представляє собою сукупність внутрішніх взаємодіючих елементів, дає можливість глибше дослідити сутнісні, діяльнісні, структурно-функціональні, інституційні та інші особливості досліджуваного об'єкту.

Системний метод дає можливість деталізувати багатоаспектність досліджуваної проблеми. До таких аспектів можна віднести наступні:

елементарний, структурний, цільовий, ресурсний, комунікативний. Важлива роль належить й історичному аспекту, який досліджує історичні передумови і традиції громадських об'єднань українців, витоки та поетапність розвитку відповідної системи, тобто мережі громадських організацій.

Важливою складовою системного методологічного підходу є визначення поетапності системного вивчення [1]. При системному підході до вивчення громадської організації можливо виділити три етапи. Перший етап – вивчення ступеня організованості громадської організації як складної системи. Для цього, зокрема, аналізуються властивості публічних елементів громадянського суспільства – громадських організацій, мережа яких виступає відповідно її підсистемою, з одного боку, а з іншого – сама утворює іншу систему. Другий етап – дослідження правил і норм функціонування громадських організацій, системи законодавчої бази діяльності інституцій, які скеровують до відповідних організованих, колективних дій, формують певні настанови й поведінкові ознаки представників громадської організації. Третій етап – аналіз динаміки розвитку громадської організації, мотивів і самого факту створення інституції, її буденної роботи, перспектив подальшої життєдіяльності [3].

Система має здатність до самовідтворення та саморегуляції. Це є головним показником її самодостатності. У той же час, спроможність системного підходу активно реагувати на гнучкість соціальної системи в цілому, обумовлює його здатність до модифікації. Останнє робить системний підхід ще більш універсальним і відкритим для можливості взаємодії з іншими методологічними підходами – синергетичним, соціальної діалектики, порівняльного аналізу і синтезу, аналогії, структурно-функціональним, індукції та дедукції, моделюванням, ідентифікацією тощо, що дає можливим розглядати його як складову гібридної методологічної парадигми.

Список використаних джерел

1. Немченко А.Б., Ніраз І.В. Методологія системного підходу в управлінні організацією. Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Вип. 10. Ч. 1. Кіровоград : КНТУ, 2010. С. 279.
2. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин : монографія / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.
3. Токар М. Ю. Застосування системного методу в дослідженнях розвитку громадських організацій. Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІДУ НАДУ «Магістр». 2019. Вип. 1 (64). С. 63–69.

НОВАК Т.О.,
аспірантка кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ПОПОВИЧ В.М.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

У період війни соціальні заклади, які зазвичай забезпечують важливі послуги та підтримку для населення, стають важливими точками для забезпечення безпеки, допомоги та підтримки у важкий час. Формування ефективної системи управління цими закладами вимагає уваги до деталей, стратегічного планування та активного співробітництва між різними структурами.

Першим і одним з найважливіших аспектів управління є забезпечення безпеки персоналу та клієнтів соціальних закладів. В умовах війни вони можуть стати мішенню для атак або потенційно небезпечних ситуацій. Тому необхідно розробляти плани евакуації, процедури безпеки та тренувати персонал для відповідної реакції на надзвичайні ситуації. Постійний аналіз ефективності планів та процедур, а також вдосконалення системи управління допоможуть підвищити готовність та ефективність реагування на кризові ситуації [2].

Другим аспектом є забезпечення доступу до соціальних послуг всім людям, а особливо для вразливих груп населення. У військових конфліктах внутрішньо переміщені особи, діти, люди з інвалідністю та інші вразливі групи можуть опинитися в складній ситуації. Тому важливо розробляти механізми доставки допомоги та послуг в умовах війни. Крім того, необхідно мати кризові плани та процедури реагування на екстремальні ситуації. Це включає в себе плани евакуації, медичну допомогу, розподіл продуктів харчування та інші заходи, спрямовані на забезпечення безпеки та виживання персоналу та клієнтів.

Тому, на нашу думку, організовуючи соціальну роботу в складних умовах, доцільно використовувати екстрений механізм надання соціальних послуг, особливо це стосується громадян, які знаходяться на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Такий кризовий

механізм забезпечить оперативне надання соціальних послуг, а саме догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми та інші. Також доцільно було б місцевим органам влади делегувати прийняття рішень про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що теж скоротить термін надання допомоги.

У військових конфліктах багато людей можуть стати жертвами психологічних травм. Психологічна підтримка в соціальних закладах під час війни є надзвичайно важливою, оскільки люди можуть переживати стрес, тривогу та травматичні події через воєнний конфлікт. Тому важливо мати систему надання психологічної підтримки як для персоналу, так і для клієнтів соціальних закладів [3].

Аналіз правового середовища, що регулює діяльність соціальних закладів у період війни в Україні, є критично важливим для забезпечення ефективного управління та надання необхідної допомоги населенню під час конфлікту. Наявне законодавство, що стосується діяльності соціальних закладів в Україні не є досконалним та потребую як найшвидшої реорганізації та удосконалення без порушення прав людини. Законодавство в період війни повинно бути гнучким та готовим до змін [1].

З початком російської військової агресії, звичний порядок нашого життя назавжди змінився. Тому, у цей непростий для нашої країни час, нагальною є потреба значного переосмислення та удосконалення системи управління соціальними закладами для якісного надавання послуг людям які цього потребують, а відповідно, і постановки нових завдань та механізмів здійснення соціального захисту населення, що мають бути адекватними умовам воєнного стану.

Отже, на сьогодні, у зв'язку з військовою агресією Росії проти України, з реорганізацією соціально-економічного механізму господарювання, зі значним спадом виробництва, перед країною постало непросте завдання щодо задоволення всіх соціальних потреб населення при гострому дефіциті ресурсів. В умовах становлення та розвитку державності соціально-економічні проблеми вимагають від органів державного управління якісно нових підходів та рішучих неординарних дій для гарантування соціальної захищеності всім верствам населення. І тільки через співпрацю та координацію зусиль між різними структурами можна та ефективно сформованим управлінням можна забезпечити ефективну допомогу та підтримку для тих, хто потребує цього найбільше в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Коляденко І. І., Кавтиш О. П. Наукові підходи до сутності антикризового управління. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 2. С. 7–10.
2. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р. /* ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т. О. Мельник. Т. 2. Київ : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 246 с.
3. Arnold M. Howitt, Herman B. Leonard. Managing Crises: Responses to Large-Scale Emergencies. SAGE Publications, 2009. 646 p.

ПОПОВИЧ Я.М.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри «Політологія та загальноправові дисципліни»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЕМОЦІЇ ЯК ФАКТОР МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Передумовою ефективної діяльності компанії є раціональна організація управління, а основним джерелом, двигуном та резервом будь-яких стратегічних змін в організації, відповідно, стає людський ресурс. Тому забезпечення його генерування та ефективного використання – це стратегічно важливий аспект діяльності кожного підприємства і організації. При розгляді цього процесу з погляду його постійного вдосконалення, варто зазначити, що ключова роль у ньому належить управлінню персоналом та безпосередньо одній з його найважливіших функцій – мотивації.

Мотивація професійної діяльності демонструє свої взаємозв'язки, цілі та потреби особистих якостей, що стимулюють важливі якості для здійснення і досягнення певних цілей для професійної діяльності. Мотивація та стійкість поведінки розрізняються у багатьох людей, що може змінити будь-яку людину з певним часом. Поняття «мотивація» в ролі управління організаційною поведінкою розглядає в собі процес пояснення інтенсивності, наполегливості і спрямованості спроб для досягнення мети. Коли ми говоримо про мотивацію, то предметом цього аналізу становиться не поведінка, а результати діяльності людей.

У загальному розумінні мотивація – це сукупність рушійних сил, які спонукають людину до виконання певних дій. Ці сили можуть мати як зовнішнє, так і внутрішнє походження і змушувати людину свідомо чи несвідомо робити ті чи інші вчинки [2, с. 16].

Змістовні теорії мотивації в свою чергу гуртуються на ідентифікації систем внутрішніх спонукань, що визначають специфіку поведінки працівників. До них, наприклад, відносяться: 1) класична теорія, засновником, якої є Ф. Тейлор, де головним трудовим мотивом є високий заробіток, обґрунтований вищим результатом роботи; 2) трифакторна модель Д. МакКлелланда, де він виділив три приблизно рівноправні категорії людських мотивів, кожна з яких може виявитися превалюючою у різних працівників і в організаціях різного типу: потреба у владі; потреба в успіху або досягненні цілей; потреба в приналежності до колективу, певної спільноти; 3) двофакторна модель Ф. Герцберга, яка є результатом аналізу серії інтерв'ю з 200 інженерами та бухгалтерами, яких попросили детально описати події, що змусили їх відчувати повне задоволення або незадоволення від роботи. Позитивні емоції, викликані роботою, зв'язувалися ними з виконанням певних завдань (фактор змісту роботи), а не з такими зовнішніми факторами, як умови праці. Разом з тим погані умови праці викликали у людей незадоволеність роботою (фактор контексту). Іншими словами, позитивні емоції зв'язувалися з факторами, що відносяться до змісту роботи, а негативні – з факторами контексту. Відповідно до теорії Ф. Герцберга, людям притаманні два види потреб: потреба уникати страждання; потреба психологічного зростання. Так само існують гігієнічні фактори, що допомагають запобігти невдоволеність співробітників роботою та мотивуючі чинники, що визначають зміст роботи – визнання успіху, зростання відповідальності і т.п. [1, с. 210–214].

Процесуальні теорії мотивації розглядають і акцентують різні аспекти сприйняття і пізнання працівниками трудової ситуації. Вони гуртуються на особливостях поведінки людей в різних трудових ситуаціях, що залежать від їх сприйняття та поінформованості. В теоріях цього типу мотивація розглядається як підсистема процесу управління, в якому власне мотивація (внутрішні спонукання працівника) формується під впливом конкретних організаційних умов, особливостей особистості та системи зовнішніх спонукань – стимулів, що застосовуються до працівника менеджментом підприємства.

Тож, можна зробити висновок, що система мотивації виконує такі управлінські функції: 1) планування мотивації (виявлення потреб, встановлення взаємозв'язку між потребами й стимулами); 2) здійснення мотивації (створення відповідних умов для задоволення потреб працівників, винагородження їх за результатами роботи); 3) управління мотиваційним процесом (контроль мотивації, коригування стимулів мотивації).

Список використаних джерел

1. Богацька Н.М. Мотивація як основний чинник підвищення ефективності праці на підприємстві. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 210–214.
2. Колот А.М., Цимбалюк С.О. Мотивація персоналу : підручник. Київ : КНЕУ, 2011. 531 с.

ТИЩЕНКО К.Р.,
студентка спеціальності «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ТАРАН В.О.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри «Соціальна робота»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ПО РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ

Деформація процесу соціалізації може призвести до виникнення соціальної дезадаптації у молоді. Це означає, що їхня взаємодія зі суспільством не відповідає загальноприйнятим нормам і цінностям. Внаслідок цього можуть виникати різноманітні проблеми, такі як агресивна поведінка, конфлікти з оточенням, вживання наркотиків, правопорушення та інше.

Серед факторів, що впливають на цей процес, можна виділити спадковість, психолого-педагогічні аспекти виховання в сім'ї та школі, соціальні умови в суспільстві, а також самосвідоме ставлення підлітків до цінностей оточення та їхня здатність до саморегуляції поведінки [2].

Це серйозна проблема, яка потребує уваги та вивчення, оскільки від неї залежить не лише благополуччя індивіда, але й стабільність суспільства в цілому.

Сучасний український контекст ускладнює ситуацію з дезадаптацією дітей і підлітків, а не полегшує її. Це пов'язано з кількома факторами, які охоплюють політичну, соціально-економічну та духовно-моральну сфери:

– Розпад соціальних інститутів, які колись грали важливу роль у дитинстві.

– Погіршення матеріальних умов у сім'ях (низький рівень доходів, погані житлові умови).

– спад моральної культури в суспільстві та у сім'ї.

– зростання кримінальності, збільшення впливу культури насильства.

– втрата престижу освіти та чесної праці [4].

Психологічні фактори також відіграють важливу роль. Зокрема:

– занедбаність через негативні умови життя та виховання.

– депривація через відсутність теплих стосунків з батьками.

– фрустрація, яка виникає з-за перешкод у задоволенні потреб.

– внутрішній конфлікт, який ускладнює спілкування та діяльність.

Підлітковий період також відзначається психологічними особливостями, зокрема кризою ідентичності. Це може призводити до екстремального мислення та ускладнення інтелектуальної та поведінкової сфери.

Соціальна дезадаптація не є необоротним процесом, адже за допомогою відповідних заходів можна не лише уникнути її розвитку серед дітей і підлітків, але й успішно керувати процесом їхньої ресоціалізації. Таким чином, перед українською державою стоїть важлива задача – створення нової соціальної політики, спрямованої на запобігання бездоглядності та соціального сирітства серед дітей [1].

Нормативно-правова база, яка визначає роботу з дезадаптованими дітьми та підлітками, включає Конституцію України та ряд законів, таких як «Про охорону дитинства», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Найголовнішими засадами цієї політики є створення умов для реалізації прав кожної дитини на виховання в сім'ї, наголос на родинності в процесі виховання та утримання дітей, а також забезпечення необхідних умов для їхнього розвитку і адаптації до суспільства. Така система заходів передбачає реалізацію права дітей на здоровий розвиток, надання психологічної та медичної допомоги, а також підтримку у виборі сфери професійної діяльності.

Законодавча база створює всебічну підставу для захисту прав дітей та підтримки їхнього соціального захисту на всіх рівнях – від держави до родини.

Система соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та молоддю базується на законодавчій підставі України, а саме на Законі «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». Цей закон передбачає реалізацію різних аспектів соціального обслуговування, супроводу, профілактики та реабілітації дітей та молоді.

Соціальні служби, незалежно від форми власності чи господарювання, та громадяни, які надають соціальні послуги, відіграють ключову роль у цій системі. Спеціалізовані центри, що здійснюють соціальну роботу з дітьми та підлітками, включають у себе різноманітні установи, спрямовані на обслуговування населення.

Ці установи забезпечують комплексні послуги, такі як соціальне обслуговування, реабілітація, профілактика та психологічна допомога. Це включає центри соціального обслуговування населення, територіальні центри соціальної допомоги сім'ям та дітям, соціально-реабілітаційні центри для неповнолітніх та інші.

Основні завдання цих установ – це профілактика бездоглядності та дезадаптації, надання психологічної та медичної допомоги, соціальна реабілітація, підготовка до самостійного життя та повернення в сім'ю. Фахівці цих установ працюють над індивідуальними програмами для кожної дитини, враховуючи її потреби та особливості [3].

Українська система соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками має свої сильні сторони, але потребує постійного удосконалення, особливо з урахуванням змін в суспільстві та потреб цільової аудиторії.

Отже, нестабільність економіки, освіти та культури, складна політична ситуація і багатофакторний вплив на соціальні, психологічні та психосоматичні аспекти значно підвищують рівень дезадаптації серед дітей та підлітків. Це порушує процес соціального взаємодії та розвитку особистості. Для вирішення цих проблем, держава створює систему соціальної роботи, яка базується на нормативно-правовій базі.

Допомога дезадаптованим дітям та підліткам здійснюється через центри соціального обслуговування, територіальні центри соціальної допомоги, реабілітаційні центри та соціальні притулки. Ці установи мають за мету не лише надання допомоги, але й соціальний захист та реабілітацію.

Спеціалізовані установи для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації, пропонують комплексну допомогу та підтримку. Головна мета їхньої роботи полягає в соціальному захисті, реабілітації та допомозі в життєвому самовизначенні. Це дозволяє забезпечити гармонійний розвиток особистості з урахуванням індивідуальних потреб та особливостей кожного підлітка.

Майбутні дослідження в цій сфері будуть спрямовані на вивчення особливостей соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками та пошук шляхів підвищення ефективності цієї роботи.

Список використаних джерел

1. Аршава І. Ф. Психологія важковиховуваних дітей : посібник. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2007. 56 с.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навчальний посібник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
3. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
4. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: Матеріали науково-практичної конференції / ред. Комзюк А. Т. Харків : МВС України, ХНУВС, 2010. 150 с.

НАПРЯМ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ І ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

БОЛОТОВ Д.С,
аспірант спеціальності «Журналістика»
Запорізького національного університету;

МІРОШНИЧЕНКО П.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики,
Запорізького національного університету
м.Запоріжжя, Україна

СПОРТИВНІ РОЗВАГИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ ПІВНІЧНОКОРЕЙСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Авторитарні та тоталітарні політичні режими завжди намагалися продемонструвати свою міць та могутність усьому вільному світові, щоб ще більше сформувати образ сильної та готової до будь-якого сценарію протистояння системи. Активний розвиток військової промисловості та збільшення чисельності збройних сил, побудова потужної централізованої системи засобів масової інформації задля активної державної пропаганди ідей режиму та повного контролю за соціальним і приватним життям громадян явно недостатньо диктаторам для демонстрації сили. Майже всі нам відомі тоталітарні політичні режими мають одну спільну рису – любов до спорту. Саме спорт є тим фінальним складником для повноцінної домінації у світі. Адже якщо ти маєш безпосередню першість під час змагань, то й маєш вигляд переможця в очах опонента та на політичній арені.

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея) з її однопартійною тоталітарною спадковою системою правління є гарним прикладом, як держава використовує спортивну дипломатію з пропагандистською метою [5]. Після закінчення Корейської війни 1953 року тодішній президент і диктатор Кім Ір Сен та його спадкоємець Кім Чен Ір 1955 року проголосили головну державну ідеологію – чучхе. Документ за партійними принципами поділяв людей на групи, фактично

легалізував культ особистості Кім Ір Сена та регулював міжнародні відносини, економіку й оборону КНДР.

Для того щоб продемонструвати ідеї чучхе й отримати світове визнання, 1995 року Кім Чен Ір, вже в ролі одноосібного керівника КНДР, вирішив організувати найбільше у світі шоу з реслінгу [1]. Цікаво те, що сам Ір був дуже зацікавлений в організації поєдинків не лише з метою пропаганди, а й тому, що сам був великим шанувальником реслінгу, всупереч його протистоянню зі США. Для проведення шоу були залучені японський промоушен NJPW (New Japan Pro Wrestling) та американський WCW (World Championship Wrestling) [2].

Подія отримала назву «Collision in Korea» («Зіткнення в Кореї»), проте офіційно вона звучала так: «Пхеньянський Міжнародний фестиваль спорту та культури задля миру». Змагання відбулися 28 та 29 квітня 1995 року на Першотравневому стадіоні в Пхеньяні. Кард шоу складався з 16 матчів, які розподілили порівну для двох днів. Усі бійці, які брали участь у «Collision in Korea», мали громадянство Сполучених Штатів та Японії. Проте найбільшим досягненням організаторів видовища стала участь американської суперзірки Ріка Флера, який у головному поєдинку протистояв не менш відомому японському важковаговику – Антоніо Інокі, який також брав участь в організації боїв. Перед початком шоу співорганізатор Кадзуо Ісікава сказав журналістам, що «Зіткнення в Кореї» – це «борцівська дипломатія в найкращому її вигляді» [5].

Таблиця 1.

Кард другого дня змагання «Зіткнення в Кореї»

Одиночний поєдинок	Хіро Сайто проти Юджі Нагата
Одиночний поєдинок	Акіра Хокуто проти Булл Накано
Одиночний поєдинок	Блек Кет проти Ель Самурай
Одиночний поєдинок	Летючий Пегас проти Летючого Скорпіона
Командний поєдинок	Масахіро Чоно та Скотт Нортон проти Дж Дж Джекс (Акіра Ногомі та Такаюкі Іідзука)
Одиночний поєдинок	Воїн-яструб проти Тадао Ясуда
Командний поєдинок	Брати Штайнери проти Хіроші Хасе та Кенсуке Сасакі
Одиночний поєдинок	Антоніо Інокі проти Ріка Флера

Окрім титулованих бійців, задля більшого впливу північнокорейської пропаганди потрібно було запросити представників міжнародних ЗМІ та світових зірок, які б лише своєю присутністю збільшили інтерес до змагань. Ерік Бішофф, керівник компанії WCW, намагався долучити до «Зіткнення в Кореї» все більше впливових на той час американців, таких як Халк Хоган. Проте більшість із них відмовлялися від цієї ідеї. Сам Бішофф коментував це так: «З таким же успіхом я міг би попросити його вирушити на човні до Плутона. Цього ніколи не станеться». Проте Бішофф зміг переконати колишнього боксера й чемпіона світу Мухаммеда Алі прилетіти до КНДР та стати запрошеною зіркою шоу. З боку ЗМІ подію висвітлював кореспондент американського телеканалу Майкл Чіной [1].

Пропаганда політичних ідей КНДР розпочалося відразу, тільки-но реслери та персонал прибули до столиці країни. Як згадував консультант WCW Сонні Воно, вони зв'язалися з японським посольством, щоб повідомити їх про плани, проте представники дипломатичної установи заявили, що не можуть гарантувати їхньої безпеки, й тому учасників доправили до Північної Кореї з Японії військово-транспортним літаком [7]. Після приземлення в людей відібрали паспорти, поділили на дві групи, до кожної з яких були закріпленні спеціальні наглядачі. Потім учасникам влаштували екскурсію Пхеньяном й організували урочисте покладання квітів до підніжжя статуї Кім Ір Сена [7].

Задля зображення важливості події представники керівної партії залучили максимальну кількість глядачів. За офіційною інформацією, перший та другий день спортивного змагання «Зіткнення в Кореї» відвідали 165 та 190 тисяч людей. Проте американський спортивний журналіст Дейв Мельтцер стверджує, що справжні цифри є дещо нижчими за офіційні. За його словами, першого дня було зафіксовано 150 тисяч глядачів, а другого 165 тисяч [1].

Цікаво те, що окрім місцевого населення на стадіоні також перебували іноземні туристи. Американське видання philly.com 28 квітня 1995 року опублікувало матеріал, де зазначено, що близько 10 тисяч іноземців полетіли до КНДР, аби наживо переглянути змагання з реслінгу. За інформацією видання, туристів та журналістів перевозили в туристичних автобусах разом з членами Трудової партії Кореї. Тих, хто хотів прогулятися містом самостійно, представники партії відстежували та доставляли назад до автобусів чи готелів. Також екскурсоводи вдавалися до активної політичної пропаганди. Наприклад, на здивування американського журналіста на твердження про те, що саме США розпочали Корейську війну 1950 року, головний екскурсовод відповів: «Як ви добре

знаєте, тоді була неділя й корейський народ ніколи не думав про війну. Це сталося на світанку, коли американці її почали. У нас також є документи та матеріали про це» [4].

Взагалі, рішення Північної Кореї відкрити свої кордони для такої кількості іноземців далося нелегко. Протягом багатьох років туристичні візи отримували лише жителі інших комуністичних країн. Але після розпаду СРСР, КНДР довелося шукати нові джерела доходу. Однак заборону для американських туристів було знято лише на один місяць, щоб вони стали частиною пропагандистського дійства [4].

«Зіткнення в Кореї» продемонструвало всю пропагандистську міць Північної Кореї. У головному матчі шоу американська зірка Рік Флер програв японському реслеру Антоніо Інокі. Представники Трудової партії Кореї вирішили використати поразку Флера на свою користь. Після матчу вони запропонували бійцеві виголосити промову, де Рік мав підтвердити факт домінації КНДР над США та похвалити «прекрасну та мирну країну Північну Корею» й сказати: «Його довершеність Кім Ір Сен завжди буде з нами». Проте боєць відмовився та покинув країну. Вже наприкінці 1995 року північнокорейський уряд організував акцію, коли на столицю Південної Кореї, Сеул, скинули пропагандистські листівки. На них було розміщене зображення, зроблене під час шоу «Зіткнення в Кореї», на якому Інокі перемагає «кривавого» Ріка Флера [4].

Отже, спортивні події спрямовані на міжнародну авдиторію є одним з ефективних елементів пропаганди політичної та військової домінації Північної Кореї у світі. Зокрема, залученість іноземних туристів та спортсменів змогла сформувати імідж «відкритої» та «мирної» країни у той час, коли представники Трудової партії Кореї вдавалися до політичного перевиховання закордонних гостей, маніпулюючи історичними фактами та насаджуючи їм власні ідеї.

Список використаних джерел

1. APR. 29 IN HISTORY: Flair vs. Inoki seen by 150,000 in N. Korea. URL: http://surl.li/tnome
2. New Japan Pro Wrestling (NJPW). URL: http://surl.li/tnopa
3. NJPW/WCW Collision In Korea – Tag 2. URL: http://surl.li/tnooe
4. North Korea Allows Visitors A Tightly Controlled Glimpse Of Its Capital. URL: http://surl.li/tnomz
5. North Korea's Pro-Wrestling Propaganda Machine. URL: http://surl.li/tnoqt
6. Sports and Ideology in North Korea. URL: http://surl.li/tnorn
7. When Ric Flair Traveled to North Korea for the Biggest Wrestling Show of All Time. URL: http://surl.li/tnolc
8. World Championship Wrestling (WCW). URL: http://surl.li/tnoqi

ВОЛИНЕЦЬ Г.М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: ОГЛЯД НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ

Фотографія у XX ст. була ключовим елементом медіаіндустрії, за допомогою світлин журналісти ілюстрували повідомлення, привертали увагу читачів; світлина була доказом того, що подія відбулася. З такого погляду важливість фотознімків у журналістиці безсумнівна; часто фотозображення відігравало вирішальну роль для актуалізації та поширення медіаповідомлення. Утім, сенси та значимість пресфотографії в епоху цифрових технологій можуть бути іншими, адаптованими до соціальних вимог і потреб нового цифрового середовища. Зміна правил журналістики як соціальної практики (в епоху онлайн-журналістики) не лише спонукає переосмислити роль фотографії як у цифровому, так і в традиційному журналістському середовищі, але й змушує звернути увагу на зміну сприйняття візуального контенту глядачами.

Так, С. Горевалов та Н. Зикун підкреслюють, що візуальна журналістика на сьогодні є одним із найбільш популярних напрямів: «Можна назвати кілька причин цього: тенденцію до візуалізації інформації в газеті, зростання технічних можливостей поліграфії, конкуренцію з аудіовізуальними ЗМІ та інтернетом, гостру конкуренцію всередині товарної групи, професійне зростання редакцій у сфері дизайну» [1, с. 257]. За словами Г. Цуканової, «фотографія стає домінуючим типом контенту і в так званих соціальних медіа, що за різними класифікаціями включають у себе форуми, блоги і мікроблоги, контент-спільноти, соціальні мережі, віртуальні ігрові та соціальні світи тощо» [5]. Зокрема, науковці вбачають майбутнє фотографії як органічний синтез з іншими форматами інформації – інфографікою, відео та аудіо, об'єднання світлин у фотогалереї та слайд-шоу – власне, фото як частина мультимедіа. Дослідники та фотожурналісти зазначають, що «у фотографії, як частини мультимедіа, можете рухатися рамка кадру, акцентуючи, таким чином, увагу глядача на тому, що вважається найважливішим; може робитися наближення на певні деталі кадру. Творець такого продукту сам визначає тривалість перегляду» [5].

Загалом, «видовищність, інформативність, подієвість, зображальність – усьому цьому надається важливе значення в сучасних

засобах масової інформації. ЗМІ стають дедалі інтерактивнішими, стежать за сучасними тенденціями, комерціалізуються. Аби утриматися на ринку, їм конче необхідно використовувати всі можливі засоби, щоб привернути увагу, викликати довіру в читача, глядача тощо» [1, с. 257].

Тим часом, попри беззаперечний позитивний вплив цифровізації на медіаіндустрію взагалі та на фотожурналістику зокрема, є ряд застережень і загроз. Як зазначають науковці, серед переваг цифрової фотографії – оперативність; висока якість фотознімків; можливість робити безмежну кількість кадрів (на відміну від плівкових фотоапаратів); вдалий момент можна «впіймати» за допомогою додаткових функцій, як-от – кілька кадрів за секунду; через полегшення технічних аспектів фоторепортер може зосередитись на образотворчих можливостях кадру тощо [4, с. 56]. Тож, на перше місце сьогодні виходить таке явище, як мобілографія – створення медіафотографії за допомогою смартфонів, планшетів тощо.

Утім, як зазначають чеські науковці [8], цифрові технології та онлайн-середовище збільшують обов'язки фоторепортерів: адже маючи миттєвий контроль над зображеннями та можливість видаляти фотографії на місці, фотожурналісти беруть на себе роль редактора зображень. Такі зміни в роботі фотожурналіста можуть призвести до зниження стандартів якості; репортери змушені витрачати більше часу на роботу з технологіями та на виконання додаткових обов'язків, а не на створення якісного контенту. Однак новітні тенденції цифровізації створюють ілюзію прискорення процесу виготовлення пресфотографії, хоча насправді «нібито оптимізована» робота за рахунок зникнення етапу проявленням плівки та виготовлення фотовідбитків тепер виринає у трудомістких процесах добору та редагування фотографій. Фотожурналісти зазначають, що у той час як кожен аспект цифрового фотовиробництва значно пришвидшився, загальний процес зрештою займає майже стільки ж часу, скільки традиційний процес (із фотоплівкою). Тож науковці приходять до висновку, що фотографи можуть бути змушені витрачати час на виконання додаткових обов'язків (відбір фото, редагування, створення супровідного тексту до світлин тощо) і використання технологій, а не на створення якісного контенту. Таким чином відбувається делегування редакційних обов'язків фотографам, що призводить до збільшення робочого навантаження.

Журналістикознавці застерігають: ще однією загрозою для професійної якісної фотожурналістики є хибне уявлення про те, що будь-яка людина зі смартфоном (ті, кого вважають читачами та споживачами ЗМІ) легко може стати виробником візуального медіаконтенту і замінити фахівця [8].

Тим часом цифрові технології та штучний інтелект стали загрозою для фотожурналістики, адже з'являється велика кількість фальсифікацій. Так, американський фотожурналіст Майкл Камбер, який працював у багатьох гарячих точках світу, серед яких Ірак, Афганістан і Сомалі, в інтерв'ю BBC Culture акцентує на цих негативних тенденціях: «Я думаю, що фотожурналістика зараз переживає серйозну кризу довіри. Підробка знімків, фейкові та постановочні зображення стають майже звичними. Я працюю фотожурналістом вже 25 років, і те, що відбувається зараз, руйнує нашу професію» [цит. за 2]. Технологічна революція зробила фальсифікацію зображень доступною і швидкою; раніше фотонегатив, плівка були безапеляційним доказом, сьогодні стає все важче визначити чи підроблений цифровий знімок, чи оригінальний. Як зазначає Ф. Макдональд, «Майкл Камбер вирішив організувати виставку після скандалу, який вибухнув навколо Конкурсу світової документальної фотографії цього року. П'ята частина фіналістів конкурсу була дискваліфікована за фальсифікацію. Одного з переможців навіть позбавили нагороди – після того, як з'ясувалося, що він сфальсифікував місце зйомки однієї з фотографій» [2].

Фотофальшивки важко виявити в інформаційному потоці, а втім, вони мають значний вплив у багатьох сферах суспільного життя: за спостереженням американських дослідників [6], фотопідробки розміщують таблоїди, журнали моди, соціальні мережі, урядові ЗМІ, сайти онлайн-знайомств, навіть впливові, авторитетні медіа та наукові журнали з різних причин можуть опублікувати фотофейк; відредаговані, несправжні світлини часто використовуються у політичних і рекламних кампаніях. Інструментів для створення підробок стало набагато більше, вони стають простішими у використанні та легко доступними. Технології дозволяють генерувати вже й фейкові відео – дипфейки, а штучний інтелект допомагає отримати дуже переконливі зображення.

Фотографії можна стратегічно використовувати для впливу на громадськість думку, викликають сильні емоційні реакції у глядачів, насаджувати, переформатовувати або зміцнювати ідеологію, конструювати концепти в індивідуальній чи колективній пам'яті. Американські дослідники стверджують: «емпіричні дані свідчать про те, що, викликаючи помилкове відчуття знайомства, підроблені образи можуть спотворювати пам'ять людей» [7]. Окремі фактори, такі як джерело зображення та його авторитетність чи популярність, здається, відіграють набагато важливішу роль у формуванні довіри учасників, ніж такі важливі ключові ознаки фотографії, як невідповідність освітлення та тіней. Наприклад, зображення,

опубліковані в Twitter, можуть сприйматися достовірними, якщо вони мають велику кількість ретвітів, уподобань, коментарів і підписників, незалежно від фактичного вмісту зображення.

Так, канадські дослідники [7] під час свого експерименту використовували лише оброблені зображення (фейкові фото), адже метою було визначення учасниками, які частини зображення були змінені. Проте частина учасників здебільшого не усвідомлювали, що зображення були маніпулятивними, сфальсифікованими. Крім того, навіть ті учасники, які сказали, що зображення було змінене, то не змогли ідентифікувати модифіковані фрагменти (що ж саме було змінено на фото). Це дослідження доводить, що в потоці інформації пересічним громадянам важко ідентифікувати фотофейк, особливо, якщо ця інформація опублікована на сторінці популярного ЗМІ або відомого блогера, актора, співака або іншого лідера думок.

Науковці спостерігають негативну тенденцію останніх років: фейкові фото розмивають довіру до фотожурналістики. Так, американський професор Фред Ріттчін (дослідник впливу штучного інтелекту на візуальну культуру) в одному з інтерв'ю зазначає, що впровадження штучного інтелекту в процес виготовлення «фотоілюстрацій» відкриває війну штучного інтелекту, «де всі все показують, допоки усі не почнуть зневірюватися в тому, що правда, а що ні» [3]. Професор пропонує як запобіжник від зневіри – це звернення до достовірних джерел: «Будь-який письменник може сказати що завгодно, але коли це походить від Associated Press, NYTimes, надійного джерела – є намір вірити. Я думаю, ми повинні бути дуже обережними з надійними джерелами, а це означає, що фотографи повинні публікувати те, в чому вони абсолютно впевнені» [3]. Ф. Ріттчін підкреслює, що в новітніх реаліях фотокамери вже недостатньо: сьогодні, на жаль, не можна вважати зображення достовірним лише через те, що воно зроблено цифровою камерою. Достовірність фото, у першу чергу, має гарантуватися особистою відповідальністю фоторепортера, його іміджем, його чесним ім'ям, репутацією. Змінилися й підходи до підписів під світлинами: вони мають бути розлогішими, деталізованішими.

Отже, фотографії та написаний текст можуть все ще залишаються базовими елементами цифрової журналістики, однак спосіб використання цих форматів для адресації аудиторії, і форми, в яких традиційно

оформлений контент, кардинально змінилися. Цифровізація сприяла зростанню швидкості поширення новин, збільшенню кількості джерел представлення новин і конкуренції за аудиторію, а також до зміни структури та стабільності аудиторії. У свою чергу, ці трансформації вимагають від цифрових газет високоякісної продукції, чіткого підходу до змісту, і адаптованої форми для звернення до аудиторії.

Таким чином, сьогодні візуальний контент (зокрема й базовий ключовий його елемент – фото) стає важливішим за текст: за допомогою зображення (та заголовку) можна привабити читацьку аудиторію. В епоху цифровізації змінилися й підходи до роботи журналіста: в першу чергу, це збільшення потоковості – постійне продукування та розміщення в онлайн-медіа новинних фотографій та репортажів. По-друге, підвищуються вимоги до підписів біля світлин, з'являється потреба пояснити, розкрити деталі для підтвердження реальності зображуваного. По-третє, зростають загрози недовіри глядачів до світлин та відео через засилля медіапростору фотофейками та дипфейками, через несправжні, але реалістичні зображення, створені штучним інтелектом.

Список використаних джерел

1. Горевалов С., Зикун Н. Жанри фотожурналістики в умовах посилення тенденції візуалізації ЗМІ. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 56. С. 257–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_56_51
2. Макдональд Ф. Фотожурналістика: правда чи обман? *BBC Culture*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2015/07/150709_vert_cul_altered_images_journalism_vp
3. Сергацкова К. «Згенероване ШІ фото призведе до ситуації, де всі все показують, допоки не почнуть зневірюватися в тому, що правда, а що ні». Інтерв'ю з професором центру фотографії про фейкові фото. *Заборона* : ГО "Заборона Медіа". 19 січня, 2023. URL: https://zaborona.com/intervyu-z-profesorom-czentru-fotografiyi-pro-fejkovi-foto/
4. Фурман О. Тенденції розвитку фотожурналістики останніх років. *Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір*. 2014. № 1. С. 55–60.
5. Цуканова Г. Трансформація фотожурналістики у контексті конвергенції медіа. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. III(9). Issue: 53. 2015. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Transformation-of-the-photojournalism-in-the-context-of-convergence-of-media-H.-Tsukanova.pdf.
6. Farid H. Fake Photos. Cambridge : The MIT Press, 2019. 232 p.
7. Kasra M., Shen C., O'Brien J. Seeing Is Believing: How People Fail to Identify Fake Images on the Web. *CHI 2018: Extended Abstracts of the 2018 CHI Conference* (April 21–26, 2018, Montréal, QC, Canada). Montréal, 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324659914_Seeing_Is_Believing_How_People_Fail_to_Identify_Fake_Images_on_the_Web
8. Štefaniková S., Láb F. Transformation of photojournalism practice in the Czech Republic in the age of digital technology. *Sage Journals.* 2016. Volume 19. Issue 2. URL: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/ 1464884916663622

ГАВЛОВСЬКИЙ Д.В.,
аспірант кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету;

БЕРЕЗЕНКО В.В.,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ СТОСОВНО ПИТАНЬ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Багато років Україна протистоїть потужному ідеологічному та пропагандистському впливу з боку Росії. Задовго до повномасштабного військового вторгнення в Україну, країна-агресор готувала міцне технологічне підґрунтя, метою якого було створення глибокого пропагандистського тилу в гібридній інформаційній війні.

Український політичний експерт Є. Магда пропонує вважати психологічну (інформаційно-психологічну) війну різновидом інформаційної війни [1, с. 278]. Знаний дослідник Г. Почепцов досліджуючи інформаційні війни, виокремлює поняття смислової війни, зазначаючи при цьому, що на відміну від інформаційної, вона спрямована на когнітивні процеси [2].

Розробка нових технологічних систем в пропаганді дозволила реалізувати та інтегрувати в соціально-комунікативний простір нові пропагандистські наративи, які до цього ще не були впроваджені та випробувані в медіа-просторі. Сьогодні неможливо применшувати їх вплив на громадську думку. Він є багатовекторним та таким, що направлений не лише на внутрішнього медійного споживача Росії та України, а й на формування дезінформаційного впливу на західну аудиторію, метою якого є дискредитація дій української влади та формування негативного іміджу Української держави в очах європейської спільноти.

Також, як один з видів дезінформації деякі вчені виділяють маніпулювання діями особи (групи осіб), спрямоване на зміну напрямів її діяльності чи ступеня зусиль (активності) у цій діяльності [3].

Саме реальна оцінка та аналіз ворожого пропагандистського впливу повинні стати основним чинником формування не лише ефективних платформ реалізації засобів впливу контрпропаганди, а й передумовою створення безпекового бар'єру медіаграмотності серед споживачів інформації. Пропаганда зазвичай базується на психологічних методах, таких як переконання, перекручення фактів та емоційний вплив, та використовується з метою маніпулювання масовою свідомістю [4]. Варто зауважити, що метою російської пропаганди швидше є підірвати підтримку в суспільстві європейських цінностей та наративів, водночас не пропонуючи власний [5, с. 125–126].

Разом з лідерсько-імперськими амбіціями Росія успадкувала радянську «технологію залякування» колективного ворогу своєю міццю та військово-технологічними можливостями ще з часів «холодної війни». Великий ядерний потенціал країни-агресора взяли на озброєння не лише військові, а й державні діячі та «амбасадори пропаганди». Останні здобули право наповнювати та монополізували інформаційний простір токсичними наративами, які стосуються застосування ядерної зброї. Сьогодні російські пропагандисти федеральних ЗМІ відверто підвищують градус агресії та ворожості громадян цієї країни проти України та всього цивілізованого світу. Раніше морально табуйована тема застосування ядерної зброї та відвертий «ядерний шантаж» зараз активно інтегрується в медіапростір у вигляді системно розроблених пропагандистських наративів:

– «Всебічна західна підтримка України лише ескалує ядерну загрозу». Основною метою застосування цього наративу є примітивне залякування країн-партнерів, які надають Україні зброю. Країна агресор таким чином акцентує увагу світової спільноти на тому, що постачання зброї та військової техніки може призвести до ескалації конфлікту. Ворог постійно погрожує заходу «небаченими наслідками», проте станом на сьогодні ми можемо оцінювати подібні погрози як елемент дезінформаційного впливу;

– «Україна створює всі умови для набуття статусу ядерної держави». Основною метою використання подібного наративу є намагання дискредитувати Україну та українську владу на міжнародній арені задля послаблення її міжнародних позицій. Також цей дезінформаційний вплив чиниться з метою представити нашу країну як порушника міжнародних угод щодо нерозповсюдження ядерної зброї;

– «Українські війська атакують цивільну інфраструктуру, «мирний атом» а також розташовують військові об'єкти та зберігають зброю на території атомних станцій». Країна-агресор прагне всіляко продемонструвати світовій спільноті, що Україна є загрозою для всього

Європейського континенту. Саме Росія розміщує військову техніку та облаштовує склади боєприпасів на території захоплених об'єктів ядерної інфраструктури, планомірно знищує лінії електропередач, що її живлять. Натомість українські військові не атакують подібні об'єкти. Наразі Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) не підтвердило жодної військової атаки на подібні об'єкти з боку України;

– «Україна під грифом секретності працює над створенням «брудної бомби». Військові аналітики припускають, що застосування даного наративу покликане виправдати можливе застосування ворогом тактичної ядерної зброї на території України, оголосивши при цьому, що Росія нанесла превентивний удар з метою запобігання використання «брудної бомби». Дані факти можна оцінювати як дезінформаційний вплив, адже жодного доказу того, що Україна працює над розробкою та створенням даної зброї масового знищення не існує;

– «Потенційне застосування Росією ядерної зброї на території України є цілком законним». Цей пропагандистський наратив цілком суперечить міжнародному законодавству та принципам міжнародної безпеки та є таким, що не має жодного підґрунтя. Одним із факторів застосування є залякування та створення психологічного тиску на населення України.

Подібні моделі маніпулятивного впливу цілеспрямовано формуються задля забезпечення проведення інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Саме своєчасна ідентифікація та аналіз інструментарію ІПСО, дозволить знівелювати дію елементів, які формують пропагандистські наративи – фейкові повідомлення, інтерпретації та маніпуляції. Це дасть змогу оптимізувати рівень медіаграмотності серед споживача інформації в контексті формування громадської думки та підвищення загального рівня соціально-комунікативної обізнаності, а також ефективно протистояти ворогу на інформаційному фронті.

Список використаних джерел

1. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
2. Почепцов Г.Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
3. Присяжнюк М.М. Дезінформація та її роль у інформаційно-психологічних операціях. URL: http://defpol.org.ua/site/index.php/en/arhiv/kolonkaavtora/106-2009-09-09-18-06-14
4. Дзюба Т.В. Дезінформація в масовій комунікації: сутність, особливості, проблеми виявлення. Київ : Видавничий дім «Сам», 2011. 216 с.
5. Тодоров І.Я. Російська інвазія в Україну: пропагандистський та інформаційний виміри. Київ: КІС, 2017. 132 с.

ГАНДЗЮК В.О.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

СПЕЦИФІКА ОФОРМЛЕННЯ ТА СТРУКТУРА МОЛОДІЖНОГО ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «KULTMAGAZINE»

Молодіжні інтернет-видання – складова медійного ринку, яка активно розвивається. Їхній контент визначає свою аудиторію за віковими межами, специфічним колом інтересів та тем, на основі яких вибудовується концепція інтернет-сайту. У глобальній мережі такі ресурси набирають популярності через бажання молоді отримувати інформацію, що відповідає її запитам. Більшість сайтів є загальноінформаційними, проте серед них яскраво вирізняються монотематичні, які публікують різножанрові тексти, фото- та відеоматеріали в межах однієї проблематики. Користувачі спеціалізованих сайтів одночасно можуть входити в аудиторний склад політематичних інтернет-часописів.

Доречним буде згадати про різницю між цільовою та спеціалізованою аудиторією, про яку зазначає професор В. Іванов. Монотематичним сайтам властива спеціалізована аудиторія. Така передбачає «стійкий характер інтересу до визначеного кола тем і систематичного споживання інформації з визначеною читацькою адресою». Молодіжні загальноінформаційні інтернет-медіа орієнтуються цільову аудиторію, якій властиво «обмежуватися епізодичним і коротким існуванням у зв'язку з актуалізацією визначеного кола проблем, що висвітлюється» [1], тобто споживати інформацію розпорошено, загалом, без зосередження уваги на окремому її сегменті.

Споживач сучасного контенту всесвітньої мережі потребує якісного медійного продукту. Важливу роль, зокрема, відіграє зовнішній та внутрішній дизайн мережевих видань. Під зовнішнім дизайном розуміємо оформлення інтернет-видання з естетичного боку: логотип, головна сторінка, кольорова гама ресурсу, наявність ілюстрацій, реклами тощо. Внутрішній дизайн передбачає структуру сайту, зокрема рубрикацію та зручність під час користування, ефективність для реципієнта.

Гідним представником молодіжних видань в українському інтернет-просторі можемо вважати монотематичне культурологічне видання «Kult Magazine», яке позиціонувало себе як діджитал (цифрове) про культуру,

мистецтво та людей, що його творять. Журнал виходив лише в онлайн-версії з 2011 до 2023 року, жодного разу не видавався у друкованому вигляді. Наразі функціонує тільки сторінка у соцмережі Facebook: www.facebook.com/kultmagazine/. Дослідження здійснено на основі pdf-версій з особистого архіву автора.

З-поміж стандартних власне інтернет-видань чи інтернет-версій друкованих медіа «Kult Magazine» передовсім вирізнявся незвичною версткою. Інтернет-журнал запропонований читачам у вигляді оцифрованої версії традиційного друкованого часопису. Сторінки зверстані відповідно до тих, які аудиторія звикла бачити роздрукованими на глянцевому папері. Гортати цифрові сторінки зручно за допомогою навігаційних стрілок «вперед» та «назад». Читач має можливість переглянути інтернет-журнал у двох версіях: повній та demo, коли сторінки можна прогортати швидше у зменшеному варіанті.

Структура сайту майже аналогічна до структури будь-якого друкованого журналу. Головна сторінка – обкладинка, обличчям якої зазвичай є людина мистецтва, про яку йтиметься далі. Зазвичай тут розміщено фото відомої персони та її ім'я, логотип, місто, де створювався випуск (м. Київ), зазначено, на якій із загальної кількості сторінок читач перебуває саме зараз. Є кнопка «Інфо» – при натисненні з'являється список тегів та категорій (рубрик), що характеризують наповнення, вказано кількість сторінок та переглядів, зазначено, коли номер було опубліковано і кінцева дата доповнення його матеріалами. Діє функція «Поділитися» посиланням на інтернет-видання на персональних сторінках у соціальних мережах, є кнопки прямого переходу на спільноту «Kult Magazine» у соціальній мережі Facebook та на стрічку новин у Twitter. Ця функціональна кнопка є на кожній сторінці, що забезпечує зручність у користуванні та надає можливість зорієнтуватися у просторі інтернет-журналу.

Наступна сторінка – це зміст видання, який побудовано за принципом розташування іконок із зображенням персон, про яких подано матеріали в номері. Ці зображення слугують гіперпокликаннями, які при натисненні відкриваються на потрібній сторінці. Рубрики не виокремлено, хоча в «Інфо» вказано категорії «Art&Design» («Мистецтво та дизайн») та «Film&Music» («Кіно та музика»), тобто є матеріали, які відповідають цим

категоріям. Можна стверджувати, що вказана у змісті тематика є своєрідними рубриками.

Поруч зі змістом розміщено список авторів, вказано контакти (e-mail, номер телефону), є активні покликання на спільноти інтернет-журналу в соціальних мережах Facebook. Кожна сторінка – це ексклюзивні світлини, в обрамленні тексту із оригінальними заголовками, врізами, інколи є офіційні аудіо та відео. Подекуди внизу сторінок ненав'язливо розміщена рекламу, яка не відволікає, бо оформлена відповідно до загальної концепції. Деякі сторінки відповідають розміру екрану, на деяких, за наявності більшого обсягу інформації, передбачено функцію гортання сторінки донизу. Кожен новий матеріал розпочинається із великої ілюстрації із заголовком чи цитатою. Таку сторінку можна порівняти з титулом чи шмутц-титулом у книзі. Цей прийом досить ефективний, тому що дозволяє відволіктися від попередньо прочитаного тексту та налаштуватися на сприйняття нової інформації.

Кольорова гама інтернет-видання задається щоразу нова, але весь номер оформляється відповідно. Кольори загалом стримані, фон кожної сторінки однотонний, що є легшим для сприймання, ніж картаті фонові зображення.

Інколи поєднання кольорів є важким для візуального сприймання – тло чорне, а текст жовтий, фон білий, а текст зелений, червоний чи блакитний. На сайті використовуються різні шрифти. Сторінки інтернет-журналу не перевантажені інформацією, є багато вільного простору. Вважаємо, що така верстка впливає на ефективність сприйняття. Статті, інтерв'ю не об'ємні, переважають ілюстративні матеріали. Тексти в інтернет-виданні друкуються українською мовою. Розташоване інтернет-видання на домені «.org».

Отже, структура інтернет-видання «Kult Magazine» композиційно подібна до структури будь-якого друкованого журналу, оформлення має свої тенденції, які характеризуються мінімалістичним підходом до дизайну сторінок, простотою користування, ергономічністю.

Список використаних джерел

1. Іванов В.Ф. Соціологічні дослідження аудиторії мас-медіа. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?ct=article&article=1280

ГОРБАЧ В.О.,
студентка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ВОЛИНЕЦЬ Г.М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОБІЛОГРАФІЇ В ЖУРНАЛІСТИЦІ

Вперше поняття мобілографії було введено засновником «Всесвітнього товариста мобілографів» Д. Резваном. Мобілографія (від лат. mobilis – «рухливий», і грец. γραφη – «писати») – різновид фотографічного мистецтва, при якому як інструмент використовуються електронні прилади із вбудованою цифровою фотокамерою, спочатку не призначені для професійної фотозйомки, такі як мобільні телефони, кишенькові персональні комп'ютери, компаси, біноклі, запальнички тощо [6, с. 125]. За словами Д. Кеннерлі, «найкраща камера – це та, яка у вас із собою» [перецит. за 5]. Надихнувшись цією цитатою, В. Милевська надає своє визначення: «мобільна фотографія – це засіб написання історії окремої особистості, створення персонального Всесвіту, де фото на кшталт вікнам, які дозволяють зазирнути у світ конкретної людини і відчути те, що бачила, а головне – відчувала – вона» [5, с. 64].

Жанри мобілографії відрізняються від інших цифровим стилем і відзначенням повсякденних або навпаки – важковідтворюваних подій. Таким чином, у цифрових пристроях камера перетворюється з другорядної функції на один із найважливіших інструментів. Через свою доступність та простоту освоєння мобілографії стало дуже популярно, зазначає О. Кудрявцев у своїй статті [4].

Серед переваг мобільної журналістики Д. Загоруйко виокремлює відвертість інтерв'юйованих та оперативність; адже за своїм спрямуванням та призначенням вона близька до селфі-журналістики. Так само ставить оповідача в центр події, відтісняючи обставини на другий план. Єдина можлива різниця між мобільною та селфі-журналістикою – це те, що в останній значення пристроїв не таке перебільшене, а основний акцент зроблений на призначенні [3, с. 32].

Особливу роль телефон як інструмент репортажу відіграє у сфері громадянської журналістики. Не буде перебільшенням сказати, що саме мобільні технології надали форми громадянській журналістиці, адже відтепер репортером подій може стати кожен. Вміння використовувати мобільний телефон для своєї роботи – необхідна «функція» кожного громадянського журналіста. Навички роботи з мобільним пристроєм – певний базис, відправна точка: «Це, – стверджує Гай Деген, – професійна навичка, якої потрібно навчитися всім громадянським журналістам» [перецит. за 7].

Фернандо Хессель пише, що мобільні телефони стали розширенням журналістських інструментів, дозволяючи репортерам швидко знімати зображення та відео, а також миттєво передавати інформацію. Раніше казали про побоювання використання мобільних телефонів у журналістиці, бо вони можуть поставити під загрозу традиційні роботи. Та це побоювання зрозуміле, враховуючи, що руйнівні технологічні зміни часто породжують незахищеність працівників, але у процесі розвитку технологій стало очевидно, що мобільним телефонам судилося не замінити роль журналіста, а скоріше розширити його навички [перецит. за 7].

О. Єфремова пише про сучасного фахівця у медіа, який вже не просто універсальний журналіст, а багатогранна та багатофункціональна особистість, яка володіє новітніми технологіями (зйомка інтерв'ю та репортажів, редагування вихідного відеозапису, монтаж та інше). А створення високоякісних матеріалів найбільш успішно відбувається у сфері нової творчої діяльності медіа, відомої як "мобільна журналістика" [2, с. 257].

Майк Крігер і Кевін Сістром, про яких пише журналістка Марина Гош, – це ті люди, які, самі того не усвідомлюючи, відкрили нову віху в історії фотографії щодо жанру і технологій. У 2010 році, протягом всього двох місяців після запуску, кількість користувачів додатку Instagram, створеного хлопцями, досягла мільйонної межі. Цікаво, що багато з них не лише використовували новий додаток для отримання лайків, але й тому, що в 2011 році був запущений професійний конкурс мобільної фотографії Mobile Photography Awards. Взагалі, однією з найважливіших особливостей Instagram є можливість транслювати на його платформі зображення, які були завантажені з інших джерел і відредаговані в інших додатках. Це призвело до зміни якості і формату знімків: користувачі почали експериментувати і вдосконалювати свої навички в мистецтві мобільної фотографії. Це відображається у постійному зростанні кількості виставок мобільної фотографії по всьому світу та у спеціалізованих медіа,

починаючи від високоякісного блогу Instagram і закінчуючи окремими журналами, такими як Shooter. Тому можна сказати, що Instagram став поштовхом для розвитку мобілографії; і дотепер є однією з корисних та важливих соціальних мереж для медіа і не тільки [1].

Отже, з розвитком технологій для журналістів важливим та актуальним є опанування нових методів зйомки. Мобілографія – це один із різновидів фотографії, створеної на мобільному пристрої. Метод мобілографії включає такі аспекти, як: можливість швидко фіксувати та публікувати контент, миттєве редагування новин. Мобілографія поняття не до кінця вивчене, але воно дає змогу подивитися на роботу журналіста з іншої сторони. Та попри технічні недоліки, альтернативність щодо класичних технологій виробництва аудіовізуального контенту продовжує зростати.

Список використаних джерел

1. Гош М. Мобілографія як мистецтво: як смартфони змінюють фотографію. *Tochka.net*. URL: https://lady.tochka.net/ua/67186-mobilografiya-kak-iskusstvo-kak-smartfony-menyayut-fotografiyu/
2. Єфремова О. Мобільна журналістика як невід'ємна частина якісної підготовки студентів-журналістів у цифрову епоху. *Актуальні проблеми науки та освіти : матеріали XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ* (м. Київ, 10 лютого 2023 р.) / за заг. ред. М.В. Трофименка. Київ : МДУ, 2023. С. 257–260.
3. Загоруйко Д. Селфі-журналістика як феномен соціальної комунікації. *Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Наукова школа Романа Іванченко»*. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. С. 32–35.
4. Кудрявцев А. Мобилография: популярный вид современного фотоискусства. *Mobcompany.info*. URL: https://mobcompany.info/interesting/mobilografiya-populyarnyj-vid-sovremennogo-fotoiskusstva.html
5. Милевська В. Мобільна фотографія: мистецтво особистого бачення буденності. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18584/cult_alm_3.pdf?sequence=1
6. Пазюк Р. Мобілографія як інструмент кросмедійної журналістики. Кросмедіа: контент, технології, перспективи : колективна монографія / за заг. ред. д. н. із соц. ком. В. Е. Шевченко. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 125–129.
7. Ярощук О. 13 інструментів мобільної журналістики. *Детектор медіа.* URL: https://ms.detector.media/how-to/post/14617/2015-10-31-13-instrumentiv-mobilnoi-zhurnalistyky/
8. Hessel F. The Evolution of Mobile Phones in Journalism Coverage: A Progressive Revolution and Overcoming Professional Apprehension. Linkedin. URL: https://www.linkedin.com/pulse/evolution-mobile-phones-journalism-coverage-fernando-hessel?trk=article-ssr-frontend-pulse_more-articles_related-content-card

ДРЕШПАК В.М.,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри журналістики
Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну перед керівниками редакцій регіональних медіа постала надзвичайно складна проблема, пов'язана з пошуком фінансових ресурсів. Проблему зумовили різкі зміни: 1) структури споживання медіапродуктів як через міграцію традиційної аудиторії, так і через зміну пріоритетів аудиторії щодо тематики, форм і способів отримання інформації; 2) усталених каналів поширення медіа, що найбільше зачепило друковані медіа і дедалі загострило й так напружені відносини з підприємством «Укрпошта»; 3) налагодженої системи медіавиробництва, що особливо відчули на собі редакції медіа у прифронтових регіонах, включно із руйнуванням, втратою матеріально-технічної бази через ворожі обстріли; 4) рекламного ринку через призупинку чи згортання економічної діяльності в регіонах. За таких умов актуальним залишається питання щодо переходу редакцій в умовах загострення соціально-економічної та безпекової ситуації на нові моделі формування фінансових ресурсів для їх діяльності, що потребує вироблення та практичного застосування відповідних рекомендацій для медіаменеджерів.

У цьому повідомленні ми маємо за мету окреслити комплекс таких рекомендацій, послуговуючись якими, медіаменеджери зможуть розробити відповідно до конкретних умов медіаринку їх регіону оптимальну модель формування фінансових ресурсів.

Слід наголосити, що на початок 2022 року регіональні медіа України, як свідчать наші спостереження, переважно використовували недиверсифіковані моделі залучення фінансових ресурсів, де основу складали одне-два джерела (наприклад, доходи від передплати та оплати за висвітлення діяльності) чи одна-дві групи споріднених джерел (реклама малих підприємств та оплата висвітлення діяльності декількох місцевих органів публічної влади). Хибність такого підходу – дуже легкого в операційному плані, адже наявність одного-двох стабільних джерел не потребувала відволікатися на роботу з багатьма іншими – гостро проявилася з початком повномасштабної російської агресії.

Зокрема, про недоцільність «брати яйця лише з одного кошика» зауважували й автори дослідження бізнес-моделей українських онлайн-медіа, проведеного ще 2019 року. А. Гарус та А. Яніцький з'ясували, що українські медіа переважно заробляють на рекламі й отримують підтримку

ззовні, деякі також надають послуги, у тому числі з проведення масових заходів, продають контент. Не використовується пряма торгівля через сайт суміжними продуктами, брендованою продукцією, майже не використовується збір донатів з читачів. На відміну від провідних західних видань, частка альтернативних доходів українських медіа невелика, видання залежать від одного-двох джерел доходів. Автори дослідження рекомендували редакціям прагнути до диверсифікації джерел доходів, щоб жодне з них не перевищувало третини всіх надходжень. Акцентували автори й на тому, що західні медіа помітно більше орієнтовані на продаж контенту через цифрову передплату, ніж українські. Утім, з часом українські видання будуть змушені запустити paywall-моделі, щоб компенсувати втрати від перетоків рекламних бюджетів у пошуковики та соціальні мережі. Також можливо заробляти на івентах, як це вже успішно роблять тематичні нішеві видання [1, с. 30].

Співзасновник консалтингової компанії Jnomics Гайгисиз Гелдієв також переконує, що потрібна диверсифікація доходів медіа. Джерел має бути декілька: може бути основне, але мають бути додаткові. Залежати від одного джерела доходів дуже ризиковано. На його думку, основне джерело має приносити медіа до 40 % доходів, не більше [3].

Таким чином, найважливішим принципом структурування джерел фінансових ресурсів має бути їх диференціювання: 30 – 35% – основне джерело і не менше чотирьох-п’яти додаткових. Їх компонування залежатиме від ситуації на конкретному медіаринку та можливостей редакції. Далі розглянемо окремі джерела фінансових ресурсів для медіа, що можуть бути складниками диференційованої моделі.

1. Доходи від комерційної реклами та публікації матеріалів на правах реклами. Таке джерело має переваги у разі, якщо замовники максимально диференційовані за галузями економічної діяльності. Утім, ці доходи залежать від ступеня економічної активності на регіональному ринку. Вони суттєво знизилися в умовах воєнного стану.

2. Доходи за угодами про висвітлення діяльності органів публічної влади. Їх перевагою є відносна стабільність. Недолік – високий ступінь політичної зумовленості як підписання, так і виконання таких угод. Нині є приклади і відмови органів влади від підписання таких угод, і необґрунтовано високих витрат на такі послуги медіа.

3. Доходи від передплати на медіа чи на певний контент. Традиційно такий вид доходів пов’язується в Україні із передплатою на друковані медіа. Разом з тим, набуває поширення практика передплати на окремі види контенту на онлайнових ресурсах. Перевага такого джерела – його залежність від запитів на медіапродукти та економічного стану

цільової аудиторії. У воєнну добу такі можливості аудиторії знизилися, проте для багатьох медіа залишаються істотними. З іншого боку, для друкованих медіа, особливо регіональної та місцевої сфери поширення, отримання коштів за передплату виявилися проблемним через дії монополіста у сфері розповсюдження преси – АТ «Укрпошта». Так само проблеми виникли й тому, що «Укрпошта» провела оптимізацію своєї мережі, у результаті чого відбулося скорочення листонош, закриття низки стаціонарних поштових відділень, реальний час доставки видань від типографії до читача збільшився. Робота пересувних відділень, які мали би компенсувати відсутність стаціонарних, практично не дозволяє забезпечити доставку передплачених періодичних видань вчасно та адресно (до поштової скриньки передплатника).

Саме тому за результатами вивчення проблем у цій сфері робоча група Національної спілки журналістів України рекомендувала видавцям шукати, вивчати і використовувати можливості зменшення залежності від «Укрпошти» в частині передплати та розповсюдження друкованих видань. Рекомендовано, за можливості, створювати власні мережі доставки та/або розповсюдження або співпрацювати з іншими існуючими торговельними, логістичними та іншими мережами, можливості яких дозволяють створювати альтернативні канали доставки та/або розповсюдження [2, с. 16].

4. Доходи від продажу власних інформаційних продуктів. Це – доходи, які редакція може отримати від реалізації друкованих медіа вроздріб, продажу доступу до аудіовізуальних чи текстових і візуальних продуктів на спеціалізованих платформах, продажу власного контенту іншим медіа тощо. Перевагою такого джерела є те, що ці доходи є «живими» – вони можуть оперативно використовуватися для задоволення фінансових потреб редакції. Недолік – такі доходи складно прогнозуються і витрачені на виробництво кошти можуть не повернутися. У воєнних умовах цей недолік має суттєве значення.

5. Доходи від реалізації супутніх продуктів, брендованої продукції, надання супутніх послуг. Як вже зазначалося вище, на цей час ці доходи не є популярними в Україні. Адже мало хто з менеджерів регіональних медіа займався досі цілеспрямованим просуванням бренду власного підприємства, формував його як цінність для аудиторії. Для створення та реалізації супутніх продуктів і надання послуг (видані редакцією книги, календарі, одяг з фірмовим принтом, сувенірна продукція, фото- та відеозйомка на замовлення, проведення заходів тощо) так само мають бути створені відповідні технічні, технологічні умови, дібраний належно

підготовлений персонал. Водночас цілеспрямована робота над збільшенням сегмента цього виду доходів може принести додаткові іміджеві ефекти, сприятиме просуванню медіа, формуватиме ядро його цільової аудиторії – відданих прихильників.

6. Гранти на виконання суспільнозначущих проєктів від недержавних і державних фондів, співфінансування творчих проєктів. Ця категорія доходів, особливо з розгортанням грантових програм зарубіжної підтримки України на період війни, у бюджетах регіональних медіа почала збільшуватись. Перевагою грантів є можливість на певний час підтримати той чи інший творчий проєкт редакції, отримати цільове фінансування заходів з відновлення діяльності. Проте, робота із залучення грантів потребує відповідних знань і навичок, яких у багатьох медіаменеджерів на цей час є недостатньо, і неперервної системної роботи з управління проєктами, яку також у воєнних умовах іноді складно забезпечити. Ці фактори є проблемними для тривалого забезпечення редакцій фінансовими ресурсами з цього джерела. Гранти ж для медіа від державних фондів поки ще не набули в Україні бажаної масштабності й переважно обмежуються творчими конкурсами з певним матеріальним заохоченням.

7. Добровільні пожертви від фізичних і юридичних осіб редакції (донати). Таке джерело фінансових ресурсів може бути суттєвим за умови високого авторитету медіа в регіоні та добре налагодженій роботі з фандрейзингу. Друге, як і в попередньому випадку, потребує належної підготовки персоналу та докладання зусиль. І, безперечно, ключовим чинником буде економічне становище потенційних донорів.

З метою з'ясувати серед іншого готовність аудиторії регіональних медіа підтримувати їх фінансово, кафедрою журналістики Університету митної справи та фінансів з 15 січня по 22 лютого 2024 р. було проведене опитування. За методом анкетування з використанням Google Forms було опитано 151 респондента. Вибірка є квотною та відповідає характеристикам населення Дніпропетровської області за статтю, віком і місцем проживання. Статистична похибка становить 8,2 %. На запитання «У якій формі Ви готові оплачувати роботу редакцій з підготовки та надання Вам якісної інформації про різні аспекти життя Дніпропетровської області та корисної інформації, якої потребуєте?» (можна було зазначити три прийнятні варіанти) ми отримали такі відповіді. «Бажаю отримувати інформацію про різні аспекти життя Дніпропетровської області та потрібну

мені корисну інформацію безоплатно» – 55,6%; «передплата доступу до окремих матеріалів на сайті до 50 грн на місяць» – 31,8%; «передплата на щотижневу друковану газету з доставкою через «Укрпошту» до 50 грн на місяць» – 24,5%; «передплата на макет щотижневої газети з надсиланням на електронну пошту до 50 грн на місяць» – 20,5%; «щоквартально перераховуватиму на рахунок редакції до 100 грн як допомогу» – 18,5%; «передплата доступу до окремих матеріалів на сайті до 100 грн на місяць» – 14,6%; «щорічно перераховуватиму на рахунок редакції до 100 грн як допомогу» – 12,6%; «щомісяця перераховуватиму на рахунок редакції до 100 грн як допомогу» – 10,6%; «передплата на щотижневу друковану газету з доставкою через «Укрпошту» до 100 грн на місяць» – 9,3%; «передплата на макет щотижневої газети з надсиланням на електронну пошту до 100 грн на місяць» – 8,6%. Відтак, перевагу було віддано безоплатному способу отриманню інформації, а якщо респонденти й готові були оплачувати роботу медіа, то переважно в сумі 30-50 грн на місяць.

Отже, оптимальним у сучасних умовах є вибір на користь диференційованої моделі формування фінансових ресурсів регіонального медіа, що охоплюватиме не менше чотирьох джерел, жодне із яких нині не є стабільним і надійним, а тому на має перевищувати частку у 30-35%. Також, за можливості, варто дбати про підтримання резерву ще з одного-двох джерел, які, у разі необхідності, можуть бути введені до складу основних компонентів такої моделі.

Список використаних джерел

1. Гарус А., Яніцький А. Бізнес-моделі медіа на прикладі українських онлайн-видань суспільно-політичної та економічної тематики. Київ : Центр удосконалення економічної журналістики при Київській школі економіки, 2019. 32 с.
2. Звіт про результати дослідження стану поштової доставки газет. Київ : Національна спілка журналістів України, 2024. 22 с.
3. Яніцький А. «Основне джерело має приносити медіа до 40 % доходів, не більше». *Детектор медіа.* URL: https://detector.media/rinok/article/175619/2020-03-18-osnovne-dzherelo-maie-prynosyty-media-do-40-dokhodiv-ne-bilshe/

ЄСЬКОВА К.В.,
старший викладач кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

МАСОВА КУЛЬТУРА В МЕДІЙНОМУ ВИМІРІ: ВЕРБАЛЬНИЙ І ВІЗУАЛЬНИЙ ПОВОРОТИ

Рівень розвитку культури завжди залеить від запитів суспільства. На формування соціальної реальності нашого сьогодення впливають глобалізаційні процеси, що характеризуються складним нелінійним і всеохоплюючим перебігом. Цифрові технології та інтернет стали неодмінним складником повсякденного життя, вони повсюдно впливають на культурні та мистецькі традиції, змінюють ставлення до культури загалом. Мас-медіа створюють нову форму функціонування сучасної культури та мистецтва – візуальну. Споживачеві пропонується продукт, який не потребує опису й аналізу – і таким чином знижується попит на складні глибокі твори. Цей процес призводить до трансформації елітарної та розвитку масової культури. Виникнувши в XIX столітті, масова культура пройшла кілька етапів розвитку; і найбільшим популяризатором продуктів маскульту були ЗМІ. Найперше, що насичувало ринок, – це газети, їх кількість і тиражі були надзвичайно великими. Прикладом того, як маси відслідковували новини в тогочасній пресі, може слугувати так звана «Справа Дрейфуса». Французького офіцера звинуватили у шпигунстві на користь Німеччини, відбувся гучний судовий процес, на якому без наявності доказової бази Дрейфуса засудили до довічного ув'язнення й відіслали на острів Диявола. На тлі відголосків франко-пруської та загрози першої світової війни справа викликала небувалий резонанс у пресі. Аудиторія газет розділилася на два табори: прихильників Дрейфуса й тих, хто його звинувачував. Щоранку люди купували газети, щоб слідкувати за перебігом подій; таким чином посилювалася роль преси – вона розділялила суспільство на два табори: «дрейфусарів» і «антидрейфусарів» (по суті, на «лівих» і «правих»). Чималу роль у цьому процесі зіграв Еміль Золя (стаття «Я звинувачую», за яку його було заарештовано й накладено штраф).

Другий фактор, який сприяв поширенню масової культури, – література. Класична література з її відсиланнями до античності та середньовіччя, множинністю смислів не влаштовувала пересічного читача, бо потребувала спеціальної підготовки та ґрунтовних знань. Натомість існувала потреба в літературі простій і зрозумілій. Поява «бульварного» роману частково заповнила цю нішу. Але найбільшим попитом користувалися книги, які інтригували, пропонували нові сюжети. Саме в цей час людство отримує новий детектив (Артур Конан-Дойль), роман жахів (Едгар Алан По), фантастику (Едгар Велс).

Таким чином, можна констатувати, що первинний етап функціонування масової культури був пов'язаний із вербальною площиною, адже інформація про це явище поширювалася через друковані ЗМІ та белетристику.

Поява кінематографу, розвиток екранної культури у ХХ столітті сприяли так званому візуальному повороту. Його сутність полягає в тому, що головним інструментом упливу на реципієнта стають візуальний образ і звук. К. Станіславська виділяє такі ознаки візуального повороту: «первинність візуального мислення, візуалізація понятійної сфери, перевага показу над поясненням, прагнення замінити слова образами» [2, с. 69].

Споживач продукту масової культури позбавляється можливості уявляти й усвідомлювати представлений образ, натомість отримує готову «картинку» дійсності. Поява комп'ютерних технологій сприяла й продовжує сприяти візуальному сприйняттю інформації. Яким чином це позначається на розвиткові масової культури? По-перше, стирається межа між культурою масовою та елітарною (як приклад – постмодернізм у світовому мистецтві). По-друге, стрімко збільшується швидкість поширення інформації, пов'язаної з культурою, і щодня продукуються надзвичайно великі масиви цієї інформації. Сучасний споживач продуктів масової культури стає суб'єктом візуальної репрезентації. О. Устименко-Косоріч зауважує, що «сучасні мас-медіа великою мірою нівелюють соціокультурне відтворення окремої особистості, орієнтуючи її на масове споживання створюваних стереотипів, що підриває основу індивідуальності» [3, с. 39]. Серед інших видів ЗМІ телебачення та інтернет лідирують у створенні візуального контенту – вони пропонують аудиторії такий образ дійсності, який видається, але аж ніяк не є достовірним. Створюється ситуація, що сприяє маніпулюванням смаками споживачів масової культури. Окрім того, змінюється роль споживача культури: він уже є не споглядачем, а співучасником творення культурного продукту.

Культура загалом і мистецтво зокрема сьогодні знаходяться на такому етапі розвитку, коли межа між поняттями «масова культура» та «елітарна культура» практично непомітна. Однак «візуальний поворот» створює парадоксальну ситуацію: надмірна візуалізація призводить до певного роду інфантильності – споживач, отримуючи готовий образ, не здатен аналізувати «підтекст» того чи іншого твору, розумітися на глибинних сенсах мистецтва. Із розвитком технологій можна очікувати на наступний – віртуальний поворот у розвитку масової культури. Тому досліджувана тема потребує подальших наукових розробок.

Список використаних джерел

1. Пушонкова О. А. Візуальні дослідження постсучасності: проблема систематизації. Освітній дискурс: збірник наукових праць 36 (8–9), 2021. С.19–30. URL: https://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2021/2021-r-368-9/vizualni-doslidzhennia-postsuchasnosti-problema-systematyzatsii.
2. Станіславська К. І. Візуальний та тілесний повороти як підґрунтя видовищної культури постмодерну. *Художня культура і мистецька освіта: традиції та сучасність: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф.*, Київ, 20–21 листопада 2018 р. Київ : НАКККіМ, 2018. С. 69–71.
3. Устименко-Косоріч О. А. Масова та елітарна культура: проблеми взаємодії : навч. посіб. для студ. зі спец. 8.02020401 «Музичне мистецтво» Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 175 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Ustymenko-Kosorich_Olena/Masova_ta_elitarna_kultura_problemy_vzaiemodii.pdf

КОСТРОМИЦЬКИЙ Р.І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
м. Запоріжжя, Україна

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА МЕДІАТЕКСТУ

З появою нових технологій, таких як інтернет, мобільні пристрої, соціальні мережі, відеоігри тощо, формати та способи подання медійного контенту стають більш різноманітними та доступними. Це відкриває нові можливості для створення і поширення медіатекстів, а також організації процесу взаємодії з аудиторією.

Завдяки інтернету та цифровим платформам стало можливим створення та поширення онлайн-журналів, блогів, відеоблогів, подкастів та інших форм медійного контенту без потреби друкувати та розповсюджувати фізичні копії. Це зробило процес створення та споживання інформації зручнішим і доступнішим для широкої аудиторії. Технологічний розвиток також вплинув на візуальні та звукові аспекти медіатекстів. Поліпшення якості графіки, звуку, анімації та спецефектів дає змогу створювати якісніші та привабливіші медійні продукти, що, своєю чергою, привертає більше уваги глядачів і читачів. На цю специфічну особливість звернула увагу Н. Череповська: «…візуальні медіатексти у змістовому плані наповнені цілими «світами»: візуально, емоційно насиченими, надзвичайно широкими за географією, згорнутими/розгорнутими в часі, населеними безліччю героїв, персонажів тощо. Усе це є новим у психології «діалогу» людини з культурними текстами і новим у способі їх «читання»» [3, с. 320].

Також варто зазначити, що технології дають змогу персоналізувати контент для конкретних користувачів, враховуючи їхні вподобання та

інтереси. Аналітика та алгоритми рекомендацій допомагають створювати більш цільовий і ефективний контент, що сприяє розвитку жанру медіатексту і підвищує його затребуваність в аудиторії. Наукове вивчення жанрової специфіки медіатексту залишається актуальним через серію факторів.

Медіатексти, такі як фільми, телепередачі, реклама, новинні статті тощо, справляють значний вплив на масову свідомість і культуру суспільства. Вивчення цих жанрів дає змогу зрозуміти, які ідеї, цінності та стереотипи формуються в аудиторії під впливом медіа, і як це впливає на суспільні процеси. Медіатексти відіграють важливу роль у комунікації між людьми і групами людей. Вивчення комунікативних стратегій і засобів виразності в медіатекстах допомагає краще зрозуміти принципи та закони спілкування в сучасному світі. Розвиток технологій суттєво змінює формати та способи подання медіатекстів. Вивчення цих змін допомагає стежити за тенденціями у сфері медіа та аналізувати їхній вплив на суспільство і культуру.

Вивчення медіатекстів з наукового погляду важливе для формування медіаграмотності в людей. Розуміння того, як працює медіа і як воно впливає на реципієнта, допомагає розвивати критичне мислення і сприяє усвідомленому споживанню інформації. Отже, вивчення медіатексту з наукового погляду дає змогу краще розуміти сучасні медійні реалії, аналізувати їхній вплив і розвивати нові підходи до створення та сприйняття медіаконтенту. На нашу думку, точне визначення жанру належить К. Стецюрі: «Медіатекст можна назвати певним знаковим рядом, вмістилищем смислів та сукупністю артефактів культурної системи – медіакультури як найбільш значимого середовища комунікацій для суспільства і, відповідно для індивіда, – яка сформувалась із розвитком та встановленням домінування інформаційно-комунікативних технологій та масової комунікації у суспільств» [2, с. 58]. Як бачимо, дослідниця підкреслює складність та багатокомпонентність жанрової природи медіатексту.

Цікаві роздуми про жанрову специфіку медіатексту як складову дискурсу кіно представлені в роботі О. Ісаєнко. Дослідник вказує на складну синтетичну природу кіномистецтва: «Для того, щоб осмислити феномен кіно, слід розглядати його, спираючись на мистецький, соціальний, комунікаційний, психологічний аспекти, що, у свою чергу, уміщають велику кількість чинників, за допомогою яких кіномистецтво оформлюється в багатофункціональну, складну систему серед інших видів мистецтв» [1, с. 95]. Також О. Ісаєнко наголошує на важливості такого підходу: «Слід окреслити дві площини дослідження кінематографа як

комунікативного явища: дослідження мови й текстів фільмів – медіатексту, що маємо безпосередньо у фільмі, який є завершеним продуктом кіноіндустрії; дослідження мови й тих текстів, що використовуються власне при створенні продуктів кіногалузі, тобто термінологічної бази сфери кіно» [1, с. 95].

Для оптимального декодування медіатексту важливим є досвід семіотики, оскільки допомагає аналізувати і розуміти різні елементи медіатексту через призму їх символічного значення і впливу на аудиторію. Медіатекст, як мультимедійне твір, містить різні види знаків і символів. Вербальні знаки, такі як слова, фрази і текст, використовуються для передачі інформації і ідей. Невербальні знаки, такі як жести, міміка, музика, звуки, зображення, символи і іконки, додають візуальні і звукові аспекти до тексту та передають емоції, атмосферу. Символи і метафори використовуються для передачі складних ідей і концепцій.

Важливими також є структура і композицію медіатексту, включаючи розподіл інформації, вибір порядку сцен, використання монтажу та інші елементи. Культурні коди впливають на сприйняття і інтерпретацію тексту залежно від культурних норм, цінностей і історичних подій. Семіотика допомагає аналізувати і інтерпретувати різні аспекти медіатексту з урахуванням їх символічного значення і впливу на аудиторію, сприяючи розумінню змісту, цілей тексту і його впливу на свідомість і культуру.

Виділимо основні аспекти жанрової специфіки медіатексту. Кожен жанр медіатексту має свою форму та структуру, яка визначається метою та способами комунікації. Наприклад, кінофільм має свою структуру з епізодів, введенням, розвитком сюжету та кульмінацією, тоді як новини мають структуру з заголовків, вступу, основної інформації та висновків.

Особливої уваги заслуговує є стиль та засоби виразності. Розмовність та живість мови характерні для телевізійних передач, а офіційна та інформативна мова для новин. Кожен медіатекст спрямований на певну аудиторію з своїми інтересами, потребами та очікуваннями. Мультфільми розраховані на дітей, тоді як документальні фільми на дорослу аудиторію. Жанрова специфіка також визначає використання різних засобів виразності, таких як музика, звуки, візуальні ефекти, спеціальні ефекти, монтаж, текстові елементи тощо. Кожен медіатекст має свої цілі та завдання, які визначаються специфікою комунікації. Наприклад, розважальні фільми мають за мету розважати глядачів, тоді як документальні фільми мають навчальну або інформаційну мету.

Жанрова специфіка медіатексту визначає його особливості, які важливо враховувати при аналізі, створенні та сприйнятті медійного контенту.

Отже, медіатекст може містити різні конструктивні елементи, які визначають його форму, структуру та цілі. Основні жанри медіатексту включають кіно, телебачення, радіо, інтернет-контент, рекламу, новини, мультимедійні проєкти та інші. Кожен з цих жанрів має свої характеристики, що визначаються специфікою комунікаційного процесу і аудиторією, до якої вони звернені.

Список використаних джерел

1. Ісаєнко О. В. Текст і медіатекст як категорії кіно дискурсу. *Лінгвістичні дослідження*. 2015. Вип. 39. С. 93–96.
2. Стецюра К. О. Природа та специфіка буття медіа текстів у культурній картині світу сучасного суспільства. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 3. С. 56–62.
3. Череповська Н. І. Медіаперцептивна комунікація: ресурси перегляду візуальних медіатекстів. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2012. Вип. 30. С. 316–327.

ОСТРОВСЬКА Н.В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЛОГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ В РОБОТІ ФАКТЧЕКЕРА

Фактчекінг як світовий тренд і оригінальний формат аналітики на сьогодні вже утвердився в українському медіаландшафті, відіграючи вагому роль у боротьбі проти дезінформації та ворожої пропаганди. Представлені як самостійні фактчекінгові проєкти («БезБрехні», «StopFake», «VoxChek», «Слово і діло»), так і фактчекінгові ініціативи різних медіа, що публікують матеріали з маркуванням «фактчек». Тому на часі наукове осмислення практики функціонування фактчекінгових проєктів, зокрема процесу здійснення перевірки фактів.

Керівник фактчекінгового проєкту «БезБрехні» Олександр Гороховський у посібнику «Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи» детально розписав особливості формату «фактчек» та методичні основи підготовки матеріалів у цьому форматі [1]. Команда фактчекінгового ресурсу «StopFake», що спеціалізується на розвінчанні російської пропаганди, розробила власну методологію фактчекінгу, яка б була максимально ефективною саме в роботі з російською дезінформацією.

Специфіка аналізу полягала в перевірці фактологічних викривлень у комплексі з аналізуванням мережі стейкхолдерів дезінформації, особливостей технологічних платформ як простору поширення деструктивних повідомлень та наративних тенденцій пропаганди. Це дало змогу не лише знешкоджувати неправдиві повідомлення, а й передбачати можливі політичні наслідки [2].

Заступниця головного редактора «StopFake» Вікторія Романюк, описуючи виклики і досягнення фактчекінгу останніх років говорить про необхідність удосконалення методології. Адже з 24 лютого 2022 року перед командою порталу постали нові виклики: як перевірити військову інформацію, факти з окупованих територій тощо. За словами фактчекерки, до швидкого перегляду методологічних підходів в умовах війни підштовхнула така історія: 25 лютого 2022 року після захоплення російськими військовими острова Зміїний, українська влада офіційно повідомила про 13 загиблих прикордонників, у той час, як російські медіа писали про те, що українські захисники здалися в полон. Посилаючись на офіційні дані української сторони, «StopFake» опублікував повідомлення, яке спростувало тезу росіян. Із часом редакція отримала підтвердження інформації про стан захисників Зміїного [2]. Тож формальний підхід фактчеку: покликання на офіційні джерела дорівнює істині за часів війни не підходить.

З-поміж нових викликів фактчекери виокремлюють також дотримання балансу між оперативністю подачі інформації та пошуком усіх можливих доказів й аргументів, де пріоритетом залишається достовірність. Вікторія Романюк наголошує і на важливості технологічної гнучкості. Адже робота фактчекера ускладнюється постійними змінами з одного боку алгоритмів цифрових мереж і платформ, а з іншого – інформаційними зловмисниками. За спостереженням фактчекерки, складалося враження, що протидія дезінформації – це біг позаду її творців та намагання загасити наслідки, а не запобігати загрозам.

А втім, для розвінчання багатьох фейків не завжди потрібно застосовувати складні інструменти верифікації, а достатньо залучити знання з формальної логіки, аналізуючи повідомлення.

Тож про практику застосування логічних інструментів у роботі фактчекерів ми поговорили з головним редактором порталу «БезБрехні» Олексою Шарабурою.

Фактчекер зауважує, що маніпулятори, створюючи фейкове повідомлення, часто випускають ті ланки ланцюжка, які вважаються доведеними раніше, широковідомими. За його спостереженням, найчастіше маніпулюють, підмінюючи в процесі доведення:

– значення слова, терміна;
– зв'язку обсягу (є, не є, частково є, поглинає) – факту не існує;
– відношення (частина/ціле) – факту не існує;
– причинно-наслідкового зв'язку – висновку не існує.

У своїй роботі фактчекери «БезБрехні» аналізують тезу з таких ракурсів:

1. Яка її структура: що виступає аргументами, як вони пов'язані з висновком
2. Які види маніпулятивних аргументів використано: на які цінності направлений вплив.
3. Як контратакувати тезу: атакуємо факт, атакуємо зв'язку, атакуємо висновок, атакуємо автора.

При цьому до тези ставляться такі питання: чи є факти (аргументи); чи правдивий у аргументах зв'язок; аргументи ad rem чи ad hominem; чи немає підміни аргументу; чи не використаний маніпулятивний аргумент; чи є висновок; чи у висновку правдива структура; чи є зв'язок між фактом та висновком; зв'язок якого типу: дедукція/індукція, причинно-наслідковий; чи зв'язок правильний.

Олекса Шарабура пояснює, у яких ще випадках фактчекер може скористатися логічними інструментами. Насамперед якщо у фактчеку аргументом виступатиме якийсь факт, то перевіряється наявність чи правдивість факту. Якщо факт не підтвердиться і це був єдиний аргумент чи аргумент, на який спиралися всі інші, то далі можна «на логіку» не перевіряти – висновку взятися немає звідки, адже засновку не було. Складніше, якщо аргументів декілька і вони самі складаються зі складних суджень. Тоді помилковість та неправдивість одного аргументу не робить висновок хибним. У разі якщо в умовиводі справді використана дедукція, тобто виведення з загального до одиничного, то перед фактичною перевіркою та пошуком доказів, фактчекер радить перевірити, чи дотримано основні правила побудови силогізму, які можуть вказати на помилковість висновку.

1. Якщо один з засновків часткове судження – висновок теж буде частковим судженням (тобто не про всіх чи про всю ситуацію).
2. Якщо один із засновків заперечувальне судження, то і висновок буде заперечувальним судженням.
3. Із двох заперечувальних суджень висновок отримати неможливо.
4. Із двох часткових суджень висновок отримати неможливо.

Під час перевірки аргументів до факту чи до суті справи Олекса Шарабура радить перевірити не лише наявність/відсутність певного факту, а і його пояснення автором. Адже факт сам себе не пояснює, а контекст

може містити інший неперевірений аргумент. Фото чи відео з війни без контексту нам нічого не пояснює, це стосується як фейку, так і його спростування. Читачу не зрозуміло, що він бачить. І навіть якщо фото- чи відеодоказ однозначні, то читач може не захотіти сприймати цю правду через свої упередження. Те ж стосується і спростування сталих наративів, які вже довгий час просуваються в суспільстві за допомогою епізодичних вкидів. Коли, наприклад, окремими випадками незаконних дій працівників ТЦК намагаються просувати наратив про те, що «держава винна, бо змушує громадян іти на смерть», підміняючи справжню причину: вбиває українців російська армія. Під час спростування таких вкидів недостатньо перевірити одиничний факт (тим паче, що він може виявитися правдивим), а обов'язково потрібно перевірити та викрити хибність причинно-наслідкового зв'язку та висновку, який намагаються нав'язати пропагандисти. І це перевірка не стільки фактажу, а саме логічної структури умовиводу.

Оскільки логічні помилки та маніпуляції можуть бути непомітними читачу, то під час написання фактчеку автор повинен повністю пояснити хід перевірки аргументації та побудову своєї контраргументації так, щоб кожен читач дійшов того ж самого висновку, використавши докази, наведені у фактчеку.

Список використаних джерел

1. Гороховський О. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи : практичний посібник. Дніпро : ЛІРА, 2017. 124 с.
2. Романюк В. Фактчекінг та спростування фейкової інформації: виклики та досягнення. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32eedd29-de1d-49a5-a3d4-bd7490e1d33e/content

ПАНЧЕНКО С.А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ В МУЛЬТИМЕДІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА ФОРМУВАННЯ МЕДІАХОЛДИНГУ

Сьогодення диктує нові умови ведення медіабізнесу, пов'язані з процесами конвергентності та все більшого використання можливостей мережі інтернет. Відтак, ЗМІ утворюють потужні інформаційні системи, медіахолдинги, які спроможні протистояти несприятливій ринковій

кон'юнктурі та мають необхідні засоби, щоб виготовляти конкурентоспроможний, якісний продукт.

На думку багатьох учених, зокрема Л. Шендерівської, М. Тупоти, О. Шапошнікова, Г. Уманціва та ін. холдинг є найефективнішою організаційно-економічною формою об'єднання. Вони наводять ряд переваг холдингової структури порівняно з подібними формами об'єднань, акцентуючи увагу на тому, що холдингам властива висока маневреність і здатність швидкої адаптації до зовнішніх змін ринку. Так, М. Тупота серед переваг холдингу виділяє «високу життєздатність і спроможність забезпечувати реальне збільшення масштабу діяльності підприємства» [5, с. 66].

Холдинг як організаційно-економічна форма об'єднання набула поширення в різних галузях виробництва, зокрема й у медіасфері. Технологічні новації стали причиною структурних змін у медійному просторі та запустили масштабні процеси реструктуризації бізнесу. Разом із тим, як відбувалася капіталізація вітчизняного медіаринку, виникала потреба в утворенні інформаційно-фінансових холдингів. Традиційні ЗМІ почали активно включилися у цей процес. До того ж, крім газетних, журнальних редакцій, телекомпаній та радіостанцій, вони могли включати в себе й інші інформаційно-виробничі структури, як от інформагенції, видавничі доми та ін. Цей процес тісно пов'язаний з поняттями комерціалізації та концентрації.

ЗМІ почали об'єднуватися у медіасоюзи, діяльність яких підкорюється законами ринку та націлена на отримання прибутку й забезпечення економічної самостійності. Однією з найефективніших форм таких об'єднань є форма медіахолдингу.

Концентрація носить об'єктивний характер: стаючи елементами ринкової системи, окремі ЗМІ починають підкорюватись законам її функціонування та прагнуть зайняти панівне становище в медійному просторі. Важливість цього процесу беззаперечна, оскільки закріплення позицій на ринку інформаційних послуг можливо лише для тих медіаструктур, які будуть нарощувати та акумулювати матеріальні, фінансові та інтелектуальні ресурси, необхідні для виробництва та розповсюдження інформації. А це відбувається за рахунок злиття декількох видань або телерадіокомпаній в одне, більш масштабне підприємство.

Досліджуючи цей процес у сфері медіа, О. Сухорукова та А. Кваско підкреслюють: «Переваги медіаконцентрації обумовлені можливостями ресурсного забезпечення інтенсивної інноваційної діяльності в організаційній, технологічній та продуктовій сферах; комплексним

підходом до виробництва та дистрибуції продукції; залученням у виробничий ланцюжок різних медійних підприємств» [4].

Обґрунтовуючи поняття «медіапідприємство», науковець В. Брадов акцентує увагу на такому: «Якщо ж підприємство, здійснюючи випуск конкретного засобу масової комунікації (чи декількох) і діючи відокремлено, функціонально здатне створювати завершений медіапродукт, самостійно реалізовувати його відповідно до власної маркетингової стратегії на медіаринку, покривати пов'язані з цим витрати, одержувати прибуток і забезпечувати інвестиції в модернізацію і розвиток свого інформаційного виробництва, то воно виступає як повноцінний суб'єкт підприємницької діяльності, виконуючи при цьому всі завдання і функції, властиві і фірмі» [1, с. 204].

Дослідники відзначають важливість створення єдиного управлінського центру, якому були б підпорядковані всі редакції та компанії холдингу. Це значно полегшує процес керування структурою та дозволяє власнику провадити єдину політику, насамперед економічну, регулювати та розподіляти фінансові потоки між редакція та підрозділами всередині структури. Про це зазначає, наприклад, Л. Шендерівська: «Зазвичай до складу медіаоб'єднань входять кілька різних організацій, що функціонують у декількох галузях медіаіндустрії: преса, радіо, телебачення та інтернет. Така централізація діяльності дає можливість провадити єдину інформаційну політику, оперативно вирішувати фінансово-економічні питання, оптимізувати витрати, в тому числі економити на адміністративно-технічному персоналі» [6]. Адже головне завдання власника полягає в тому, щоб медіаактиви приносили прибуток, і саме концентрація допомогла успішно адаптуватися до умов нового мультимедійного середовища, до якого прагнуть потрапити медіахолдинги, інтегруючись в інтернет-мережу.

Окрім процесів концентрації та комерціалізації потужним поштовхом до створення медіаоб'єднань став процес конвергенції, що полягає у зближенні різних технологій подання інформації та їх об'єднанні в єдину платформу.

Дослідниця О. Самуляк наголошує на тому, що конвергенцію слід розглядати як спільну діяльність редакцій з метою максимально охопити сучасну медіасферу. Саме з цією метою необхідне об'єднання в одному виданні різних способів виготовлення та донесення контенту до споживача,

що потребує вмінь універсальних працівників на ринку медіаіндустрії, а також виникнення та функціонування нових мультимедійних жанрів журналістики, здатних адаптуватися до різних типів ЗМК. Ще один позитивний момент реалізації конвергенції на ринку ЗМК О. Самуляк вбачає у фінансовій вигідності, оскільки з'являється можливість одне і те ж інформаційне повідомлення адаптувати до різних типів ЗМК, цим самим зменшуючи редакційні витрати на збирання та опрацювання інформації та гонорари журналістам [3].

На тому, що бурхливий розвиток процесу конвергенції призводить до значних змін у професії журналіста, наголошує і Н. Пенчилова: «Змінюються компетенції, потрібні журналісту для успішної роботи в мас-медіа. Неможливо більше мислити категоріями лише тексту. В основі роботи сучасного журналіста – мультимедійність. А це і нові навички (фотографувати, знімати відео, працювати зі звуком, тобто створювати матеріали, використовуючи різні медіа), та інший мультиплатформовий образ мислення» [2]. Зміна принципів роботи журналіста призводить до того, що з'являються кардинально нові медіапродукти, що інтегрують у собі різні типи інформації.

У контексті єдиного інформаційного простору наслідком конвергенції є поява нових форм взаємодії його структурних компонентів. Традиційні ЗМІ, намагаючись розширити своє функціональне поле, перетворюються в мультимедійні редакції, конвергентні ньюзруми, медіахолдінги, медіакорпорації, медіаконцерни. Це дає їм можливість використовувати свій впізнаваний бренд у всіх своїх проєктах, а також пропонувати споживачеві спеціальну версію для портативних ПК, на сторінках соцмереж, запроваджувати онлайн передплату тощо.

Тож, новостворені мультимедійні або, як їх називають, конвергентні редакції – перспективні форми, нові моделі діяльності журналістського колективу, що включають у себе можливості всіх медіа та дозволяє журналісту максимально застосовувати свої знання та навички. Це редакція, яка виробляє новини одночасно для всіх видів ЗМІ, що входять до складу великого медіахолдингу: Інтернет, радіо, телебачення, преса. Вони підтримують один одного і просувають за допомогою кроспромоушена, обмінюючись рекламними площами, інформацією, анонсами, посиланнями на матеріали включених в процес медіа.

Таким чином, процес конвергенції створив умови для становлення та розвитку системи нових ЗМІ, які змогли запропонувати принципово новий та інноваційний підхід до генерації та поширення своєї інформаційної продукції, а також до комунікаційно активної взаємодії з аудиторією.

Сьогодні провідною концепцією відносин між ЗМІ та аудиторією стає мультимедіа. Слушно зауважує з цього приводу науковиця О. Самуляк: «Мономедійність, притаманна традиційним ЗМК, нині розглядається як застаріла модель журналістики, їй на зміну приходять мультимедійність, багатоканальність. Окрім того, сучасна аудиторія стає активним співучасником творення інформаційних потоків, що характеризує нову журналістику інтерактивністю. Отже, виникає потреба певних трансформацій на медійному ринку та пристосування масмедіа до вимог часу» [3, с. 304].

Отже, така структура організації бізнесу як медіахолдинг, дозволила не лише створювати інтегрований контент, який об'єднує історичний досвід традиційних ЗМІ та нові можливості медіа, а й управляти цим потоком інформації з єдиного центру. У зв'язку з цим, медіахолдинг – це перш за все економічний союз декількох ЗМІ, конкурентоспроможне функціонування яких забезпечується за рахунок використання сучасних мультимедійних технологій та пошуку нових можливостей створення та поширення медіаконтенту. Прикладом цього є діяльність успішних на сьогодні українських медіахолдингів 24 медіа, NV, Inter MediaGroup, StarLightMedia, ТРК «Люкс» та інших. Обравши форму медіахолдингу, ЗМІ змогли досягти цілей, недосяжних при роздільному функціонуванні та успішно адаптуватися до умов нового мультимедійного середовища.

Список використаних джерел

1. Брадов В. Управління підприємствами друкованих ЗМІ: маркетингово-орієнтований підхід : дис. ... канд. економ. наук: 08.06.01. Донецьк, 2006. 324 с.
2. Пенчилова Д. У нових медіа мова передусім йде про мультиплатформове мислення редакції. *Mediasapience.* 2012. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/material/12656
3. Самуляк О. Медіаконвергенція та форми її реалізації. *Теле- та радіожурналістика.* 2014. Випуск 13. С. 303–308.
4. Сухорукова О., Кваско А. Стан та особливості дослідження концентрації у медіаіндустрії. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1408
5. Тупота М. Холдингова компанія як одна з найефективніших форм функціонування бізнесу. *Економіка і держава.* 2008. № 8. С. 66–68.

6. Шендерівська Л., Лисенко М., Малиш Н. Розвиток медіа в контексті корпоратизації. *Технологія і техніка друкарства.* 2018. № 3(61). С. 46–55. URL: https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(61).2018.154705

ПИЛИПЕНКО Д.В.,
студентка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ЄСЬКОВА К.В.,
старший викладач кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ПРОГРАМИ НА МИСТЕЦЬКУ ТЕМАТИКУ

Після початку повномасштабної війни з Російською Федерацією в українському медіапросторі зросли запити суспільства на вітчизняний культурний продукт. Висвітлення різноманітних мистецьких явищ і подій набрало актуальності, що є вже великим досягненням у розвитку цього напрямку, проте цього ще недостатньо.

Наразі висвітлення культурного аспекту у ЗМІ спостерігається точково, наприклад, на «Суспільне.Культура», у різноманітних інтернет-медіа та на просторах блогінгу. Багато блогерів вже завоювали довіру у своїх читачів та слухачів, що дозволяє впливати на аудиторію й поширювати культурні цінності. Що стосується телебачення, то культура та мистецтво там передаються ілюзорно (уявно). Уявні образи здебільшого не викликають довіри, за рахунок чого культурний розвиток нашого людства призупиняється.

Окрім того, саме хореографічний аспект культури, мистецтва і спорту майже ніяк не представлений. Хоча ця сфера діяльності потребує розголосу, адже допомагає краще пізнати людину, розкрити її потенціал, розвинути духовний стан і не тільки.

Слід зауважити, що саме авторські програми, які спрямовані на висвітлення певної тематики на телебаченні, вкрай необхідні. Їх мета – глибоке дослідження обраного напряму та якісна демонстрація його глядачу, який має виокремити власні інсайти після ознайомлення. Окрім того, у наукових розвідках дослідженню авторських програм на телебаченні не приділено належної уваги.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю презентувати мистецький продукт на тему хореографії в авторській програмі.

Метою роботи є розробка концепції та створення пілотного випуску авторської програми на хореографічну тематику.

Авторські програми – концептуально розроблений і реалізований авторський медіапродукт, у якому автор виступає творцем оригінального задуму і контролером усіх етапів його розробки. Головний критерій у розробці авторського проєкту – оригінальність задуму, найчастіше це майже не розкрита ніша, яка деталізовано розповідає глядачу корисну та цікаву інформацію, подача якої не має бути схожою на будь-які інші види передач.

Одним із найскладніших етапів створення авторської програми є визначення тематики й напрямку руху в обраній сфері. Так чи інакше треба відштовхуватися від того, що автору цікаво, що йому подобається та чим він живе. У даному випадку вибір зупинився на висвітленні хореографії як виду спорту й мистецтва. Ця ніша мало заповнена і здебільшого присвячена різноманітним конкурсам, наприклад телепроєкт на «СТБ» «Танцюють всі». Хореографія зсередини майже не продемонстрована на екрані, і це доволі дивно, адже це кропітка і складна робота, яка приносить задоволення багатьом. Яким є життя танцівників поза сценою, як вони переживають травми, перемоги і невдачі? Це все звичайним людям невідомо. Власний досвід авторки цього проєкту дозволяє глядачам дізнатися про справжнє життя українських хореографів та виконавців.

Відштовхуючись від того, що саме важливо продемонструвати в авторській програмі, обрано назву: «Мистецтво|Закулісся». Вона відображає концепцію програми, у якій ідеться про мистецтво, яким воно є «по той бік» оплесків і софітів.

Другим етапом роботи над проєктом є розподіл тем на сюжети: тобто всі випуски першої серії авторської телепередачі «Мистецтво|Закулісся» стосуються виключно модерну – одного з найпопулярніших різновидів хореографії.

Кожна серія поділена на 4-5 блоків:

1) вступ: інформація про різновид хореографії, його основоположників тощо. Наприклад, у пілотному випуску – історія виникнення модерну та знайомство з творчістю Айседори Дункан;

2) інтерв'ю, яке наближає до глядача – бесіда зі звичайними, не медійними людьми. Хто, як не власні батьки, найближчі родичі, краще знає, як їх дитина переживає і почувається після кожного тренування? У пілотному випуску – це бесіда з Надією Вікторівною, мамою ведучої;

3) коментарі: допомагають на досвіді професійних танцівників краще дізнатися про справжній світ хорео. У пілотному випуску – власні

спогади та враження учасників зразкової студії сучасної хореографії Модерн Данс «Стиль»;

4) інтерв'ю з фахівцями в галузі хореографії. У пілотному випуску – репортажна зйомка та бесіда з учасником «Київ Модерн Балету».

Третій етап – написання сценарного тексту, його редагування та допрацювання. Саме з цього етапу починається магія творчості. Безліч думок, цікавих конструкцій, інформації. Найважче – її поєднання та скорочення.

Найважливіше завдання цієї програми – позбавитися від перенавантаження таймінгу. Якщо рахувати усі 4 блоки разом, вийде не більше, ніж 40 хвилин. Це є перевагою таких передач, адже глядач не втомлюється слухати й дивитись. Після перегляду вступної інформації, що сягає трьох хвилин, певним чином у нього може виникнути бажання передивитись одразу весь блок серії, і все це завдяки невеликому хронометражу.

Етап чотири – знімальний процес. Є одним із найкумедніших і найважчим для деяких учасників одночасно.

У передачі «Мистецтво|Закулісся» відсутні експерти зі сфери хореографії. Автори певним чином хочуть наблизити її до глядачів, саме тому прийнято використовувати лише власні історії звичайних людей. Саме тут виникла перша складність. Через те, що в кадрі відсутні медійні особи, які звикли жити постійно під прицілом камер, знімальний процес відбувався довше й дещо напруженіше. Звичайній людині тяжче знаходитись перед камерою через хвилювання від неправильної вимови чи формулювання речення.

Етап п'ять – монтаж. Найдовший за обсягом процес, який значно коригує всі відзняті файли. Через те, що частина програми знімалась у студії, монтаж (наприклад, інтерв'ю) дещо легший. Адже локація незмінна, майже відсутня динаміка, професійно налаштоване світло, шуми – наприклад, вітер – відсутні. У професійній судії мізансцену можна заздалегідь не планувати, чого не не уникнути під час знімального процесу на вулиці.

Під час монтажу першої частини блоку про модерн виникла друга складність: через відсутність потрібних операторських та ораторських здібностей під час знімального процесу (вдих в одному і тому самому місці, ракурс та план (крупний/середній)) у деяких моментах на відео присутні стрибки рухів, ракурсів тощо. Під час знімального процесу останнього блоку серії про модерн, у Києві, таких помилок було допущено вже набагато менше.

Для поширення інформації про проєкт було застосовано мессенджер телеграм та соціальну мережу інстаграм. Посилання на кожне відео публікувалось і розсилалося по чатах зі знайомими. В інстаграмі публікувалися сторіс зі скріншотом сторінки в ютубі, додавалось посилання на канал і на кожне відео окремо. Фейсбук-сторінка прив'язана до інстаграм-акаунту, тому, посилання на ютуб за замовченням публікувалося на фейсбуці також.

Статистика станом на 17 квітня 2024 рік: кількість підписників на каналі – 35. Кількість переглядів першого епізоду – 91, лайків – 27, коментарів – 25; кількість переглядів другого епізоду – 191, лайків – 44, коментарів – 60; кількість переглядів третього епізоду – 121, лайків – 38, коментарів – 32; кількість переглядів четвертого епізоду – 92, лайків – 33, коментарів – 33.

Спираючись на статистику можна зробити висновок, що майже кожен, хто ставив лайк, писав коментар. Аналіз коментарів дозволяє стверджувати, що всі відгуки позитивні, дизлайки відсутні. Станом на 17 квітня 2024 року сумарно назбиралось 807 переглядів, 142 лайки та 150 коментарів. На канал підписалися 35 користувачів.

Отже, визначення мети авторської програми, окреслення тематики, розробка сценарного плану – перші кроки до створення якісного телевізійного продукту. Монтаж кожного відзнятого сюжету – кропітка праця, що займає найбільше часу, але майже ніяк не оцінюється глядачем. Важливим кроком у створенні телевізійного продукту є зацікавленість автора і його особисте бачення кожного знімального фрагменту.

СЕМЕНКО С.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри журналістики
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ВИДАННЯХ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКИХ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ)

Важливою місією регіональних ЗМІ є просвітницька діяльність щодо неприпустимості нерівності, дискримінації, насильства за ознакою статі, гендерної стереотипізації, сексизму, позаяк їх вияви нерідко замовчуються в українському суспільстві.

Сьогодні локальні медіа виконують роль платформи для суспільного діалогу про ключові механізми впровадження гендерної політики в регіонах, тому журналістам і журналісткам необхідно у своїх публікаціях створювати гендерно чутливий контент, дотримуючись правових норм у площині гендерної політики держави та професійних стандартів журналістської діяльності.

У багатьох матеріалах журналістами/журналістками чи залученими експертами/ й експертками в полтавських онлайн-виданнях «Зміст» та «Полтавська хвиля» в доступній для аудиторії формі пояснюються види насильства, його причини та наслідки, розвінчуються найбільш поширені стереотипи про суспільну роль жінки й чоловіка, наголошується на видах допомоги постраждалим, й водночас закцентовано увагу на термінах покарання і притягнення до відповідальності кривдників.

Позитивно, що на сторінках провідних полтавських інтернет-видань висвітлення теми домашнього насильства має системний, а не принагідний характер, скажімо, коли матеріали аналізованої тематики з'являються в період проведення щорічної Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» (з 25 листопада до 10 грудня) чи 25 листопада у Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок.

Серед аналізованого масиву публікацій, що стосуються теми домашнього насилля в аналізованих інтерент-виданнях не має жодної, в якій би надмірний драматизм і надлишкові деталі призвели б постраждалих до ретравматизації. Полтавські медійники і медійниці чітко дотримуються збереженні анонімності потерпілих від домашнього насилля, навіть усупереч дозволам героїв чи героїнь публікацій, які не заперечують проти розкриття своєї особи, керуючись емоційним запалом поквитатися з кривдником чи кривдницею, а не раціональною оцінкою можливих наслідків своїх «одкровень».

Спільним для всіх матеріалів на тему домашнього насильства є й інформаційний блок, в якому вказано адреси й телефони організацій і служб, куди може звернутися кожний/кожна, опинившись у ситуації насильства.

Аналіз гендерно маркованого контенту «Змісту» потверджує загальноукраїнську тенденцію: найбільш висвітлюваною є тема а домашнього насилля. Так, у виданні цій темі були присвячені такі публікації: «За домашнє насилля у Полтаві судитимуть 50 людей», «Постраждалим від домашнього насилля пропонуватимуть тимчасовий прихисток у готелях Полтави», «Через домашнє насильство над дружиною чоловік отримав покарання», «З початку року на Полтавщині склали понад дві тисячі адмінпротоколів», «В Україні запрацював анонімний онлайн-

щоденник – у ньому можна розповісти про домашнє суспільство», «Б'є – це не любить, б'є – це кримінальна відповідальність», «Не кричіть на тещу, або що треба знати про домашнє насильство», «Домашнє насильство – не приватна справа. Куди звертатися у Полтаві». Так, в останній із названих публікацій редакція «Змісту» стверджує: «Домашнє насильство – чомусь не тема для зустрічей з родиною, друзями чи колегами. Бути постраждалою чи постраждалим, парадокс, але – соромно, хоча соромитися має той, хто це вчиняє. Постраждалим необхідна підтримка та власне розуміння того, що вони не одні, що їм є куди звернутися по допомогу. Але водночас необхідно проводити тривалі інформаційні кампанії та вести таку державну політику, яка має на меті саме запобігання та запобігання домашнього насильства» [1].

Позитивно, що кожна публікація видання про домашнє насильство містить корисну інформацію про притулки для постраждалих від домашнього насилля, номери телефонів за якими можна звернутися за допомогою.

У низці публікацій кореспондентки «Полтавської Хвилі» Ярослави Фоніної «Вона до нас приїхала з животом, дітьми і в жахливому стані. Частина її руки не працювала, два пальці відрубані»: де полтавки шукають порятунок», «Побиття, образи, секс і гроші – розповідаємо про домашнє насилля», «Кожна п'ята дитина в Україні є жертвою сексуального насильства», ««Б'є – значить НЕ любить»: полтавці звернулися до жертв домашнього насильства», «Створили додаток для жертв сімейного насильства» у доступній формі розкривається небезпека, яку несе в собі домашнє насилля, доноситься ключовий меседж: жодна форма насилля немає права на виправдання: «Багато людей вважають, що насилля – це не проблема, це можна обговорювати всередині родини і тільки разом з тим, хто це вчиняє. Але це не так. про насилля в родині треба говорити і назагал. оскільки чим більше ви мовчатимете, тим більше потерпатимете» [2].

Журналіст «Полтавської хвилі» Анатолій Кривошапко у серії публікацій розкриває тему створення служб протидії домашньому насильству у громадах Полтавщини за рахунок субвенцій з державного бюджету.

Висвітлюють журналісти й журналістки «Полтавської хвилі» ініціативи, пов'язані з протидією домашньому насиллю «У Полтаві відкрили виставку знарядь насильства», «На Лубенщині відкриють притулок для постраждалих від насильства», «Постраждалі від сімейного насильства полтавки можуть безоплатно отримати прихисток у готелях міста».

Варто зазначити, що і у «Змісті», і в «Полтавській Хвилі» всі оригінальні фото, які органічно доповнюють текстовий матеріал, зроблені з дотриманням вимог незавдання шкоди героїням/ героям публікацій про домашнє насилля.

Можемо з упевненістю констатувати, що провідні полтавські інтернет-видання «Полтавська Хвиля» і «Зміст» не лише інформують жителів Полтави й Полтавщини про негативне суспільне явищем, яким є домашнє насильство, а й формують громадську думку й ведуть активну боротьбу проти вкорінених у суспільстві стереотипами, пов'язаних із проявами домашнього насилля.

Список використаних джерел

1. Сайт онлайн-видання «Зміст». URL: https://zmist.pl.ua/
2. Сайт онлайн-видання «Полтавська хвиля». URL: https://poltavawave.com.ua/

СЕНКЕВИЧ Г.А.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики
Університету митної справи та фінансів;

ЯРЛІЧЕНКОВА К.О.
студентка спеціальності «Журналістика»
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ

Журналістське розслідування як жанр набуває популярності в Україні через збільшення інтересу громадської аудиторії до сучасних проблем, пов'язаних із зловживаннями у різних сферах нашого життя. Війна додає у даний процес гостроти та, відповідно, емоцій, адже корупція, розкрадання бюджету, воєнні злочини переносяться пересічними громадянами з категорії державних до особистих, особливо коли фігурантами цих резонансних справ постають високопосадовці. Суспільство вимагає від медіа здійснення тотального контролю над економікою, політичними і соціальними кроками влади, котра, як відомо, інколи намагається приховувати соціально значущу інформацію.

Журналістські розслідування є чи не єдиним способом компенсації дефіциту достовірної інформації про діяльність галузі охорони здоров'я в Україні [3, с. 5]. Тематика медіа матеріалів у даній сфері є доволі

різноманітною – закупівля ліків та обладнання, незаконний обіг наркотичних речовин, сурогатне материнство, трансплантація органів, порушення лікарської таємниці тощо. Журналісти дуже часто беруться за теми, які є надзвичайно складними з точки зору наявності професійних знань та досвіду, оскільки медицина та фармакологія мають вузькі фахові специфіки. Наприклад, якщо йдеться про серцево-судинні захворювання, то їх лікуванням займаються не тільки кардіологи, а ще й кардіохірурги, судинні хірурги, інші фахівці доволі вузьких напрямів [4–7].

Якщо розглядати професійний аспект журналістського розслідування у галузі охорони здоров'я, надзвичайно важливе значення також має знання українського та міжнародного законодавства, і не лише медичного спрямування. Наприклад, Цивільного кодексу України, Закону України «Про захист прав споживачів», Закону України «Про звернення громадян» та інших. Міжнародний кодекс медичної етики від 01.10.1949 року регламентує загальноприйняті зобов'язання лікаря перед хворим, неетичні види медичної діяльності, а Лісабонська Декларація про права пацієнта від 01.10.1981 року рекомендує алгоритм дій у разі невідповідності законодавства окремої країни загальносвітовій практиці.

Найбільш складним моментом у журналістському розслідування у медичній галузі можна назвати роботу з медичними документами, котрі укладені виключно для лікарів. Одним з них можна назвати клінічні протоколи. Вони дають чіткі вказівки для медичного працівника, проте, пере важливо є незрозумілими для журналіста. Уніфікований клінічний протокол екстреної, первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги та кардіореабілітації «Гострий коронарний синдром з елевацією сегмента ST» від 14 вересня 2021 року № 1936 містить алгоритм дій лікаря у разі обстеження хворого з підозрою на гострий коронарний синдром з елевацією сегмента ST, однак для пересічного громадянина документ викликає багато запитань [5].

Слід зазначити, що головним у будь-якому журналістському розслідуванні вважається фактаж, він завжди виступає у ролі фундаменту композиційної структури, його основою. Ів Аньєс зазначає, що в розслідуванні, на відміну від усіх інших журналістських жанрів, методи збору фактів «сягають максимуму», бо необхідно «за видимістю відкрити реальність, якщо не істину» [1, с. 341]. Тож збір фактажу, перевірка та подальше створення логічного ланцюжка історії стає для медівника-розслідувача завданням-мінімум.

Задля створення достовірної картини, враховуючи брак специфічних знань, до процесу слід залучати експертів. Ними можуть бути як окремі фахівці, так і професійні об'єднання, які спеціалізуються саме на медичній

експертизі. Перевага думки окремого лікаря полягає в тому, що зазвичай він її висловлює безкоштовно. Проте дуже складно взяти такий коментар, бо серед лікарів існує так звана «цехова» солідарність, коли лікар лікаря відмовляється критикувати. До того ж, його думка не може вважатися офіційним висновком, оскільки він не є ліцензованим експертом.

Звернутися до медичної експертної установи – це найвірніший шлях, коли йдеться про стовідсотковий професійний висновок. Однак послуги подібних експертних організацій коштують чималих грошей, тому цей факт розслідувачеві треба неодмінно враховувати.

До професійного аспекту журналістського розслідування на медичну тематику також слід віднести вміння робити інформаційні запити та працювати з ними. У ході розслідування дуже часто виникає потреба робити повторні запити, навіть, третій раз, бо дуже часто чиновники застосовують так звані відписки, які ставлять на меті приховати інформацію, заплутати журналіста, загнати розслідування у глухий кут. Головною перешкодою подібної комунікації є те, що зараз змінилась підзвітність, контроль за виконанням законодавства. Якщо раніше цим займалась прокуратура, куди журналістові було звернутися дуже просто, то зараз таким контролем опікується офіс омбудсмена, який має набагато слабкіший вплив на власні структури. Ще є суд, але шлях від позову до винесення рішення може нараховувати місяці, якщо не роки.

Як варіант, досвідчені розслідувані радять звертатися до керівництва владних установ та організацій та максимально намагатися оприлюднити дану комунікацію. Це працює, але за умови гарантованого безлімітного користування медійним ресурсом, що може викликати для журналіста певні складнощі. На практиці цей прийом працює тільки у випадках, коли у журналістському розслідуванні зацікавлені потужні медіа структури, які мають серйозне фінансове забезпечення.

Розслідувач у своїй діяльності (для подання запиту або звернення) все частіше використовує інтернет-ресурси. Вони полегшують процедуру оформлення, бо зазвичай мають шаблон, окрім того, законодавство зобов'язує чиновників надавати відповіді на онлайн-документи. Одним з таких ефективних ресурсів є платформа «Доступ до правди», котра вже більше десяти років допомагає журналістам.

Динаміка політичних, економічних та суспільних подій в Україні, а також наявність талановитих журналістів розслідувачів, які з великим бажанням виконують свою роботу, дають підстави констатувати, що журналістські розслідування в Україні мають всі шанси відіграти важливу роль в подальшому розвитку держави [2, с. 5]. Розлідування ж у галузі

охорони здоров'я завжди будуть соціально затребуваними та резонансними, бо вони стосуються мільйонів наших співгромадян.

Список використаних джерел

1. Аньєс Ів Підручник із журналістики: Пишемо для газет. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 544 с.
2. Беата Бєль, Олександр Бурмагін, Томаш Патора, Олег Хоменок. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с.
3. Іванов В., Волошенюк О., Рибка Є., Полтавець Д., Солоп Л. Журналістське розслідування в сфері громадського здоров'я : збірка матеріалів / за загал. ред. В. Іванова та О. Волошенюк. Київ : ЦВП, АУП, 2008. 265 с.
4. Сенкевич Г. А. Тропонін у крові був у 1888 вище норми: історія дніпрянина, який ледве не помер в лікарні Мечникова. URL: https://nashemisto.dp.ua/2023/06/29/troponin-u-krovi-buv-u-1888-vyshche-normy-istoriia-dniprianyna-iakyi-ledve-ne-pomer-v-likarni-mechnykova/
5. Сенкевич Г. А. Приватне розслідування: пацієнт з'ясовує, чому в лікарні Мечникова порушують клінічний протокол. URL: https://nashemisto.dp.ua/2023/09/29/pryvatne-rozsliduvannia-patsiient-z-iasovuie-chomu-v-likarni-mechnykova-porushuiut-klinichnyi-protokol/
6. Сенкевич Г. А. Куди з лікарні Мечникова поділися тести на тропонін: пацієнт продовжує приватне розслідування. URL: https://nashemisto.dp.ua/2023/11/06/kudy-z-likarni-mechnykova-podilysia-testy-na-troponin-patsiient-prodovzhuie-pryvatne-rozsliduvannia/
7. Сенкевич Г. А. Дніпрянин оприлюднив результати свого розслідування щодо відсутності тестів на тропонін у лікарні Мечникова. URL: https://nashemisto.dp.ua/2024/01/18/dniprianyn-opryliudnyv-rezultaty-svoho-rozsliduvannia-shchodo-vidsutnosti-testiv-na-troponin-u-likarni-mechnykova/

ТОНКІХ І.Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ФОРМАТІ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ

В умовах повномасштабної війни в Україні одним із головних завдань журналістики й соціальних комунікацій стає не лише налагодження процесу інформування масової аудиторії про головні події, а й формування в неї навичок самостійного аналізу, оцінки та перевірки фактів, що передбачає підвищення рівня медіаграмотності та дедалі більшу залученість реципієнтів у інформаційно-комунікаційні процеси. Сучасні інтернет-користувачі вже не можуть залишатися пасивними адресатами медіаповідомлень, вони мають виявляти активність і готовність до співучасті у протистоянні численним загрозам, які виникають під час війни в інформаційному просторі.

Чимало таких загроз пов'язана із функціонуванням телеграм-каналів, які водночас називають найбільш популярним серед усіх соціальних медіа джерелом новин для багатьох українців. Одним із найбільш дієвих способів боротьби з небезпеками телеграму фахівці різних галузей сьогодні вважають блокування месенджера на території України. Проте у такому разі виникає ризик втратити ту частину української аудиторії, яка тимчасово перебуває в інших країнах та на окупованих територіях, де доступ до телеграму залишиться відкритим. Як альтернативний спосіб інформаційної боротьби пропонуємо створення українських телеграм-каналів, присвячених темі медіаграмотності. Зважаючи на збільшення загроз державній безпеці в інтернет-просторі та необхідність розробки стратегій протистояння цим загрозам, обрана тема сьогодні набуває особливої актуальності.

Мета роботи – визначити особливості висвітлення теми медіаграмотності на прикладі телеграм-каналу «Медіадетокс».

Багато дослідників сьогодні акцентують увагу на зростанні ролі медіаграмотності у різних галузях суспільного життя України: С. Бойко, О. Боришполець, О. Волошенюк, Ю. Доброносова, Л. Іваненко, В. Іванов, Н. Кострица, О. Кузьменко, Н. Мазур, Б. Синчак, О. Тараненко, А. Шуба, Ю. Ярославцева та ін. В умовах воєнного стану формування навичок критичного сприйняття інформації набуває особливого значення. Ця тема наразі активно обговорюється на всіх рівнях. Так, наприклад, на Міжнародній конференції з медіаграмотності та саморегулювання медіа, що проходила 25–26 квітня 2024 р. в Києві, заступник міністра культури та інформаційної політики України з питань європейської інтеграції Тарас Шевченко наголосив на тому, що розвиток медіаграмотності є одним зі стратегічних пріоритетів під час повномасштабної війни [2].

Проте безперечно важливим на сьогодні є не лише теоретичне осмислення потреб формування медіаграмотності, а ще й практична реалізація тих інформаційних компетентностей, які забезпечуються підвищенням рівня медіаграмотності та дозволяють пересічному інтернет-користувачу вільно орієнтуватися в онлайновому інформаційному середовищі. Це обумовлює необхідність створення ресурсів, присвячених цій темі, на сучасних комунікаційних платформах.

Студенти й викладачі кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка» за підтримки ГО «Соціальна взаємодія» наразі беруть участь у проєкті з медіаграмотності «ЗаПорогами брехні: вивчаймо й протидіймо!» і разом виготовляють декілька медіапродуктів, зокрема телеграм-канал «Медіадетокс». Вибір саме цієї платформи обумовлений тим, що протягом повномасштабної війни

новинні телеграм-канали перетворилися на головне джерело інформації для більшості громадян України. Водночас саме в цьому середовищі поширюється багато фейків та дезінформації, які необхідно виявляти та спростовувати.

Назва «Медіадетокс» відбиває концепцію й головну ідею проєкту – це інформаційна «детоксикація», тобто «очищення» від патогенного впливу неякісного інтернет-контенту, усунення наслідків «отруєння» дезінформацією, профілактика різних інформаційних «захворювань». В описі каналу його концепція пояснюється у такий спосіб: «Медіадетокс» допоможе вам підвищити рівень власної медіаграмотності та захистити себе від дезінформації» [1].

«Медіадетокс» є відкритим публічним каналом, будь-який користувач телеграму може знайти його за назвою – на відміну від приватних каналів, доступ до яких можна отримати лише за спеціальним посиланням-запрошенням. Таку стратегію було обрано з огляду на адресованість потенційно широкій, не обмеженій жодними параметрами масовій аудиторії, хоча головним адресатом повідомлень каналу вбачаємо насамперед мешканців Запорізького регіону та внутрішньо переміщених осіб, які наразі перебувають на цій території.

Телеграм-канал «Медіадетокс» має інформаційний формат, проте його не можна вважати новинним каналом, оскільки він має на меті інформування аудиторії, але не повідомлення термінових новин, які втрачають актуальність із часом. Тому пріоритетними тут стають такі жанри інформаційної групи: замітки, анонси, поради, опитування, «питання / відповідь» тощо. Саме ці жанри найкраще корелюються з форматом месенджера як сервісу обміну лаконічними повідомленнями.

Окрім того, вибір жанрів обумовлений тематикою та домінантними функціями каналу – інформаційною, пізнавальною, освітньою, культурно-виховною та прагматичною (спонукання до дій). Наприклад, жанр поради дозволяє не лише повідомляти певну інформацію та формувати знання та навички в галузі медіаграмотності й інфогігієни, а й регламентувати алгоритм поведінки користувачів у тих чи інших ситуаціях, пропонувати підписникам каналу практичні рекомендації, що спонукають до дій. Так, поради кіберполіції щодо того, як захиститися від комп'ютерних вірусів, або правила захисту персональних даних у телеграмі мотивують читачів переглянути власні способи забезпечення інформаційної безпеки в інтернет-мережі та вжити додаткових заходів, добірка фактчек-ресурсів – обрати інструменти перевірки достовірності медіаповідомлень, порівняльний аналіз аматорських та журналістських телеграм-каналів –

навчитися ідентифікувати якісний контент та застосовувати ці знання на практиці у майбутньому.

В «Медіадетоксі», так само, як і в багатьох новинних телеграм-каналах, часто використовується жанр «питання / відповідь». На відміну від опитування, де відповіді на поставлене запитання надають користувачі, тут журналіст сам ставить питання і сам дає на нього відповідь, зважаючи на дискусійні або маловідомі аспекти певної теми. Лаконічний формат – одне питання й одна відповідь – дозволяє розкрити лише один бік обраної проблеми, на відміну від жанру поради, що передбачає варіативність рекомендацій і можливість вибору з-поміж них оптимального для користувача варіанту. Тому «питання / відповідь» має стандартну структуру: перше речення – це питання, марковане жирним шрифтом, наступний абзац – коротка відповідь. Якщо є потреба деталізувати її, використовується гіперпосилання на розгорнуту публікацію з цієї теми на сайті іншого ресурсу. Якщо відповіді на поставлені питання не довші ніж 1 речення й присвячені одній темі, такі матеріали об'єднуються в цикли, наприклад: «3 питання про інфогігієну» [1].

Ще одним жанром інформаційної групи й одночасно ефективним засобом активізації аудиторії телеграм-каналу є опитування. Формат месенджера дозволяє проводити їх в онлайн-режимі, з вибором одного або декількох запропонованих варіантів відповідей. Опитування «Медіадетоксу» об'єднані рубрикою «Перевірте себе!» та стосуються таких тем: «Що таке мова ворожнечі?», «Інформаційна бульбашка (або бульбашка фільтрів) – це…», «Чи знаєте ви, що таке фішинг?», «Що таке білий список медіа?», «Чи помітили ви, в чому різниця між дезінформацією та мізінформацією?» тощо.

Як правило, опитування тематично пов'язані з попередніми та наступними публікаціями: вони стосуються тих тем, які вже обговорювались, а результати таких опитувань подають ідеї для подальших публікацій та тематично їх продовжують. Окрім того, іноді створюються й офлайн-опитування: студенти проводять їх на вулицях Запоріжжя у відеоформаті, а потім публікують ролики на каналі.

Головною темою «Медіадетоксу» є медіаграмотність та інформаційна гігієна. Всі пости можна поділити на декілька тематичних підгруп: заходи безпеки під час онлайн-спілкування, зокрема уникання фішингових ресурсів та захист персональних акаунтів; повідомлення про виявлені фактчекерами фейки та дезінформацію та розбори окремих кейсів; поради щодо відбору надійних джерел інформації та якісних новинних ресурсів Запорізького регіону; правила інфогігієни у соціальних медіа; алгоритми ідентифікації діпфейків, ІПСО, діяльності тролів та ботів;

небезпеки застосування штучного інтелекту у генеруванні медіаконтенту; етичні норми й професійні стандарти якісної журналістики; приклади інформаційної діяльності професійних журналістів та аматорів у мережі тощо. Також у телеграм-каналі висвітлюється перебіг проєкту «ЗаПорогами брехні: вивчаймо й протидіймо!», поширюється інформація про створені в його рамках медіапродукти.

Серед завдань діяльності телеграм-каналу є також продукування кросмедійного контенту, розрахованого на поширення декількома каналами та адаптованого під їхні формати: це інформаційно-навчальний аудіоподкаст «Ніде правди діти», який виходить на декількох платформах, просвітницькі відеоролики та віжн-радіосюжети на ютубі, дописи в соцмережах «Фейсбук» та «Інстаграм», електронні спецвипуски студентської газети «StudPol» тощо. Усі пости супроводжуються перехресними активними гіперпосиланнями, які дозволяють користувачам переходити з однієї платформи на іншу та отримувати додаткову інформацію – аудіальну чи візуальну, що доповнює зміст раніше отриманого повідомлення. Така стратегія сприяє активізації трафіку на всіх платформах та дозволяє розширити аудиторію.

Багато постів присвячені спростуванню дезінформації та викриттю російських фейків. Проте цей телеграм-канал не є фактчекінговим ресурсом – його дописувачі не займаються самостійним пошуком та перевіркою фактів. При цьому час від часу публікуються репости на матеріали фактчекінгових онлайн-медіа та подаються активні гіперпосилання для переходу на сайти першоджерел.

У вигляді репостів поширюються й повідомлення Центру протидії дезінформації РНБО України та Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки «Spravdi», адже на цих ресурсах часто публікують спростування фейків і дезінформації та викривають ворожі маніпуляції, а також телеграм-каналу «Brama», який функціонує за координації кіберполіції України й має на меті захист інформаційної безпеки та блокування небезпечних ресурсів за участі широкого кола українських користувачів. Це можна назвати ще однією причиною заснування ресурсу, присвяченого темі медіаграмотності, на платформі цього месенджера, адже саме в цьому середовищі функціонує значна кількість українських публічних каналів, які допомагають ідентифікувати та спростовувати фейки й дезінформацію, а також виконують функцію соціальної організації під час збору коштів для ЗСУ та у процесі блокування ворожих ресурсів.

Як і інші медіапродукти проєкту «ЗаПорогами брехні: вивчаймо й протидіймо!», телеграм-канал «Медіадетокс» створюється викладачами і

студентами й має інформаційно-просвітницький формат, не реалізовує комерційних завдань і не розміщує реклами будь-яких видів.

Більшість матеріалів «Медіадетоксу» – це унікальний контент, створений дописувачами каналу. Це стосується не лише вербального, а й візуального контенту, зокрема інфографіки, мемів та ілюстративних зображень, згенерованих за допомогою штучного інтелекту. Як правило, такі зображення супроводжуються логотипом «Медіадетоксу». Увесь запозичений контент подається у вигляді цитат із зазначенням назви першоджерела та додаванням активних гіперпосилань на нього.

Контент телеграм-каналу має мультимедійний формат: як правило, текстові повідомлення супроводжуються візуальним контентом, статичним (фотографії, інфографіка, ілюстративні зображення, згенеровані ШІ) або динамічним (відеоролики, відеомеми, GIF-анімація). При цьому текст фрагментується за допомогою таких поширених у соціальних мережах і месенджерах засобів як графічні маркери, смайли та емотикони.

Інфографіка використовується у постійній рубриці «Медіадетокс. Словничок», де подаються тлумачення основних термінів у галузі медіаграмотності та інфогігієни. Оскільки цільовою аудиторією каналу є не вузьке коло учасників освітнього процесу, а гетерогенна група мешканців Запорізького регіону та ВПО, а також широка громадськість, серед якої можуть бути люди, недостатньо обізнані у цій сфері знань, вважаємо за потрібне проводити освітню й просвітницьку діяльність і формувати інформаційні компетентності у представників різних фахів та галузей діяльності. Якщо така діяльність буде систематичною й масовою, це сприятиме підвищенню загального рівня медіакультури в регіоні.

Оптимальний хронометраж відеороликів, що потрапляють у телеграм-канал, – 1-2 хвилини. Більш тривалі відеосюжети публікують на ютуб-каналі, а в «Медіадетоксі» поширюють лише анонси з коротким описом та гіперпосилання, за якими можна перейти на ютуб та переглянути повне відео. Така стратегія є оптимальною для месенджера, оскільки великі відеосюжети тут довго завантажуються та можуть гальмувати роботу чатів.

Ще один вид візуального контенту – це меми, створені авторами телеграм-каналу з використанням логотипа «Медіадетоксу». Вони виконують розважальну функцію та використовуються як «айстопер» – засіб привертання уваги, що зупиняє погляд користувача. В цьому разі це відбувається завдяки незвичному, неочікуваному контенту, що викликає подив чи посмішку. Проте з огляду на те, що розважальна функція не є домінантною на цьому каналі, меми публікуються не більш як 2 рази на місяць.

Формат телеграм-каналу дозволяє підтримувати найвищий ступінь оперативності повідомлень – завдяки наявній у месенджері системі сповіщень користувачі одразу дізнаються про публікацію нових постів. Формат месенджера дозволяє також активно застосовувати інтерактивні засоби комунікації з аудиторією – коментарі й опитування.

Отже, висвітлення теми медіаграмотності у форматі месенджера дозволяє охопити велику аудиторію, яка звикла отримувати новини з цього ресурсу; оперативно інформувати її про ті небезпеки, що виникають в цьому середовищі та в інтернет-просторі загалом; робити репости з інших українських телеграм-каналів, що займаються виявленням і спростуванням фейків і дезінформації; використовувати у своїй діяльності всі переваги формату месенджера, зокрема зручні форми для проведення опитувань, миттєві графічні й звукові сповіщення про нові повідомлення, різні види інтерактивного зв'язку з аудиторією тощо. З огляду на те, що найбільшу кількість загроз інформаційній безпеці країни наразі пов'язують саме з телеграмом, який став для українських інтернет-користувачів найбільш популярним джерелом новин з-поміж усіх соціальних медіа, наразі необхідно розвивати навички критичного сприйняття інформації та підвищувати рівень медіаграмотності й інфогігієни насамперед серед прихильників цього месенджера. Моніторинг та аналіз ефектів діяльності «Медіадетоксу» й інших ресурсів, присвячених темі медіаграмотності, може стати темою подальших наукових досліджень у цій галузі.

Список використаних джерел

1. Медіадетокс. Публічний телеграм-канал. URL: https://t.me/mediadetox
2. Міжнародна конференція з медіаграмотності та саморегулювання медіа. *Офіційний ютуб-канал Міністерства культури та інформаційної політики України*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ODMd_QMsLFU

ХІТРОВА Т.В.,
кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

МЕДІАПРОЄКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Потреба звертатися до минулого, вести з ним постійний діалог притаманна кожному цивілізованому соціуму. «Колективна пам'ять», «історична пам'ять», «культурна пам'ять», «соціальна пам'ять», «суспільна пам'ять», «національна пам'ять» – цими поняттями найчастіше

оперують дослідники, однак й до сьогодні в міждисциплінарному дискурсі розгортаються жваві дискусії, щодо основних визначень та усталеності цих явищ. Тим не менш завжди йдеться саме про пам'ять як про канал передачі історичного досвіду.

Будь-які історичні знання залишаються у свідомості людини у вигляді образів, які в цілому формують картину сприйняття і відтворення дійсності, визначать систему координат рецепторного сприйняття сучасних суспільно-політичних та громадсько-культурних процесів. Превалювання однаково сформованих образів у масі, формують масову свідомість, явища колективної пам'яті в її соціальному та історичному вимірах. Медіа в цьому процесі відіграє одну із провідних ролей, адже одночасно може охоплювати велику аудиторію й залучати маси до будь-яких культурних феноменів.

Медіакультура – це важливий складник сучасного інформаційного суспільства, вона є посередником між народом і державою, соціумом і владою, між інституційним та громадським; визначає цінності розповсюдження й сприйняття інформації, включає систему розвитку особистості, здатність сприймати, аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіатворчістю, засвоювати нові знання тощо. З розвитком медіатехнологій та збільшенням кількості медіапроєктів, засоби масової інформації стали важливим інструментом збереження історичної та соціальної пам'яті.

Наразі медіа варто сприймати як комплекс інформаційно-комунікаційних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей вироблених суспільством, які сприяють вихованню індивідуальної та масової свідомості. В цьому контексті сучасного формулювання цінностей медіа, медіапроєкти відіграють важливу роль, адже одночасно можуть мати різні цілі: інформувати аудиторію, навчати, розважати, досліджувати проблеми тощо. Їх можна використовувати як для некомерційних, так і комерційних цілей. Вони дають можливістю відображати різноманітні сторони життя, виклики та здобутки, проблеми, з якими стикається сучасне суспільство. Медіапроєкти стали популярним різновидом соціальних ініціатив із розвитком краудфандингових платформ в Україні, зокрема це демонструє платформа «Спільнокошт». Сучасна типологічна палітра медіапроєктів представлена: соціальними, дослідницькими, художньо-творчими, ігровими, інформаційними та культурологічними медіапроєктами. Головною характеристикою всіх медіапроєктів є їхня унікальність як за змістом, так і формою подачі матеріалу.

Сьогодні медіапроєкти ефективно використовуються як інструмент популяризації та збереження культурної спадщини. Вони здатні доступно

розповідати про історію різних культур та традицій, у тому числі народну ремісничу та фольклорну пам'ять. Такі проєкти особливо важливі для збереження культурної різноманітності, яка стає загрозою в умовах глобалізації та стандартизації. Збереження історичної та соціальної пам'яті через медіапроєкти може допомогти в розвитку толерантності та розуміння міжнаціональних та міжкультурних відносин. Наприклад, відеопроєкти, що розповідають про життя та культуру інших країн, можуть допомогти розширити світогляд та розуміння інших культур.

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, значно актуалізувалася потреба «згадати» своє місце у великій європейській родині, «очистити» українську історичну пам'ять від імперсько-радянських нашарувань, а також зафіксувати нові злочини окупанта, зберегти пам'ять про українців, які героїчно віддали своє життя захищаючи власну державу та націю. За цей час відбулось чимало подій, які назавжди закарбувались в пам'яті та серцях українців. Цілодобово вже більше двох років українське суспільство має змогу стежити в режимі онлайн за війною завдяки основному джерелу інформації – медіапроєктам. Особливо важливими є медіапроєкти про конфлікти та кризові ситуації, в нашому випадку – російське вторгнення в Україну, оскільки вони допомагають людям зрозуміти ситуацію, побачити різні точки зору та висловити свою думку.

Медіапроєкти про війну в Україні та життя українців у воєнних умовах є основним інструментом для боротьби з пропагандою та дезінформацією, які часто використовує країна-агресор. Якісні концепція та втілення медіапроєктів допомагають зменшити вплив пропагандистських засобів масової інформації та надати громадськості об'єктивну та правдиву інформацію. До того ж, така інформаційна платформа може відігравати важливу роль у забезпеченні прозорості та відкритості влади та державних інституцій, що є важливим для демократичного суспільства. Вона допомагає звернути увагу до проблем та викликів, з якими стикаються українські захисники, мирні мешканці з деокупованих та окупованих територій, волонтери [1]. Медіапроєкти допомагають людям зрозуміти глибину конфлікту та наслідки війни, що допомагає у підвищенні свідомості та залученні громадськості до проблеми. Якісні медіапроєкти про російсько-українську війну, яка триває, є дуже важливими для збереження пам'яті про цей важкий період історії. Такі проєкти можуть включати інтерв'ю з учасниками війни, відео- та фотоархіви, аналіз суспільно-політичної ситуації, відображення життя локальних територій, діяльність волонтерів тощо. До прикладу, такими якісними медіапроєктами є: медіапроєкт «Тил», про героїв українського

волонтерського фронту; «The undeniable street view» – UNITED24, де показано як виглядають міста України після вторгнення росії. Тут можна побувати в Києві, Ірпені, Харкові, Ізюмі, Чернігові та Сумах. Є можливість задонатити на відбудову; «Як ми йдемо крізь вогонь» – 100 ключових фотографій за рік великої війни, TheUkrainians із найкращими фотодокументалістами країни зібрали добірку світлин про рік, що минув; «Хроніки війни. Інформаційний фронт» – проєкт BihusInfo, де зібрані репортажі про життя людей, які побували в російській окупації та відчули всі наслідки війни; медіапроєкт Суспільне Культура «Видимі», 10 історій українок і українців, які змінюють країну та надихають інших. У проєкті показано життя мирних жителів, українських захисників з передової, а також відображено проблеми, з якими вони стикаються щоденно. Такі медіапроєкти допомагають зберігати пам'ять про те, що сталося, та надають можливість побачити цю історію з об'єктивної перспективи. Медіапроєкти, які направлені на відтворення історичної правди про Україну та українців, здебільшого являють собою дослідницькі та документальні матеріали, це: документальні цикли Суспільне Культура «Спадок Терещенків», «Велика російська брехня», «Батьки засновники» та інше; мультимедійний проєкт «Культура під час війни. Південь»; медіапроєкт «Searching for Unknown Holocaust», жива пам'ять про Голокост, медіапроєкт Олесі Яремчук «Наші інші», який вийшов як серія репортажів, а потім окремою книгою; медіапроєкт Amnesia, який нагадує про героїв і культурний контекст минулих десятиліть та інші.

Трансформація медіасередовища, швидка зміна суспільних запитів, хаотичність культурної парадигми, а також процеси світового перерозподілу стали основою процесу суспільних перетворень, які змінюють не лише спосіб життя людей, а й соціальні практики, які безпосередньо відобразилися на індивідуальних і колективних способах мислення, психології усвідомлення, процесах самовизначення і самосвідомості, ідентичності. Стрімкий розвиток медіаресурсів та медіаінструментів разом із суспільним запитом сприяв широкій популярності медіапроєктів, як унікальних, самобутніх, здатних одночасно задовольняти різноманітні запити аудиторії й виконувати при цьому важливу просвітницьку функцію.

Список використаних джерел

1. Мунтян О. Медіапроєкти як інструмент для збереження соціальної пам'яті. *Медіакритика.* URL : http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/ohlyady-analityka/mediaproyekty-yak-instrument-dlya-zberezhennya-sotsialnoyi-pamyati.htm

ШИШКОВ Д.Ф.,
аспірант спеціальності «Журналістика»
Запорізького національного університету;

МІРОШНИЧЕНКО П.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики,
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ІТАЛІЙСЬКА КІНОХРОНІКА 30-Х РОКІВ ЯК ЗАСІБ ПРОПАГАНДИ ФАШИЗМУ

Розквіт авторитарних режимів у першій половині 20-го сторіччя докорінно змінив життя глобального суспільства. Європейські держави опинилися на перехресті трьох панівних ідеологій того часу: комунізму, нацизму та фашизму, чиї лідери будували новий світовий порядок на засадах імперських амбіцій. Італія не стала винятком. Там головою уряду понад двадцять років був Беніто Муссоліні – Дуче італійського фашизму. Після тріумфального Маршу чорносорочечників на Рим він отримав посаду прем'єр-міністра, що дало йому змогу згодом зосередити владу навколо себе й усунути політичних опонентів.

Фашисти досконало розуміли потенціал кінематографу як засобу пропаганди населення. Однак їх здебільшого цікавив новинний складник кінострічок. Вони хотіли повністю контролювати інформаційний простір, тож не дивно, що в країні, де рівень неписьменності перевищив 35%, кіно стало найвпливовішим каналом зв'язку [7].

Муссоліні особисто зацікавився фірмою, що мала назву «Sindacato Istruzione Cinematografica». Її засновником був журналіст Лучано Де Фео. Розпочавши роботу 1924 року, студія знімала німі короткометражні фільми, що супроводжувалися освітніми інтертитрами та торкалися загальних наук. З Дуче Лучано познайомився під час фільмування репортажу про політика. Так, оператор фірми зняв Муссоліні за роботою в Палаццо Кіджі. Короткометражка отримала назву «Dove si lavora per la grandezza dell'Italia» («Де ми працюємо заради величі Італії») та демонструвалася на широкий загал улітку 1924 року в Неаполі. Її показ разом з іншими стрічками студії виявився цілком безплатним, чим привернув увагу населення [1].

Кінохроніка отримала позитивний відгук від самого диктатора. 1925 року його уряд провів рекапіталізацію фірми, перейменувавши її в Istituto

Luce. Слово «Luce» у назві означало акронім від «L'Unione Cinematografica Educativa», себто «Союз освітніх фільмів». Студія швидко стала головним рупором фашистської пропаганди. Її продукція, крім етнографічних та освітніх фільмів, загалом складалася з новинної кінохроніки. Дійшло до того, що спеціальним указом влада зобов'язала показувати ці «newsreels» перед основними сеансами художніх фільмів [6, с. 8]. Проте, для сільського населення уряд облаштував «cinemobili» – спеціальні фургони з проєкційним обладнанням, що могли дістатися до найвіддаленіших регіонів Італії [5, с. 5].

Зняті на плівку репортажі ввійшли до новоствореного кіножурналу «Giornale LUCE». Він почав виходити 1927 року, а вже 1930 кінохроніка супроводжувалася звуковою доріжкою. Студія випускала п'ять новинних випусків на тиждень. Кожен з них тривав близько 10 хвилин і складався з кількох сегментів хронометражем одна-півтори хвилини [2, с. 4]. Особливо часто вони виходили в середині 30-х років, коли Італія розпочала бойові дії в Ефіопії. Саме тоді потреба в пропаганді була на найвищому рівні [7].

Короткометражки тих часів наголошують на жахливому стані жителів Африки. Так, оператор спеціально знімає крупним планом хворих людей, їхні вражені кінцівки, аби потім показати, як італійські лікарі самовіддано лікують автохтонів, тим самим приносячи цивілізацію в регіон. У воєнних репортажах від Luce глядач ніколи не стикається з жахами війни, які б торкалися італійських солдатів. На плівках вони – героїчні колонізатори, готові піти в бій заради Італії та Дуче [7].

Муссоліні постійно з'являвся на кадрах кінохроніки. Крім участі в офіційних заходах та поїздках країною, він також був в образі людини, що має безліч хобі і провадить здоровий спосіб життя. Як приклад, в одному з сегментів ми бачимо, як диктатор перестрибує на коні через перешкоди, перемагає опонента у фехтуванні, катається на лижах та навіть пілотує літак. Цим пропаганда намагалася показати його першим серед людей, найдостойнішим лідером нації [7].

Однак навіть старання найкращих пропагандистів країни ніколи не гарантують успіху. 1943 року оточення Муссоліні усуває його від влади, і збудована ним система обертається проти нього. Диктатор ще сподівався на реванш, коли за допомогою німців утік до окупованої ними території й утворив Італійську соціальну республіку, проте всі зусилля були марними. Партизани стратили політика 28 квітня, а вже 2 травня маріонеткова держава припинила своє існування [7].

Документалістика була на озброєнні фашистського режиму, однак вона не врятувала його від краху. Правління Муссоліні є яскравим прикладом того, що мистецтво, а разом з ним і технологічний процес, є

серйозними важелями впливу на маси. Завдяки архіву Luce Films у нас є можливість побачити, як саме кінематограф може сприяти підміні понять та одурманенню суспільства. Сотні фільмів назавжди зберегли дуалізм тієї епохи на плівці. Там вона і залишиться.

Список використаних джерел

1. Documentari S.I.C. (1924-1926). URL: http://surl.li/tnjwn
2. Forgacs D. Fascism and Italian Cinema. The Italian Cinema Book. Edited by Peter Bondanella. London : British Film Institute and Palgrave Macmillan, 2014. P. 1–17.
3. Gundle S. Mussolini's Dream Factory: Film Stardom in Fascist Italy. New York : Berghahn Books, 2013. 336 p.
4. Hay J. Popular film culture in Fascist Italy: the passing of the Rex. Bloomington : Indiana University Press, 1987, 280 p.
5. Porra G. The role of the documentary films in the Italian fascist regime. Helsinki : University of Helsinki, 2018. 9 p.
6. Reich J., Garofalo P. Re-viewing Fascism: Italian Cinema, 1922-1943. Bloomington : Indiana University Press, 2002. 384 p.
7. The dawn of propaganda in cinema. URL: http://surl.li/tnjwc

ШКОДА Д.Ю.,
студентка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ОСТРОВСЬКА Н.В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА: ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Журналістська етика в умовах війни ставить перед медіапрацівниками низку складних завдань та викликів, які вимагають глибокого розуміння професійних стандартів та моральних принципів. Війна, як екстремальна ситуація, висуває питання про баланс між правдивістю інформації та безпекою, як журналістів, так і цивільного населення. Журналісти стикаються з необхідністю звітувати про події, що мають велике значення, не вдаючись при цьому до сенсаційності чи маніпуляції емоціями аудиторії. Важливим аспектом є також збереження об'єктивності та неупередженості, незважаючи на особисті переконання та емоційний тиск, що супроводжує висвітлення воєнних конфліктів.

Журналістика відіграє надзвичайно важливу роль під час війни, інформуючи суспільство про події, що відбуваються, та документуючи

історію. Війна є надзвичайно складним і травматичним досвідом, який ставить перед журналістами унікальні етичні виклики. У вирі бойових дій журналісти мають нести відповідальність за точне та неупереджене інформування громадськості, водночас захищаючи джерела та мінімізуючи шкоду для тих, хто постраждав від конфлікту.

Мета роботи дослідити етичні виклики, з якими стикаються журналісти під час війни.

Дослідженням журналістської етики на сьогодні займається значна кількість науковців: М. Бурменський, М. Дорош, І. Земляна, Н. Карпчук, І. Куляс, О. Лещенко, В. Луць, Ю. Мерзлюк, С. Штурхецький, М. Попович, А. Москаленко, В.В. Розвадовський, Е. Грег, З.М. Бржевська, Г.І. Гайдур, А.О. Аносов, З.М. Топорецька, О.М. Доценко, О. С. Бондаренко.

На думку Віталія Портнікова, «журналістика воєнних часів – це симбіоз зусиль держави і суспільства. Головне завдання держави забезпечити доступ до інформації і воєнну цензуру». Водночас журналіст зауважує, що в Україні досі немає чітко врегульованої воєнної цензури.

Етичні стандарти нерозривно взаємопов'язані з професійними стандартами журналістики. Як зазначив Андрій Куликов: «Суть професійних стандартів – правдива і вчасна інформація. Наша аудиторія потребує саме правдивої і вчасної інформації. Інакше ми виявляємо неповагу до тих, хто залежить від нашої роботи. Правдива і вчасна інформація рятує життя. Брехня і поспіх або, навпаки, затримка повідомлення занапащають життя» [4].

П. Дворянин у своїй статті «Розуміння стандарту: пошуки нових правил у журналістиці війни» аналізує виклики, які доводиться долати українським журналістам в умовах війни між Росією та Україною. Серед них: забезпечення точності в умовах швидко змінюваних подій, боротьбу з дезінформацією, збереження нейтралітету та об'єктивності, а також захист джерел інформації та власної безпеки. Високі стандарти перевірки інформації з соціальних мереж є критично важливими, оскільки вони часто є первинним джерелом новин, особливо коли традиційні канали комунікації можуть бути перервані [1].

Кодекс етики українського журналіста, прийнятий на пленумі Національної спілки журналістів України у грудні 2014 року, як і попередні, також опирається на професійно-етичні стандарти – оперативність, правдивість, об'єктивність, достовірність, точність, баланс думок тощо. Серед основних етичних цінностей дослідники виокремлюють свободу ЗМІ, соціальну відповідальність журналіста, правдивість та об'єктивність, чесність, порядність [3].

Як зауважує Ліна Кущ, перша секретарка Національної спілки журналістів України, членкиня Комісії з журналістської етики, «У деяких випадках правила журналістської роботи вибудовувалися на ходу – наприклад, щодо інформації, яку можна/не можна розголошувати в медіа, як швидко подавати фото- та відеоматеріали з місць обстрілів» [5].

Найбільші труднощі і суперечки в журналістському середовищі викликали такі теми:

1. Оприлюднення інформації про військові об'єкти чи споруди.

Важливе дотримання журналістських стандартів та етики під час воєнного стану, особливо при висвітленні військових об'єктів та операцій. Можуть бути звинувачення на адресу журналістів через можливе розкриття військових позицій, а також випадки, коли інформація могла зашкодити українським військовим.

2. Оприлюднення інформації про цивільні об'єкти та евакуацію.

«Пошук балансу між суспільною важливістю інформації та ризиком, що ця інформація може заподіяти шкоди через оприлюднення, – один із викликів для українських журналістів і журналісток, які висвітлюють події війни». Журналісти часто звинувачуються в тому, що вони стали «навідниками» для атаки, але водночас це спроба зняти відповідальність з агресора та звертати увагу на важливість обережного поширення інформації про рух евакуаційних колон, що може поставити під загрозу життя людей.

3. Оприлюднення персональних даних

Журналісти часто стикаються з вибором між суспільною важливістю теми та приватним життям людини. Наприклад, був випадок, коли особисті дані жінки, яка постраждала від обстрілу житлового будинку в Києві, були оприлюднені. Це порушило Кодекс етики українського журналіста, незважаючи на те, що інформація була отримана з офіційних джерел. Українські медіа також критикують за висвітлення теми військовополонених російської армії. Журналісти не повинні публікувати матеріали, які розглядають полонених як об'єкти "суспільної цікавості" або наражають їх і їхні сім'ї на більший ризик.

4. Уникнення дискримінації окремих соціальних груп.

На тлі масштабного російського вторгнення журналісти також порушують питання, що стосуються життя різних соціальних та етнічних груп. Однак не всім вдається уникнути дискримінаційних висловлювань і підходів. Загалом ситуація з нерівністю і дискримінацією покращується, особливо від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, втім це покращення не є рівномірним відносно ро різних соціальних груп –

наголошує Світлана Мусіяка, керівниця з досліджень і вироблення політик НАКО.

5. Самоцензура.

Українські медійники часто обмежують себе через самоцензуру, відмовляючись висвітлювати певні теми з різних причин. Однак, це призводить до втрати однієї з основних функцій медіа – суспільного контролю за діями влади.

Голова відділу воєнних розслідувань «The Kyiv Independent» та колишня головна редакторка «Hromadske» Євгенія Моторевська наголошує, що є "Три основні виклики, які стоять перед журналістами, які працюють в Україні. Перше, і найважливіше, це – робота з травмами, робота з людьми, які пережили насилля, стали жертвами воєнних злочинів. Друге – етика висвітлення внутрішніх проблем у нашому війську тощо. І третє питання – де закінчується етична межа, коли журналісти працюють з воєнними злочинцями та їхніми родинами.

Євгенія Моторевська підкреслює важливість балансу між впливовістю та відповідальністю, особливо коли йдеться про розслідування, які можуть мати значний вплив на громадську думку та політичні процеси. Також звертає увагу на обмеження, які накладаються військовими, та на самоцензуру, яка може виникати через зовнішній тиск або внутрішні етичні дилеми. Стандарти та етика журналістів-розслідувачів вимагають особливої уваги в умовах конфлікту, де необхідно враховувати безпеку джерел, захист інформаторів, а також потенційний вплив опублікованої інформації на ситуацію в країні та за її межами. Журналістка обговорює "червоні лінії", які не повинні перетинатися під час розслідувань, наголошуючи на важливості збереження гуманітарних принципів та поваги до прав людини. Вона вважає, що журналісти повинні бути особливо обережними, щоб не стати інструментом пропаганди або дезінформації, і мають завжди прагнути до об'єктивності та неупередженості у своїй роботі [2].

Підсумовуючи можемо сказати, що журналістська етика під час війни ставить перед медійниками низку складних викликів, які вимагають від них не лише професійної майстерності, а й високого рівня моральної відповідальності. Водночас самоцензура, відмова висвітлювати певні теми з різних причин може призвести до втрати однієї з основних функцій медіа – суспільного контролю за діями влади. Журналістські стандарти та етичні принципи під час війни суттєво не відрізняються від стандартів та етичних норм у мирні часи. Крім того, саме через війну журналісти і редакції мають посилювати свою пильність до стандарту достовірності й точності, подаючи матеріали в ефіри телеканалів, радіо чи онлайн.

Список використаних джерел

1. Дворянин П. Розуміння стандарту: пошуки нових правил у журналістиці війни. Вісник Львівського університету. Серія журналістика. 2024. URL: http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/12146
2. Етичні виклики розслідувань під час війни. URL: https://www.facebook.com/cjeua/videos/6596644630369983
3. Кодекс етики. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/ethics-codex/
4. Панельна дискусія «Стандарти журналістики в умовах війни» [онлайн]. Espreso.TV (2022), YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=vEOrq_lQWd0
5. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики : аналітично-довідковий збірник / за заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Кущ, М. Дворового, О. Погорелова. Видання друге, доповнене. Київ, 2023. 138 с. URL: Samorehuliatsiia_ukrainskykh_media_pid_chas_dii_voiennoho_stanu.pdf

ШУЛЬЖЕНКО А.С.,
кандидат філологічних наук
доцент кафедри соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
м. Запоріжжя, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО «АРМІЯINFORM» ЯК ДЖЕРЕЛО ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ

У період повномасштабної російсько-української війни протидія дезінформації та пропаганді стає надзвичайно актуальним завданням, оскільки ці засоби використовуються сторонами конфлікту для маніпуляції громадською думкою, формування негативного ставлення до противника, роз'єднання суспільства, досягнення політичних цілей тощо.

Дезінформація може мати різні форми, включаючи поширення фейкових новин, маніпуляції інформацією, зловживання соціальними медіа, дестабілізацію інформаційних каналів тощо. Пропаганда, зі свого боку, використовується для просування певної ідеології, переконування населення в правильності своїх дій та дискредитації противника. Протистояння цим явищам вимагає активної роботи зі збору, аналізу та розповсюдження достовірної інформації, розкриття маніпуляцій та фейків, сприяння критичному мисленню громадськості, а також залучення міжнародних партнерів для спільної боротьби з дезінформацією та пропагандою.

У таких ситуаціях роль інформаційних агентств, зокрема «АрміяINFORM», стає надзвичайно важливою. Вони можуть виступати як ключові джерела об'єктивної інформації, яка допомагає протистояти маніпуляціям та пропаганді, а також як платформи для сприяння обговоренню та аналізу воєнних подій.

АрміяInform [1] – інформаційне агентство Міністерства оборони України, створене в грудні 2018 року. Щодня воно надає повну картину подій у сфері оборони і безпеки: оперативна інформація, аналітика, ексклюзивні коментарі, інтерв'ю, фоторепортажі, інфографіка, відеостріми з місця події. Воно є тим джерелом суспільної інформації, яке міцно тримає український інформаційний фронт і протистоїть фейкам та дезінформації противника. Основна увага діяльності агентства зосереджена на таких аспектах:

– розкриття фейкових новин: інформагентство проводить активну роботу з виявлення та розкриття фейкових новин, що поширюються противниками або непрофесійними джерелами. Шляхом аналізу та перевірки інформації вони надають об'єктивні дані для спростування міфів та дезінформації;

– посилення інформаційної безпеки: АрміяINFORM працює над забезпеченням безпеки інформаційних каналів та мереж, щоб уникнути їхньої компрометації або зловживання ними противниками;

– забезпечення достовірної інформації: пріоритетним завданням інформагентства є надання достовірної та об'єктивної інформації про військові події та ситуацію на передовій. Це допомагає запобігти поширенню маніпулятивної інформації та сприяє формуванню правильного розуміння розвитку подій;

– залучення до співпраці експертів та фахівців: ІА «АрміяINFORM» співпрацює з експертами та фахівцями з різних сфер, з метою надання обґрунтованих аналізів та коментарів щодо воєнного конфлікту, тим самим допомагаючи підтримувати об'єктивність та достовірність інформації;

– залучення громадськості: інформаційне агентство залучає громадськість до процесу розкриття дезінформації, надаючи їй можливість сповіщати про фейкові новини та інші спроби маніпуляції інформацією.

Отже, спеціалізоване інформаційне агентство «АрміяINFORM» у період повномасштабної російсько-української війни відіграє важливу роль у протидії дезінформації та пропаганді, надаючи об'єктивну та достовірну інформацію та сприяючи формуванню критичного мислення серед громадськості.

Список використаних джерел

1. АрміяINFORM : вебсайт. URL: https://armyinform.com.ua/
2. Шульженко А., Напрягло В. Особливості рубрикації спеціалізованого інформаційного агентства «АрміяInform» у період російсько-української війни. *Наука ІІІ тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали VI Міжнародної науково-практичної*

інтернет-конференції (20-21 квітня 2023 року): збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2023. С. 354–356.

3. Шульженко А., Рула Н. Структура повідомлень українських інформаційних агентств під час висвітлення подій повномасштабної російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2022. Том 33 (72), № 6. С. 266–271.

СЕКЦІЯ 2. ДОСЛІДНИЦЬКІ ПОШУКИ В ЦАРИНІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ (РЕКЛАМА, PR, ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, СОЦІАЛЬНА ІНФОРМАТИКА)

БЕРЕЗЕНКО В.В.,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету;

ІВАНЕЦЬ Т.О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ТРЕНДИ PR-КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УРАЇНУ

Зв'зки з громадськістю як вид соціально-комунікаційної діяльності під час повномасштабного вторгнення країни-агресорки в Україну не лише не втратили своєї актуальності, а, навпаки, перетворилися на важливу комунікацію, яка виконує функцію «вивчення громадської думки й управління свідомістю певних груп людей з допомогою інструментів PR, забезпечення двосторонніх інформаційних зв'язків із засобами масової інформації, органами державної влади, громадськими організаціями, підприємствами, установами, громадянами та ін., комунікативну функцію (встановлення й розвиток багатосторонньої комунікації об'єктів і суб'єктів PR-відносин, що ґрунтуються на точній актуальній інформації; досягнення взаєморозуміння під час взаємодії)» [1, с. 17]. Війна – це потужна криза, яка вимагає ефективних кризових комунікацій, які неможливо здійснити без встановлення ефективних, прозорих зв'язків з громадськістю.

На наш погляд, можна виділити наступні основні тренди PR-комунікації під час війни, яка водночас змінили наше життя та поставила усіх учасників інформаційної галузі перед новими викликами.

По-перше, це реакція PR-галузі на нові умови діяльності та існування. На перший погляд здавалося, що зараз не до створення репутації, не до підтримки іміджу, не до позиціонування будь-яких базисних суб'єктів PR-діяльності. Але з'ясувалося, що ці усі головні

функції паблік рилейшнз стали дуже важливими, оскільки йшлося і про репутацію України як держави, і про позиціонування її як європейської країни, яка потрапляє від агресії з боку тоталітарної країни-сусіда, і про імідж нашої країни і її громадян, які стали на захист своєї Батьківщини.

PR-агенції одразу визначилися з позицією активізації комунікування зі своїми клієнтами і продовжили свою діяльність в умовах нової реальності: «У перші години ми точно визначилися, що в нас війна, а не «спецоперація» і не «конфлікт», як це називали в іноземних медіа. Друге: ми точно визначилися, хто в ній винен і хто агресор. Бо напівтони зараз не на часі. Ми це одразу прокомунікували зі своїми клієнтами, бо в такий час важливо розуміти, хто на твоєму боці» [3]. Бізнес продовжив працювати, PR-агенції – підтримувати їх комунікативно. Зв'язки з громадськістю змінювали контент на той, що відповідав запитам громадськості та загальній потребі не втрачати можливості спілкування з цільовими аудиторіями.

По-друге, оскільки «діяльність по зв'язках із громадськістю необхідна в таких випадках: встановлення та підтримка зовнішніх суспільних відносин та комунікацій; розвиток внутрішньокорпоративних відносин; створення іміджу організації, підтримка та збереження її репутації; підвищення попиту шляхом зростання ступеня обізнаності; розробка та реалізація системи антикризових комунікацій; пошук оптимальних виходів із конфліктних ситуацій, механізмів публічного управління вирішення конфліктів із мінімальними втратами; створення та підтримка іміджу конкретної особи; розвиток корпоративних відносин» [2, с. 113–114], то переважна більшість PR-агенцій, усвідомлюючи умови воєнного часу, відпрацювали зрозумілі «правила» ведення комунікації. Так, наприклад, PR-агенція «Perfect PR» опублікувала брошуру «Як комунікувати в умовах війни», головна мета якої зазначалася наступним чином: «Війна – це серйозне потрясіння для кожного з нас, але й у таких умовах важливо внутрішньо мобілізуватися й продовжувати комунікацію. А розуміння того, як правильно підтримувати зв'язок з різними аудиторіями, допоможе не розпорошувати зусилля і досягти результатів» [5]. В цьому документі йдеться про основні принципи урядової комунікації, про психологічний вплив PR-комунікації та про те, як не стати жертвою фейків, про шляхи протидії дезінформації, критичну оцінку новин та «експертної думки» (не поширювати неперевірені особисто новини, довіряти й поширювати інформацію від офіційних джерел та авторитетних медіа, не поширювати новини, які викликають тільки страх і не пропонують порад, як діяти у певній ситуації, оскільки така інформація зазвичай фейк), про те, як варто долучатися до інформаційного фронту, як

вести особисту комунікацію, про особливості організації комунікації бізнесу з внутрішньою аудиторією та про комунікаційний креатив в умовах війни, мотиваційні креативи, матеріали про Україну, меми, креативи про ЗСУ, цитати, заклики про допомогу, про вимоги до поширення інформації про втрати (інфраструктурні, військові, цивільні).

По-третє, повномасштабне вторгнення в Україну країни-агресорки ще раз підтвердила, що «подальше існування держави та нації має розглядатися крізь призму її ціннісного ядра, що консолідує суспільство, а саме: національна безпека, духовні надбання, добробут, система міжнародних зв'язків, патріотизм і соціальна справедливість» [4, с.60]. А забезпечити цю консолідацію – головна функція паблік рилейшнз, які за допомогою як односторонніх так і двосторонніх моделей (за Дж. Грюнігеном) PR-комунікації здатні задовольнити запит аудиторії на інформацію та обмін думками під час такої важкої кризи, якою є віна.

Список використаних джерел

1. Агафонова Н. О. Сутність зв'язків з громадськістю у системі публічного управління. Публічне управління та регіональний розвиток. 2018. № 1. С. 10–31.
2. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* Том 31 (70). № 2. 2020. С. 110–114.
3. Остапик Б. Як комунікувати з клієнтами під час війни: досвід PR-агентства. URL: https://mmr.ua/show/komunikacziya-z-kliyentami-pid-chas-vijni-dosvid-pr-agentstva
4. Ткаля О.В. Національні інтереси та цінності як основа існування і розвитку національної держави. *Юридичний науковий електронний журнал.* №4. 2022. С. 58–61.
5. Як комунікувати в умовах війни. URL: https://drive.google.com/file/d/1QEy1p_U8Sdzws2pA8fTP40UuLSPS0_hs/view

ІВАНЮХА Т.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету;

ПАТЮПКІНА О.В.,
студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІ ПРОДУКТИ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЗАПОРІЗЬКИХ БІБЛІОТЕК

У сучасних умовах невизначеності, що пов'язані з воєнним станом в Україні, бібліотеки як одна з найважливіших інформаційно-

комунікаційних інституцій допомагають українському суспільству протистояти збройній та інформаційній агресії. У цей складний і болючий для країни час бібліотеки продовжують здійснювати інформаційно-аналітичну роботу та набувають нових функцій. З іншого боку, ще з часів COVID-19, завдяки інтернет-технологіям бібліотеки почали пропонувати нові послуги, підвищувати якість традиційних послуг, освоювати незвичні форми діяльності. У зв'язку з подіями останніх років, бібліотеки розширяють діапазон інформаційних послуг та ресурсів, які можна отримати віддалено.

Проблемі впливу цифрових технологій на діяльність українських книгозбірень, сучасних цифрових бібліотечних комунікацій, використанню нових форм бібліотечних продуктів і послуг, загалом напрямкам їх інформаційно-аналітичної роботи присвячені праці багатьох вітчизняних практиків і дослідників, зокрема, В. Білоус, В. Варенка, І. Захарової, О. Кобєлєва, Т. Коваль, Л. Ковальської, О. Кузьменко, Г. Макарової, Л. Туровської, Л. Філіпової та інших. Однак поза увагою науковців знаходиться діяльність регіональних бібліотек в умовах диджиталізації, що і робить тему цього дослідження актуальною.

Метою дослідження є виявлення напрямків розвитку новітніх форм інформаційних продуктів і послуг регіональних бібліотек в умовах цифровізації.

Об'єктом дослідження є інформаційна продукція запорізьких бібліотек, зокрема, контент соцмереж КЗ ЗОУНБ, Центральної міської бібліотеки Запоріжжя для дорослих та цифрові проєкти Наукової бібліотеки ЗНУ.

Реалізація інформаційно-аналітичних функцій сучасних бібліотек відбувається, перш за все, шляхом створення інформаційно-аналітичних продуктів та послуг (фактографічних, адресно-довідкових, персональних, оглядово-аналітичних, повнотекстових БД) з урахуванням особливостей інформаційно-аналітичних досліджень. Іншим важливим напрямком є розвиток аналітичних технологій виробництва інформаційно-аналітичного матеріалу, застосування комп'ютерних технологій переробки інформаційних масивів та потоків.

У Законі України «Про інформацію» (ст. 40, 41) чітко позначені поняття «інформаційна продукція», «інформаційна послуга», «інформаційний продукт». Чітка ієрархія цих понять закріплена у законодавстві і може бути проілюстрована у вигляді рисунку (рис. 1.).

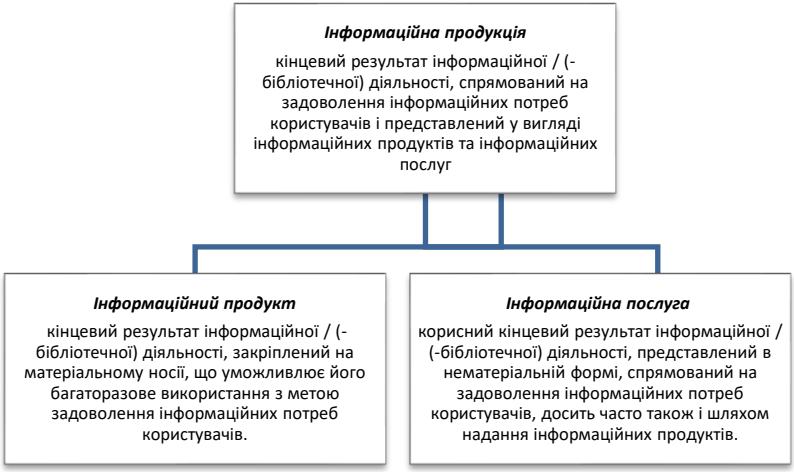

Рис. 1. Термінологічне поле поняття «інформаційна продукція» [1]

Отже, як бачимо, за формою надання інформаційна продукція поділяється на: нематеріальну – послуга, коли об'єктом виробництва є комунікаційні процеси, і матеріальну – продукт, коли об'єктом виробництва є інформація на матеріальних носіях, або накопичені у фондах первинні джерела інформації.

У якості інформаційних продуктів можуть виступати дайджести, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, реферативні журнали тощо; прикладом інформаційних послуг є усні довідки, консультації бібліографа, видача книг, пошук в інтернеті та ін.

Інформаційні продукти бібліотек з початку XXI ст. можна розділити на традиційні та інноваційні, пов'язані та вироблені з використанням інноваційних цифрових технологій. Якщо традиційними формами інформаційно-аналітичної продукції бібліотеки є бібліографічні ресурси, до яких належать каталоги, картотеки, фонди методичних матеріалів, архіви виконаних довідок та запитів, то створення та споживання інноваційних пов'язано з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Інноваційні напрямки розвитку української бібліотеки на сучасному етапі пов'язані в першу чергу з диджиталізацією. Цифрова трансформація (оцифровування та перехід інформаційного поля на цифрові технології) охопило на початку XXI ст. усі сфери суспільного життя, пов'язані з використанням цифрових технологій, де споживачами цифрових технологій виступають усі – держава, бізнес, громадяни [2]. Термін

диджиталізація вживається на позначення «переведення певної інформації з аналогового у цифровий формат для її легшого подальшого використання на сучасних електронних дивайсах» [2, с. 51].

Цифровий вектор розвитку українських бібліотек передбачає оновлення всіх аспектів їх діяльності: від методів формування та зберігання інформації до способів обслуговування користувачів. Це включає впровадження нових технологій, таких як електронні ресурси, онлайн-каталоги, віртуальні виставки та репозитарії.

До головних переваг цифрових інновацій бібліотек варто віднести:

– підвищення доступності інформації: користувачі можуть отримувати доступ до інформації з будь-якого місця та в будь-який час, що робить бібліотеки більш зручними та доступними;

– розширення спектра послуг: бібліотеки можуть пропонувати нові послуги, такі як онлайн-курси, віртуальні консультації та доступ до електронних книг та журналів;

– збільшення залученості користувачів: інноваційні методи роботи з користувачами, такі як соціальні мережі та онлайн-спільноти, допомагають бібліотекам залучати нову аудиторію та налагоджувати зв’язок з існуючими користувачами;

– підвищення ефективності роботи: цифрові технології можуть допомогти бібліотекам автоматизувати рутинні завдання, звільняючи час для більш важливої роботи з користувачами.

Найпопулярнішими прикладами сучасних цифрових практик в бібліотеках вважаємо:

– створення інформаційних сайтів та репозитаріїв: це дає користувачам доступ до електронних ресурсів, таких як книги, статті, зображення та відео;

– надання послуг віртуальної довідкової служби: користувачі можуть отримувати допомогу з пошуком інформації онлайн;

– запровадження електронних каталогів: це робить пошук книг та інших матеріалів більш зручним та швидким;

– використання соціальних мереж: бібліотеки можуть використовувати соціальні мережі для спілкування з користувачами, реклами своїх послуг та просування читання;

– проведення онлайн-заходів: це можуть бути віртуальні книжкові клуби, лекції, семінари, флешмоби, бібліофреші та інші події.

Розглянемо трансформації інформаційно-аналітичних продуктів і послуг запорізьких бібліотек, пов’язані з використанням цифрових технологій, на прикладі новітніх продуктів і послуг Комунального закладу

«Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека» ЗОР, Центральної міської бібліотеки Запоріжжя для дорослих та цифрових бібліотечних проєктів Наукової бібліотеки ЗНУ.

Завдяки аналізу Facebook-сторінки та Youtube-каналу ЗОУНБ, Instagram-акаунту Центральної міської бібліотеки Запоріжжя для дорослих було виокремлено та розглянуто такі нові види інформаційних продуктів сучасних бібліотек, як:

– пости або публікації різної тематики на сторінках соцмереж, мультимедійні публікації,
– інтерактиви та опитування в актуальних історіях,
– stories,
– анонси,
– інфографіку,
– анімовані постери,
– анонси,
– буктрейлери.

Ці інноваційні інструменти дозволяють залучити широку аудиторію до споживання бібліотечної продукції, популяризувати діяльність бібліотек, розширювати коло читачів, сприяти їх інтелектуальному та духовному зростанню.

Розгляд інноваційної науково-інформаційної діяльності Наукової бібліотеки ЗНУ У контексті диджиталізації дав можливість виділити основні етапи цифровізації університетської книгозбірні:

1) з 2000 р. на базі програмної системи «УФД/Бібліотека» функціонує електронний каталог – він є базовою архітектурою електронного інформаційного середовища бібліотеки. Обсяг електронного каталогу досяг 1 млн 200 тис. бібліографічних записів на всі види друкованих та електронних видань, що надходять до бібліотеки та результати ретроспективного обліку фондів;

2) 1 вересня 2007 р. було відкрито зал електронних ресурсів, якому сьогодні належить провідне місце в інформаційному просторі наукової бібліотеки ЗНУ. Він відкрився у спеціально обладнаному приміщенні з 24 комп'ютерами. Цей електронний читальний зал надає доступ до ресурсів електронної бібліотеки та електронного каталогу, до світових електронних баз даних;

3) з метою адаптації наукових фахових видань ЗНУ до сучасних вимог науковою бібліотекою розробляє цифрові ідентифікатори об'єктів (DOI) для фахових видань ЗНУ та статей, вносить до єдиного міжнародного реєстру DOI на платформі агенції CrossRef;

4) у рамках реалізації в ЗНУ Проєкту «Сприяння академічній доброчинності в Україні» на наукову бібліотеку ЗНУ покладено координаційні та технічні питання організації доступу до сервісу Unicheck компанії «Антиплагіат»;

5) з 2011 р. Наукова бібліотека ЗНУ приєдналася до проєкту «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України «ElibUkr» http://http://www.elibukr.org/, що діє в Україні з ініціативи Києво-Могилянської фундації Америки. Завдяки реалізації проєкту науковці ЗНУ отримали доступ до баз даних світової наукової інформації: тестовий доступ до 70 баз даних, до 99 баз наукової інформації відкритого доступу, пошукових систем наукової інформації, відкритих електронних архівів університетів України;

6) у 2016 р. Наукова бібліотека приєдналася до проєкту корпоративного формування інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», який ініціювала Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського та представила на порталі електронний каталог, електронний архів бібліографічних покажчиків, підготовлених науковою бібліотекою, подає бібліографічну інформацію про видання електронної бібліотеки та доступ до електронних версій наукових фахових видань;

7) проєкт «Відкритий простір бібліотеки. Open space library», що отримав міні-грант від Британської Ради в Україні за міжнародною програмою «Активні громадяни в усьому світі», сприяв створенню нового середовища для відвідувачів бібліотеки – зони для коворкінгу з потужним WI-Fi. На сьогодні Відкритий простір бібліотеки – це місце, де можна поспілкуватися з друзями, провести ділову зустріч, взяти участь у культурних заходах;

8) з 1 вересня 2018 р. з метою розширення переліку інформаційних послуг у науковій бібліотеці запроваджено платні послуги для сторонніх читачів: сканування літератури з фондів бібліотеки та електронна доставка цифрових копій; визначення індексів УДК та авторського знаку до наукових та навчально-методичних праць [3].

У процесі дослідження було розглянуто провідні цифрові проєкти, створені працівниками бібілотеки. У науковий і цифровий дискурс сучасності ця бібліотка включена завдяки таким інноваційним продуктам, як електронний каталог, Е-бібліотека, електронна база фахових видань ЗНУ, електронні бібліографічні покажчики ЗНУ, віртуальні книжкові виставки, інституційний репозитарій ЗНУ, наукометрія. Користувачам пропонують такі цифрові сервіси та послуги: онлайн-реєстрація, онлайн консультація бібліографа, визначення індексів УДК, перевірка на плагіат,

генератор штрихкодів, сканування літератури та електронна доставка цифрових копій.

Отже, цифрові інновації є ключовим фактором розвитку бібліотек у XXI ст. Завдяки інноваціям бібліотеки можуть стати більш доступними, зручними та ефективними, а також краще відповідати потребам сучасних користувачів. Однак регіональним книгозбірням варто приділяти більше уваги різним аспектам використання цифрових технологій та розвивати цей напрямок згідно зі світовими трендами.

Список використаних джерел

1. Захарова В.І., Філіпова Л.Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2013. 336 с.
2. Івашкевич О.В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2021. № 2. С. 50–56.
3. Наукова бібліотека Запорізького національного університету. URL: https://library.znu.edu.ua/2552.ukr.html

КІЗІЛОВА Д.О.,
студентка спеціальності «Журналістика»
Бердянського державного педагогічного університету;

МЕЛЬНІКОВА Ю.О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
м. Бердянськ, Україна

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕЗИ У РЕКЛАМНИХ МАТЕРІАЛАХ

Рекламу сьогодні можна зустріти будь-де – від магазинних вивісок і афіш майбутніх подій до реклами на радіо і телебаченні, на сайтах і у соціальних мережах. Теми ж стосуються усіх сфер життя: нових товарів, щойно відкритих магазинів, соціальної чи правничої допомоги тощо.

Реклама звертає нашу увагу яскравими елементами, вдалим поєднанням кольорів та тексту, впливає на вибір того чи іншого товару чи послуги, проте, у той же час, її автори мають можливість подавати неправдиву чи викривлену інформацію або ж, наприклад, куплений товар не матиме обіцяних властивостей тощо.

Отже, за визначенням, яке подається у законі України «Про рекламу», реклама – це «інформація про особу, ідею та/або товар, розповсюджена за грошову чи іншу винагороду або з метою самореклами в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена, щоб сформувати або

підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (продакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи, ідеї та/або товару» [1].

Закон також виділяє декілька видів реклами. Серед них:

– аудіовізуальна комерційна комунікація, тобто реклама з використанням аудіовізуальних медіа із зображенням і звуком, до них належать рекламні ролики, телепродаж;

– внутрішня реклама – будь-яка реклама, що розташовується всередині будівель;

– дискримінаційна реклама;

– зовнішня реклама, та, що розміщується на спеціальних конструкціях, на зовнішніх поверхнях споруд, над проїжджою частиною доріг тощо, тобто на відкритій місцевості;

– недобросовісна реклама, що завдає шкоди, вводить в оману, має недостовірні, двозначні, неточні елементи;

– порівняльна реклама;

– прихована реклама – вводить в оману споживачів стосовно справжніх цілей автора реклами;

– реклама на транспорті;

– соціальна реклама (має суспільно корисну інформацію);

– спеціальні заходи, що здійснюються на підтримку просування товару, послуги тощо [1].

Однак цей перелік також свідчить про наявний маніпулятивний характер в рекламних повідомленнях. Адже головною метою автора реклами та, наприклад, власника певної продукції, є вигода: більше поширення, більший продаж, більша популярність бренду, інформаційного ресурсу тощо.

А відтак, у рекламних цілях можуть бути використаними різноманітні технології, способи привернення уваги, впливу на вибір споживача реклами. Ці технології та способи не завжди можуть базуватися на дійсних характеристиках рекламованого об’єкта.

Оскільки будь-яка реклама зорієнтовує свій вплив, у більшості випадків, не на одну особу, не на декількох, а на масову аудиторію, то можна говорити про масовий маніпуляційний уплив, тобто про масову маніпуляцію.

На думку В. Різуна, масова маніпуляція – це вплив, який приховується і здійснюється за допомогою жестів, рухів, зображень тощо. Метою є формування певної думки у суспільстві, певного настрою або ж їх

корекція. Також це пов'язано із зміною чи скеровуванням дій аудиторії [2, с. 151].

Маніпуляція також визначається як вид психологічного впливу, вдале вчинення якого призводить до зміни намірів людини, і її змінені наміри не збігатимуться із її бажаннями [3].

Що ж до ефективності, то тут вона визначається не тільки отриманою вигодою, а і тим, яким є ступінь наслідування, зворотнього зв'язку (відгуки) тощо.

О. Лівіцька визначає рекламу як те, що впливає на рівень життя та добробут суспільства, а також те, що утворює уявлення про стилі життя й цінності. Науковиця говорить про текст як про найвагоміший компонент реклами та як про засіб маніпулювання [4, с. 64].

Описуючи рекламний текст, О. Лівіцька описує рекламні функції тексту так:

- функція впливу;
- емотивна;
- естетична;
- переконувальна функція;
- інформативна [4, с. 65].

Щодо стилю написання рекламних текстів, то у ньому наявні кліше, загальні фрази, епітети на ознаку предмета («ексклюзивний», «неперевершений»), метафора («падіння цін»), порівняння рекламованого предмета із подібними йому від інший виробників, перебільшення [4, с. 66-67].

Серед маніпулятивних прийомів, до яких вдаються творці рекламних повідомлень варто зазначити наступне:

- створення враження про обмеженість часу чи місця дії пропозиції («тільки сьогодні», «тільки в нашому магазині», «форма заявки відкрита тільки до сьогоднішнього вечора, встигніть долучитися до нашого каналу»);
- звернення до тенденцій та прогресу («зараз багато хто залишився без роботи», «президент сказав всім шукати віддалену роботу»);
- підміна понять (невідповідність характеристик продукту від тих, про які мовилося у рекламі);
- наголошення на перевазі, на авторитеті (наприклад, у повідомленні акцентується увага на тому, що тут інформація подається без цензури або гасла «на відміну від інших» тощо);
- наслідування («так робить більшість», заклик робити так, як герой реклами);

– так званий труїзм («усі знають, що...», «всім відомо, що...»);

– історії (побудова, до прикладу, рекламного ролика як історії життя людини) [3].

Отже, творці реклами вдаються до усіх наразі наявних способів і методів маніпулювання думкою та впливають на вибір свого споживача. Завданням аудиторії реклами як споживача продукту чи як користувача послуги полягає у необхідності критичного осмислення пропонованої інформації.

Список використаних джерел

1. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 р. № 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/270/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 "журналістика та інформація" / В. В. Різун. Київ : Видавничий центр "Просвіта", 2008. 260 с.
3. Ковтунович Т. Розпізнаваймо методи маніпуляцій у рекламі. *Статті* : веб-сайт. URL: https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/11060/2010-09-17-rozpiznavaymo-metody-manipulyatsiy-u-reklami/
4. Лівіцька О. Реклама як засіб маніпулятивного впливу на споживача: мовностилістичний аспект. *Образ.* 2019. Вип. 3 (32). С. 64–69.

КОВПАК В.А.,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету;

КАТРАН В.В.,
студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ БАГАТОКАНАЛЬНОСТІ КОМУНІКАЦІЙ

Із початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну інтенсифікувалася динаміка зростання національного волонтерського руху, що з новою хвилею після 2014 року засвідчила здатність українців до самоорганізації в кризових обставинах. У жовтні 2022 року сайт «ТСН.ua» зібрав топ волонтерів та фондів, які продемонстрували найбільші результати в контексті зібраних коштів та в цілому зреалізованої допомоги всім, хто її потребував на початку повномасштабного вторгнення. Серед них: «Фонд "Повернись живим"» (почав діяти з 2014 р.), «Благодійний

фонд Сергія Притули» (з 2020 р.), «Фонд Razom for Ukraine» (з 2014 р.), Ігор Лаченков (блогер, збори з 2022 р.), «Благодійна платформа UNITED24» (з 2022 р.), «Благодійний фонд Київська школа економіки (KSE Foundation)» (з 2007 р.), «Nova Ukraine» (з 2014 р.), «Фонд КОЛО» (з 2014 р.), «Благодійний фонд "Армія SOS"» (з 2014 р.), «United Help Ukraine» (з 2014 р.) [1].

«Волонтерські об'єднання, офіційні чи неофіційні, є некомерційними та спонсоруються коштами суспільства, юридичних осіб та інших організацій. Але головним джерелом фінансування завжди залишаються громадяни. За даними Опендатабота, на грудень 2023 зареєстровано 208 385 неприбуткових організацій, з них майже 10% – це благодійні фонди, і 27,6% – різні громадські об'єднання» [2].

Як засвідчив Укрінформ, «результати опитування, яке провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у період 29 листопада – 9 грудня 2023 року, демонструють абсолютну довіру в українському суспільстві Збройним силам України (як і в грудні 2022 року): 96% громадян довіряють ЗСУ; також зберігається висока довіра волонтерам: їм довіряють 84% українців і лише 3% не довіряють (у грудні 2022 року показники була майже ідентичними), тоді як довіра до державних інституцій, ЗМІ та церкви дещо знизилася» [3].

Тенденційно високі показники довіри до волонтерів є імпульсом актуальності урізноманітнення інструментів та механізмів інформаційно-комунікаційної діяльності (ІКД) волонтерських організацій, благодійних фондів (БФ), окремих блогерів – у контексті підвищення ефективності їхніх зв'язків із громадськістю, розвитку бренду організацій, налагодження комунікацій із координаційних та логістичних процесів, аналіз комунікаційних кампаній із залучення волонтерів та охоплення цільової аудиторії, розширення команди комунікаційників такими фахівцями, як дизайнер, журналіст, копірайтер, смм-менеджер, фандрейзер, маркетолог, піарник, журналіст, діловод та ін. Останні, дійсно, є вагомою ланкою інформаційно-комунікаційної діяльності волонтерських організацій, адже у фокусі їхніх обов'язків – підготовка та висвітлення реєстраційних даних, установчих документів (статуту, виписки з реєстру, витягу про неприбутковість, публічної оферти (про надання добровільної благодійної пожертви), політики конфіденційності, реквізитів, договорів про партнерство тощо), звітних документів, у тому числі фінансових звітів. Зазначені документні комунікації – запорука прозорості роботи, репутаційного капіталу організації.

До речі, у 2023 році задля посилення прозорості та безпеки, створення «ком'юніті волонтерів, яке буде кооперуватися між собою,

ділитися досвідом та зміцнювати громадянське суспільство» [4], агентство Netpeak Group та «Моє Місто» запустили першу краудфандингову платформу «Доповідай» («ДОПОмогу ВІйськовим ДАЙ») для зборів коштів на мілітарні волонтерські проєкти щодо допомоги ЗСУ та іншим оборонним структурам, а отже, вони забезпечують надійність зборів, перевіряють організації та персоналій, які подають проєкти, укладають із ними офіційний договір, відповідно до якого обов'язковим є детальний звіт про цільове використання коштів на потреби військових.

Безперечно, присутність у всіх соціальних мережах, таргетована реклама, наявність офіційного сайту, згадки в онлайн-медіа та ЗМІ, email-розсилка, подкасти складають важливі сегменти ІКД волонтерських організацій та БФ, що посилюють капітал довіри громадськості та завойовують її увагу. «За період із 24 лютого 2022 року по 24 березня 2023 року загальна кількість згадок в онлайн-медіа про благодійні фонди, які допомагають армії, сягнула 107 202 тис. та отримала 129 млн потенційного охоплення. Трійкою лідерів і за згадками, і за потенційним охопленням стали: «United 24», «Повернись живим» та «Фонд Сергія Притули»… Найбільше охоплення здобули згадки в областях, де багато внутрішньо переміщених осіб – це Київська, Львівська, Рівненська, Миколаївська та Дніпропетровська [5].

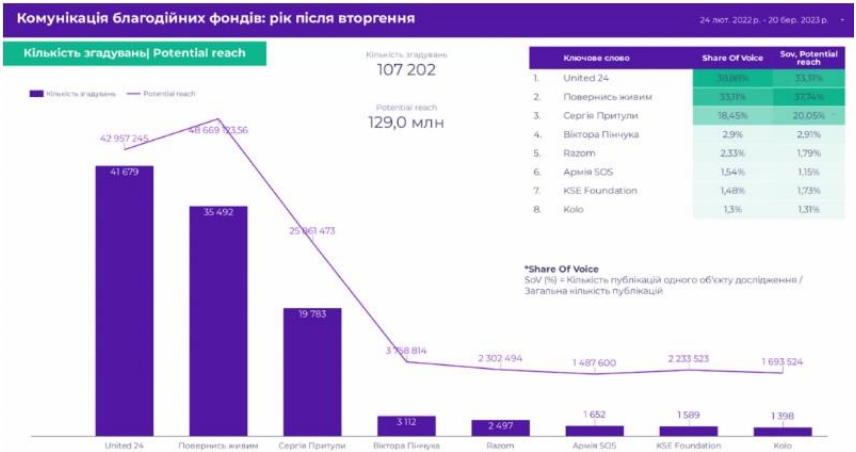

Рис. 1. Комунікація благодійних фондів: рік після вторгнення. Джерело [5].

Досвід мультифункціональних фондів демонструє ефективність застосування проєктного менеджменту до всіх окремих ініціатив. Так, наприклад, «Київ Волонтерський» зауважує: «Досліджуємо тему,

виявляємо реальну необхідність у тому чи іншому проєкті, а потім прописуємо маркетингову й комунікаційну карту виходу проєкту. Часто ми робимо й брендинг – створюємо окреме лого під проєкт, сторінку сайту з qr-кодами для донатів» [6].

Менторські комунікації, що включають напрацювання освітніх продуктів для волонтерів про комунікацію, мають запит особливо після 24 лютого 2024 року. Назвемо декілька таких ініціатив. Так, «Платформа соціальних змін та Bloom Büro у березні 2024 р. презентували безоплатну менторську програму ”Маркетинг для громадського сектору” для представників БФ, громадських організацій та соціальних підприємців» [7], аби надати дієві маркетингові інструменти, оприявнити та транслювати цінності заявлених ініціатив, ефективніше залучати підтримку серед спонсорів, партнерів, громадян та виявляти тих, для кого допомога буде адресною та найбільш потрібною. Ще у 2021 р. був розроблений та адаптований до онлайн формату у співпраці з Міністерством молоді та спорту України та Програмою «Волонтери ООН» за підтримки проєкту ПРООН «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні», що фінансується МЗС Данії, спеціалізований курс для молодіжних працівників «Залучення та координація волонтерів» (https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/manual-involving-and-coordinating-volunteers-2.pdf). У 2021 р. у співпраці з Відділом соціального служіння УГКЦ в рамках проєкту «Створення соціальних центрів для нарощення потенціалу осіб і громад, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, у сфері подолання труднощів та самозахисту», що впроваджується Міжнародним БФ «Карітас України» за підтримки Карітас Німеччини, Федерального міністерства економічного розвитку і співпраці Німеччини (BMZ), також було створено відповідний посібник [8].

Безперечно, багатоканальність ІКД наповнюється і різноформатними зборами: наприклад, сторітейлінг, аранжування на популярні пісні, корисний контент, хештег-акціонізм у диджитал-просторі; офлайн-заходи: аукціони, ярмарки, марафони, івенти; потужні колаборації (напр., у рамках спецпроєкту «Рік Помсти 2.0» «Благодійний фонд Сергія Притули» спільно з онлайн-сервісом виклику авто Uklon та холдингом емоцій !FEST зібрали на понад 5000 FPV-дронів, які довели ефективність на фронті [9].); формати співпраці із бізнесом: напр., «бойові чайові» у закладах харчування, донати-купівлі благодійних товарів та страв, збір з кожної одиниці товару 5 грн на потреби ЗСУ та ін.

Виявлення ефективних інформаційно-комунікаційних практик, стратегічних оптик, посилення мотиваційного ціннісного фундаменту,

різноканальність та різноформатність комунікацій – складники успішної інформаційно-комунікаційної діяльності волонтерських організацій, що перспективно та актуально розглядати на приклдах не лише загальнонаціональних, а й успішних кейсів регіонального простору.

Список використаних джерел

1. Мележик Т. Українські волонтери та фонди, які найбільше допомагають країні під час війни. *ТСН. Ua.* 25.10.2022. URL: https://tsn.ua/ukrayina/top-volonteriv-ta-fondiv-yaki-zaluchili-naybilshe-groshey-dlya-shvidshoyi-peremogi-ukrayini-2181787.html
2. Колесник О. Волонтерські організації, які зараз працюють в Україні. *Finance.ua*. 16 лютого 2024 р. URL: https://finance.ua/ua/saving/volonterskie-organizacii-v-ukraine
3. Українці найбільше довіряють ЗСУ і волонтерам. *Укрінформ*. 18.12.2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3801673-ukrainci-najbilse-doviraut-zsu-i-volonteram.html
4. Бондар К. Запустили краудфандингову платформу для воєнних зборів. 18.03.2023. *Bazilik.media.* URL: https://bazilik.media/strong-zapustyly-kraudfandynhovu-platformu-dlia-voiennykh-zboriv-strong/
5. Бондар К. Як українські благодійні фонди комунікували після 24 лютого, – дослідження. 06.04.2023. *Bazilik.media*. URL: https://bazilik.media/iak-ukrainski-blahodijni-fondy-komunikuvaly-pislia-24-liutoho-doslidzhennia/
6. Данилюк Д. Креативні донати: як благодійні ініціативи допомагають ЗСУ. 29.04.2023. *Bazilik.media.* URL: https://bazilik.media/kreatyvni-donaty-iak-blahodijni-initsiatyvy-dopomahaiut-zsu/
7. Бондар К. Bloom Büro презентує безоплатну менторську програму «Маркетинг для громадського сектору» для представників благодійних фондів, громадських організацій та соціальних підприємців. 29.02.2024. *Bazilik.media*. URL: https://bazilik.media/bloom-buro-prezentuie-bezoplatnu-mentorsku-prohramu-marketynh-dlia-hromadskoho-sektory/
8. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ : Карітас України; Відділ соціального служіння УГКЦ, 2021. 164 с.
9. Рій Помсти 2.0: 5000 FPV-дронів. URL: https://prytulafoundation.org/about/projects/archive/riy-pomsty-2

КОШУРНИКОВА В.В.,
магістерка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ТОНКІХ І.Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ КАНАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ ЗАПОРІЖЖЯ

Під час воєнного стану комунікація місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування з мешканцями прифронтового

регіону набуває особливого значення, оскільки офіційні джерела інформації сьогодні позиціонуються як головний верифікований ресурс, на який мають орієнтуватися і журналісти, і пересічні користувачі. Останніми роками інформаційні потреби й запити аудиторії зазнали суттєвих змін, трансформувалась культура медіаспоживання, головним джерелом інформації для більшості користувачів стали соціальні мережі й месенджери. Із цих причин їх почали опановувати і представники влади з метою інформування громадськості та налагодження комунікації з нею. З огляду на ці процеси дослідження специфіки інформаційної діяльності органів влади прифронтового регіону під час війни набуває особливої актуальності.

Мета роботи – ідентифікувати канали інформаційної діяльності місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування Запоріжжя та визначити специфіку їх використання.

На ці процеси сьогодні звертає увагу значна кількість дослідників. Різні аспекти взаємодії органів державної влади та громадськості досліджують М. Андрійчук і Т. Андрійчук, О. Дєгтяр, І. Динник, Н. Дніпренко, В. Дрешпак, В. Куйбіда, П. Любченко, С. Матвієнків, А. Митко, Н. Мороз, А. Орловська, А. Русиняк, О. Самойлов та ін. Проте дотепер недостатньо уваги приділяється тенденціям використання сучасних інтернет-платформ, зокрема соціальних медіа, представниками влади в умовах воєнного стану.

Інформаційно-комунікаційна діяльність представників влади на регіональному рівні є головною умовою забезпечення ефективної взаємодії між органами влади та громадськістю. Зважаючи на зовнішні та внутрішні політичні й суспільно-громадські чинники, питання доступу до офіційної інформації є ключовим у комунікації суспільства та влади, тому що органи державної влади й місцевого самоврядування інколи залишаються єдиним джерелом точної та достовірної інформації, особливо під час війни.

З розвитком інтернету широкої популярності набули соціальні медіа. Відповідно, у влади на місцевому рівні з’явилося більше каналів соціальних комунікацій. До офіційних вебсайтів додалися соціальні мережі, месенджери та відеохостинг «Ютуб», які активно використовують представники влади. У фейсбуці, телеграмі та на ютубі зазвичай подаються ідентичні за змістом матеріали, проте вони адаптовані під формат кожного з ресурсів. Найбільш розлогу інформацію розміщують на офіційних сайтах, які залишаються домінантною платформою.

До місцевих органів державної влади Запоріжжя належить Запорізька обласна державна (з початком повномасштабної війни – військова) адміністрація, а до органів місцевого самоврядування –

Запорізька обласна рада та Запорізька міська рада. При цьому 21 березня 2024 р. повноваження облради були передані ЗОВА на період дії воєнного стану. Запорізьку обласну державну адміністрацію наразі очолює Іван Федоров (з 6 лютого 2024 р.), а до цього, з 7 лютого 2023 р. до 5 лютого 2024 р., цю посаду обіймав Юрій Малашко.

ЗОДА (ЗОВА) у своїй інформаційно-комунікаційній діяльності активно використовує такі канали:

– офіційний вебсайт Запорізької обласної державної адміністрації;

– гаряча телефонна лінія Запорізької обласної державної адміністрації за номером +38 0800 503 508;

– фейсбук-сторінка «Запорізька обласна державна адміністрація» (кількість підписників станом на 20.04.2024 – 23 тис.);

– ютуб-канал «Запорізька обласна державна адміністрація» (кількість підписників станом на 20.04.2024 – 11,6 тис.);

– телеграм-канали: «Запорізька обласна військова адміністрація» (станом на 20.04.2024 –38 тис. підписників); «Іван Федоров / Запорізька обл. / Запоріжжя» (станом на 20.04.2024 – 33,7 тис. підписників); до 6 лютого 2024 р. мав популярність телеграм-канал «Юрій Малашко / Запорізька обласна військова адміністрація», станом на 01.11.2023 – 40 тис. підписників);

– офіційна електронна пошта: e-mail adm@zoda.gov.ua.

На вебсайті ЗОДА інформація публікується із щоденною періодичністю оновлення. Сайт має чітку, просту й інтуїтивно зрозумілу структуру: у поле зору одразу потрапляють назва сайту, посилання на його версію для людей із порушенням зору та на сторінки ЗОДА у соціальних медіа, номер гарячої телефонної лінії, головні новини, назви основних розділів сайту: «Головна», «Для ЗМІ», «ОДА» (інформація про керівництво та структуру ОДА, нормативно-правова база діяльності), «Для громадськості», «Адмінпослуги».

Стрічка фейсбук-сторінки «Запорізька обласна державна адміністрація» також оновлюється щоденно: тут надається стисла інформація про головні події в місті та області. Частина інформації дублюється з офіційного сайту ЗОДА, але структурно адаптується під формат соціальної мережі. Є багато репостів публікацій із соціальної тематики, наприклад, поширюється чимало матеріалів з офіційної сторінки «Всеукраїнської програми ментального здоров’я за ініціативою Олени Зеленської», «Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України», «Офісу Президента» тощо.

Як і в телеграм-каналі, на фейсбук-сторінці відсутня рубрикація через застосування системи хештегів, іншого способу систематизації

постів немає. Коментарі не закриті, на відміну від телеграм-каналу, тому користувачі можуть обговорювати ту чи іншу публікацію та висловлювати власні думки щодо порушених проблем. У телеграм-каналі такої можливості немає, проте тут можна побачити кількість переглядів публікації. Також у телеграм-каналі регулярно публікують сповіщення про початок та відбій повітряної тривоги. Натомість в інших каналах медіакомунікації ця інформація не публікується – вона найбільше відповідає формату телеграм-каналів: як правило, месенджери використовують задля міжособистісного спілкування, усі повідомлення супроводжуються звуковим сигналом, що пришвидшує процес комунікації, тому сповіщення про повітряні тривоги користувачі отримують миттєво, в режимі реального часу.

У травні 2023 р. Запорізька обласна державна адміністрація відкрила офіційний медіацентр для комунікації з журналістами – майданчик для проведення пресконференцій, брифінгів та звітів про діяльність місцевих органів державної влади. Відеозаписи зустрічей очільників ЗОДА (ЗОВА) з представниками ЗМІ завантажуються на офіційний ютуб-канал. Це значно полегшує й пришвидшує процес інформаційного обміну, оскільки він здійснюється професійними (офіційними, верифікованими, неанонімними) комунікаторами за ланцюгом «влада – медіа – масова аудиторія».

Повноваження міського голови з 23.04.2021 р. до 24.04.2024 р. здійснював секретар Запорізької міської ради Анатолій Куртєв, наразі цю посаду обіймає Регіна Харченко. ЗМР у своїй інформаційно-комунікаційній діяльності активно використовує такі канали:

– офіційний вебсайт Запорізької міської ради;

– інформація щодо гарячої телефонної лінії відсутня, проте на сайті є форма для зворотного зв’язку – «Електронне звернення», яке можна заповнити онлайн;

– фейсбук-сторінки: «Запорізька міська рада. Офіційна сторінка», (станом на 20.04.2024 – 7,8 тис. підписників); «Анатолій Куртєв», (станом на 20.04.2024 – 43 тис. підписників; після 24.04.2024 р. контент не оновлювався);

– телеграм-канал «Анатолій Куртєв. Секретар Запорізької міської ради», (станом на 20.04.2024 – 133,6 тис. підписників; після 24.04.2024 р. контент не оновлювався);

– офіційна електронна пошта: e-mail (info@zp.gov.ua).

Головною платформою інформаційної діяльності ЗМР є офіційний сайт. Хоча на ньому надається багато корисної для громадян інформації, знайти її важко через незручний інтерфейс та багаторівневу систему

навігації: пошук ускладнений необхідністю переходу з розділу до розділу, з однієї сторінки на іншу. 90% місця головної сторінки, що потрапляє в поле зору користувача, займає фотографія будівлі ЗМР. Навіть задля того, щоб побачити назву «Запорізька міська рада», потрібно «скролити» сторінку.

Назви розділів сайту подаються хаотично, в різних частинах головної сторінки. У верхній частині наявні лише такі з них: «Новини», «Рішення», «Послуги», «Муніципалітет». Останній розділ варто було б назвати «Контакти», адже саме тут і надаються всі варіанти зворотного зв'язку: номер телефону секретаря ЗМР (при цьому інших контактних номерів ЗМР немає), адреса електронної пошти, форма «Електронного звернення». В «підвалі» сайту можна знайти інші розділи: «Громада», «Документи та дані», «Громадянам», «Громадська участь». Із цих назв дуже важко зрозуміти логіку тематичного розподілу інформації. При цьому назва підрозділу «Громадська участь» дублює назву розділу, а в деяких інших підрозділах розміщено лише один документ – наприклад, Закон України «Про очищення влади», або одну сторінку електронного тексту.

Незважаючи на незручний інтерфейс, на сайті наявні й корисні сучасні засоби зв'язку з аудиторією: електронний «Кабінет мешканця», електронні петиції, електронні консультації, посилання на чат-бот «Свої» у вайбері й телеграмі, де можна отримати консультації, підписати петицію, взяти участь в опитуваннях, переглянути новини. Це свідчить про те, що органи місцевого самоврядування, зокрема ЗМР, застосовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології з метою створення якісно нового, цифрового, зручного й ефективного середовища взаємодії влади із суспільством.

У центральній частині головної сторінки розміщено розділ «Інформація та сервіси», що містить такі підрозділи: «єВідновлення», «Міський контакт-центр 15-80», «Укриття», «Медичні послуги», «Правила військового обліку», «Соціальний путівник Захисників і Захисниць України». В окремих розділах подаються «Новини» й «Рішення громади».

«Міський контакт-центр 15-80» створено Запорізькою міською радою для комунікації мешканців Запоріжжя з організаціями, задіяними в забезпеченні життєдіяльності міста. За допомогою контакт-центру громадяни можуть подати звернення та пропозиції, які будуть зареєстровані в автоматизованій інформаційній системі й передані виконавцям. У такий спосіб мешканці міста отримують змогу відстежувати терміни виконання заявок, оцінювати рівень якості наданих послуг та залишати відгуки про роботу виконавців, що сприяє налагодженню більш ефективної комунікації влади із суспільством. Схожим за структурою і

функціоналом є інтернет-сервіс «Електронні петиції м. Запоріжжя». Будь-який авторизований мешканець Запоріжжя може зареєструвати свою петицію та почати збір підписів онлайн.

Рубрики «Адреси укриттів» та «Рух транспорту» мають суто прикладний характер: вони містять перелік адрес захисних споруд цивільного захисту (сховищ, найпростіших укриттів) у двох варіантах для перегляду – списку та інтерактивної мапи, а також актуальну інформацію від Управління з питань транспортного забезпечення та зв'язку Запорізької міської ради щодо змін в роботі громадського транспорту.

Важливим є підрозділ «Відео з сесій». Транслювання засідань (сесій) Запорізької міської ради, виконавчого комітету в мережі сприяє підвищенню рівня довіри громадян та прозорості публічної діяльності органів влади. Тут подаються посилання на відеотрансляції сесій за поточний рік. Трансляцію забезпечує Телеканал МТМ Запоріжжя (юридична назва – КП «Муніципальна телевізійна мережа»), засновником якого є Запорізька міська рада.

Офіційний сайт ЗМР, так само, як і ЗОДА, є головним джерелом розповсюдження інформації, проте для залучення більшої кількості аудиторії і для зручності комунікації створені також фейсбук-сторінка й телеграм-канал секретаря ЗМР. Позитивною тенденцією можна вважати вплив аудиторії на контент телеграм-каналу «Анатолій Куртєв. Секретар Запорізької міської ради»: наприклад, протягом 2022 року майже кожного ранку в телеграм-каналі публікувався звіт про роботу громадського транспорту, зокрема трамваїв, натомість деякі суспільно важливі теми оминалися – це породило низку мемів і жартів серед містян, користувачі створили стікери-наліпки із зображенням трамваїв. У результаті повідомлення невдовзі припинили публікувати щодня на каналі й повністю перемістили їх до розділу «Рух транспорту» на офіційному сайті. Це свідчить про те, що думки читачів брали до уваги.

У цьому телеграм-каналі також публікували сповіщення про повітряні тривоги, інформацію від Генштабу, короткі замітки про події, в яких брав участь колишній секретар ЗМР Анатолій Куртєв або його заступники, привітання тощо. Та сама інформація подавалась і на фейсбук-сторінці. Проте після 24.04.2024 р. контент цих ресурсів не оновлювався.

Ексочільник ЗОДА Юрій Малашко вів дуже активну інформаційно-комунікативну діяльність: часто особисто давав коментарі телеканалам та щодня розповідав про оперативну ситуацію в Запорізькій області. Іван Федоров реалізує ті самі стратегії: він проводить брифінги та пресконференції; на телебаченні, ютуб-каналі, у фейсбуці та телеграмі особисто регулярно звітує про оперативну ситуацію в регіоні, дає

коментарі щодо роботи укриттів, розбудови фортифікаційних споруд, наслідків ракетних обстрілів Запоріжжя, ліквідації наслідків негоди та інших нагальних проблем регіону.

Колишній секретар Запорізької міської ради Анатолій Куртєв також використовував різні канали комунікації, зокрема офіційний сайт, фейсбук-сторінку, телеграм-канал, проте приділяв значно менше уваги двосторонньому інформаційному обміну з мешканцями міста, які часто висловлювали в соціальних медіа незадоволення із цього приводу. При цьому телеграм-канал Анатолія Куртєва мав у 4 рази більше підписників, ніж телеграм-канал Івана Федорова. Це можна пояснити тим, що за останні два роки вже двічі змінювався очільник Запорізької обласної державної адміністрації, а секретар ЗМР обіймав цю посаду від початку повномасштабної війни й до 24 квітня 2024 р.

Під час війни застосування органами влади максимальної кількості каналів комунікації з громадськістю набуває особливої актуальності, адже саме в цей період в інформаційному просторі поширюються численні фейки, дезінформація та чутки, які виникають там, де бракує повної та достовірної інформації. Саме тому місцеві органи державної влади й органи місцевого самоврядування повинні дбати про налагодження своєчасного інформування та забезпечення ефективної комунікації з мешканцями прифронтового регіону. Застосування в цій діяльності не лише офіційного вебсайту, а ще й акаунтів у соціальних медіа є дуже вдалим рішенням, оскільки саме ці платформи сьогодні називають найпопулярнішими інтернет-ресурсами з найбільшою аудиторією.

Отже, представники влади Запоріжжя у своїй інформаційні діяльності використовують такі канали: Запорізька міська рада та Запорізька обласна державна (військова) адміністрація поширюють інформацію на своїх офіційних вебсайтах, у соціальних мережах та месенджерах, на ютуб-каналах. На сайтах зазвичай публікують більш деталізовану й повну інформацію, структуровану за розділами та підрозділами, а також дають користувачам змогу користуватися різними онлайн-сервісами. У телеграм-каналах та на сторінках у соціальних мережах інформація адаптується під відповідну платформу: сповіщення про повітряні тривоги подаються у телеграм-каналах, оскільки це є релевантним формату месенджера; на ютуб-каналах публікують відеосюжети й відеоролики; на фейсбук-сторінках подається лаконічна інформація про головні події міста й області, при цьому вона часто є аналогічною за змістом матеріалам з вебсайту, але структурно адаптована під формат цієї соціальної мережі. У такий спосіб, влада почала виходити за межі традиційних лінійних, односпрямованих каналів інформування:

вона долучає соціальні медіа, що сприяє більш ефективній взаємодії з громадськістю та налагодженню інтерактивної комунікації.

КУЛІЧЕНКО Д.О.,
аспірантка кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету;

БЕРЕЗЕНКО В.В.,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ PR-КОМУНІКАЦІЙ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Питання взаємодії депутатів місцевих рад як представників влади з громадськістю є особливо актуальним в контексті процесу формування і становлення громадянського суспільства. Через використання засобів політичних PR, депутати місцевих рад прямо впливають на розвиток громадянського суспільства в Україні, шляхом підвищення рівня інформаційної та правової культури мешканців територіальної громади щодо здійснення місцевого самоврядування.

Дослідивши наявні наукові підходи до розуміння громадянського суспільства, його ознаки та особливості, Н.Ю. Ісаєва (Яценко) відзначає, що громадянське суспільство являє собою «простір формування тих соціально-політичних сил, які висувають «знизу» суспільний запит на повноцінну реформу політичної системи, на її відкритість і змагальність, на реальний розвиток принципів демократії. Воно складається тоді, коли громадяни в якості індивідів і в своїх інституційних зв'язках (сім'ї, сусідські спільноти, підприємства, клуби, об'єднання) беруть вирішення своїх справ, наскільки це можливо, у власні руки. Відбувається це, частково, за допомогою політичної участі, партиципаторної демократії, а, частково, в результаті повернення суспільству державних завдань, яке можна назвати і ресоціалізацією держави, і деетатізацією суспільства» [2, с. 40]. Саме функціонування громадянського суспільства є ознакою демократичної та правової держави, показником її сформованих цінностей, що дозволяє забезпечити максимально ефективне здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування основних функцій.

Безпосередній вплив на формування громадянського суспільства в Україні через використання інструментів паблік рилейшнз депутатами місцевих рад здійснюється через інформування мешканців територіальної громади про діяльність місцевої ради, наявні механізми взаємодії з депутатським корпусом та посадовими особами органу місцевого самоврядування, залучення їх до різних форм такої взаємодії.

Депутати місцевих рад як представники інтересів територіальної громади у відповідній раді та суб'єкти, що наділені повноваженнями щодо прийняття суспільно значущих рішень, за допомогою інструментів PR-комунікацій можуть взаємодіяти з громадянським суспільством у таких формах:

– залучати до розробки та обговорення проєктів локальних нормативно-правових актів, які приймаються відповідною місцевою радою;

– сприяти здійсненню громадського контролю з боку громадянського суспільства за діяльністю органів місцевого самоврядування;

– заохочувати до створення або участі в консультативно-дорадчих органах, що функціонують або будуть створені при місцевій раді;

– аналізувати громадську думки під час проведення особистого прийому громадян, виїзних зустрічей з мешканцями округу, реагування на письмові звернення, проведення опитувань в соціальних мережах та реагувати на суспільні виклики та запити.

Можна умовно виділити такі інструменти паблік рилейшинз для практичної реалізації зазначених форм:

– інтерв'ю на телебаченні, радіо. Як зазначає К.Ю. Рай, «медійні канали та інструменти відіграють ключову роль у поширенні політичної інформації та впливі на громадську думку. Різні медійні платформи, такі як телебачення, радіо, преса, Інтернет та соціальні мережі, мають свої особливості, але разом вони складають національне інформаційне поле і формують політичний дискурс. Телебачення і радіо є традиційними медійними каналами, які до сьогодні мають значний вплив. Вони забезпечують масову аудиторію і можуть впливати на громадську думку через новині програми, дискусійні шоу, політичні коментарі та інтерв'ю. Програми на телебаченні та радіо можуть визначати головні теми політичного обговорення і формувати уявлення громадськості про політичні події та лідерів» [3, с. 57];

– розробка та розповсюдження друкованих інформаційних матеріалів, що здебільшого використовується депутатами місцевих рад як форма публічного звітування про діяльність за рік відповідно до

покладеного на них обов'язку чинним законодавством, дає змогу поінформувати мешканців про діяльність депутата та може сприяти активізації населення звертатись до нього із заявами, пропозиціями, скаргами як в письмовій формі, так і під час особистого прийому громадян;

– особисті виступи під час заходів, спрямованих на неформальну освіту або участь в них. Депутат місцевої ради може проводити лекції в закладах вищої та середньої освіти, брати участь в освітніх заходах для різних цільових аудиторій (представників громадських та волонтерських організацій, спільнот з представників бізнесу, науки тощо), розповідаючи про варіанти їх участі в розробці міських програм, консультативно-дорадчих органах (наприклад, консультаційна рада з питань ВПО, молодіжна рада тощо), долучатись до реалізації ініціатив міської ради (наприклад, до так званих «суботників», які проводяться за участі районних адміністрацій, департаментів та управлінь міської ради, депутатів; до культурно-мистецьких заходів, фестивалів, літературних вечорів, виставок, лекцій, тренінгів тощо);

– публікації в соціальних мережах. Наприклад, депутат може ініціювати обговорення певної проблеми через публікацію, поінформувати про результат взаємодії з громадськістю, поінформувати про заплановану зустріч, громадські слухання тощо. Як зазначають науковці, «функціональні можливості медіа такого виду перетворюють виборця зі спостерігача на активного учасника процесу комунікації саме через можливість особистого обговорення політичних подій, діяльності політиків, можливість безпосередньо впливати на громадську думку через власний контент у соціальний мережах або ж за допомогою активного обговорення політичної ситуації в державі, політичних подій та діяльності політиків» [1, с. 171].

Отже, PR-комунікації депутатів місцевих рад відіграють важливу роль у формуванні громадянського суспільства в Україні з огляду на те, що вони залучають мешканців територіальної громади до виявлення проблем (формування запиту населення на конкретні дії з боку владної інституції) та їх вирішення (шляхом сприяння використання інструментів громадського контролю, участі в громадських слуханнях, консультативно-дорадчих органах), виконують освітню функцію (шляхом інформування населення щодо механізмів взаємодії з органами місцевого самоврядування), яка сприяє підвищенню рівня інформаційної та правової культури населення не лише на локальному, а й на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел

1. Зайко Л.Я., Андросович О.І., Лиса І.В. Роль медіа та політичного PR у консолідації українського суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*, 2023. Т. 34 (73). №2. Ч.2. С. 169–173.
2. Ісаєва (Яценко) Н.Ю. Громадянське суспільство і громадянська свідомість у сучасному світі. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 2021. Т.13. №2. С. 35–41.
3. Рай К.Ю. Політичні комунікації в національному інформаційному полі: особливості та перспективи функціонування. *Сучасне суспільство*, 2022. Вип. 1 (24). С. 51–63.

МІРОШНИЧЕНКО П.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ОЗНАКИ АДВОКАЦІЇ В ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛАХ ПРО КОНФЛІКТНО-ВРАЗЛИВІ ГРУПИ

Про правозахисну журналістику, або ж журналістську практику на цінностях прав і свобод людини, в Україні не власне медійні, а радше медіакритичні (медіадослідницькі), дискусії точаться віднедавна. Спроби ретельно й по-науковому чітко охарактеризувати це явище на конкретних прикладах журналістської практики, зокрема в ширшому контексті адвокаційної медіадіяльності, припадають здебільшого на 2018 рік, коли було опубліковано першу частину збірника «Права людини та мас-медіа в Україні» [1], з матеріалами випускників проєкту «Академії прав людини для викладачів/ викладачок журналістики». В них лунають перші заклики дослідити феномен власне української правозахисної або ж адвокаційної журналістики, адже суспільний запит і попит на таку медійну практику зростають, а інформаційний простір не зволікає з пропозицією. Так, К. Шендеровський та І. Виртосу, зокрема, зауважують: «В українських сучасних ЗМІ набули популярності журналісти, які пишуть про права людини, виділяються й українські видання, які інформують про права людини регулярно і всеосяжно. Серед таких можна назвати «Радіо Свобода», «Крим.Реалії», Громадське радіо, Громадське ТБ, сайт Центру інформації про права людини, «Українська правда», «Остров», «Вгору» та ін» [2, с. 22]. Тут же наголошено на зростанні кількості та, вочевидь, ролі лідерів думок, акторів блогосфери, громадських активістів, здатних фахово й цікаво висвітлювати різні суспільно значущі проблеми в соціальних

мережах. Це (зростання) дослідники пов'язують з активізацією громадянського суспільства під впливом подій революції Гідності [2, с. 22].

Незважаючи на те, що українські журналісти та медіадослідники на той час вже мали посібник «Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід» [3], випущений 2013 року, матеріали, присвячені аналізу різних аспектів правозахисної журналістської практики всіх трьох частин збірника «Права людини в мас-медіа» (з 2018 до 2021 р.) можна вважати першими науково-прикладними спробами визначити й інтерпретувати поняття «правозахисна/ адвокаційна журналістика» на підставі спільного й відмінного. Однак міркування, викладені в посібнику 2013 р., й нині зберегли власну актуальність, як і критерії, запропоновані його авторами для «препарування» журналістських матеріалів з метою виявити їхню імпліцитну адвокаційність.

У закордонній медіакритиці та журналістській діяльності увага до тренду «адвокація в журналістиці» стала особливо пильною у 2000-х роках. Як зазначає Т. Іванюха, «науковці та журналісти-практики (Д. Берман, Р. Дженсен, Е. Мерріман, С. Спруел, М. Фостер) сходилися на думці, що цей вид медіадіяльності спрямований на просування політичних або соціальних ідей та має на меті зміну світу на краще в тих питаннях, яких торкається журналіст. Адвокаційний вид діяльності протиставляли об'єктивному та сенсаційному журналізму, а також пропаганді, як суміжні розглядали поняття «radical journalism», «critical journalism», «activist journalism», «social justice journalism» (М. Фостер)» [4, с. 22].

Власне, на підставі узагальнення наукового та журналістського, суто прикладного, закордонних підходів до розуміння понять «правозахисна журналістика» й «адвокаційна журналістика» як споріднених і в багатьох контекстах взаємозамінних в українських медіастудіях усталився такий самий погляд на цей медійний тренд. Так, адвокаційну журналістику розглядають як широке поняття, що включає в себе правозахисну журналістську практику, тобто медійну діяльність, що ґрунтується на цінностях прав і свобод людини. Щоправда, й досі в українському науковому медіадискурсі лунають заклики подати чіткіші дефініції, визначитися з іманентними властивостями, спільними й відмінними рисами адвокаційної та правозахисної журналістики на підставі ретельного аналізу конкретних і різноманітних прикладів цих медійних практик [2, 3].

Якщо говорити про те, чим журналістська адвокація відрізняється від журналістського правозахисту, то насамперед слід відзначити широту тем і проблем першої. Адвокаційні журналістські матеріали порушують не тільки проблематику конфліктно-вразливих груп (КВГ), тобто тих спільнот, чиї голоси, видимість/ присутність у медійному та, згрубша, суспільному полі недостатньо почуті/ помітні. Відповідно, суспільство може навіть не здогадуватися про гостроту їхніх проблем, значущість їхніх прагнень, а отже, щодо них (проблем, прагнень), як і стосовно представників цих КВГ, можуть формуватися, або ж усталюватися, негативні стереотипи, розвиватися хибна (незріла) громадська думка. Адвокація в журналістиці – це однозначно проартикульований суб'єктивний виступ «проти чогось або за щось», але коло тем і проблем цього виступу не обмежується гостро соціальними питаннями. Воно включає не менш гострі політичні, економічні, екологічні та ін. проблеми та виклики.

Адвокаційний журналістський матеріал завжди авторський, що проявляється в чіткому суб'єктивному погляді, дещо волюнтаристському підході до роботи з фактами. На відміну від традиційної журналістики, де всі факти мають вкладатися в прокрустове ложе безстороннього, збалансованого, достовірного, правдивого, точного погляду автора/ки, виклад думки журналістів-адвокаційників зазвичай будується на двох радикально протилежних поглядах/ міркуваннях/ практиках. В адвокаційному медійному матеріалі здебільшого не буває півтонів у смислах/ розуміннях магістральної теми/ проблеми. Тут не має місця для інтерпретації сенсів у дусі «не все так однозначно». Цільова авдиторія адвокаційних журналістських матеріалів має чітко розуміти, яка думка/ погляд/ ставлення до проблеми/ теми правильні/ конструктивні/ продуктивні. Адже журналіст/ка прагне розвинути в неї (авдиторії) таке саме як і його/її власне сприйняття проблеми, таке саме, що сповідують представники організацій/ рухів/ ініціатив, чиї інтереси часто-густо транслюють журналісти-адвокаційники. Радикальні думки та погляди чують краще. До цього тактичного кроку журналісти-адвокаційники вдаються свідомо, адже їхня стратегічна мета – започаткувати зміни в суспільному сприйнятті/ ставленні/ поведінці, заручившись якомога чисельнішою підтримкою, що згодом має позначитися на запровадженні нових корисних суспільних практик.

Способи висловлювання журналістів-адвокаційників, як стверджують фахівці, неодмінно мають включати потужне ключове повідомлення, викладене емоційно, просто та зрозуміло. Водночас воно повинно зберігати чіткий зв'язок із адвокаційною кампанією, закликаючи до дій на її користь [3]. Широка та щира підтримка медійниками адвокаційних кампаній від громадських правозахисних організацій/ ініціатив також є одним із яскравих маркерів журналістського матеріалу не просто як правозахисного, а, власне, адвокаційного. Медійна підтримка будь-якої адвокаційної кампанії вкрай важлива, адже «висловлення думки як такої не призведе до змін, яких вимагає адвокація. Зміни можливі, якщо відбудеться згуртування громадян навколо однієї ідеї/мети і готовність рухати ці зміни. Через продукти (публікації, радіо- та телеінтерв'ю, програми тощо) цільова аудиторія має почути щось таке, що сколихне розуміння нею проблеми, змусить залучитися до публічного обговорення, виступити проти обставин чи навпаки підтримати ідею, на якій сфокусовано кампанію» [2, с. 23].

Спільними для правозахисної й адвокаційної журналістики є принципи інклюзії: рівність і недискримінація, руйнація шкідливих стереотипів, фахове висвітлення випадків порушення прав людини, реальні «нестандартні» історії, інформування про державну політику щодо КВГ і контроль за втіленням цих рішень, спонукання різних груп населення до участі в інклюзивному прийнятті рішень, оновлення медійного процесу завдяки збільшенню в ньому представників КВГ не тільки як героїв матеріалів, а й експертів, медійників. Як у власне правозахисних, так і адвокаційних журналістських матеріалах, вони (представники КВГ) у жодному разі не є пасивними об'єктами піклування, опіки, безвольними людьми, не здатними до змін в особистому й суспільному житті, як їх часто зображають у традиційній журналістиці, на жаль. У ній подекуди й досі стосовно представників КВГ (членів національних громад, дітей, жінок, людей з інвалідністю, літніх людей, багатодітних родин, людей, які живуть з ВІЛ, наркозалежних, осіб без громадянства, осіб з психічними порушеннями, бездомних, колишніх ув'язнених, ВПО, ЛГБТКІ+ та ін.) використовують мову ворожнечі – клішовані словосполучення зневажливого змісту й дискримінаційного характеру. Наприклад, «ВІЛ-інфіковані», «люди з особливими потребами/ обмеженими можливостями», «цигани», «наркомани», «мігранти», «люди нетрадиційної

сексуальної орієнтації» тощо. Безумовно, у правозахисних і, власне, адвокаційних журналістських матеріалах використання такої лексики можливе лише як ілюстрація найпоширеніших форм вербалізації думок/ міркувань/ ставлень, змінити які й має на меті конкретний правозахисний чи адвокаційний медійний продукт. І це радше виняток, ніж правило.

Яскравим прикладом журналістського матеріалу з ознаками адвокації можна назвати текст «Еспресо» від 27 лютого 2024 р. «УПЦ КП позбавила військового та ЛГБТ-активіста медалі. Інші захисники та діячі відмовились від нагород» (https://espreso.tv/suspilstvo-upts-kp-pozbavila-viyskovogo-ta-lgbt-aktivista-medali-inshi-zakhisniki-ta-diyachi-vidmovilis-vid-nagorod). У ньому деталізовано позицію героя матеріалу – Віктора Пилипенка, подано докладні відповіді на основні журналістські питання, у заголовку чітко сформульовано ключове повідомлення з указівкою на належність героя до двох КВГ, причому наголошено на його участі в гей-активізмі. Думка протилежної сторони – представників УПЦ КП – подана, з позиції традиційної журналістики, вкрай ощадливо: в матеріалі розмістили лише офіційне повідомлення Церкви з приводу анулювання ордена. Ймовірно, для ліпшого та «надійнішого» балансу традиційного журналістського тексту його автори б спробували взяти розгорнутий коментар щонайбільше в самого Філарета, аби з'ясувати не тільки його позицію як предстоятеля УПЦ КП, а всієї Церкви, стосовно конкретної ситуації із нагородженим військовим-геєм, а й щодо ЛГБТК+-спільноти загалом. Це б, припускаю, могло б «розмити» проблему матеріалу, чого вдалося уникнути тексту «Еспресо» завдяки лаконічному та прозорому щодо сенсів офіційному повідомленню УПЦ КП. Думки протилежних сторін, отже, набули радикальної форми, символізуючи непримиренні позиції. Варто також звернути увагу на ще один важливий компонент заголовку – «інші захисники та діячі відмовились від нагород». Річ у тому, що від самого початку цієї історії – допису Віктора Пилипенка у фейсбуці – військові та громадські діячі, незважаючи на власну сексуальну орієнтацію й гендерну ідентичність, на підтримку автора повідомлення відмовлялися від нагород Церкви, заявляючи про це в соцмережах та на інших медійних майданчиках. Це свідчить про зв'язок цього журналістського матеріалу, як і багатьох подібних в інших медіа, зі стихійною адвокаційною кампанією на підтримку військових, зокрема тих, що належать до ЛГБТК+-спільноти.

Так само чудовим прикладом журналістського тексту з ознаками адвокації можна вважати матеріал Лесі Богдан («Divoche.Медіа») від 26 березня 2024 р. «Ми одна нація, нам немає що ділити»: Три історії вимушених переселенок» (https://divoche.media/2024/03/26/my-odna-natsiia-nam-nemaie-shcho-dilyty-try-istorii-vymushenykh-pereselenok/). У ньому подано історії трьох жінок зі Сходу та Півдня України, що були змушені виїхати на Захід країни після повномасштабного вторгнення. Ці історії вони розповідають самостійно. Авторка майже не втручається в оповідь. Її присутність проявляється, власне, у логіці побудови та сюжетних вигинах наративу героїнь, з чого стає зрозуміло, що авторка матеріалу провела з ними тривалі й емоційно нелегкі розмови, торкнувшись багатьох аспектів життя ВПО в незвичному (мовно, звичаєво, ба навіть географічно) середовищі. У тексті зовсім немає думок/ оцінок/ ставлень представників місцевого, автохтонного населення до ВПО загалом, його героїнь зокрема. Про виклики в їхній адаптації, пов'язані з-поміж іншого з їхньою протидією поширеним на Заході країни негативним стереотипам про ВПО зі Сходу, вони (героїні) розповідають самі, тобто баланс як такий, із позиції традиційної журналістики, у матеріалі відсутній зовсім, однак попри це він не втрачає гармонійної цілісності та повноти. Особливо яскраво в тексті реалізовано принципи інклюзії: жінки тут діяльні відповідальні суб'єкти, що не потребують опіки й піклування. Вони демонструють нетиповий для традиційної журналістики спосіб поведінки ВПО – людей, свідомих власної (соціальної/ професійної/ життєвої) цінності, готових бути суспільно корисними, допомагати іншим. Ще одним промовистим маркером цього матеріалу як адвокаційного є його належність «Divoche.Медіа» – виданню, що характеризує себе так: «Ми залишаємося незалежним та чесним жіночим виданням вже 10 років. На відміну від багатьох жіночих сайтів ми прагнемо відверто говорити про жінок та надати платформу для різноманітних голосів, які розповідають про справжнє життя, реальні проблеми жінок, їхні потреби, страхи, надії, про їхній досвід, успіх та досягнення» [5]. Спрямування цього інтернет-ресурсу на правозахист жінок як представниць КВГ цілком очевидне, як і зв'язок конкретного журналістського матеріалу з цією загальною адвокаційною кампанією сайту.

Список використаних джерел

1. Права людини та мас-медіа в Україні : збірник конспектів лекцій [Тексти] / авт. кол. ; за ред. Виртосу І., Шендеровського. К. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. 260 с.
2. Шендеровський К., Виртосу І. Правозахисна або адвокаційна журналістика: концептуальний підхід становлення та розвитку медіадіяльності. *Права людини та мас-медіа в Україні* : збірник конспектів лекцій [Тексти] / авт. кол. ; за ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. С. 27–43.
3. Виртосу І., Бацюкова С. Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід. Луганськ : Поступ, 2013. 72 с.
4. Іванюха Т. В. Адвокаційна журналістика як світова медіапрактика та метажанр. *Держава та регіони*. Серія : Соціальні комунікації. 2020. № 2. С. 35–40.
5. Divoche.Медіа. Незалежний жіночий журнал. URL: https://divoche.media/

НАЛИВАЙКО О.С.,
магістрантка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ОСТРОВСЬКА Н.В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ТЕЛЕМАРАФОН «ЄДИНІ НОВИНИ»: ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ СТАНДАРТІВ

На початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну для того, щоб безперебійно інформувати суспільство, 26 лютого 2024 року українські телеканали та радіостанції об'єдналися й започаткували спільний телемарафон «Єдині новини». Контент для марафону виробляють суспільний мовник «Національна суспільна телерадіокомпанія України, три приватні медіахолдинги «1+1 Media», «Starlight Media» та «Inter Media Group», а також Дирекція телерадіопрограм Верховної Ради України, що належить ВРУ. З 08.11.2022 р. до марафону долучилися колишні медійники «Медіа Група Україна» – «Ми – Україна» [4].

Національні телеканали та медіагрупи переорієнтували масово комунікаційну діяльність всередині країни та створили канал цілодобового спільного мовлення [6].

Згодом марафон розділився на певні блоки: воєнний, гуманітарний, економічний, закордонний. З'являлося все більше сюжетів, зокрема й з місця бойових дій [5].

Щодо журналістських стандартів, одним із ключових досягнень телемарафону стало намагання подавати виключно перевірену інформацію. Хоча часто від залучених спікерів було чути недостовірні дані, також протягом дня інформація часто оновлюється, що призводить до того, що дані, які були актуальні вранці, стають застарілими для вечірнього сюжету [5].

Дослідники та практики зі свого боку визнають що марафон відіграв свою визначну роль у збереженні української державності у лютому-березні 2022 року, коли загроза була найбільшою, а інформаційна атака на Україну найпотужнішою [2].

Адже інфопростір був переповнений фейками, вкидами, спробами роздмухати паніку й просто інформаційним сміттям. Онлайн-видання, навіть ті, що чесно намагалися перевіряти факти, раз у раз подавали викривлену, недостовірну або й зовсім фейкову інформацію. Російські хакери часто зламували офіційні сайти та сторінки в соцмережах, тому повноцінно покластись на них теж було неможливо [7].

Отар Довженко вважає, що за тих умов ідея об'єднати ефір центральних каналів у спільний марафон із державною підтримкою була доречною. Це було як в інтересах аудиторії, якій потрібні були підстави вірити хоч якимось новинам, так і в інтересах мовників, частина яких у перші тижні війни не змогла б працювати повноцінно [7].

Медіаексперт наголошує і на тому, що влада також мала певний інтерес: каналізувати інформацію й не дати ворогу скористатися наймасовішими українськими медіа для впливу на суспільство [2].

Проте далі творці марафону почали припускатись помилок, які вважаються серед журналістів проявом владного тиску. Серед них:

- толерування появи в ефірі «Єдиних новин» (а потім і російськомовного марафону іномовлення «FreeДом») ведучих, які раніше були проросійськими пропагандистами;
- недопущення до марафону трьох каналів, які пов'язують з головним опонентом чинної влади, екпрезидентом Петром Порошенком (у квітні 2022 року «Еспресо», «П'ятий» і «Прямий» вимкнули з цифрового ефіру; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації пояснила, що це було зроблено на виконання рішення Радбезу щодо обов'язкової трансляції телемарафону; згодом радник голови офісу президента Михайло Подоляк пов'язав заборону із «нарцисизмом» та «самозакоханістю» «опосередкованого власника каналів»;
- Офіс президента почав використовувати прямо залежний від нього телеканал «Рада» (пізніше й інші канали марафону) для масованого піару не тільки самого президента Володимира Зеленського, а й перше

керівництво структури – Кирила Тимошенка, Андрія Єрмака, радника Михайла Подоляка та інших людей, які за ідеєю мали б не займатись публічною політикою, а забезпечувати роботу президента.

За даними Київського міжнародного інституту соціології за період з травня 2022 року по жовтень 2023 року простежується зниження довіри до телемарафону «Єдині новини». Хоча телемарафон зберігає позитивний баланс довіри-недовіри, кількість тих, хто йому довіряє, зменшилась з 69% до 48%. Натомість з 12% до 39% збільшилась кількість тих, хто йому не довіряє» [1].

Щорічне опитування USAID/Internews про медіаспоживання показало, що 80% респондентів знають про телемарафон «Єдині новини», але молодь, як правило, не знає про нього і не використовує для отримання новин та інформації. Проте 55% респондентів сказали, що дивляться його принаймні раз на місяць. Марафон подобається тим, хто його дивиться. 65% вважають, що телемарафон має продовжуватися. Учасники фокус-груп, які дивилися його, сказали, що вони вважають його більш позитивним на тлі негативного інформаційного середовища щодо новин про війну. Однак саме через це певні групи не довіряють марафону, зокрема мешканці тимчасово окупованих територій, ті, хто проживає у зонах, найбільш постраждалих від війни, а також військовослужбовці [7].

За результатами аналізу стандарти журналісти каналу «Інтер» порушували 322 рази (80,5 раза на годину етеру в середньому). Найчастіше порушували стандарт відокремлення фактів від думок – 193 порушення, майже всі вони були суб'єктивними оцінками журналістів у новинах і новинних елементах гостьових студій. Стандарт достовірності було порушено 79 разів, майже половину з цих порушень становили узагальнені розмиті псевдопосилання на джерела фактичної інформації. Стандарт точності було порушено 24 рази, переважну більшість із цих порушень становили невідповідності між візуалізацією і текстом у «без звуку» та сюжетах. Крім того, було 5 порушень стандарту повноти інформації та 3 порушення стандарту доступності подачі інформації [3].

Узагальнюючи аналітику медіаексперта Ігоря Куляса, журналісти каналу «Ми – Україна» порушували стандарти 292 рази (73 рази на годину етеру в середньому, більш як по порушенню на хвилину). Найчастіше порушували стандарт відокремлення фактів від думок – 160 разів. Переважно це були суб'єктивні оцінки журналістів у новинах і в новинних елементах гостьових студій. Стандарт достовірності було порушено 80 разів, майже половину з цих порушень становили узагальнені розмиті псевдопосилання на джерела фактичної інформації. 28 разів було порушено стандарт повноти інформації, більшістю з цих порушень була відсутність

інтершуму на відео в сюжетах і «без звуку». 20 разів було порушено стандарт точності, майже все це були невідповідності фотографій й тексту в новинних матеріалах. Крім того, 3 рази було порушено стандарт доступності подачі інформації й одного разу порушили стандарт балансу думок [3].

З огляду сітки етеру відомо, що журналісти «Суспільного» порушили стандарти 102 рази (по 25,5 порушення на годину етеру в середньому). Найчастіше порушували стандарт достовірності – 41 раз, найбільше було інформації та фотографій, взятих у телеграм-каналах і соцмережах. Стандарт відокремлення фактів від думок порушували 36 разів, майже все це були суб'єктивні оцінки журналістів у новинах і новинних елементах гостьових студій. 18 разів порушували стандарт точності, найбільше було невідповідностей між візуалізацією і текстом у новинних матеріалах. Крім того було 5 порушень стандарту повноти інформації та 3 порушення стандарту доступності її подачі. Інші стандарти не порушували [3].

Щодо дотримання стандартів журналістики на каналі «1+1» з огляду сітки мовлення відомо, що стандарти було порушено 327 разів протягом чотирьох годин етеру (майже по 82 порушення на годину етеру в середньому, майже по 1,5 порушення на хвилину). Найчастіше порушували стандарт відокремлення фактів від думок – 222 рази, більшістю з цих порушень були суб'єктивні думки журналістів у новинах. Стандарт достовірності було порушено 55 разів у різні способи. 38 разів порушували стандарт точності, найбільше порушень було пов'язано з некоректним поданням візуального супроводу та тексту в новинах. Крім того, по 6 разів було порушено стандарти повноти інформації та доступності її подачі. Інші стандарти не порушували [3].

За спостереженнями медіаексперта, стандарти журналісти каналу «Рада» порушували 276 разів протягом чотирьох годин етеру (це по 69 порушень на годину або ж більш як по одному порушенню на хвилину етеру в середньому). Найчастіше порушували стандарт відокремлення фактів від думок – 174 рази. Переважною більшістю з цих порушень були суб'єктивні оцінки журналістів у новинах і в новинних елементах гостьових студій. Стандарт достовірності було порушено 55 разів. Найбільше з цих порушень було узагальненими псевдопосиланнями на авторство суб'єктивних думок. По 18 разів порушували стандарти точності та повноти інформації. 6 разів порушували стандарт доступності подачі інформації. І 5 разів було порушено стандарт оперативності [3].

Отже, аналіз сітки мовлення телемарафону «Єдині новини» за 5–6 грудня свідчить про те, що всі телеканали порушували журналістські

стандарти. Найбільше порушень виявлено на каналі «1+1» – 327 випадків, найменше порушень виявлено на каналі «Суспільне» – 102 випадки. Найпоширеніші порушення стосувалися стандартів відокремлення фактів від думок і недотримання стандартів достовірності інформації.

Список використаних джерел

1. Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 року. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1
2. Довженко О. Диво, що затягнулося. Телемарафон «Єдині новини» у 2022 році. *Детектор Медіа*. 28.12.2022. URL: https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi/
3. Куляс І. Моніторинг спільного телемарафону «Єдині новини» за 5-6 грудня 2023 року. *Детектор медіа*. 2023. URL: https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/220575/2023-12-14-monitoryng-spilnogo-telemarafonu-iedyni-novyny-za-5-6-grudnya-2023-roku/
4. Нагорняк М. Дискурс довкола телемарафону «Єдині новини». *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, 13–15 верес. 2023 р.
5. Остапа С. Спільний телемарафон – інформаційна ППО в цивілізаційній війні. *Детектор Медіа*. 15.03.2022. URL: https://detector.media/kritika/article/197522/2022-03-15-spilnyy-telemarafon-informatsiyna-ppo-v-tsyvilizatsiyniy-viyni/
6. Соломін Є. Телепроєкти «єдині новини» та «freedom» як спосіб інформаційного спротиву російській агресії та засіб регулювання медіасферою під час війни. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Журналістика*. 2022. Vol. 5, iss. 3. P. 62–71.
7. Українці значною мірою покладаються на Telegram-канали для отримання новин під час війни. URL: https://internews.in.ua/uk/news/ukraintsi-znachnoiu-miroiu-pokladaiutsia-na-telegram-kanaly-dlia-otrymannia-novyn-pid-chas-viyny/

ОДОБЕЦЬКА І.С.,
керівник медіацентру,
асистент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ ТЕЛЕРЕКЛАМИ (НА ПРИКЛАДІ «1+1. УКРАЇНА»)

Ефективність рекламного ролика залежить від багатьох чинників, однак провідне місце в цьому переліку належить правильному структуруванню його складових. Аналіз наукової літератури доводить існування розмаїття поглядів щодо виокремлення структурних компонентів рекламних текстів узагалі та телереклами зокрема.

Так, за словами Р. Іванченко, до композиційної структури рекламного тексту можуть бути зараховані і вербальні, і невербальні

компоненти [2, с. 212]. Наприклад, найбільш типовими структурними ланками рекламного тексту вона вважає заголовок, ілюстрації, основний текст рекламного оголошення, підпис рекламодавця (назва марки, зображення товару) й оперативну довідку (адресу фірми, номери телефонів тощо).

Поглиблену структуру рекламного тексту досліджував Є. Ромат, який виокремлює із її складу слоґан, початок, інформаційний блок, довідкові відомості та ехо-фразу [4, с. 96]. Виділяючи в структурі тексту реклами заголовок, слоґан, підзаголовок, початок, інформаційний блок, завершення, довідкові відомості, підписи і коментарі та графічну частину Т. Лівшиць [3, с. 106] додає до них код, як завершальний елемент рекламного тексту, що допомагає споживачеві зробити кінцевий висновок про необхідність скористатися товаром чи послугою.

Орієнтуючись на класичну структуру короткого тексту, деякі дослідники поділяють рекламний жанр на такі складові: заголовок, вступ (початок, експозиція), основна частина і завершення.

В основі створення телереклами лежить літературний сценарій, за допомогою якого втілюється рекламна ідея в сюжеті. Головними елементами сюжету тут, як в будь-якому художньому творі, є зав'язка, розвиток дії, кульмінація та розв'язка. Ю. Миронов та Р. Крамар зауважують, що створюючи рекламний ролик, фахівці беруть до уваги головну вимогу телереклами: глядач має сприймати текст, розуміючи про що йдеться, навіть тоді, коли не дивиться на екран. Тобто не текст має писатися під сюжет, а навпаки – сюжет повинен органічно доповнювати текст.

Наступним етапом роботи над телероликом є написання режисерського сценарію, тобто детального плану постановки рекламного твору, в якому він поділяється на мізансцени, кадри, в кожному з них указано обсяг епізоду (хронометраж), план, ракурс, образно-екранне, музичне та інше вирішення твору. Структурні складові рекламного ролика – відеоряд з певним ритмом і темпом, музичне оформлення та текст реклами – повинні добре поєднуватися і приводити як мінімум до того, щоб аудиторія звернула па рекламу увагу, а як максимум – запам'ятала і рекламу, і рекламований продукт.

Американські дослідники телевізійної реклами А. Бук і Н. Кері розробили матрицю структурної організації матеріалу в рекламному ролику, виокремивши такі прийоми: сюжетна лінія, рішення проблеми, хронологія, спеціальні ефекти, рекомендація, гумор, демонстрація, аналогія, фантазія.

Спираючись на загальну структуру рекламного ролика та наведені формати структурної організації телереклами, коротко проаналізуємо композицію роликів на телеканалі «1+1. Україна».

Чимало роликів «1+1 media» побудовані в стилі оповідання, послідовного викладу сюжету, що має початок, середину й кінець. Наприклад, реклама міні-круасанів «7Days» – це розповідь про бариста, що їсть свіжі круасани із шоколадною начинкою й отримує від цього насолоду. Це помічають відвідувачі й просять його поділитися. Потім приходять інші люди поласувати кавою й, помітивши солодощі, прагнуть хоча б покуштувати. Простий сюжет супроводжується приємною музикою й гарними візуальними образами, які справді викликають бажання скуштувати круасани.

Ще одним гарним прикладом реклами з такою композицією є новорічний ролик компанії «Київстар»: «Свята закінчилися… Подарунків більше не буде?..». Цікаво та стильно зроблено рекламу «Приват-24» за цим же зразком.

Такі рекламні ролики сприймаються як міні-серіали. Актор грає роль героя. Вони мають здебільшого продуману концепцію. Невід'ємним компонентом телереклами є слоган – короткий лозунг, який сприяє запам'ятовуванню товару чи послуги і передає основну ідею: «Круасани – найкращі друзі кави!», «Свята не закінчуються!» та ін. Н. Кутуза, досліджуючи структурні типи слоганів у телерекламі, зазначає, що найчастіше функцію рекламного слогана виконують розповідні речення, але більш експресивними є питальні та спонукальні [4, с. 147].

Найбільш широко використовуваний і загальноприйнятий зразок телевізійної реклами – це розв'язання проблеми. Ролик представляє глядача з проблемою, що вимагає вирішення, а продукт як засіб для цього. За таким алгоритмом скомпоновані майже всі рекламні відеосюжети лікувальних засобів: скарга – порада – результат («Фармадол», «Солпадеїн», «Пімафуцил» тощо).

Нерідко канал «1+1. Україна» застосовує ролики формату «рекомендація + демонстрація», коли пересічний глядач або хтось із відомих людей рекомендує якийсь продукт та показує його в дії. Таким способом рекламуються продукти й напої, лікарські засоби й конкретні предмети побуту (закваска «Good Food», таблетки «Антраль», підгузки «Hagis»).

Часто трапляються ролики, що мають не таку чітку композицію, як попередні типи. Для впливу на глядача у них використовуються спеціальні ефекти, як-от: незвичайне музичне звучання, техніка зображення, гумор. Прикладами таких структурних типів реклами можуть бути ролики про печиво «Oreo», інтернет-магазин «Розетка», засоби гігієни «Kotex», кетчуп для дітей «Чумак» тощо.

Рідше трапляються рекламні ролики, побудовані на прийомі аналогії: спочатку демонструється не пов'язаний з рекламованим продуктом сюжет, потім цей зв'язок виявляється. Для прикладу можна розглянути рекламний ролик OLX: розповідь ведеться від імені людського пальця, якому постійно доводиться мати справу із різними неприємними на дотик речами, однак все змінюється, як тільки за допомогою нього покупець робить замовлення якісної та доступної продукції компанії.

У телерекламі на «1+1. Україна» активно застосовується мовне маніпулювання, зокрема, «постійно використовують мову для прямого впливу на свідомість населення з метою рекламування певного продукту» [1].

Отже, в основі створення телереклами на «1+1. Україна» лежить літературний сценарій, за допомогою якого втілюється рекламна ідея в сюжеті. Головними елементами сюжету, як в будь-якому художньому творі, є зав'язка, розвиток дії, кульмінація та розв'язка. Залежно від способу подання матеріалу в телевізійній рекламній практиці каналу розрізняють такі типи роликів: свідчення на користь товару, серіал, кадри зі старих популярних кінофільмів (рекламний римейк), представник, демонстрація, великий план, сюжетна лінія, порівняння, використання статичних фотографій та ілюстративного матеріалу, «замальовка з натури», інтерв'ю зі споживачами, «нарізання» і сценки, анімація, покадрова зйомка, фотоскоп, розв'язання проблеми, образи настрою, розділений ролик, пісенний ролик (джингл), стиль життя тощо.

Список використаних джерел

1. Гандзюк В. О., Дяченко М. В. Стратегія маніпулювання масовою свідомістю в українських мас-медіа (на прикладі ранкового шоу «Сніданок з 1+1». *Інтегровані комунікації*. 2019. №2 (8). С. 25–32. URL: https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/140/132
2. Іванченко Р.Г. Текст у рекламі. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2001. Т. 1. С. 118–128.
3. Конюхова Л. Вираження спонукання в слогані телереклами. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика.* Львів: ЛНУ, 2003. Вип. 23. С. 103–107.

4. Кутуза Н.В. Лінгвістичні параметри впливу в рекламі. *Вісник Київського міжнародного університету. Журналістика. Медіалінгвістика. Кінотелемистецтво.* Київ : КиМУ, 2005. Вип. 4. С. 145–151.
5. Ромат Є. В. Реклама. Київ : Студцентр, 1996. 224 с.

ОНУФРІЄНКО Г.С.,
доктор філософії у філологічних науках, доцент,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ТВОРЧІ РОБОТИ ПЕРЕМОЖЦІВ ВІД СТУДЕНТСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ НА МІЖНАРОДНИХ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКИХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИХ КОНКУРСАХ: ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ І ЧИННИКИ ДОСКОНАЛОСТІ

Текстовий формат творчих робіт переможців міжнародних, всеукраїнських та обласних мовно-літературних конкурсів в останні роки постає як вельми актуальний об’єкт досліджень про комплексний результат індивідуальної інтелектуальної діяльності студентів під керівництвом університетських науковців. Цей посилений фокус уваги зумовлений різними контекстами багатовимірної теми «Суспільство і особистість», яка як понадчасова, об’єктивно складна, багатовекторна й розгалужена за локаціями постає предметом наукових досліджень у різних галузях вітчизняної науки. У колі завдань науковців – передусім необхідність визначити спільні чинники високих наукових здобутків у сучасних жанрах конкурсного академічного тексту в мовно-літературній царині студентів різних спеціальностей та вплив високих результатів на подальшу публікаційну активність цих лауреатів конкурсів, провідну роль наукових керівників переможців в організації та мотивації продуктивної розумової діяльності студентів на засадах принципів академічної доброчесності і на основі прогресивної концепції діяльнісного підходу до пізнавальної творчості, що забезпечуватиме перспективи подальшої самоактуалізації творчої особистості.

У Запорізькій політехніці як провідному державному закладі вищої багатопрофільної освіти на Південному Сході України, який активно крокує до свого 125-річчя у 2025 р., напрацьований чималий досвід у цьому актуальному гуманітарному напрямі створення умов для самореалізації творчої особистості. Про це свідчить документально підтверджена інформація в новинних блоках останніх років на офіційних сайтах університету, відділу НРС, факультетів, кафедр про перемоги студентів

різних курсів і спеціальностей в інтелектуальних змаганнях, конкурсах, квест-марафонах з української мови та літератури, здобуті в цей надскладний період правового режиму воєнного стану, коли щодня обстоюються й українська культура, українська література, українська мова як засіб самоідентифікації української нації.

Інтегративний фокус аналізу наукових творчих робіт переможців міжнародних і всеукраїнських мовно-літературних конкурсів останніх років постає визначальним інструментом дослідження академічного конкурсного тексту професійно-креативного спрямування (АКТПКС) як поліфункційної мовнокомунікативної одиниці в умовах змішаного формату організовуваних інтелектуальних змагань. Проблематику мовнокомунікативної специфіки академічного українськомовного тексту студіюють, зокрема, такі вітчизняні науковці ЗВО і МАН: Світлана Богдан, Жанна Колоїз, Анжела Красницька, Марія Маковій, Галина Онуфрієнко, Пилип Селігей, Людмила Ткаченко та інші. Мета цього студіювання – комплексно обґрунтувати з урахуванням персонального досвіду як керівника переможців мовно-літературних конкурсів чинники ефективної підготовки АКТПКС студентами Запорізької політехніки, які нагороджені дипломами лауреатів міжнародних та всеукраїнських інтелектуальних конкурсів. Дослідження здійснене на виконання завдань третього етапу кафедральної НДР 06211 «Текст у сучасній професійній комунікації українською мовою» (2021–2024 рр., керівник – доцент Онуфрієнко Г.С.).

АКТПКС на сучасних мовно-літературних конкурсах міжнародного, всеукраїнського, обласного масштабів функціює в таких основних жанрових інтерпретаціях, як есе/есей (описові, порівняльні, аргументувальні, аналітичні, науково-експериментальні), літературно-критичний відгук (про прочитаний новий художній/публіцистичний твір або улюблену книгу чи певний книжковий цикл), твір (оповідання, роздум, спостереження, прогнозування), проєкт (сайту, квесту, відеопрезентації, творчого заходу). Кожний жанр АКТПКС вирізняється комплексною специфікою: своєю метою як текст, авторськими завданнями, обсягом, креативним ресурсом, залученими методами, адресатом, контекстуальним та ілюстративним потенціалом, функційним призначенням тощо. Спродуковані студентами в результаті самостійної інтелектуальної творчості АКТПКС саме в останні роки є одним з актуальних об’єктів посиленої уваги МОН України, різних міжнародних і всеукраїнських наукових інституцій, громадських організацій і самих освітніх закладів до високих результатів наукової діяльності обдарованих студентів на різноманітних за масштабами конкурсах.

За одиницю АКТПКС вважаємо самостійно і на засадах академічної доброчесності вербалізовану наукову ідею студента як автора (його думку, твердження, припущення, візію, модель, міркування, уявлення, погляд), задля презентації якої доречно, вправно та у взаємозв'язку використано в процесі переконливого обґрунтування як питому лексику, так і терміноодиниці та загальновживані слова міжнародного статусу, що виконують потужну мовнокомунікативну функцію, актуалізовану нинішніми умовами динамізації процесів глобалізації й інтернаціоналізації наукового лексикону. Для успішного продукування АКТПКС його авторові вкрай необхідна в складних умовах змішаного формату навчання у ЗВО досконала читацька компетентність, яка дозволить на якісному рівні й достатнім для досягнення мети темпом повноцінно опрацювати різними видами читання (суцільним, ознайомлюваним, вибірковим, реферативним, пошуковим, компаративним) відібраний інформаційний ресурс у різних жанрових інтерпретаціях (окремі тематичні мікротексти, тексти, макротексти, гіпертексти) та у форматі локально-фрагментної, наскрізної, щільної, послідовної або перехресної їхньої взаємодії.

Студенти різних факультетів Запорізької політехніки останніми роками беруть активну участь у різних за масштабами і тривалістю мовно-літературних конкурсах, підтверджуючи в онлайн та офлайн форматах свою високого рівня інтегративну компетентність (читацьку, мовну, мовленнєву, термінологічну, комунікативну, риторичну, фахову), інтелектуальні здібності і креативний потенціал. Так, Запорізька політехніка вже двічі серед переможців за 14-річну історію престижного інтелектуального міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, який згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 571 від 01.06.2011 р. проводить МОН України у три етапи (університетський – онлайн/офлайн, обласний – офлайн, фінальний – офлайн) з листопада по квітень. Перемоги на всіх трьох етапах XIII та XIV Міжнародних мовно-літературних конкурсів здобула відповідно у 2022-2023 та 2023-2024 роках студентка групи БАД-532 факультету будівництва, архітектури та дизайну Вікторія Ковтун у номінації «Студенти ЗВО :університети та академії; негуманітарний профіль» [1–5]. Її перемоги на фінальному етапі згідно з наказами МОН України № 471 від 24.04.2023 р. та № 398 від 26.03.2024 р.) відзначено Дипломами III та II ступенів.

На 2-му (обласному) у 2022 р. та 3-му (фінальному) у 2023 р. етапах офлайн XIII Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Тараса Шевченка студентка-першокурсниця офлайн писала АКТПКС у жанрі есе як про Шевченків всесвіт, що є позачасовим джерелом творчого натхнення

дизайнерів української медійної сфери, так й про актуальність у наш час сайтів з популяризації творчості Т.Г. Шевченка, запропонувавши концепцію проєкту нового сайту з урахуванням сучасних можливостей дизайнерської спеціальності, яку вона здобуває в Запорізькій політехніці. Цьому конкурсному успіху студентки, що навчається в бакалавраті за негуманітарною спеціальністю, передувала велика за обсягом, тривала у часі, системна й систематична інтелектуальна робота з поглибленого вивчення під науковим керівництвом досвідченого філолога багатогранної творчості унікального українського поета і художника Тараса Шевченка задля усвідомлення його визначальної ролі в духовному й мистецькому просторі України, спогадів про нього, наявних у медійній сфері сайтів про Тараса Шевченка, що сукупно і дозволило сформувати цілісне бачення нового сайту, актуального передусім для молоді.

На 2-му в 2023 р. та 3-му в 2024 р. етапах офлайн у 2024 р. XIV Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Тараса Шевченка з нагоди 210-річчя від дня народження Кобзаря, студентка В. Ковтун, навчаючись вже на другому курсі бакалаврату, писала АКТПКС у жанрі наукових есе за складними темами, що потребували й компаративного аналізу поезії Т. Шевченка: як у контексті основних положень і настанов української літератури того часу, так і в контексті тенденцій сучасної української літератури. Успіху на цих етапах конкурсу передувала серйозна, тривала у часі, відповідальна і різновекторна інтелектуальна робота студентки за постійної консультативної допомоги наукового керівника з підготовки публічного виступу й подальшої участі в обговоренні його ідей в полілоговому форматі на ІІ Всеукраїнській науковій інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Українська література в просторі культури і цивілізації» (ЗНУ, 23-25 лютого 2024 р.) та підготовка за чинними вимогами до академічних публікацій статті "Духовні пріоритети Шевченкового поетичного всесвіту" в збірник наукових праць. Творчі завдання на всіх етапах цього престижного міжнародного конкурсу об’єднують учнів і студентів різних регіонів України навколо ідеї плекання української мови як першоелемента культури, розвитку вітчизняної літератури, розуміння Тараса Шевченка як символу духовних можливостей людини. Вірші поета як ніколи є актуальними, вони надихають українців на боротьбу з окупантом.

Студенти Запорізької політехніки вперше здобули перемоги і на VI Всеукраїнському науковому конкурсі есе «Мій Шевченко», традицію проведення якого було започатковано ще 2018 р. Шостий рік поспіль конкурс відбувається під патронатом «Інституту модернізації змісту освіти» спільно з Громадською організацією «Інноваційні обрії України».

Мета Конкурсу є комплексною: популяризація постаті Великого Кобзаря, розкриття значення творчості Тараса Шевченка в сучасному житті українців, збереження і розвиток інтелектуального потенціалу України, підтримка і стимулювання талановитої молоді і творчої праці науковців-наставників. Цьогорічний конкурс, як і в попередні 2 роки, відбувався онлайн в умовах воєнного стану і тривав з 4 січня до 9 березня 2024 р. До конкурсу долучилося 2685 осіб з усієї України, з них зокрема студенти – з 57 закладів вищої освіти. 9 березня 2024 р. у символічну для всіх українців дату – 210-ту річницю від дня народження Тараса Шевченка, якій і присвячено цей унікальний конкурс учнівської і студентської молоді, було оприлюднено результати конкурсу на офіційному сайті ГО «Інноваційні обрії України», зазначено переможців, а також номінантів. І вперше в категорії «Заклади вищої освіти» студенти Запорізької політехніки здобули перемоги в цьому інтелектуальному конкурсі: перше і друге місця та в одній з провідних номінацій у цьому конкурсі вибороли під науковим керівництвом доцентки кафедри «Українознавство та ЗМП» Галини Онуфрієнко студентки ФБАД – першокурсниця Кротова Ніка (1 місце, есе «Твого сумління й мужності уроки Ми бережем і будем берегти»), другокурсниця Ковтун Вікторія (2 місце, есе "Знайомий незнайомець"). Студенток нагороджено дипломами відповідно 1 і 2 ступеня. Есе переможців будуть опубліковані в збірці «Мій Шевченко». В актуальній в умовах глобалізаційних тенденцій номінації «Творчість Шевченка крізь мовні кордони» перемогла студентка першого курсу гуманітарного факультету, яка навчається за філологічною спеціальністю «Германські мови та літератури, переклад включно» Марія Наконечна (ГФ-313). Перемогу здобуто і першокурсницею з ФЕУ в номінації «Націєтворчі цінності за Шевченком». Тож на цьому творчому конкурсі Запорізьку політехніку було двічі відзначено перемогами і нагороджено дипломами, а також двічі – в окремих номінаціях і нагороджено грамотами [6]. Активна участь у всеукраїнському конкурсі есе молоді Запорізької політехніки – це нагода ще раз осмислити духовні засади розвитку нашої нації, відродити ту внутрішню силу, яка дозволить українцям вистояти й перемогти. Здобуті вперше у всеукраїнському масштабі перемоги студентів Запорізької політехніки є підтвердженням систематичної роботи наукових керівників зі студентами задля формування і вдосконалення у здобувачів вищої бакалаврської освіти таких мовнокомунікативних та читацьких компетентностей, які потрібні для продукування АКТПКС в жанрі наукового й оригінального есе.

Цього року вперше студенти Запорізької політехніки долучаються до участі в Квест-марафоні, який Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка

НАН України сьомий рік поспіль спільно з Всеукраїнським благодійним культурно-науковим фондом організовує інтелектуально-патріотичний Квест-марафон «Чи знаємо ми Тараса Шевченка?» (творчість, життя, світова шевченкіана). Керівником проєкту є президент Фонду Т.Г. Шевченка, праправнучка Т. Шевченка по сестрі Катерині, письменниця Людмила Красицька. Метою багаторічного інтелектуально-патріотичного заходу є долучення широких верств суспільства і в першу чергу молоді до поглибленого ознайомлення з наративами багатогранної творчості українського генія, адже слово Кобзаря – це і духовна зброя, й оберіг нашого народу, який захищає нині в боротьбі з лютим ворогом і свою самобутню культуру, і свою мелодійну мову, і свою рідну територію. Квест-марафон 2024 з нагоди 210-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка є тривалим у часі та складається з трьох турів. Перший тур онлайн тривав з 9 березня по 3 квітня включно, під час якого учасники відповідали на складні запитання, що вимагало потужної читацької й мовнокомунікативної компетентностей. Переможців першого туру оголошено 15 квітня, і цього ж дня розпочався другий тур онлайн, який триватиме до 12 травня включно. Студентка другого курсу факультету будівництва, архітектури та дизайну Вікторія Ковтун здобула перемогу в першому турі Квест-марафону 2024. Одержавши максимально можливу кількість балів за АКТПКС у вигляді низки розгорнутих й переконливих письмових відповідей у жанрі мікротекстів формату есе, до яких студентка готувалася і самостійно, і з науковим керівником, Вікторія Ковтун увійшла до числа абсолютних переможців першого етапу Квест-марафону 2024 [7].

Здійснений порівняльний аналіз АКТПКС, спродукованих переможцями від студентства університету на різних обласних, всеукраїнських, міжнародних мовно-літературних конкурсах, дозволяє визначити спільні чинники досягнутих дипломантами високих перемог і впорядкувати за їх пріоритетністю: сформованість читацької компетентності; актуальність змістового параметру і забезпечення щільного зв’язку зі спеціальністю студента; інформаційна та мовностилістична коректність; оригінальність формулювання заголовку; логічна єдність заголовку, змісту, висновків; наявність елементів новизни у викладених матеріалах; обґрунтованість достовірними даними та правильними прикладами; дотримання принципів академічної доброчесності, неприпустимість псевдоінформування та дезінформування; досвід участі в наукових студентських конференціях, у тому числі в щорічних «Тижнях науки» в Запорізькій політехніці.

Отже, проаналізовані жанрові різновиди АКТПКС переможців та чинники їх успіху на міжнародних, всеукраїнських та обласних мовно-

літературних конкурсах засвідчують їх вагоме місце в наукових здобутках студентства Запорізької політехніки та потужну роль наукових керівників. Беручи упродовж свого навчання в університеті активну участь у різноманітних інтелектуальних та творчих конкурсах, студенти різних спеціальностей набувають також важливого мовнокомунікативного досвіду з якісної підготовки наукових доповідей та тез за актуальними в контексті обраних спеціальностей темами. Така комплексна, послідовна і систематична наукова робота сприяє створенню умов для розбудови суспільства цивілізованої комунікації, утвердження риторичних актуалітетів сучасної наукової і професійної комунікації та принципів «екології» мовної комунікації в науковому дискурсі як безальтернативної умови академічної доброчесності на сучасному етапі. Подальше комплексне дослідження цілісної моделі активного формування мовнокомунікативної компетентності особистості та утвердження освітньої вертикальної траєкторії цієї моделі сприятиме суттєвому піднесенню якості й інформаційної «екологічності» повідомлень в науковому дискурсі і є перспективним для формування комунікативно компетентної, конкурентоспроможної, креативної мовної особистості у відповідності до вимог цивілізованого суспільства і ринку праці.

Список використаної літератури

1. Вичужаніна С. Студентка Запорізької політехніки – лауреатка обласної премії. *Інженер-машинобудівник*. 30 жовтня 2023 р. № 6 (2169). С. 4. URL: https://zp.edu.ua/projects/newspaper/uploads/2023/me-06-30102023.pdf
2. Перемога у XIII Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. 1 травня 2023 р. НУ «Запорізька політехніка» : *вебсайт.* URL: https://zp.edu.ua/peremoga-u-xiii-mizhnarodnomu-movno-literaturnomu-konkursi-uchnivskoyi-ta-studentskoyi-molodi-imeni
3. Вітаємо з перемогою в обласному етапі Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. 29 грудня 2023. НУ «Запорізька політехніка» : *вебсайт.* URL: https://zp.edu.ua/vitayemo-z-peremogoyu-v-oblasnomu-etapi-mizhnarodnogo-movno-literaturnogo-konkursu-uchnivskoyi-ta
4. НУ "Запорізька політехніка" у фінальному етапі 14 Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Тараса Шевченка. 07 лютого 2024. НУ «Запорізька політехніка» : *вебсайт.* URL: https://zp.edu.ua/nu-zaporizka-politehnika-u-finalnomu-etapi-hiv-mizhnarodnogo-movno-literaturnogo-konkursu-imeni
5. Перемога у міжнародному науковому мовно-літературному конкурсі. 29 березня 2024 р. НУ «Запорізька політехніка» : *вебсайт.* URL: https://zp.edu.ua/peremoga-u-mizhnarodnomu-naukovomu-movno-literaturnomu-konkursi
6. Студенти Запорізької політехніки – переможці VI Всеукраїнського конкурсу есе "Мій Шевченко". 11 березня 2024. НУ «Запорізька політехніка» : *вебсайт.* URL: https://zp.edu.ua/studenty-zaporizkoyi-politehniky-peremozhci-vi-vseukrayinskogo-konkursu-ese-miy-shevchenko
7. Перемога в першому турі Квест-марафону 2024. 15 квітня 2024 р. НУ «Запорізька політехніка» : *вебсайт.* URL: https://zp.edu.ua/peremoga-v-pershomu-turi-kvest-marafonu-2024

ОНУФРІЄНКО Г.С.,
доктор філософії у філологічних науках, доцент,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ПРИХОДЬКО Г.І.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

МОВНОКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНДИВІДА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: АКТУАЛІТЕТИ, НОВІ ВІЗІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Комунікаційні технології як безперечні маркери процесів глобалізації й інформатизації в світовому масштабі привертають увагу дослідників з різних країн та з різних галузей. Українські науковці зосереджують увагу на дослідженні актуальних аспектів комунікації, зокрема, в контексті категорій лінгвокультурології та риторики (В. Вандишев, Г. Онуфрієнко, О. Переломова, Г. Сагач, Л. Хоменко), лінгвістики тексту (Ф. Бацевич, І. Колегаєва, Т. Космеда, Т. Радзієвська, О.Холод) і перекладознавства (Н. Рудницька, А. Панова, А. Якимчук), когнітивної лінгвістики (О. Воробйова, М. Кочерган, Г. Приходько, О. Приходченко, О. Селіванова, О. Снитко) і журналістики (В. Карпенко, В. Погребна, О. Хамедова), культурології (О. Берегова, Ю. Бідзіля, І. Бурлакова, О. Просяник) та соціальних комунікацій (Л. Городенко, Н. Зражевська, Г. Почепцов, В. Різун), соціології (М. Наумова, Ю. Фінклер, Т. Червінська) та філософії (П. Гнатенко, Л. Дротянко, О. Сідоркіна, О. Скиба), історії (О. Волш, В. Дятлов, С. Троян) та політології (С. Денисюк, О. Заславська, О. Зернецька, М. Остапенко), психології (Л. Калмикова, М.Філоненко, І. Цимбалюк), педагогіки (Н. Бутенко, Н. Волкова, М. Пентилюк) та менеджменту (Т. Бурмака, Ю. Гринчук, О. Лаврук), державного управління (В. Дрешпак, О. Онуфрієнко, С. Серьогін, І. Чаплай) та юриспруденції (Ю. Бистрова, А. Красницька, О. Макеєва, О. Чорнобай, Л. Чулінда), лінгводидактики (І. Бабій, О. Горошкіна, О. Ковтун) та ін.

Компаративний аналіз досліджень, скерованих на окремі аспекти й «точкові» локації комунікації, дозволяє візуалізувати сутність

мовнокомунікативної компетентності індивіда (МКІ) як інтегративного поняття в контекстах трьох визначальних його координат у сучасному українському соціумі: реалізація еколінгвокогнітивних актуалітетів, відповідність новим реаліям соціуму та ресурсний потенціал удосконалення задля самореалізації особистості в найближчій та подальшій перспективі. Це й обрано авторським колективом за мету представленої наукової розвідки. У попередніх авторських дослідженнях цієї теми, зокрема, проаналізовано оцінку як комунікативний феномен [1], висвітлено еволюцію риторичного контексту комунікації у соціумі та в європейському вимірі [2], визначено в порівняльному діапазоні особливості усної й письмової форм комунікації в науковому дискурсі [3]. Під час комплексного аналізу МКІ враховано ґрунтовні висновки монографічного наукового дослідження процесів неологізації понятєво-термінологічного тезаурусу науки публічного врядування в результаті реагування на нові феномени публічно-адміністративної реальності [4, с. 55–75]. Також співавторами узято до уваги персональний досвід багаторічної викладацької діяльності у різних запорізьких і столичних ЗВО на обох освітніх (бакалаврат, магістратура) та освітньо-науковому (аспірантура / ад'юнктіра / докторантура) рівнях, на засадах якого розроблено низку актуальних для набуття мовнокомунікативної компетентності засобами української та англійської мов лінгводидактичних матеріалів, у т.ч. посібників словникового типу, наприклад [5] та ін.

Проблематика змісту, критеріїв й маркерів МКІ як у соціумі, так і на різних локаціях розгалуженої міжнародної сфери не втрачає актуальності, зважаючи на виконувані нею функції як одного з маркерів цивілізації в усі історичні епохи. Тож МКІ постає не лише понадчасовим об'єктом комплексного наукового аналізу, але й таким, що скерований на різновекторну парадигму позитивних трансформацій і перспектив взаємодії національного й світового стандартів. Інтенсивні процеси інформатизації в соціумі та глобалізаційні зміни і тенденції вмотивовано посилюють актуальність розв'язання інтегративної за сутністю проблеми щодо забезпечення якості МКІ і засобами державної мови на території України як багатонаціональної країни, і в міжнародній сфері. На часі вправне знання та впевнена паралельна комунікація українською мовою і міжнародними мовами, передусім англійською, що передбачає й визнання європейських стандартів у сфері вербальної комунікації та мовної

політики. Згідно з оприлюдненими даними за 2021 р. щорічного дослідження EF English Proficiency Index щодо визначення рівня володіння англійською мовою в різних країнах світу Україна належить до країн із середнім рівнем опанованості англійської мови та в рейтингу із 112 країн світу посідає 40-у позицію. Відтак знання англійської як мови міжнародної комунікації постає однією з провідних компетентностей індивіда в епоху глобалізації й інтернаціоналізації, в умовах активізації міжкультурної комунікації, взаємодії та взаємовпливу різних національних мов і культур як у межах професійних дискурсів, так і соціуму в цілому та в масштабах європейського простору.

У сфері професійної діяльності, як практично в усіх інших сферах соціуму, найдоступнішим та найпоширенішим інструментом офіційної комунікації (регламентованої, конструктивної, етикетної) комунікації і цілеспрямованої на передбачуваний/запланований результат засобами діалогічного чи полілогічного мовлення, є саме бесіда. Її інтегративна мета в еколінгвокогнітивній площині – здійснити в координатах чинних міжнародних та/або національних норм культури спілкування і культури мовлення активний вербальний обмін достовірною інформацією, документально підтвердженими конкретними фактами, статистичними даними, обґрунтованими пропозиціями, зауваженнями, поглядами, наявним персональним досвідом, обговорити реальні локації можливої співпраці у спільних чи подальших актуальних проєктах тощо.

Нерідко з різних причин бесіда вимушено перетворюється в спонтанно-експромтний її варіант, що об’єктивно не тільки ускладнює цей популярний у всьому світі різновид комунікації для всіх співрозмовників, але й вимагає від кожного індивіда загальної та спеціальної ерудованості, інтенцій толерантності та доброчесності, коректності й доказовості в усіх оцінюваннях, вербальних та поведінкових проявів шанобливості, уваги, поваги. Тож МКІ підтверджують пріоритетність її когнітивно-інформувальної функції і відповідних похідних від неї ознак екологічності текстового ресурсу. В координати мовнокомунікативної «гігієни» не потрапляють вербальні маніпуляції з інформацією та дефініціями, бездоказові суб’єктивні твердження, спекулятивні методи повідомлення, вербальна неконтрольованість й агресивність, неповне повідомлення з приховуванням важливої інформації, адже ступінь довіри до повідомлюваного є похідним від комплексу еколінгвокогнітивних чинників, які не тільки сприяють ефективності нової ери комунікації, але й

створюють умови для її перспектив. Актуальним видається подальше дослідження МКІ передусім у дискурсних контекстах перекладознавства у зв'язку з постійно зростаючим попитом як соціуму в цілому, так й індивіда у вправному, впевненому та паралельному спілкуванні українською й англійською з дотриманням норм еколінгвокогнітивістики.

Кількість різновидів ділових бесід у МК є чималою, і сучасні класифікації залежать від різних критеріїв та від конкретного дискурсу, в якому вона відбувається, від віку, ступеня освіченості, соціального статусу, досвіду, гендерної характеристики, національних особливостей і чинних міжнародних стандартів, характеру її учасників й іншого. Останніми роками в тренді такі формати бесіди, як бліц-бесіда, мультидисциплінарна/мультипредметна, двомовна/багатомовна. Останній вид бесід все частіше відбувається без участі офіційних перекладачів, об'єктивних причин для чого є чимало.

Тож і комплексна візія МКІ підлягає осучасненню. Соціальні і міжнародні контексти потребують від МКІ еволюційних змін, прогресування в результаті вчасного й відповідного реагування на об'єктивні чинники. Нині в Україні підготовлений законопроєкт, у разі схвалення якого англійська трансформує свій статус в Україні, що є вельми потрібним для повноцінного членства держави в ЄС, і стане мовою міжнародного спілкування в Україні. Офіційно англійська має статус державної мови в 58 країнах світу, втім де-факто її використовують і в інших країнах, зокрема, в Ізраїлі, на Кіпрі, в Бангладеш, ОАЕ та ін. Прикметно, що проблема єдиної міжнародної мови в Євросоюзі досі не є вирішеною. Оскільки за Статутом ЄС мови всіх країн-членів є рівноправними, то мають функціювати всі 24 мови, що, звісно, потребує і великих фінансових витрат бюджету ЄС на перекладацькі потреби. Робочими, вищими «процедурними» мовами комісій ЄС нині є англійська, німецька, французька. Офіційні мови Євросоюзу – мови, що є офіційними при діяльності Європейського Союзу. Втім усі 24 мови рівноправно використовуються та визнані офіційними мовами Європейського Союзу.

У законопроєкті 9432 про застосування англійської мови в Україні не тільки обґрунтована потреба знання англійської, закріплено її статус як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні, але й наголошено на тому, що це ключова компетентність індивіда в умовах глобалізаційних змін та внормовано особливості її застосування в роботі держорганів, органів місцевого самоврядування, підрозділів екстреної допомоги, у

сферах освіти, культури охорони здоров'я, транспорту. У зв'язку з цим вже визначено як вимоги щодо рівня обов'язкового знання англійської мови, так і коло офіційних осіб за посадою, які в обов'язковому порядку повинні підтверджувати відповідні високі рівні її опанованості для активного використання в професійній діяльності.

Для формування МКІ і постійного вдосконалення її засобами української та англійської мов потрібні високоякісні, інтегративні й функційно потужні у своїй безперервності освітні ресурси, які й дозволятимуть виробленню таких гнучких і динамічних траєкторій, завдяки яким результуватимуть нові візії і тренди в національному та міжнародному вимірах. У багатьох сучасних ЗВО активно розробляють для здобувачів бакалаврської і магістерської вищої освіти, а також для аспірантів/докторантів та запроваджують нові навчальні курси, в тому числі інтегративного змісту, опанування яких скероване на формування й удосконалення МКІ в академічній сфері. До кола найбільш популярних і практично важливих на відповідних освітніх рівнях у ЗВО навчальних курсів, метою, завданнями та змістом яких передбачено і відповідну проблематику МКІ, потрапляють, зокрема, такі: «Риторика», «Жанри наукової комунікації», «Основи теорії мовної комунікації».

У колі превентивних заходів розглядаємо і цілком досяжні можливості системи сучасної вищої освіти в Україні, яка перебуває на етапі своєї модернізації й реформування з метою гармонізації з європейським освітнім простором. Для піднесення якості підготовки здобувачів другого освітнього (магістерського) рівня та на третьому освітньо-науковому рівні у ЗВО пропонуємо запровадження низки новаторського типу інтегративних практикумів, опанування яких на принципах безперервності, логічної послідовності та навчально-методичної доцільності в умовах індивідуальних освітніх траєкторій забезпечуватиме якість МКІ українською й англійською мовами. До числа таких нових у ЗВО інтегративних практикумів відносимо з урахуванням тріади актуалітетів мовної комунікації (еколінгвістичний, екокогнітивний, компетентнісний), контексту нових візій щодо її функцій та понятєвого змісту в умовах нових світових тенденцій і трендів та прогностичного уявлення про її перспективи у самореалізації особистості відносимо, зокрема, такі: «Мовна комунікація в різних дискурсах у компаративному вимірі», «Риторичний контекст публічної комунікації», «Професійна бесіда українською й англійською мовами: спільне та відмінне», «Англійськомовний

академічний текст у міжнародній комунікації", «Жанрові виміри сучасної наукової комунікації українською й англійською мовами», «Мовна комунікація в еколінгвістичному вимірі», «Еколінгвістичні параметри наукового тексту в сучасній міжнародній комунікації», «Екокогнітивістика та лінгвофутуролія», «Науковий стиль української й англійської мов в еволюційному вимірі», «Мовна комунікація в національному та європейському просторі», «Архітектоніка українськомовної та англійськомовної наукової статті у компаративному аспекті».

Отже, МКІ як актуальне, інтегративне, багатопараметральне і поліфункційне поняття набуває в українському соціумі у ХХІ столітті особливого значення, стаючи одним із вагомих та потужних чинників довіри у всіх контекстах активного обміну вербалізованою інформацією. Рівень довіри до повідомлення в комунікації безпосередньо залежить від наявності в адресанта та якості трьох базових координат МКІ: еколінгвокогнітивні актуалітети, відповідність новим прогресивним реаліям соціуму, ресурсний потенціал самореалізації особистості в найближчій перспективі. Актуальним видається подальше компаративне дослідження МКІ передусім у дискурсних контекстах перекладознавства, риторики та лінгводидактики у зв'язку з постійно зростаючим попитом як соціуму в цілому, так й індивіда у вправному, активному, впевненому публічному спілкуванні водночас українською й англійською мовами з дотриманням комплексу еколінгвокогнітивних та лінгвокультурологічних норм.

Список використаних джерел

1. Приходько Г. Оцінка як комунікативний феномен. Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві : монографія ; за ред. Н. Акулової, Т. Коноваленко. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2021. С. 17–29.
2. Онуфрієнко Г.С. Риторика : навч. посібник. 2-ге вид. перероб. і доп. (До 25-річчя Незалежності України). Київ : ЦУЛ, 2016. 624 с.
3. Kovalenko Y. V., Onufrienko H. S. Text format of the scientific report for the conference and abstracts of this report: common and different. *Modern problems in science. Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference*. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 626–629.
4. Онуфрієнко О. В. Конвергенція публічного сектору з громадянським суспільством і сектором приватним: англо-американський та континентально-європейський полюси універсальної парадигми реформ публічного врядування у ХХІ ст.: Досвід компаративного дослідження, прогностичні сценарії, стратегії післявоєнної відбудови для України): монографія. Дніпро : Вид-во «ГРАНІ», 2022. 530 с.
5. Онуфрієнко Г.С., Орел-Халік Ю.В., Приходько Г.І. Навчальний українсько-англійський словник термінолексики сфери міжнародних економічних відносин для студентів гуманітарного факультету спеціальностей «Міжнародні економічні відносини» і «Переклад» денної та заочної форм навчання. За заг.ред.Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя : ЗНТУ, 2011. 98 с.

ПОГОРЕННА І.Ю.,
магістрантка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ОСТРОВСЬКА Н.В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В АНТИКРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ

Значний вплив на довіру громадськості до інституцій можуть здійснювати різноманітні кризові ситуації, без яких здебільшого не обходиться робота будь-яких організацій. Кризи можуть бути пов'язані з внутрішніми чинниками і зовнішніми, зокрема глобальними, як-от війна чи пандемія.

Сьогодні соціальні медіа стали невід'ємною частиною не лише особистих, але й корпоративних комунікацій. Більшість організацій саме через соціальні мережі комунікує зі своєю організацією. Адже вони надають можливість швидкого прямого зв'язку з онлайн-аудиторією. Водночас, як зазначає А. Чуприна, помилки в побудові комунікації в соціальних мережах можуть стати тригером та розпочати кризові процеси. Дослідниця наголошує на подвійній ролі соціальних медіа в кризових комунікаціях під час війни: з одного боку, відкривають великі комунікативні можливості, з іншого – приховують в собі ризики та небезпеки, викликані цими кризовими ситуаціями. Навіть незначна помилка в спілкуванні може спричинити повномасштабну кризу. Водночас правильне використання соцмереж як медіаканалів спілкування може допомогти подолати кризу. За спостереженням А. Чуприни, легко це можуть зробити ті, хто швидко адаптує власний контент у соцмережах, обирає правильні наративи та серйозно сприймає занепокоєння суспільства [4].

Як у науковому, так і професійному дискурсі наголошується на важливості стратегічного підходу до антикризової комунікації. Тобто завчасно має бути розроблена та ухвалена антикризова комунікативна стратегія установи й система антикризового реагування.

Виокремлюють такі кризові етапи.

1. Сигнальний. Під час нього тільки починають з'являтися невеликі повідомлення у медіа і соцмережах. Якщо моніторити висвітлення кризи, можна прогнозувати розвиток ситуації. Відсутність реакції організації на кризу породжуватиме інтерпретації теми та чутки. На цьому етапі важливо врахувати діалогічний характер соціальних медіа. Водночас ми можемо не тільки обмінюватися інформацією та повідомленнями, а й відстежувати занепокоєння та побоювання спільноти. Важливий постійний моніторинг соцмереж. Своєчасне реагування залежить передусім від того, наскільки рано чи пізно ви зрозумієте, що ситуація може вийти з-під контролю.

2. Зондування. На цьому етапі можна перехопити ініціативу і поширювати свою версію подій. Відсутність такої реакції може спричинити те, що ситуацію повністю інтерпретуватимуть інші. Соціальні мережі дають можливість поширювати свою версію швидко і на багатьох майданчиках (як правило, організації представлені не в одній мережі).

3. Гострий. Інтенсивний сплеск кризи, найгостріший її період. Практики радять «виходити з кабінетів».

4. Підхоплення. Усі медіа та соцмережі намагаються приділити увагу темі кризи. Найважливіше – представляти свою позицію та узгоджувати коментарі, що виходять від установи.

5. Хронічний. Медіа і соцмережі прагнуть повернутися до теми, з'ясовуючи різноманітні проблемні аспекти. Серед основних порад – взяти відповідальність на себе й допомогти постраждалим.

6. Відновлення репутації. Важливо винести уроки на майбутнє й розробити напрямки вдосконалення.

У посібнику «Робота із соціальними мережами» у доступній формі містяться рекомендації щодо використання соціальних мереж для потреб тієї чи іншої організації/установи (а не для індивідуальних потреб), розглядаються різні аспекти активності в соціальних мережах із метою визначення кращих способів використання чотирьох найпопулярніших і найвідвідуваніших соціальних платформ [2].

Автори посібника зазначають, що соціальні мережі можна активно використовувати для подолання кризи, незалежно від того, чи це матеріальна криза (наприклад, лихо, аварія чи надзвичайна ситуація, унаслідок яких загинули чи постраждали люди, втрачено матеріальні цінності чи майно) чи нематеріальна (ризик втрати довіри суспільства; загроза репутації чи авторитету організації). Водночас ефективність врегулювання цих типів криз залежить передусім від вміння передбачати кризи або хоча б впізнавати їх, перш ніж вони почнуть активізуватися. Саме тому вирішальну роль в управлінні кризами відіграє планування. У

посібнику визначено, що саме можна і варто робити до, під час і після кризи (матеріальної чи нематеріальної). Зокрема, до настання кризи, щоб бути готовим до матеріальної кризи, необхідно описати роль соціальних мереж у подоланні кризи у вашій Стратегії роботи в соціальних мережах чи в Плані антикризової комунікації. У документі має бути детально прописано, як ваші соціальні платформи будуть використовуватися в надзвичайних ситуаціях для комунікації з різними аудиторіями (можливо, навіть у різних регіонах та різними мовами). Соціальні мережі можуть за лічені хвилини попередити громадян про можливі ризики і дати рекомендації щодо їх уникнення [2].

Водночас не завжди погані новини чи агресивна критика спричиняють нематеріальну кризу. Проте якщо вашу організацію почали публічно жорстко критикувати чи звинувачувати у всіх бідах, ваша своєчасна реакція може зупинити або хоча б пригальмувати «шквал негативу».

Більшість дослідників і практиків радить готуватися до кризи. Для цього можна проаналізувати можливі сценарії реалізації загроз і виникнення кризових ситуацій. Подумати, які ролі мають взяти на себе ваші колеги і як ви можете тримати їх в курсі подій, щоб вони завжди були готовими допомогти. Важливо обговорити, як соціальні мережі можуть допомогти згладити ситуацію, що виходить з-під контролю, та розробити плани реагування. Це все допоможе заощадити дорогоцінний час на початковому етапі розвитку кризи. Важливою також є практика постійного моніторингу соціальних мереж. Для цього є спеціально розроблені «сервіси моніторингу соціальних мереж», але відстежувати, що пишуть і публікують у соцмережах, можна також за допомогою пошуку за ключовими словами або Google Alerts. Маючи під рукою деякі з цих інструментів, можна вчасно реагувати на згадки вашої організації в соцмережах і здійснювати комунікацію під час кризи за допомогою зручної панелі інструментів. Під час кризи варто призупинити всі планові дії в соціальних мережах.

Дослідники наводять безліч прикладів того, як планові дописи на теми, що не стосуються кризи, уже самою своєю появою в життєписі організації суттєво погіршували ситуацію. Важливо розпізнати проблему та почати інформаційний процес. Перші повідомлення не обов'язково повинні бути повними, але збір фактичних даних є ключовим етапом. Варто намагатися отримати якомога більше інформації від першоджерела, залучивши можливих свідків або учасників подій і збираючи відео- та фотоматеріали. Дієвою практикою є постійне оновлення інформації про розвиток подій. Після збору достатньої кількості інформації необхідно

опублікувати нові повідомлення, які розширюють те, що вже відомо чи підтверджено. Коротко викласти, що сталося, яких заходів було вжито і що планується далі. Автори посібника радять не забувати сформулювати рекомендації для громадян: порадити, що робити, як себе поводити. Висловити свою підтримку в разі трагедії скорботу та співчуття всім постраждалим, а також рідним і друзям загиблих.

Хорошою практикою є публікація поширених запитань із відповідями, просте і зрозуміле висловлення думок, щире спілкування. Важливо визнавати свої помилки та відстежувати реакцію громадськості.

Відповідати на запитання і коментарі потрібно щойно вони з'являються, проте в жодному разі не варто вступати в суперечки і не відповідати підписникам роздратовано. Адже у кризовій ситуації треба думати не про те, як виграти суперечку, а як мінімізувати шкоду. Коригувати свої подальші дії необхідно з урахуванням отриманих відгуків, а після кризи варто проаналізувати досвід [2].

Коли небезпека кризи минула і все більш-менш нормалізувалося, науковці і практики радять знайти час, щоб проаналізувати пережите й зробити відповідні висновки. Зокрема, зібрати команду, яка разом з вами врегульовувала кризу, і обговорити все, що ви робили. Важливо знайти пояснення, чому криза взагалі виникла і як можна не допустити аналогічних випадків у майбутньому. Важливо з'ясувати, наскільки швидкою і ефективною була реакція на кризу, зокрема й у соцмережах, чи потрібно внести корективи у план антикризової комунікації, як відбувалася комунікація кризи в межах вашої організації та чи були ваші працівники своєчасно поінформовані.

Отже, грамотне використання соціальних медіа у сучасній кризовій комунікації дає змогу пом'якшити перебіг кризи та сприяє її урегулюванню.

Список використаних джерел

1. Коли світ у паніці: як використовувати соцмережі для кризових комунікацій. URL: https://euprostir.org.ua/practices/149222
2. Робота із соціальними мережами : посібник з питань використання соціальних мереж, розроблений Департаментом преси і публічної інформації Консультативної місії ЄС в Україні. URL: https://www.euam-ukraine.eu/wp-content/uploads/2020/09/Working-with-Social-Media-Compendium-UKRAINIAN-AUGUST-2020-FOR-PUBLICATION.pdf
3. Родіонов С. І., Гервіц Л. І., Забурмеха Є. М. Використання соціальних мереж в умовах війни. URL: https://mr.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/35/zbirnyk-tez_ekonomichnyj-forum_1-3_grudnya_2022_hmelnyczkyj.pdf#page=225
4. Чуприна А. Роль соціальних мереж у кризовій комунікації в умовах війни. URL: https://eba.com.ua/rol-sotsialnyh-merezh-u-kryzovij-komu/ nikatsiyi-v-umovah-vijny/.

РУЛА Н.В.,
кандидатка філологічних наук,
старша викладачка кафедри соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
м. Бердянськ, Україна

ЦІННІСНА БРЕНД-СТРАТЕГІЯ ЗВО ЯК ДРАЙВЕР ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Позиціонування бренду закладу вищої освіти (далі ЗВО) є одним із ключових аспектів стратегії його розвитку в сучасному освітньому середовищі. Університети стикаються зі зростаючою конкуренцією за ресурси, здобувачів, викладачів, фінансування, причому як на місцевому, так і на міжнародному рівні, оскільки зараз багато вступників змушені виїжджати за кордон і зрештою постають перед вибором, пов'язати подальше навчання з українським закладом чи із закордонним. Саме тому визначення унікального позиціонування стає цінним інструментом для залучення потенційних вступників та здобувачів вищої освіти, фінансових ресурсів та підвищення іміджу. У контексті цього важливо розуміти, що позиціонування бренду університету не тільки відображає його матеріально-технічну базу, академічну репутацію, але й враховує його цінності, місію, культуру та особливості, що робить установу привабливою як для внутрішньої, так і для зовнішньої аудиторії (вступників, їх батьків, студентів, викладачів та інших працівників, спонсорів, представників влади та інших зацікавлених сторін).

Гостро постає проблема позиціонування та підвищення конкурентоспроможності переміщених ЗВО порівняно з іншими сучасними освітніми установами: зміна територіального розташування, втрата матеріально-технічної бази, зменшення контингенту, поява недовіри у зв'язку з появою на тимчасово окупованій території квазіуніверситетів – це лише деякі причини, які засвідчують необхідність посилення роботи з брендингу можливостей закладу на ринку освітніх послуг. На сьогодні в літературі бракує наукових досліджень щодо успішних практик освітнього брендингу, оскільки сучасна теорія брендингу вищої школи перебуває на етапі становлення. Тому поширення досвіду Бердянського державного педагогічного університету (далі БДПУ) як переміщеного, для якого презентація своєї місії, історії, традицій, цінностей особливо важлива, є актуальним та зумовлює напрям нашого дослідження.

У сучасній економіці брендинг вважають обов'язковим для успіху маркетингу. Така ж позиція і щодо сфери вищої освіти як у світі, так і на теренах України. Звичайно, сильні бренди формуються на довгострокову перспективу, що особливо актуально для брендингу освітніх закладів, чиї ім'я, репутація, традиції та історія вибудовувалися упродовж століть. В. Василенко зазначає, що конкурентоспроможність ЗВО складається з таких показників: економічні (вартість навчання, рівень матеріально-технічної бази, використання сучасних освітніх технологій); споживчі (якість освітніх послуг, затребуваність випускників з боку роботодавців, відповідність навчальних планів державним вимогам); організаційні (імідж ЗВО, якість професорсько-викладацького складу, медіаактивність керівництва закладу) [2, с. 21]. Проте цього, на нашу думку, не достатньо. Цінності ЗВО є не просто важливим складником його бренду, корпоративної культури та діяльності загалом, але й конкурентною перевагою, адже вони репрезентують місію, цілі університету, а також його самоідентифікацію. Це допомагає встановити глибший зв'язок між закладом та його спільнотою, забезпечуючи стабільну основу для розвитку і залучення здобувачів вищої освіти, викладачів та інших зацікавлених сторін.

Коли говорять про бренд установи, розуміють що це поняття виходить далеко за межі просто реклами чи поняття маркетингу. «Бренд ЗВО є двоїстою системою, елементи якої умовно розділені на внутрішній і зовнішній образи. Внутрішній образ формується в уявленні студентів, професорсько-викладацького складу, випускників і співробітників. Зовнішній образ – низка асоціацій, вражень, пов'язаних із ЗВО, які існують в уявленні абітурієнтів, партнерів, суспільства, роботодавців і держави» [3, с. 68–69].

При виборі ЗВО для подальшого навчання вступники та батьки, наприклад, найчастіше керуються саме зовнішніми оцінками, доступною інформацією про саму установу. «Як свідчать численні опитування, обираючи університет, і абітурієнти, і їхні батьки усе прискіпливіше порівнюють ціни і якість навчання у різних ВНЗ, часто орієнтуючись при цьому не на об'єктивні показники якості викладацького складу та рівня наукових досліджень або власний досвід, а на бренд, репутаційну та іміджеву складові, різноманітні рейтинги, де суб'єктивне превалює над об'єктивним» [1, с. 4]. Зокрема на оцінювання ЗВО та відгуки про нього впливають ціннісні орієнтири, сформовані та репрезентовані через дії університетської спільноти.

Плекання цінностей нерозривно пов'язане з поняттям виховної роботи в університеті, яка своєю чергою є важливим компонентом

освітнього процесу. Вона спрямована на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, патріота, інноватора, формування у здобувачів вищої освіти гуманістичного світогляду, соціально-політичної орієнтації, моральності й культури, виховання їх на основі національних традицій та культурно-історичного надбання українського народу. З метою уникнення пережитків радянського минулого, виховний процес у БДПУ отримав назву «плекання цінностей». Тому одним із трьох пріоритетів розвитку закладу визначено «Плекання загальнолюдських, крос-культурних, професійних цінностей та просування національно-патріотичних ідей спільнотою однодумців, які навчають і навчаються разом» [4]. У сучасних умовах концепція виховної роботи часто виходить за рамки ідеологічних обмежень і зосереджується на глибокому розвитку особистості, соціальній відповідальності, розвитку міжособистісних навичок та готовності до активної громадянської участі.

У своєму дослідженні хочемо закцентувати саме на драйверах бренду – інструментах, що дозволяють установі розвивати стосунки з клієнтами і підтримувати взаємодію, що укріплює бренд організації [1, с. 5]. Такими драйверами в ЗВО є місія, цінності, історія, індивідуальність, традиції тощо. Вони прямо пов’язані з виховною роботою в університеті.

Зокрема одним із найважливіших драйверів бренду ЗВО є його місія. У Стратегії розвитку БДПУ (2022–2025 роки) чітко прописана його місія: заклад впроваджує сучасні моделі безперервного професійного та особистісного розвитку педагога, фахівця, громадянина, патріота та інноватора, сприяє досягненню Цілей сталого розвитку України шляхом імплементації кращих європейських практик та принципів інноваційності до своїх наукових досліджень і професійної діяльності, формуючи особистість з високим рівнем професійної компетентності, інтелектуальної активності та соціальної відповідальності [4].

Важливим аспектом брендингу ЗВО є питання стратегічного лідерства в університетському середовищі. Для реалізації ціннісного пріоритету зокрема та стратегії розвитку закладу загалом, для ідентифікації бренду установи необхідним аспектом позиціонування є численні інтерв’ю ректора БДПУ Ігоря Богданова про життя і роботу в окупації, тиск з боку загарбників, вимушене переміщення, плани, мрії та діяльність університету сьогодні, а також про цінності, що лежать в основі прийняття рішень на рівні управління. Такі виступи керівника закладу як лідера університетського співтовариства мають велике стратегічне значення, оскільки це надає унікальну можливість спрямувати увагу громадськості, потенційних та наявних здобувачів освіти, викладачів, спонсорів, партнерів та інших зацікавлених сторін на ключові аспекти, які визначають

ідентичність та спрямованість ЗВО, шліфують образ установи і враження в масовій свідомості.

БДПУ є містоутворювальним, згуртовує навколо себе талановиту і перспективну молодь. З метою єднання бердянської громади з травня 2023 року і до сьогодні за ініціативи БДПУ та підтримки Бердянської міської військової адміністрації, Бердянської районної державної адміністрації в Запоріжжі проходять молодіжні форуми під загальною темою «Молодь Бердянщини». Такі зібрання сприяють обговоренню болючих і проблемних питань окупації, освіти, культури Бердянська та визначенню цілей і завдань, які стоятимуть перед громадою після його деокупації.

Просування цінностей закладу з-поміж вступників є важливим завданням для забезпечення успішного набору та створення позитивного іміджу освітньої установи. Ціннісна програма університету дає розуміння вступнику, що означає бути здобувачем вищої освіти саме цього закладу, і, якщо вона відповідає прагненням та цінностям абітурієнта, то викликає прихильність, довіру, мотивує його як до вступу, так і згодом до успішного навчання та саморозвитку. Саме тому БДПУ популяризує свої чітко сформовані цінності в медіа, соціальних мережах, месенджерах. У 2023 році спеціально для потенційних вступників був створений інформаційний телеграм-канал «БДПУ. Вступ 2023», який, окрім роз'яснень, корисних порад, новин вступної кампанії, має на меті й ознайомити з ціннісною програмою БДПУ, розповісти історії про те, як ці цінності втілені в життя і чому це важливо. Опис телеграм-каналу засвідчує позицію закладу: «Офіційний канал Бердянського державного педагогічного університету – серця Бердянська, місця єднання сильної, незламної, незалежної молоді». Символічним стало проведення традиційної події – Дня відкритих дверей – у бердянському хабі (благодійному фонді) «Бердянськ – свій для своїх», адже університет позиціонує себе в інформаційному полі як «БДПУ – це Бердянськ, Бердянськ – це Україна».

Важливими аспектами позиціонування брендингу університету є різноманітні фотосесії та зйомки профорієнтаційних роликів у різних містах України, що засвідчують згуртованість академічної спільноти. Наприклад, День Незалежності України згуртував викладачів та студентів БДПУ в серці Києва на Майдані Незалежності, у серці Запоріжжя біля музично-драматичного театру імені В. Г. Магара, у серці Львова біля Львівського національного академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької, у серці Вінниці. Результатом цих зустрічей став патріотичний відеоролик єдності. Ці заходи сприяють єднанню спільноти, розкиданої по всьому світу, усвідомленню, що однодумців єднають не стіни, а спільні інтереси та мета.

Отже, одним із стратегічних завдань ЗВО, особливо у воєнний час, є формування сильного бренду з акцентом на цінності, що плекає університетська спільнота. Плекання цінностей є важливим складником освітнього процесу в БДПУ, що пройшов певну трансформацію упродовж дії воєнного стану та спрямований на реалізацію глибшого та інтегрованішого підходу до розвитку студентської особистості, створення відкритого середовища університетської спільноти, де кожен зможе розвивати свої цінності та переконання.

Список використаних джерел

1. Бахметьєва А. Основні атрибути та драйвери бренда університету. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Соціальні комунікації»*. 2016. Вип. 16. С. 3–8.
2. Василенко В. Сучасний стан дослідження процесу формування іміджу закладу вищої освіти: теоретичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 13. С. 21–27.
3. Сорока О., Кривцова М. Бренд закладу вищої освіти – основа конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19. Ч. 3. С. 65–70.
4. Стратегія розвитку Бердянського державного педагогічного університету (2022–2025 рр.). URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Stratehiiia_BDPU.pdf

САНАКОЄВА Н.Д.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету;

ХОЛОДНИЙ П.О.,
аспірант кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ТРЕНДИ У СФЕРІ КОМІНІКАЦІЙ У КРЕАТИВНІЙ ІНДУСТРІЇ У 2023 РОЦІ

У світі, де інформації надлишок, а концентрація уваги обмежена, мистецтво творчої комунікації стало потужним інструментом для захоплення аудиторії та передачі вражаючих повідомлень. Творче спілкування виходить за межі простого поширення інформації; воно розпалює уяву, збуджує емоції та стимулює залучення. Незалежно від того, чи йдеться про рекламу, маркетинг чи зв'язки з громадськістю, творча комунікація є ключем до встановлення зв'язку з аудиторією на глибшому рівні.

Під креативними комунікаціями ми розуміємо процес передачі інформації за допомогою дизайну та інноваційних підходів, що спрямовані на залучення аудиторії та досягнення мети.

На сьогодні виділяють такі категорії креативних комунікацій [1]:

1. Веб-сайти, мікросайти, лендинг, створені для просування бренду, продукту, повідомлення чи послуги.
2. Додатки для мобільних пристроїв, до яких можна отримати доступ через інтернет або завантажити з магазинів програм та інших платформ розповсюдження мобільного програмного забезпечення.
3. Інноваційне використання платформ електронної комерції та пов'язаних цифрових інструментів / функцій.
4. Ігри, що спеціально створені для бренду, або ігри зі стратегічною та творчою інтеграцією бренду.
5. Пошукова (контекстна) та банерна реклама: банери, спливаючі вікна, проспонсоровані дописи / публікації, відеореклама, преролі, конкурси / оголошення Google Ads.
6. Вірусні кампанії.
7. Крос-платформний цифровий контент.
8. Кампанії, які використовують внутрішні або зовнішні дані, big data, для досягнення комерційного успіху або взаємодії з клієнтами онлайн чи офлайн.
9. Роботи, що спрямовані на залучення, взаємодію та мотивацію аудиторії створювати власний контент.
10. Використання нових технологій та нових медіа для розширення меж креативності або переосмислення старих технологій / медіа носіїв по-новому, творчо.
11. Креативна концепція ідеї. Роботи в основі яких лежать креативні, не стандартні, сміливі, оригінальні ідеї.
12. Контент, створений в реальному або близькому часі, що дозволяє брендам своєчасно реагувати на світові події, громадські заходи та інші новини та активності. Реалізовано миттєво, оригінально та продумано, із швидкою реакцією та залученням ресурсів у майстерність виконання.
13. Роботи, створені у контексті однієї країни / регіону / ринку та демонструють культурні інсайти та регіональний контекст окремої місцевості, і були створені у відповідь на місцеві / регіональні проблеми та резонували з конкретною цільовою аудиторією.

Отже, для означених категорій креативного контенту у сфері рекламних та PR-комунікацій, спільною рисою є інноваційність та

нестандартність рішення, швидкість реалізації важливою є і майстерність виконання.

Трендами у сфері інновацій у маркетингу у 2023 році були такі:

– багатоканальність;

– персоналізація;

– метавсесвіт і покупці нового покоління. «У світі стає все більше покупців Next-gen. Це люди, які живуть зі своїм телефоном. Це покупці, які будуть більш критичними та креативними, і їхні очікування щодо брендів будуть ідентичними. Вони зацікавлені в довговічності та мають інший спосіб придбання продуктів. Дослідники прогнозують, що до 2026 року 25% людей будуть проводити принаймні 1 годину на день у Метавсесвіті, де вони будуть робити покупки, вчитися, працювати, займатися спортом, брати уроки йоги, займатися саморозвитком і, зрештою, розважатися» [2].

– тенденція стійкості – після пандемії люди починають думати про те, як зменшити свій вплив на навколишнє середовище це є важливими аспектами для європейських споживачів і бренд-маркетологів; для українців ця тенденція актуалізувалася особливо під час воєнних дій 2022–2024 рр.;

– емоційний маркетинг – споживачі прагнуть отримати все необхідне тут і зараз. На перший план виходять емоційні переживання від покупки. Тому компанії шукають способи викликати у клієнта позитивні емоції, зробити його щасливішим і посилити зв'язок із брендом. Алгоритми, вже зібрані дані про клієнтів і розуміння їхніх уподобань допоможуть брендам створювати нові особливі емоційні події;

– мобільні програми які приносять новим споживачам реальні цінності та спрощують життя, відповідають вимогам покупців нового покоління [2].

В. Мельник, професор маркетингу Університету Карлоса III у Мадриді та ESCP Business School, член вченої ради програми MSc in Marketing Management про тренди говорить таке: «Якби не війна, минулий рік можна було б оголосити роком штучного інтелекту. З появою сервісу штучного діалогу ChatGPT можна говорити про новий рівень ШІ, який відкриває нові можливості (для аналізу даних та взаємодії зі споживачами), а також виклики (насамперед в інтелектуальній сфері)» [2].

Ю. Обач, продакт-менеджер IT-компанії Genesis, член вченої ради магістерської програми «Управління маркетингом» та її випускник: «Я думаю, що основним трендом у сфері маркетингу стане штучний інтелект, як за кордоном, так і в Україні. Це найбільше вплине на швидкість створення контенту і, як наслідок, прискорене тестування зв'язку» [2].

Отже, ми виділили найважливіші тренди, однак вважаємо необхідним вказати на ще один важливий інструмент, який домінував у 2023 році, та є актуальним і сьогодні – це безпека даних. Це тенденція останніх трьох років.

Список використаних джерел

1. Creative communications. URL: http://surl.li/szhbr
2. Marketing trends 2023 from the experts of the UCU Business School. URL: http://surl.li/szhce

ХІТРОВА Т.В.,
кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ЧОРНОБУТ О.С.,
аспірантка кафедри журналістики
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

КРАУДФАНДИНГ ЯК СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ РЕСУРС БРЕНДУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Об’єднані територіальні громади України, враховуючи стрімкий інноваційний розвиток на сьогодні, знаходяться у постійному пошуку та залученні нових фінансових ресурсів для підтримки конкурентоспроможності. На цьому тлі з’являється концепція краудфандингу, як нового методу фінансування соціальних, культурних або комерційних проєктів.

Адміністративно-територіальні одиниці місцевого рівня (ТГ) наразі знаходяться на шляху до формування свого позитивного іміджу. Брендування територій відображає сприйняття самими мешканцями, адже створено їх в умовах активного діалогу представників органів місцевого самоврядування та мешканцями громади.

Наразі в Україні відсутня грантова підтримка для розробки стратегічних документів та брендування територіальних громад. Альтернативним аспектом брендування локальних проєктів може виступає краудфандинг. Суб’єктами якого є донори (люди), які сприяють реалізації проєкту чи ініціативи. Процес відбувається на професійних онлайн-платформах, які містять детальний опис проєкту та вимоги щодо

фінансування. Колективне співробітництво донорів, які добровільно об'єднують свої фінансові ресурси разом, щоб підтримати зусилля реципієнтів є актуальною нішею для активізації інвестиційних процесів у громаді.

За обставин дефіциту фінансових ресурсів з'являється громадський краудфандинг, який є складовою благодійного краудфантингу. Поєднання суспільних інтересів та брендування локальних проєктів покликане в кінцевому результаті отримати суспільне благо для територіальної громади.

Використання краудфандингу як соціокомунікаційного ресурсу сприяють такі чинники як: активізація впровадження інструментів фінансових технологій у сферу публічних фінансів; скорочення державних витрат на певні напрями, збільшення кількості громадських ініціатив щодо покращення території громад. Технології краудфандингу властива низка переваг порівняно зі стандартними джерелами фінансування. Разом з отриманням фінансування краудфандинг отримує можливість не тільки зібрати необхідні кошти для реалізації проєкту, але й здійснити одночасне просування та рекламування бренду в концепції територіального маркетингу.

До переваг краудфандингу в рамках соціокомунікаційних зв'язків варто віднести:

– доступність до входу в процес краудфандингу. Автору проєкту достатньо мати тільки ідею, яка може зацікавити потенційних вкладників;

– краудфандингові інтернет-платформи не мають географічних кордонів, тому значно розширюють коло потенційних вкладників, відповідно розширюється територія брендування не тільки в адміністративно-територіальному просторі України а й за її межами;

– вільний доступ до фінансування без участі банкових установ, що спрощує процес фінансування;

– вдосконалення ідеї проєкту можливе під час впровадження, завдяки прямому спілкуванню з потенційними вкладниками.

Наразі в Україні однією із найбільш популярних краудфандингових платформ для реалізації соціальних, культурних або комерційних проєктів представників тих чи інших територіальних громад є онлайн-платформа Спільнокошт (https://biggggidea.com/projects/). Для проєктного краудфандингу на Спільнокошт є два сценарії реалізації фінансування проєкту. Тобто, або проєкт збирає необхідну суму коштів (отримує всі кошти, чи погоджується на гнучке фінансування) або ні (все, що залучила команда проєкту повертається назад доброчинцям).

Якщо команда зібрала необхідну суму коштів за встановлений період часу, вона звертається до модератора платформи з запитом на виплату коштів через електронну пошту. А далі починається більш рутинний процес з передачі коштів, освоєння бюджету, реалізації проєкту та звітування. Якщо команда не зібрала всю заплановану суму, але в загальному сума зібраних коштів перевищує 50%, то у команди є можливість скористатись опцією «гнучкого фінансування». А значить отримати зібрану суму коштів, трансформувавши проєкт до меншої суми. Комісія платформи в такому випадку буде складати 15%. Якщо ж команда не зібрала 50% від запланованих коштів за запланований період часу, то всі внески повертаються доброчинцям на рахунки, доброчинці можуть спрямувати повернений внесок на підтримку іншого проєкту. Для постійного краудфандингу доступна можливість витрачати кошти на потреби діяльності організації за мірою їхнього надходження. Запит на отримання коштів формується командою проєкту на офіційну пошту модератора платформи.

Таким чином саме концепція краудфандингу може виступати як ефективний соціокомунікаційний ресурс відображаючи брендування територіальних одиниць шляхом позиціонування привабливих географічно-адміністративних та інфраструктурних переваг проєктної діяльності, залучення спонсорства через інтернет-платформи.

СЕКЦІЯ 3. ДИСКУРСИ ПУБЛІЦИСТИКИ І ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА

МАЛЮЦЬКИЙ В.О.,
студент спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ПОГРЕБНА В.Л.,
доктор філологічних наук, професор,
зав. кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ВІЙСЬКОВОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Військова публіцистика швидко розвивається в сучасних умовах, коли наша країна переживає страшні часи повномасштабної війни, яку розпочала росія. Її можна розглядати як окремий напрямок публіцистики. І. Басараба аналізує художні та стилістичні прийоми, що використовуються авторами військових художніх текстів [1]. Щодо військової публіцистики, то вона поки що не стала предметом зацікавлення науковців. Саме тому ми звернулися до вивчення цієї теми.

До військових текстів відносять військово-художні матеріали, військово-публіцистичні і військово-політичні матеріали, військово-наукові та військово-технічні матеріали, військові документи. І. Басараба вважає, що усі військові тексти умовно можна поділити на власне військові та тексти, що пов’язані з військовою тематикою. Дослідниця зазначає: «Військові тексти пишуться з розрахунку, що реципієнтами інформації будуть професіонали військової справи, що володіють достатнім рівнем тематичної компетентності та з легкістю зможуть інтерпретувати такі тексти залежно від намірів інформатора, тобто людини, що ділиться інформацією, у даному випадку, автора. Проте тексти, що пов’язані з військовою тематикою, спрямовані на набагато ширшу аудиторію з різними рівнями знань та компетентностей, тому дуже часто в таких текстах можна зустріти додаткову уточнюючу інформацію, з метою полегшення обробки даних» [1, с. 130].

Щодо військової публіцистики, то вона має більшість таких рис, як і будь-який публіцистичний текст. Публіцистичний стиль – це один з функціональних стилів літературної мови, призначений для передачі

інформації масовому реципієнту через публічні виступи (наприклад, на радіо, телебаченні) або друковані публіцистичні видання. Найчастіше публіцистичні тексти присвячені актуальним соціальним та політичним подіям. Основна функція публіцистики – донесення інформації про людей та навколишню дійсність, формування громадської думки. А.П. Коваль зазначає: «Ефективність соціально-політичного впливу на слухача пов'язана з посиленням логічної сторони висловлення і, водночас, з емоційною напруженістю викладу. Логізація й емоційна виразність викладу – основні вимоги при доборі й використанні мовних засобів у цьому стилі. Отже, серед інших функціональних стилів газетно-публіцистичний виділяється тим, що добір і використання мовних засобів характеризується в ньому поєднанням обох вимог – прагненням до посилення як логічної, так і емоційної сторони висловлення» [2, с. 10].

Серед публіцистичного доробку, присвяченого воєнним подіям останнього часу, багато цікавих та якісних матеріалів. Серед них книги «Не бійсь. Не зраджуй. Не мовчи» Олега Романчука, «Дівчата зрізають коси» Євгенії Подобної, «Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення» Євгенії Подобної та Дар'ї Бури, «Міста живих, міста мертвих. Історії з війни у Бучі та Ірпені» Євгенії Подобної, Ігора Середи, Катерини Ковальської та ін., книги спецпроєкту «Історії українських воїнів» журналу «Військо України» (збірки «Побратими» (2016), «Відчайдухи» (2016), «Наші» (2017), «Пророцтво Жанни» (2018), «Бойправи» (2018)) та багато інших.

Публіцистика як один з потоків інформації сприяє виконанню головних функцій ЗМІ – оперативного інформування, тлумачення фактів та різних подій. Публіцистичні тексти характеризуються популярністю, доступністю викладу, логічністю, стислістю, ясністю і зрозумілістю, точністю фактів, поясненням загального через конкретне, використанням яскравих художніх образів та прийомів з метою вплинути на емоції читача тощо.

Військова публіцистика відзначається документалізмом та фактографічністю, точним відтворенням подій та ситуацій, автори публікацій або самі є свідками описуваних подій, або беруть інтерв'ю у тих людей, про яких пишуть. Автор публіцистичних текстів про війну та військових повинен розбиратися у військових засобах, техніці, особливостях військових структур, процесів, систем, видів озброєння, назвах військових звань, родів військ, знати специфіку сленгізмів, жаргонізмів військових, володіти загальними поняттями про армію та війну.

Усі військові матеріали відрізняються від будь-яких інших матеріалів насиченістю спеціальною військовою лексикою, широким використанням військової та науково-технічної термінології, яка пов'язана безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби. Характерною особливістю військової лексики є те, що вона є сформованою, усталеною. У військовій публіцистиці наявна певна кількість змінно-стійких і стійких словосполучень, характерних тільки для військової сфери спілкування, велика кількість назв військової номенклатури (зразки озброєння, військова техніка та військове майно) та спеціальних скорочень і умовних позначень, що використовуються тільки у військових матеріалах.

Військово-публіцистичні тексти характеризуються стислістю, чіткістю і конкретністю формулювань, точністю, що забезпечує логічну послідовність викладу. У таких текстах небагато речень зі складною синтаксичною побудовою, що впливає на легкість сприйняття переданої інформації.

У військовій публіцистиці задля передачі колориту події чи образу людини може використовуватись емоційно забарвлена військова лексика (сленг), яка часто вживається в основному в усній розмовній мові військовослужбовців. Важливим є донесення до читача не лише головної ідеї твору, але і його емоційно-естетичного навантаження, що обумовлює використання автором публіцистичних матеріалів епітетів, метафор, гіпербол, метонімій, порівнянь, перифразів, алюзій, ремінісценцій, фразеологізмів та інших художніх засобів. Саме вміле використання специфічних прийомів у тексті дозволяє автору твору досягнути мети – заставити читача думати над прочитаним та переживати певні емоції.

Таким чином, військова публіцистика є окремим напрямком публіцистики. Вона на сьогодні є популярною та затребуваною у зв'язку з необхідністю сприйняття та усвідомлення досвіду війни українського народу з російськими загарбниками. Військова публіцистика характеризується насиченістю спеціальною військовою лексикою, широким використанням військової термінології, яка пов'язана з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби.

З одного боку, тексти, які належать до військової публіцистики, характеризуються стислістю та логічністю, чіткістю та конкретністю формулювань, документалізмом та фактографічністю, точним відтворенням подій та ситуацій, з іншого боку, вони характеризуються наявністю образних засобів (епітетів, метафор, гіпербол, фразеологізмів

тощо), емоційних оцінок. Автори публікацій прагнуть говорити з читачем відверто, близькою й зрозумілою для нього мовою.

Список використаних джерел

1. Басараба І. Функціональні особливості художнього військового тексту. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. 2022. Вип 52. Т. 1. С. 128–133.
2. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища школа, 1987. 352 с.

ПОГРЕБНА В.Л.,
доктор філологічних наук, професор,
зав. кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ГЕНДЕРНА КАРТИНА СВІТУ В АВТОБІОГРАФІЇ Н.С. СОХАНСЬКОЇ

У сучасній науці останніх десятиліть посилився інтерес до людської особистості, до особливостей її побутової, повсякденної поведінки. Сюзан Грог Белл та Мерилін Ялом [4], Барбара Хелдт [3] Ірина Савкіна [2] та ін. у своїх дослідженнях піддають сумніву парадигму «зразкових» життів, заснованих на чоловічому досвіді, досліджують різницю між чоловічими та жіночими формами «самоподання».

Більшість жіночих спогадів, щоденників, нотаток, листів XIX століття і до сьогодні не включені в історичні і літературні дискурси, незважаючи на те, що правдиво відтворюють добу, подають інформацію про культурну діяльність певних верств населення, відбивають цікаву, насичену фактами, подіями, зустрічами історію життя. Така доля спіткала щоденники і спогади Г.М. Енгельгардт, О.Г. Каррік (Маркелової), М.К. Цебрикової та багатьох інших письменниць та громадських діячок, чиї мемуарні твори були надруковані в журнальному варіанті і більше не перевидавалися. Лише один раз у вигляді окремих книг вийшли «Автобіографія» Н.С. Соханської (1896), «Щоденники і нотатки» О.А. Штакеншнейдер (1934), «Нотатки» К.І. Жукової (Ценіної) (1930), «Передумане і пережите: Щоденники, листи, спогади» Х.Д. Алчевської (1912), спогади Л.П. Шелгунової «З далекого минулого» (1967). Ці мемуарні твори – важливі джерела для науковців.

Відомо, що автобіографія – документальний опис своєї історії життя. Метою її написання найчастіше є бажання осмислити свій життєвий

шлях, зрозуміти себе. Жіночі автобіографії цінні тим, що в них можлива розповідь про те, як авторка переживає різні події навколишнього життя та власні стани. Це погляд «зсередини» на малознайомі у чоловічому дискурсі суто жіночі теми.

Надія Степанівна Соханська (1823–1884) – відома свого часу письменниця, критик, драматург, етнограф, яка публікувала свої твори під псевдонімами Кохановська, Макаровська. Її «Автобіографія» є маловивченим та маловідомим текстом, представляє неабиякий інтерес для науковців, які цікавляться жіночою творчістю, автодокументальними творами. Саме тому вивчення гендерної картини світу в автобіографії Н.С. Соханської є актуальним. Мета нашого дослідження – розглянути досвід саморепрезентації Н.С. Соханської у її «Автобіографії» як досвід трансформації традиційних гендерних настанов.

П.О. Плетньов, редактор журналу «Современник», вплинув на літературну долю Соханської. Він запропонував двадцятидворічній дівчині описати своє власне життя. Автобіографію Соханська попередньо поділяє п'ять частин, кожну з яких послідовно відсилає Плетньову протягом 1847–1848 років.

У червні 1847 р. письменниця відправляє своєму духовному наставнику перший зошит своїх спогадів, у якому міститься опис її дитинства. Дівчина багато читає, у вісім років самостійно вивчає старослов'янську мову, запам'ятовує безліч віршів, набуває знань з міфології та теорії літератури. Дитинство Соханської представлене як природний світ. За спостереженням Барбари Хелдт, автор описує степ як «свій простір» [3, с. 88], «ототожнює себе зі степом» [10, 91]. Дівчинка природньо входить у світ природи, як і у світ творчості.

Закінчується цей зошит повідомленням Соханської про вступ у 1834 р. до Харківського інституту шляхетних дівчат. Своє шестирічне перебування у цьому навчальному закладі вона характеризує так: «Це такий довгий, важкий ланцюг шукань, вбивчих відмов і потім знову надій, і сліз, сліз...» [1, с. 19]. Письменниці вдалося передати не лише зовнішню обстановку, атмосферу, що панувала в інституті, а й свій внутрішній стан, своє духовне зростання. Талановитій, але бідній дівчинці там жилося нелегко. Соханська зазнає приниження та переслідування з боку дирекції та класних дам. Ця глава автобіографії присвячена опису процесу соціалізації: гендерної «дресури», вибивання з дівчинки всього, що не відповідає стандартам жіночності того часу. Світ описаного інституту теж виключно жіночий, але в ньому замість люблячих родичів – жорсткі наставниці, які навчають дівчат законам патріархатного світу.

В «Автобіографії» Соханська докладно відтворює шлях до «письменства». Після закінчення інституту талановита дівчина опинилася в глухій провінції без спілкування із зовнішнім світом, без книг, письмового приладдя (свої перші твори вона писала на старих синіх рапортах свого батька, ротмістра). Надія переживає свого роду екзистенційну кризу: спокусу порожнечею, втрату сенсу життя, самотність. Соханська не бачить навколо себе ознак руху, розвитку, життя. Саме звернення до написання літературних творів допомогло їй подолати розпач та почуття самотності.

Автобіографія Соханської має сповідальний тон. Цьому сприяла довіра Надії до єдиного читача цього тексту, П.О. Плетньова, який виконує роль «другого я», вчителя, духовного наставника, порадника, доброзичливого читача та критика.

Відома американська дослідниця Барбара Хелдт вважає, що у 40–50-ті роки XIX століття жіноче письмо «було особливо вразливим», оскільки викликало у жінок-письменниць «незвичайне усвідомлення їхньої інакшості» [3, с. 3]. Досить непереконливо, дисонансно стосовно своїх вчинків звучать в автобіографії слова Соханської: «…жінка не повинна писати! Не повинна! Тому що цим порушується її перше почуття та гідність: скромність… Світ серця, внутрішній світ жінки – священний; він має бути відомий тільки своїй сім'ї та нікому більше!... Жінка може й має писати одні дитячі книжки» (курсив Соханської) [1, с. 189]. Авторка цих рядків так виправдовує своє «письменництво»: «Між сірими кішками зустрічаються іноді тришерстні: ось письменниці між жінками. – Це моя доля, як доля квітки, яку пересадили, рости на чужині» [1, с. 189].

Говорячи про те, що жінка не повинна писати, Соханська інтерпретує жіноче письменство (і себе також) як аномалію, хворобу, вторгнення на чужу (чоловічу) територію, тим самим демонструючи гендерні стереотипи свого часу. Припускаємо, що авторка схвалює існуючі стереотипи жіночності, заборону жіночої творчості розглядає як норму, а себе сприймає як виняток із правил. Проте вона перебуває у протиріччі зі своїми поглядами на підлегле становище жінки, її обов'язкове підпорядкування, замкнутість у сім'ї, на необхідні обмеження її діяльності, неможливість творчості. Внутрішній протест Соханської виражений її незмінною жагою діяльності. Вона стає відомою письменницею, яка не уявляє життя без літературної праці. Таким чином, вона внутрішньо повстає проти нею ж створеного жіночого ідеалу, демонструє порушення заборони на жіночу творчість. Глибока віра у свої сили, у свій талант підтримує її у найважчі хвилини життя: «Я зараз розстануся вам з життям; але з ним, з моїм крихітним даром, – ніколи... Він мені більше, ніж життя:

він разом життя і все, чим живуть люди в житті» [1, с. 189]. Говорячи в «Автобіографії» про себе, як про письменницю, Соханська пише про радість самоздійснення, про щастя жити в гармонії із собою.

Багато сторінок автобіографії присвячені роздумам письменниці про кохання, сім'ю. Цікавий той епізод, в якому авторка говорить про «зібрання» в Балаклії, «ярмарок наречених». Свою поведінку на балі вона описує як активну, як виклик громадській думці (дівчина не звертає уваги на найзавиднішого кавалера). Це свого роду протест проти залежного становища жінки у суспільстві. Соханська не вийшла заміж, тому що не зустріла людину, яку могла б полюбити, хоча до неї неодноразово сваталися женихи, які, за уявленням оточення, могли б скласти їй «вигідну партію». Вона не боялася залишитися старою дівою, всупереч поширеній думці про необхідність заміжжя для жінки. Цікаво те, що Соханська, яка проповідує покору жінки, сама, власне, відмовляється від покори, це свого роду протест проти умовностей та забобонів.

Дуже поетично Соханська передає свою любов до праці, природи, Бога, людей, тварин. Авторка, зображуючи красу української природи, передає її аромат, в описах наявні кольорові, звукові, дотикові подробиці. Соханській властива не тільки спостережливість за явищами природи, а й найтонша психологічна і фізіологічна спостережливість за людиною. Її стиль характеризується свіжістю, соковитістю і барвистістю мови, особливою щирістю.

Соханська не дала дозвіл на друк автобіографії за життя, попри вмовляння К.С. Аксакова. Її було надруковано вже після смерті письменниці, через 49 років із моменту написання, у 1896 р., спочатку у журналі «Русское обозрение» (№№ 6-12), а потім окремим виданням [1].

Отже, «Автобіографія» Соханської містить багатий матеріал для характеристики культурного життя, побуту харківського дворянства, в ній відтворюється атмосфера, що панувала в Харківському інституті шляхетних дівчат. Але цінність цього тексту полягає не тільки у цьому – в автобіографії відображено життєвий шлях провінційної дівчини, обдарованої від природи розумом і талантом, передається історія її душі, формування її письменницького досвіду.

Н.С. Соханська в «Автобіографії» відтворює процес самовизначення та самопізнання, порушує проблеми вибору, відповідальності, щастя, життя та смерті. На перший погляд, вона не сповідувала ідею жіночої емансипації, була носієм ідей патріархального сімейного побуту. Проте «Автобіографія» не дозволяє зробити такий однозначний висновок, оскільки в ній відображено душевну роздвоєність, суперечливі почуття Соханської, навіть прихований протест проти сімейного деспотизму та

домостроївських традицій. Життя письменниці, її поведінка – тому свідчення. Зображені життєві події, їх інтерпретація суперечать декларативним висловлюванням авторки про необхідність смиренної лагідності, покори жінки та її замкнутості в сім'ї.

Не менш суперечливою є самоінтерпретація письменниці. З одного боку, вона звертається до Плетньова, як несмілива учениця, але з іншого, говорить про себе, як про зрілу, незалежну істоту, яка зробила самостійний вибір на користь письменства, що допомагає їй відчувати повноту життя та щастя. Соханська створює новий сценарій свого життя, грає нові ролі, змінюючи традиційні ґендерні установки.

Список використаних джерел

1. Автобиография Н.С. Соханской (Кохановской). Со вступительной статьёй и под редакцией С.И. Пономарёва. Москва : Университетская типография, 1896. 193 с.
2. Савкина И. «Пишу себя…» Автодокументальные женские тексты в русской литературе первой половины XIX века. Tampere : University of Tampere, 2001. 360 с.
3. Heldt B. Terrible perfection: Women and Russian Literature. Bloomington; Indianapolis : Indiana University Press, 1987. 174 p.
4. Revealing Lives: Autobiography, Biography and Gender. Ed. by S.G. Bell and M. Yalom. NY. : NY State University Press, 1990. 255 p.

САРДАК А.П.,
студентка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

ПАНЧЕНКО С.А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПУБЛІЦИСТИКА МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО: ПЕРЕГУКИ МИНУЛОГО ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

Сьогоднішні непрості часи, які переживає наша держава, спонукають посилення інтересу до історичних джерел здобуття української притомності, відновлення державницької ідеології. Одним із достойників на цьому шляху, ідеологом українського націоналізму був Микола Іванович Міхновський (1873–1924). Через політичну кон'юнктуру радянської історіографії, ім'я Міхновського доволі значний час не було відомо в аналах української історії, однак згодом неординарність поглядів, вплив його діяльності на український суспільно-політичний рух

спричинили значну увагу до нього. До того ж, попри активну громадсько-політичну діяльність, заслуговує на увагу й авторська публіцистика, яка репрезентує в цілому журналістику початку ХХ століття, і яка відгукується сьогодні як ніколи у боротьбі за існування нації.

У 1890 р. Міхновський став студентом юридичного факультету Київського університету. Людина енергійна і діяльна, він не міг обмежитися академічними заняттями і залишитись осторонь громадсько-політичного життя. Микола не вагався: усім своїм попереднім життям він був підготовлений до вибору на користь національної ідеї. Він став членом української студентської громади, яка мала близькі стосунки з О. Кониським і В. Антоновичем. Радикально настроєний молодий студент шукав однодумців, і зовсім невипадково у 1891 р. він став активним членом таємної організації, яка оголосила своєю метою здобуття національної свободи, побудови власної державності. На честь Кобзаря організація була названа «Братством тарасівців». Головними засадами цієї організації стали: «…самостійна суверенна Україна соборна, ціла й неподільна, від Сяну по Кубань, від Карпатів по Кавказ, вільна між вільними без пана й без хама, в будучому без класової боротьби, федеративна всередині, гетьман, як президент, і пан». «Братство тарасівців» швидко опинилося в полі зору царської поліції, яка замах на «єдину і неділиму» сприймала як один із найтяжчих державних злочинів.

У січні 1900 року Микола Міхновський взяв участь у створенні Революційної Української партії. Українська народна партія (УНП), заснована на початку 1902 р. М. Міхновським, об'єднала прихильників націоналізму та ідеї боротьби за створення національної незалежної держави [4]. У лютому 1900 р. молодий харківський адвокат виступив перед молодіжною аудиторією на нелегальних шевченківських святах, де заявив про необхідність збройної боротьби за права українського народу. Відразу зі створенням УНП Міхновський пише «Десять заповідей для УНП»:

1. Одна, єдина, неподільна від Карпат аж до Кавказу Самостійна, Вільна, Демократична Україна – Республіка робочих людей – оце національний всеукраїнський ідеал. Нехай кожна українська дитина тямить, що вона народилась на світ на те, щоб здійснити цей ідеал.
2. Усі люди твої браття, але москалі, ляхи, угри, румуни та жиди – се вороги нашого народу, поки вони панують над нами й визискують нас.
3. Україна для українців! Отже вигонь звідусіль з України чужинців – гнобителів.

4. Усюди й завсігди уживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганять твоєї господи мовою чужинців-гнобителів.
5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників, і добре буде цілому твоєму народу й тобі.
6. Не вбивай Україну своєю байдужістю до всенародних інтересів.
7. Не зробися ренегатом-відступником.
8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.
9. Допомагай своєму землякові поперед усіх, держись купи.
10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами, не приятелюй з ворогами нашого народу, бо тим додаєш їм сили й відваги [1].

Не можна не провести паралелі цього декалогу апостола української державності Міхновського із сьогоденням і не відзначити, наскільки актуальними зараз видаються гасла більш ніж сторічної давнини..

1904 року Міхновський був серед тих, хто організував підрив пам'ятника Пушкіну у Харкові (щоправда, тоді пам'ятник, незважаючи на вибух, вистояв). У листівці бойової організації «Оборона України» йшлося: «Цієї ночі зривано монумент, виставлений поету Пушкіну в місті Харкові на Театральній площі. Цим ми заявляємо московському суспільству і правительству ось що: 1) На території Слобідської України, традиції якої сягають аж до славних часів Гетьмана Богдана, не має бути нікому ніякого монументу з чужинців. Пушкін був цілковито діячем для московського народу і ніякої культурної ваги для нас не має, хіба тілько нікчемної деморалізуючої… 2) Хай знає московське суспільство, що пам'ятник Пушкіну не має собі місця на Україні ще і тому, що наш національний геній – поет Шевченко...» [2]. Після майже півтора сторіччя це стало мейнстрімом в Україні...

На прохання лідерів РУП Міхновський пише публіцистичний текст своєї промови «Самостійна Україна» (1900), що певний час слугував програмою партії. Виклавши у брошурі «Самостійна Україна» політичну концепцію створення незалежної Української держави з її подальшим вдосконаленням у наступні роки, М. Міхновський розробив нову ідеологію, в основі якої лежали національна єдність та національні інтереси. Завдяки такому підходові він стає основоположником нової політичної течії – українського націоналізму як руху за захист національних прав та інтересів.

Класичні й часто цитовані у сучасних дослідженнях сім запитань на початку розкривають суть всієї промови: «…Яким правом російське

правительство поводиться з нами на нашій власній території, наче зі своїми рабами? Яким правом відносно нас, тубільців своєї країни, видано закон з 17 травня 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено винятково росіян або змоскалізуваних ренеґатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації..? І, нарешті, найголовніше: чи має право царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністраційні засади?» [1].

Брошура Міхновського була першою спробою оформити скривджені національні почуття українців у рамках політичної програми. Власне, її важко назвати програмою, бо питання тактики і стратегії політичної боротьби окреслені в «Самостійній Україні» дуже побіжно. Скоріше, ми можемо розглядати твір Міхновського як дзеркало тих переживань, які нуртували в свідомості молодих українців, окрилених ідеями національного визволення напередодні революційних потрясінь початку ХХ століття. Звідси – переважаючий вплив емоційного чинника, певний брак неупередженого аналізу, виразні шовіністичні акценти [5].

Головним ворогом України М. Міхновський вважав Росію. Він застерігав захоплених соціалістичними ідеями земляків, що навіть у разі повалення самодержавства Україна залишиться в колоніальному стані, якщо не вийде зі складу імперії під час революції. М. Міхновський пропонував йти до незалежності протореними шляхами західних країн, використовуючи творчі потенції націоналізму європейського типу.

Констатуючи трагічний факт бездержавності України, автор брошури робить висновок: «Над нами висить чорний стяг, а на ньому написано: смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації!..» [1]. Міхновський не обурюється закидом, що український народ, мовляв, некультурний, безсилий та інертний, а навпаки, розцінює цей закид як «найліпший, наймогутніший, найінтенсивніший аргумент і підставу того, щоб політичне визволення нашої нації поставити своїм ідеалом!» [1]. Лозунг «Україна для українців», трактувався таким чином, що саме український народ має бути господарем на власній землі.

Перу публіциста належить також праця «Основний Закон Самостійної України» – це конституційний проєкт, що був за своїм

змістом,структурою, методикою викладу класичним «представником» першої хвилі конституцій (конституційно-правових доктрин).

У низці теоретичних брошур, статей, як от «Справа української інтелігенції в програмі УНП», «Робітниче свято 1 Мая», «Націоналізм і космополітизм», передвиборчих відозвах «Вибори до Думи Державної», «До українського громадянства...» та інших автор не відступав від своїх ідеологічних переконань, відзначаючи непереборну силу націоналізму, і водночас усвідомлюючи брак цього розуміння серед широкого загалу.

У цілому, журналістська діяльність М. Міхновського суголосна бурхливому часу початку століття. У вересні 1905 р. Українська народна партія (УНП) видала єдине число часопису «Самостійна Україна», в якому активну участь брав харківський адвокат. М. Міхновський однозначно закликав до боротьби, що мала початися негайно і тривати до повної перемоги. Він писав: «Ми будимо приспані, прибиті, порізнені сили українського народу, організуємо їх, переводимо в чин і життя, велику спільну силу українства направляємо на здобуття Самостійної України. Самостійна Україна повинна бути тим великим, повним глибокого і широкого змісту словом, в якому зосереджуються всі думки і бажання рабів, щоб бути свідомими, невільників, щоб бути вільними, злидарів, щоб бути маючими, упосліджених, щоб бути рівними, зневажених, щоб бути гідними, всіх українців, щоб бути вільними людьми... Хай всім борцям за визволення свого народу світить сонце Самостійної України! [1]. Досить дивно було сподіватися на те, що у морально не сформованому українському суспільстві подібні заклики знайдуть підтримку. Крім єдиного числа часопису «Самостійна Україна», Міхновський долучився до видання тижневика «Хлібороб» (1905), редагував часописи «Слобожанщина», «Запоріжжє» (1906), харківський тижневик «Сніп» (1912) та ін.

М. Міхновський став не тільки теоретиком нової політичної течії, а й її безпосереднім лідером. Його активність зумовила появу організованого українського самостійницького руху із яскраво вираженою державно-національною ідеологією. Микола Міхновський, як у колі свої сучасників, так і теперішніх нащадків, залишився не завжди зрозумілою, складною та неординарною особистістю – він захоплював і викликав роздратування, і своїми поглядами та поведінкою не вписувався у звичні стереотипи. Ідеї М. Міхновського випереджали свій час, але сьогодні мають стати тим гаслом, із яким ми повинні здобути перемогу і вигнати загарбника з нашої землі, бо так пророче звучать слова видатного державника: «Доки хоч на однім

клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну».

Всебічна діяльність та віддане служіння народу заслуговує на повагу та вдячність видатному діячеві Миколі Міхновському у непростий для українців час, яким вже пора навчитися усвідомлювати уроки історії.

Список використаних джерел

1. Міхновський М. Самостійна Україна. URL: https://mnk.org.ua/media/filer_public/e2/38/e2382cc5-d0ee-4490-b5ee d81bc6de9197/mykolamikhnovskyi-samostiinaukraina.pdf
2. Паламарчук М. Націоналіст, який випереджав час. URL: https://www.kyivpost.com/uk/amp/post/15207
3. Петрій І. Перший ідеолог самостійної України: 7 правил життя Миколи Міхновського. URL: https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/potreba-borotbi-viplivaie-z-faktu-nashogo-natsionalnogo-isnuvannia-7-pravil-zhittia-mikoli-mikhnovskogo/
4. Турченко Ф. Микола Міхновський: життя і слово: монографія. Київ : Генеза, 2006. 318 с.
5. Українська державність у XX столітті (історико-політологічний аналіз). URL: http://litopys.org.ua/ukrxx/r02.htm

СКУРТУЛ Г.С.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЗВУКОВА «АТМОСФЕРА» ДОКУМЕНТАЛЬНОГО АУДІОФІЛЬМУ: ВІД ДРАМАТУРГІЇ ДО ГОЛОСІВ-СВІДЧЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ РАДІОСТРІЧКИ «ЗУСТРІНОМОСЬ НА ДРАМІ»)

Перші дні широкомасштабного вторгнення росії в Україну актуалізували значення радіо для людей, які опинилися в окупації, без зв'язку чи під щільними ворожими обстрілами. Люди намагалися спіймати сигнал Українського радіо, щоби дізнатися про ситуацію на фронті та евакуацію, щоб почути, що про них не забули, а Україна продовжує чинити потужний опір другій армії світу. Зі свого боку радійники працювали за будь-яких умов, часто із небезпечних локацій, аби оперативно проінформувати своїх слухачів, дати інструкції та поради щодо безпеки чи підтримати моральний дух.

Початок війни інтенсифікував у радіоефірі і звучання приватних людських досвідів, переживань окупації, втрати, евакуації, полону тощо. Часто такі історії трансформовувалися в масштабні радіопроєкти і, зокрема, документальні радіофільми. Аудіострічка, як правило, «оживляє»

події, які вже стали історією, переносить слухача в різні місця і часи, використовуючи лише звук, а також поєднує різні комунікативні практики радіо й телебачення, що в підсумку стає зразком ефективної радіокомунікації. Крім збереження унікальних голосів і історій, документальні радіофільми є дієвим засобом меморіалізації пам'яті, яка може бути втрачена в інших форматах масмедіа.

Радіофільм як художньо-публіцистичний жанр неодноразово ставав об'єктом журналістикознавчих досліджень. Ґенезі фільмів на радіо присвячено праці таких науковців, як В. Лизанчук і М. Недопитанський. Специфічні особливості радіодокументалістики досліджували О. Галич, Д. Гетнет, Н. Колощук, В. Коробко, Н. Кушнаренко. Однак акустичні характеристики радіофільмів як документальне висловлювання під час повномасшабного вторгнення росії в Україну залишаються не дослідженими, що й зумовило актуальність наукової розвідки.

За понад два роки повномасштабної російсько-української війни трагедія окупації Маріуполя документально рефлексувалася в різних аудіопроєктах. Наприклад, у подкастах «Маріуполь: зневоднення» (Громадське радіо); «Ще один день» (Urban Space Radio, епізод «Маріуполь»); «Напалм» (Бабель, епізод «Пекло в Маріуполі: геноцид»); «Сирена» (Грати, епізод «Ніби чисті руки, а бруд все тече й тече. Маріуполь»). Вдалим прикладом для аналізу вважаємо аудіофільм про Маріупольський драмтеатр «Зустрінемось на Драмі» від Громадського радіо. Підготували проєкт звукорежисерка драмтеатру Юлія Соганчі та журналістка Вікторія Єрмолаєва за участі акторів Вадима Єрмішина та Олени Білої, а також ще однієї акторки, яка виїхала на підконтрольну українську територію, але боїться розкривати своє ім'я. Першочерговий задум належить Юлії, яка зрештою і стала однією з оповідачок, що ділились своїми враженнями до та після авіаудару: «Загалом ідея була – показати трагедію і розказати про те, як театр жив до неї. Але коли ми почали записувати інтерв'ю з нашими героями, то виявили додатковий, але дуже важливий спектр: шкідливий вплив російської культури [на театр] задовго до війни (до 2016-го театр мав назву Донецький академічний ордена Пошани обласний російський драматичний театр – прим. ред.)» [6], – розповідає Вікторія Єрмолаєва. Це підштовхнуло авторок переінакшити ідею: «Маріупольський театр був знищений двічі: спершу російською культурою, а вже потім російською бомбою. Ми задумали провести причинно-наслідкові зв'язки між цими подіями» [6], – зазначає Юлія Соганчі.

Для створення радіофільму команда Громадського радіо провела власне дослідження обстрілу Маріупольського театру, поспілкувалася з

очевидцями подій, колишніми працівниками, фотографами та відеооператорами, яким вдалося зафіксувати наслідки обстрілу. Таке глибоке занурення в тему (за браком візуального ряду) створює інформаційно насичену емоційну аудіооповідь, що є одним із важливих жанрових маркерів радіофільму. Назва ж аудіострічки відтворює фразу, яку казали майже всі маріупольці, коли призначали комусь зустріч у центрі: «Коли Маріуполь не був окупований, то всі казали де зустрінемось? На Драмі… А куди підемо? На драму…» [3].

Авторки зазначають, що фільм не є звичайною журналістською роботою, він будується на основах театральної драматургії, бо це історія про Маріупольський театр [3]: 1) пролог; 2) зав'язка; 3) конфлікт; 4) розв'язка; 5) епілог. Також у стрічці згадуються театральні забобони, про які знають лише «посвячені», звучать гучні оплески як обов'язковий давній ритуал, використовуються аудіофрагменти (семпли) з документальної вистави «Маріупольська драма» режисера Євгена Тищука – це все визначає змістовно-композиційною довершеність фільму. Документальну основу, як жанровий маркер радіофільму «Зустрінемось на Драмі», забезпечують інтерв'ю та реальні голоси (понад шість годин записів змонтовані в 35 хвилин готового аудіопродукту [6]), які додають автентичності та допомагають слухачам відчути зв'язок із розповіддю. У досліджуваному фільмі представлені різні голоси-свідчення: україномовні/російськомовні, старожили театру й ті, які встигли там недовго попрацювати, маріупольці, що підтримують зв'язок з окупованим містом і ті, які категорично відмовляються від спілкування з колишніми колегами, що залишаються і досі в окупації. Це дає змогу показати різноманітність думок і досвіду людей стосовно теми/ідеї фільму.

Щоби показати різні відрізки часу (минуле, спогади), звукорежисерка Юлія Сонгачі вдається до обробки голосів героїв (ехо). Для жанру також важливі звукові ефекти й музика, що створюють цілісний звуковий образ стрічки, забезпечують емоційний поштовх і підкреслюють особливі моменти наратії. Усі частини радіофільму (початок, слова автора-оповідача, синхрони героїв) змонтовані під фонові мелодії, які або підкреслюють сюжетну лінію і резонують із настроєм героїв або навпаки – контрастують із ними. Додатковим ефектом «візуалізації» в стрічках на радіо є інтершуми – шуми з місця, де відбувався запис. Однак, зі зрозумілих причин, записати інтершуми для «Зустрінемось на Драмі» можливості не було, авторки спиралися лише на технічні засоби та музичний ряд. Акценти у радіофільмі – наголос на певній думці чи перехід до іншої частини розповіді – розставляються короткими перебивками.

Отже, розмовний формат радіо, втілений в оригінальний авторський проєкт, може претендувати на ефективну радіокомунікацію й бути зразком якісного медіапродукту. Документальний аудіофільм як жанр є вдалим способом репрезентації важливих тем чи подій, які вже стали історією, із використанням лише сили звуку. Свідчення героїв у фільмах на радіо допомагають створити глибоку документальну аудіооповідь і відіграють важливу роль у створенні звукового архіву російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Бондарева О. Маріупольська драма: меморативні практики, свідчення, ідентичність, театральний код. Вісник маріупольського державного університету. Серія : Філологія. Київ : МДУ, 2023. Вип. 28. С. 32–57. URL: http://surl.li/togxk
2. Даценко Н. Пригоди на радіохвилях: історія українського радіо. Київ : Темпора, 2023. 600 с.
3. «Зустрінемось на Драмі»: радіофільм про Маріупольський драмтеатр. *Громадське радіо.* URL: http://surl.li/fmzkn
4. Лизанчук В. Основи радіожурналістики : підручник. Київ : Знання, 2006. 689 с.
5. Мельник Р. «Зустрінемось на Драмі»: Громадське радіо створило радіофільм про Маріупольський драмтеатр. *Детектор медіа.* URL: http://surl.li/togyy
6. Як розповідати про воєнні злочини у форматі радіофільму. Конспект з вебінару Вікторії Єрмолаєвої та Юлії Соганчі. *JTA (Journalism Teachers' Academy).* URL: http://surl.li/togub

ТРИСТАН О.І.,
магістерка спеціальності «Журналістика»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СКУРТУЛ Г.С.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СИНТЕЗ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У РАДІОФІЛЬМАХ (НА ПРИКЛАДІ ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНОГО СЕРІАЛУ «СВІТОЧІ ЕПОХИ» НА РАДІО КУЛЬТУРА)

Сучасний світ важко уявити без радіо, тому радіостанції намагаються розвиватися і створювати новий контент для того, щоби бути в тренді. Незважаючи на те що радіо має багато конкурентів у медіасвіті, воно й досі залишається популярним серед аудиторії. З розвитком нових технологій та вдосконаленням мережі Інтернет радіомовники зазнали змін. Програмна сітка українських радіостанцій багатожанрова, тому кожен

може знайти для себе програму й без перешкод може прослухати на онлайн-платформі радіостанції. Для радіо головне – задокументувати дійсність у реальних формах її звукового існування. Зокрема, документальні записи використовуються і під час створення радіофільмів. Радіофільм має довгу історію становлення, але й сьогодні залишається актуальним жанром на радіо. Популяризація аудіофільмів призводить до зростання цільової аудиторії і збільшує попит на авторські радіопроєкти.

Жанровим ознакам радіофільму присвячено праці таких науковців, як В. Коробко, В. Лизанчука, М. Недопитанського. Особливості документалістики на радіо досліджували О. Галич, Н. Колощук, Н. Кушнаренко. Незважаючи на те, що було проведено багато досліджень присвячених історії становленню радіофільму як художньо-публіцистичного жанру радіожурналістики, невивченими залишаються його вербальні й невербальні виражальні засоби, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Вербальні та невербальні засоби є важливими елементами радіокомунікації, оскільки вони допомагають створювати цілісний образ і передавати інформацію слухачам. Текст – це лише одна складова радіопрограми. Не менш важливу роль відіграють музика та інші звукові ефекти. Неправильно підібрана музика може зіпсувати враження від тексту, а недоречні шуми відвертають увагу слухачів.

Вербальні засоби допомагають передати інформацію, а невербальні (інтонація, тембр голосу, паузи) – емоції, почуття, ставлення мовця до того, про що він говорить. Взаємодія вербальних та невербальних засобів допомагає мовцеві створювати цілісну картину дійсності й контактувати з аудиторією більш ефективно.

Одні й ті ж слова в різному звуковому оформленні звучать неоднаково. Наприклад, текст із сумним музичним підкладом буде звучати більш трагічно, ніж із веселим. Шуми також можуть створювати атмосферу. Наприклад, шуми міста дають відчуття міської метушні, а шуми природи – відчуття спокою, релаксу. Журналіст має продумати всі звукові елементи програми й так організувати взаємодію виражальних засобів, щоб вони повністю працювали на задум.

Радіофільми циклу «Світочі епохи» на Радіо Культура сприяють популяризації української культури й історії, допомагають новому поколінню українців дізнатися про видатних українських діячів, які вплинули на розвиток української культури та державотворення. Серіал «Світочі епохи» – це художньо-документальні розповіді, герої яких – визначні особистості кінця XVIII століття до початку XXI століття. Вербальним засобом у радіодокументальному серіалі «Що є свобода?

Діалог із Григорієм Сковородою» [5], [6] є озвучення української літературної мови, якою філософ писав твори. Головну роль у фільмі грає Сергій Жадан; оповідачка-коментатор – Ада Роговцева, яка розповідає факти з біографії відомої постаті. Удвох вони доповнюють одне одного, факти, про які говорить Ада, підтверджує висловами Сковороди Сергій Жадан.

Нарація про постать філософа супроводжується фрагментами з різних його текстів –деякі з них, Сергій Жадан читає в оригіналі – книжною українською мовою. У своїх творах Григорій Сковорода часто використовував діалектизми. Наприклад, у першій частині фільму, ми чуємо фрагмент із пісні: «Не пойду в город багатий, я буду на полях жить. Буду вік мой коротати, где тихо время біжить. О дуброва, о зелена. О мати моя, родна. Тебі жизнь веселенна, тебі покой, тишина» [5]. Слова: «гді», «дуброва», «родна», «тебі» та інші є характерними для українських діалектів.

Музичний супровід ідеально доповнює текст автора. У радіофільмі використовується музика для створення атмосфери, настрою та емоційного впливу. Наприклад, у вступі звучить сумна музика, яка створює акустику печалі та смутку. Далі чуємо більш спокійну мелодію, яка викликає умиротворення. Також звуки природи використані для того, щоб створити відчуття, що слухач перебуває десь у лісі. Це допомагає аудиторії краще зрозуміти ідеї філософа, які по’вязані з природою (макрокосмом).

Акторська гра є важливим елементом радіофільму. Вона необхідна, щоб створювати реалістичні й переконливі персонажі, які допомагають слухачам зрозуміти історію та ідею, що закладає сценарист. Варто виокремити акторську гру Сергія Жадана, перед яким стояло складне завдання – зіграти українського філософа, видатного мислителя. Актор використовує такі невербальні засоби, як: голос і інтонацію. Голос є м’яким і мелодійним, але водночас у ньому є сила і впевненість; інтонацію, щоби передати різні емоції. Наприклад, коли він говорить про свободу, його голос стає більш радісним і захопленим. Коли ж про страждання людей – більш сумним і співчутливим; зокрема, коли намагається пояснити складні ідеї, він говорить повільно і вдумливо; коли розповідає історії – швидше й більш жваво.

Вдале поєднання вербальних і невербальних засобів для створення звукового образу видатного діяча знаходимо й у радіофільмі «І правду, й боротьбу благословити» [3]. Аудіофільм створений на основі віршів Олени Пчілки й починається фрагментом одного з них: «І гарячая кров поборола б холодний сей мармур. І камінні сі руки, простягнені марно у безвість. Знов обняли б теє тільце златисте, ніжне, мов квітка…» [3]. З перших

секунд лунає сумна мелодія, яка занурює слухача в атмосферу трагічності та занепокоєння. Вона наче доповнює фрагмент віршу, стає його звуковим продовженням.

Фільм побудований на діалогах. У двох частинах слухач чує багато діалогів із різними персонажами. Наприклад, на початку звучить діалог матері з дитиною: «Мамочко, у тебе знову жар, заспокойся люба. Давай-но запалимо свічку, і пом'янемо усіх-усіх наших рідних. Давай, Доро, давай донечко… (стук у двері) Дивний, якийсь грім. Та то не грім, мамо. То до нас у двері стукають…» [3]. Їх переривають працівники АГПО, які прийшли проводити обшук. У цей момент слухач чує звуки перекидування речей, шурхіт розкиданих аркушів, звуки кроків по підлозі, завдяки цій звуковій «атмосфері» аудиторія може відчути себе поряд із героями. У різних ситуаціях головна героїня постає в кардинально протилежних станах. У розмові з рідними вона слабка й любляча, а з тими, хто намагається нею керувати – стійка та сувора. Ми можемо зрозуміти це за зміною інтонації та підвищеним тоном. Акторка, яка озвучила Олену Пчілку, вміло володіє ораторським мистецтвом. Про біографічні відомості цієї письменниці розповідають оповідачі. Нотки веселощів додали діалоги між дітьми, які спілкувалися між собою біля дитячого майданчика.

Музика в радіофільмі «І правду, й боротьбу благословити» про життя і творчість української письменниці Олени Пчілки виконує кілька важливих функцій: створення атмосфери, підсилення ідейного та емоційного впливу, конкретизація образів, і підсилення художньої виразності.

У першій частині ми чуємо українські народні пісні, які створюють атмосферу сільського життя кінця XIX століття, серед яких такі фрагменти: «Чарувала мужа свого, чарувала мужа свого. Ще й чарує сина мого, ще й чарує сина мого…». В одному з монологів чуємо думку про актуальність пісень у той час: «Щодо пісень українських, то їх співали тоді в кожній хатині, а українське слово було рідною, притаманною стихією. Але з українською мовою починала боротьбу друга течія, московська» [3].

Літературну українську мову можна почути й у радіофільмі «З любові і муки» [2] – це трисерійний документальний серіал про життя і творчість українського письменника Григора Тютюнника. Художньо-документальний радіофільм починається із цитати письменника: «Ви мучайте когось іншого, а моє, що в мене є – спаліть!», яка лунає на фоні звуків вітру, що змінюється мелодією, яка викликає занепокоєння. Далі, коли починають розповідати про письменників, музичний супровід змінюється, тепер – це спокійна мелодія. Перший етап – дитинство. Ми чуємо звуки вулиці, дитячі крики й дзвінкий сміх, вони мають відновити

картину дитинства відомого письменника. Далі – часи голоду. У цій частині фільму звучать діалоги між персонажами: «Григорію… Тату, я по дорозі до школи забіг, ось трішки хлібу вам заніс. Грицю, спасибі синку, любий ти в мене ростеш. Давай же зробим так, ось, розломимо його навпіл. Оце тобі синку. А цю половинку ми ще розломимо навпіл. Для твого молодшого братика Григора, і для мене, ти згоден? Згоден тату. Ну от і добре» [2]. Нерідко можна почути монологи-роздуми самого Тютюнника. Серед них такий: «Я не бачив Григорія близько дев'яти років, і погано уявляв його. І ось поїзд підходить до Львівського вокзалу…(звук гальмівного шляху поїзда)… Він ще не зупинився, коли я побачив Григорія, у старенькому, кремовому макентоші, без капелюха, з висунутою, трохи набік скинутою головою…» [2].

Завдяки невербальним засобам слухач може слідкувати за тим, як змінюється сам Тютюнник. Спочатку веселий дзвінкий голос маленького хлопчика, який із часом змінюється на голос сильного і впевненого чоловіка. Далі, у розмовах із колегами, на творчих заходах ми чуємо грубий голос дорослого чоловіка, у якого кар'єра на піку. Так, в одному з діалогів він дозволив собі грубо відповісти: «Не піду я в твою партію…Чому?.. Твоя партія вбила мого батька!. Ну знаєш…Знаю!» [2].

Діалогами насичений і радіофільмі «Над безоднею» [4]. Саме з діалогу між матір'ю і сином починається нарація про українського письменника Леоніда Кисельова: «Синку, Льончику… Мамо, я сон бачив… Страшний?.. Та ні, безодня хотіла мене проковтнути. Щось казала про чорний колір, білий, і червоний. І кликала мене, кликала… О Господи… Та не бійся, я втік. Злетів у небо й все… Ох ти мій розумничок…» [4]. Про біографічні факти ми дізнаємось із коментарів Бориса Ніколаєва: «Виходить, що перші співи, які він чув в житті – це були співи українською мовою»; Юрія Щербака: «Вони читали в голос з дітьми українські тексти, багато читали Шевченка, вони багато різних поезій українських знали» [4].

Під час підготовки радіофільму були знайдені та залучені до сценарію касетні записи голосу самого Леоніда Кисельова. У першій частині, приблизно на сьомій хвилині, слухач має змогу почути справжній голос молодого талановитого письменника: «Еще мальчишкой удивлялся дико. Раз все цари плохие, почему царя Петра, зовем Петром Великим. И в Ленинграде памятник ему. Зачем он нам, державный этот конник? Взорвать бы, чтоб копыта в небеса. Шевченко, говорят, односторонне отнесся. Нет, он правильно писал: «Це той перший, що розпинав нашу Україну». Не Петр, а те голодные, простые, в болоте основал Ленинград. За долгую историю России, ни одного хорошего царя…» [4]. Музичний

супровід у радіофільмі майже відсутній. Лише зрідка у деяких сценах можемо почути спокійну мелодію та романтичні пісні.

Отже, вербальні засоби в аналізованих радіофільмах представлені книжною українською літературною мовою. У кожному з них, ми маємо змогу почути багато фрагментів із творчості відомих письменників, що вплинули на розвиток української літератури. У більшості радіофільмів наявні діалоги, що допомагають відтворити реальну картину тогочасної дійсності. А доповненням слова є музичний супровід. Автори підбирали мелодії, що не заглушували б головний сценарій, а допомагали відтворити необхідну атмосферу, що б відповідала періоду, про який розповідається в радіофільмі. Невербальні засоби представлені особливостями голосу героїв озвучення, специфікою тембру, а також розстановкою інтонацій й наголосів.

Список використаних джерел

1. Вийшов новий радіосеріал про Сковороду. В головних ролях – Ада Роговцева та Сергій Жадан. *Детектор медіа.* URL: https://detector.media/infospace/article/205774/2022-12-08-vyyshov-novyy-radioserial-pro-skovorodu-u-golovnykh-rolyakh-ada-rogovtseva-ta-sergiy-zhadan/
2. Радіофільм «З любові і муки…». URL: http://www.nrcu.gov.ua/ur3/schedule/play-archive.html?periodItemID=3443086
3. Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити». URL: http://nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=3316826
4. Радіофільм «Над безоднею». URL: http://radio.suspilne.media/schedule/play-archive.html?periodItemID=3220530
5. Радіофільм «Що ж свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (Частина 1). URL: http://surl.li/svuhq
6. Радіофільм «Що ж свобода? Діалог із Григорієм Сковородою» (Частина 2). URL: http://surl.li/svuin

СЕКЦІЯ 4. ІНОЗЕМНІ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

ПРИХОДЬКО А.М.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземної філології та перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

КОНЦЕПТОСИСТЕМА АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ МАЛОФОРМАТНИХ ТЕКСТІВ: ДИСКУРСИВНИЙ ЖАНР «ДЕРЖАВНИЙ ГІМН»

Державний гімн є найдавнішим твором культового походження, феноменом білатерального порядку, в якому в ідеалі зливаються в єдине ціле музика і текст [3]. Акт виконання ДГ під час різних офіційних заходів дає підстави розглядати його як дискурсивний акт з глибоким сугестивним підґрунтям, кожен із складників якого може вивчатися окремо – в суспільство-, музико-, літературо- і мовознавстві. У такий спосіб ДГ постає як своєрідний дискурсивний жанр, який, виникнувши на перетині релігійного та героїчного дискурсів Античності та Середньовіччя [4], виявляється розчиненим відразу в декількох дискурсивних формаціях (художній, політичній, ритуальній, релігійній, патріотичній). У цьому своєму амплуа він включає такі жанрово-дискурсивні ознаки: політичний текст програмного характеру на авторські вірші, засіб масової агітації, розрахований на колективне сприйняття й виконання, поєднання рис епосу, лірики і драми [5].

Як і будь-який мовленнєвий продукт, дискурсивний жанр «гімн» екзистенційно залежить від homo lingualis у двох своїх втіленнях – фігури агента (суб'єкт мовлення, адресант, ліричний герой) і фігури клієнта (об'єкт мовлення, адресат, споживач). При цьому характерною їх рисою є відомість авторства на тлі анонімності агента дискурсу (замовник), з одного боку, та знеособленість його клієнта, – з іншого. На рівні ж глибинної репрезентації обидві фігури віддзеркалюють демонстративну неприхованість свого колективного образу – держава в першому випадку і народ у другому.

Відомий постулат, висунутий Г.Г. Слишкіним, про те, що гімн – є текст, концепт якого посідає одну з найвищих позицій у текстовій ієрархії, маючи статус фетиша, видається недостатнім для його концептуального осягнення. Концепт, про який ідеться, є насправді концепцією, зумовленою

специфічними жанрово-дискурсивними ознаками (урочиста пісня на вірші програмного характеру, ліричність, офіційний ритуал виконання, засіб масової агітації), єдністю свого ідеографічного субстрату, успадкованого від релігійної та героїчної тематики минулого (вдячність Богові та прагнення до його заступництва, любов до рідного краю, боротьба за свободу й незалежність країни тощо), а також наявністю деякої провідної ідеї (опора на актуальну соціофілософську доктрину, одержимість патріотичною настановою, вірність мейнстріму тощо).

Насправді саме екстралінгвальні концепція і є першоосновою будь-якої інтралінгвальної концептосистеми. Це стосується і об'єкта цієї розвідки – текстів англо- (АДГ) і німецькомовних (НДГ) країн. Концептивна карта текстів АДН/НДГ корелює з їх політичною значущістю, що проявляється через «текстове насильство» [2, с. 212]: здатність правлячих кіл транслювати на підлеглих узгоджений масив групових цінностей, інтерпретацій минулого, образів майбутнього, що досягається не лише через застосування суто адміністративних технологій (законодавче закріплення за текстом загальнообов'язкового статусу), але й завдяки естетичному впливу на свідомість членів спільноти (мелодика й експресія вірша, творення емоційного малюнку за підтримки музичному супроводу).

З урахуванням того факту, що гімни становлять собою «матрицю колективного буття» [2, с. 213)], а також постулатів лінгвокультурології зауважимо, що концептуальне наповнення текстового простору АДГ/НДГ відбувається на основі трьох усталених ознак – поняття, образу та цінності [1, с. 19]. Остання набуває особливої духовної значущості, бо в гімнах не може бути нічого такого, що не становить собою загальнонаціональної цінності. На відміну від інших дискурсивних жанрів малого формату текстова конфігурація концептів АДГ/НДГ будується не довільно, а за чітко витриманим ієрархічним принципом стабільності та незмінності.

У своєму найузагальненішому вигляді вона (концептосистема) постає як ланцюжки безкінечних включень (⊂) низхідних ментефактів у висхідні, як входи автохтонів у ментальні домени, а тих – у ментальні сфери: метахтон ANTHEM / Hymne ⊂ сфера апелювання ⊂ {божественне ⊂ (god | lord / Gott), символьне ⊂ (king|Queen / König, Fürst, Kaiser), рідне ⊂ (motherland / Heimat, love / Liebe, загрозливе ⊂ (enemy / Feind)}; сфера контемпоральність ⊂ {славетне минуле ⊂ (war, victory, flag, weal; Not, Ruhm) ⊂ гарне теперішнє (star-spangled banner, law, land; Heim, Wiesen, Rhein), ⊂ щасливе майбутнє (Peace, truth, sun; Sonne, glück, Hoffnung, Recht)}.

До сфери концептивного апелювання належать домени божественне, символьне, рідне, Принципове, Загрозливе, які є вмістищем відповідних їхньому тематичному змісту автохтонів.

Концептивні домени та їх автохтонні репрезентанти з'являються у художній тканині текстів АДГ/НДГ у спосіб, що його називають ешелонізацією. Домен божественне конституюється у двох лінгвокультурах за допомогою всього двох пар автохтонів (god | lord # gott | Herr), натомість символьне має більш розлогу концептуальну репрезентацію (англ. king | queen # нім. könig, fürst, kaiser; krone, thron, herrscher # англ. peoples, sons, youth # нім. Volk, Bürger, Söhne, Jugend, fromme Seele). Домен рідне об'єктивується у гімнах двох лінгвокультур через автохтони англ. motherland, land, sea, Australia, Canada, Ghana(land), Guyana, South Afrika # нім. Heimat|Vaterland, Land, Erde, Deutschland, Luxemburg, Liechtenstein, Österreich, Rhein, Heiligtum, а Принципове – через англ. liberty, honour, honesty; loyalty, honour, unity, truth, justice, wisdom, right, friendship, brotherhood, courage, bravery # нім. Treue, Mut, Stolz, Tugend, Pflicht, Fleiß, Segen, Ehre, Gemütlichkeit.

Окремою ланкою серед концептивних доменів стоїть Загрозливе. Як ментальна величина текстового простору АДГ/НДГ він є, власне кажучи, не стільки апелятивом, скільки посиланнями на щось небезпечне, руйнівне, страшне, чого слід боятися і від чого треба берегтися. Ідея загрозливого реалізується через автохтони з негативним знаком оцінки – антиконцепти [1, с. 67]. Антиконцепти в текстах АДГ/НДГ набувають певної специфіки, оскільки цураються свого охоплення знаком, але є віртуально, умовно, ментально відомими всім їхнім агентам і клієнтам. У текстах аналізованих гімнів найпродуктивнішими серед них є англ. enemy | foe, oppressor, need, harm, war, band, slave, grave, corruption # нім. Feind, Not, Joch, Leid, Sturm, Unglück, Böse, Bosheit.

У сфері контемпоральності розгортається тріада ментальних доменів славетне минуле (формула опису «світ, як він був»), гарне теперішнє («світ, як він є), щасливе майбутнє («світ, як він має бути»), послідовність яких корелює з усталеною віссю часу. На відміну від попередньої сфери, де автохтони міцно закріплені за певним доменом, тут вони мають статус преферентних, але не міцно прив'язаних, бо можуть «кочувати» від одного домену до іншого.

Концептосистема текстового простору АДГ/НДГ, відбиваючи загалом позитивний образ життєвого світу людини, містить і антиціннності – антиконцепти, позиційовані переважно у домені славетне минуле. Певним чином корелюючи з доменом погрозливе, вони мають на меті

ментальне нагадування клієнтам дискурсу щодо першовитоків гарного теперішнього та щасливого майбутнього.

Домен славетне минуле не можна назвати таким, що регулярно актуалізується у всіх гімнах. Натомість тут маємо справу або з уривчастими даними про минуле, або з його слідами. Для текстів АДГ минуле якраз не має особливої актуальності – крім гімну США, де воно зумовлює та направляє весь плин їх недовгої історії (автохтони history's page, heritage, flag, weal, victory, hero? glory | fame). Для текстів НДГ славетність минулого полягає в його жахливості й нужденності, проте овіяних славою (автохтони Ruinen, Knechtschaft, Sieg, Ruhm).

Домен гарне теперішнє постає в сучасних АДГ/НДГ Heimat, Volk, Österreich, як щось безкінечно рідне, затишне, дороге, щось незмінно цінне (концепти англ. banner, law, loved home, defend, guard, commonwealth # нім. Liebe, Leben, Wiesen, Felsen, Berge, Rebe, Strom, Yeim, Volk, Dom та ін.). Загалом же концептуальна картина текстів АДГ/НДГ зумовлюється їх переважною зверненістю до гарного теперішнього та щасливого майбутнього, де, як вважається, немає зла, труднощів, ворогів, а панують надія, щастя, любов. Домен щасливе майбутнє відбиває віковічну мудрість людей, яка застерігає: коли минуле спотворене, теперішнє невизначене, а майбутнє лякає, то ставку слід робити на особистісне. При цьому з наголосом на одвічних цінностях: англ. peace, truth, sun; future, hope, labour # нім. glück, Traum, Hoffnung, Sonne, Neues Leben, Frieden, Arbeit, Recht, Weisheit, Klugheit, Kunst, Wissenschaft.

На тлі сказаного слід зауважити, що червоною ниткою через увесь текстовий простір АДГ/НДГ проходить концепт-ідея «державність». Сама по собі держава тут не наділена якоюсь особливою цінністю, а її вербальний репрезентант (state / Staat) ніяк і ніде не есплікується, проте тексти гімнів знаходять широкі можливості для піднесення цієї ідеї в ментальному світі клієнтів дискурсу до рівня найвищої цінності. Головним засобом цього слугує концепт-телеоном motherland / Heimat/Vaterland, що втілює духовну цінність, заради якої варто жити і не шкода вмерти і в такий спосіб стає одним із небагатьох автохтонів, прив'язаних до всіх доменів і сфер концептосистеми гімнів.

Другим таким автохтоном слід вважати концепт man / Mensch, який корелює з клієнтелою всього апелятивного та контемпорального пафосу текстів АДГ/НДГ, адже він є адресатом, споживачем, зрештою бенефіціаром художньо-ліричної наратії з неприхованим сугестивним підґрунтям. Попри той факт, що man / Mensch є тим, заради кого власне й твориться гімн, тексти АДГ/НДГ все ж таки не апелюють до особистості. Вони апелюють до знеособленого колективного клієнта дискурсу за

утилітарною схемою «Якщо…, то…». Адресована людині «якщо»-частина умови – це делегування їй як клієнтові дискурсу обов'язку взяти на себе fight/Kampf, sword/Schwert, blood/Blut, oath/Schwur, loyalty/Treue та ін. Друга, тобто «то»-частина умови, є обіцянкою агента дискурсу всіляких благ «людині маленькій» (unity/Einheit, right/Recht, freedom/Freiheit, peace/ Frieden, happiness/Glück, beauty/Schönheit і навіть нім. Wein). Тож апелятив man / Mensch не оспівується і не героїзується в АДГ/НДГ, він виступає переважно імпліцитним клієнтом масового поживання.

Перспективним видається подальша розбудова заявленого об'єкта з поступовим розширенням його предметної області як у парадигмі структурного мовознавства (морфосинтаксична організація), так і когнітивно-дискурсивної (комунікативно-функційний і прагмасемантичнй аспекти, тактико-стратегічний потенціал, стилістико-риторична виразність тощо). Певну цінність можуть мати тут й перекладознавчі рефлексії.

Список використаних джерел

1. Приходько А. Концепты и концептосистемы. Когнитивно-дискурсивный ракурс. Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2014. 335 с.
2. Хорошилов О. Естетичний інструментарій формування уявних спільнот: феномен національного гімну. *Міжнародні та політичні дослідження.* 2021. № 34. С. 212–231.
3. Rottgeri A. Remotivierte Lieder-Revisited: Helter Skelter und die Neuinterpretationen von Nationalhymnen durch Heino und Serge Gainsbourg. Remotivierung in der Sprache: Auf der Suche nach Form und Bedeutung. Berlin, Heidelberg : Springer, 2023. S. 283–299.
4. Silaghi-Dumitrescu R. Trends in the texts of national anthems: A comparative study. Heliyon. Elsevier: Cell Press. 2023. No. 9 (8). P. 1–12.
5. Schopp J. Vom Studentenlied zur Nationalhymne: Vårt Land / Maamme laulu – ein Lied und sein Kontext. *Song Translation: Lyrics in Contexts*. Berlin : Franc @ Timme GmBH. 2021. S. 285–296.

ТАРАСЕНКО К.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Іноземна філологія та переклад»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПОПУЛЯРНА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Інтенсифікація польсько-українських відносин сьогодні є загальновизнаним фактом, втім, цей процес відбувався і ще за часів так званої «залізної куртини». Цікаво, що ніяка радянська цензура не змогла перешкодити проникненню польської популярної пісні в український культурний простір. Приміром, напрочуд репрезентативною в цьому

аспекті є пісня відомої співачки Марилі Родович «Kolorowe Jarmarki», яка створила не тільки хіт, але й творчість цієї польської виконавиці була знана далеко за межами України в колишніх республіках союзу.

Парадокс рецепції цієї пісні є доволі цікавим кейсом в лоні міжкультурної комунікації. Так, вже сам факт народження цієї пісні ознаменувався скандалом: попри неабияку позитивну реакцію слухацького загалу, пісню було оцінено на «нуль балів» [1], така ж доля спіткала її і на радіо, але коли дослідник соціології Р. Уліцка побачив, як саме реагувала публіка, то згодом став автором її слів. Ще одне випробування пісня пережила у Сопоті, втім, тоді «Piosenka zdobyła świat» [1].

Аналіз тексту пісні крізь оптику рецептивної естетики та теорії «літературних формул» Дж. Кавелті дозволяє провести паралелі між енергетичним мессиджем пісні, її текстом та рецепцією поляками, які зазначають, що вона «jest naladowana posytywną energię», тобто «заряджена позитивною енергією». Кольорова-асоціативна текстова маніпуляція слухачем налаштовує його на розважальний компонент. Втім, в той же час мажорна тональність пісні помітно дисонує із його філософським мінорним змістом, де «формульна легкість» сусідить із незвичним для розважальним контентом осмислення буття

В перших строках тексту йдеться про «lata co minęły» [2], про те, що людина замислюється, що втратила у житті «z własnej woli, ile przeciw sobie» [2], де мінорна тональність, гітарні акорди підсилюють життєвий драматизм, інколи навіть навіюючи реципієнтові такий собі екзистенційний трагізм.

В другому куплеті пісні йдеться про позитивно-семантичні спогади дитинства: «Gdy w dzieciństwa wracam strony, dobre chwile przypominam» [2], які межуються знов-таки із екзистенційним «Czy ktoś czas zatrzymał?» [2]. Подібна інтелектуалізація текстового простору, плюс актуалізація травматичного та легко впізнаваного досвіду і є тими текстовими тригерами, які зумовили успіх тексту. Сама пісня ще й досі популярна, хоча була написана в далекому 1977 році.

В приспіві відбулася певна текстова карнавалізація буття та життєвого сенсу, а сам візуальний ряд – це і людина-оркестр, і акробати, і циркове шоу. Крім того текст пісні дуже легко запам’ятати та проспівати:

Kolorowych jarmarków,
Blaszanych zegarków
Pierzastych kogucików,
Baloników na druciku
Motyli drewnianych,
Koników bujanych

Cukrowej waty
I z piernika chaty [2].

Наступним прикладом польсько-української пісенної взаємодії є польськомовний альбом популярної співачки І. Білик, який вийшов у 2022 році. За розвиток польської популярної пісні І. Білик стала володаркою нагороди «Почесний Ях» в номінації «Відкриття року» на польському фестивалі «Yach Film». Текстові фрагменти пісні структуровано за законами «формульного письма», де актуалізовано і тему кохання дівчини та далекобійника, сцени зустрічі та розставання, душевні розмови. Драматизм пісні підкреслюється актуальним символом дороги:

Znasz dobrze taki szlak
Którym wraca się z daleka
Wiesz co się czuje gdy
Ktoś na ciebie zawsze czeka
Dziś nie znam trasy tej
Która idę i odchodzę
Przecież pamiętam jak
Było nam po drodze
Po prostu stań
Na drodze mej
Zatrzymaj mnie uprowadź z niej
I w drogę mi [3].

В пісні на текстовому рівні відбувається і романтизація образу далекобійника, і «оживлення» формули «принца на білому коні», і актуалізація тематики заробітчанства, що є відомою культурною практикою в Україні. Довершити цілісність образу покликаний кліп із напрочуд привабливим польським актором Ц. Пазурою, який разом із І. Білик створюють красиву пару та підсилюють текстовий ефект пісні. Цей кліп націлений на отримання миттєвої насолоди та не спонукає до серйозних розмислів або ж аналітики.

Інший твір «Kraina» (2002), назву якої автори тексту не перекладають як потрібно польською «Kraj», поетизує образ України, яка є:

Za wzgórzem gdzie moja jest kraina
Gdzie dróżką tą wraca się do domu [4].

В польському варіанті автори тексту вживають «формульну» апеляцію до почуттєвих образів дотику та смаку:

I kiedy zamykam dziś oczy
I gdy rozpuszczam na wiatr włosy
Tam wracam gdzie mogę znów poczuć

Dotyk rumianku i smak rosy [4].

Актуалізуючи образ України як дому, створюючи образ квітучої, барвистої та затишної України, автори тексту не помиляються у своїх розрахунках, а створюють суто «формульний», популярний контент, який є легким для сприйняття.

Таким чином, інтенсифікація польсько-української міжкультурної комунікації відбувається шляхом популяризації польських пісень в українському культурному просторі. В той же час потужними факторами успіху таких пісень слугують, по-перше, поєднання легкої музичної форми та розважальності у приспіві із серйозним філософським началом у куплетах (наприклад, «Kolorowe Jarmarki») або ж популяризація або ж романтизація впізнаваних образів (приміром, «Droga», «Kraina»). Доволі вдало причини популярності пісень такого ґатунку пояснює відомий музикознавець О. Злотник: «навіть найпасивніший реципієнт відчуває художній вплив, що проявляється у комунікативному полі мистецтва. Слід, залишений в душі особистості виставою або концертом, зберігається, свідомо чи несвідомо запам'ятовується уявлення, музика або слова, переживання або почуття» [5, с. 83]. Тож подібний міжкультурний діалог, який полягає в українізації полонійного і в полонізації українського пісенного просторів має доволі цікаву та багатообіцяючу дослідницьку перспективу.

Список використаних джерел

1. Kolorowe Jarmarki. Cyfrowa Bibloitheka Polskiej piosenki. URL: https://bibliotekapiosenki.pl/utwory/Kolorowe_jarmarki
2. Rodowicz M. Kolorowe jarmarki. URL: https://www.youtube.com/watch?v=5Fs2PewmpmU\
3. Bilyk I. Droga. URL: https://www.youtube.com/watch?v=qzAeeXjAMz0
4. Bilyk I. Kraina. URL: https://www.youtube.com/watch?v=cSqxkvebKzs
5. Злотник О.Й. Комунікативний простір музичного мистецтва України кінця XX –початку XXI століття : дис. … канд. мистецтвознавства : 26.00.01 – теорія та історія культури. Київ, 2019. 253 с.

НАПРЯМ: ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

АРАП Г.В.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ НА ВИРОБНИЦТВІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Перші роботи з проблеми дослідження синдрому емоційного вигоряння з'явилися у США. Американський психіатр Френденбергер (H.Frendenberger) в 1974 році описав феномен, який він назвав «burnout», для характеристики психологічного стану здорових людей, що перебувають в інтенсивному та тісному спілкуванні з пацієнтами (клієнтами) в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги [2, с. 12]. У 1981 р. Морроу (A. Morrow) запропонував яскравий емоційний образ цього феномену, що відображає, на його думку, внутрішній стан працівника, що зазнає емоційного вигоряння – «Запах психологічної проводки, що горить» [2, с. 12].

Наслідки вигорання досить серйозні і виявляються у всіх сферах: на фізичному, емоційному та когнітивному рівні, на рівні міжособистісних відносин із колегами, клієнтами та сім'єю.

Емоційне вигорання може мати значний вплив на професійне функціонування людини. Ось деякі приклади, як це може відбуватися:

1. Зниження продуктивності. Люди, які страждають від емоційного вигорання, часто відчувають втому, втрату мотивації та інтересу до роботи. Це може призвести до зниження продуктивності на робочому місці.
2. Погіршення якості роботи. Коли людина переживає емоційне вигорання, вона може мати труднощі з концентрацією та виконанням завдань належним чином, що може призвести до погіршення якості роботи.
3. Відсутність ініціативи та творчого підходу. Емоційне вигорання може призвести до втрати ініціативи та творчості. Люди, які відчувають

себе виснаженими та втратили мотивацію, можуть бути менш схильні до пошуку нових ідей та рішень.

4. Погіршення взаємин з колегами та керівництвом. Емоційне вигорання може призвести до збільшення роздратованості, агресивності та конфліктів на робочому місці, що може негативно позначитися на взаємини з колегами та керівництвом.

5. Збільшення ризику помилок та неправильних рішень. Люди, які страждають від емоційного вигорання, можуть бути менш уважними та зосередженими, що може призвести до збільшення ризику вчинення помилок та прийняття неправильних рішень.

Загалом, емоційне вигорання може серйозно підірвати професійне функціонування людини, і важливо вчасно реагувати на цей стан, надавати підтримку та шукати шляхи для запобігання його поширенню.

Вперше дослідження синдрому «професійного вигорання» проводилося зі співробітниками медичних установ та різних громадських організацій. Ф. Сторлі – професор Школи догляду при Університеті штату Невада – проводила дослідження даного феномену у медичних сестер. Вона зробила висновок, що цей синдром є результатом конфронтації з реальністю, коли людський дух виснажується в боротьбі з обставинами, які важко змінити. Як наслідок розвивається професійний аутизм. Необхідна робота виконується, але емоційний внесок, який перетворює завдання на творчу форму, відсутній [1, с 74–75].

Професор психології Каліфорнійського університету К. Маслач деталізувала це поняття, окресливши його як синдром фізичного та емоційного виснаження, що складається з розвитку негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи та втрати розуміння й співчуття щодо клієнтів. Доктор К. Маслач підкреслює, що «професійне вигорання» – це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням [1, с. 74–75].

Професійне вигорання – багатовимірне явище, пов’язане з роботою, і, насамперед, психічний синдром, який виникає на різних етапах професійної діяльності нормальних людей та характеризується поступовою втратою під дією пролонгованого професійного стресу емоційної, когнітивної і фізичної енергії, і виявляється у симптомах психоемоційного виснаження, хронічної втоми.

Розуміння професійного вигорання базується на кількох основних моделях, які допомагають пояснити цей феномен, це однофакторна модель (А. Пінес, Е. Аронсон), двофакторна модель (Д. Дирендонк, Х. Сиксма,

В. Шауфелі), трифакторна модель (Х. Маслач, С. Джексон) та процесуальна модель [3, с. 42].

Однофакторна модель розглядає професійне вигорання як стан фізичного, психічного і передусім емоційного виснаження, викликаного довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування. Професійне вигорання тлумачиться тут приблизно як синдром хронічної втоми.

Двофакторна модель розглядає професійне вигорання як двовимірну модель, що складається з емоційного виснаження та деперсоналізації, тобто погіршення ставлення до інших, а іноді й до себе.

Найпоширенішою є трифакторна модель, запропонована американськими дослідницями Х. Маслач і С. Джексон. Вони розглядають синдром професійного вигорання як трикомпонентну систему, котра складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції власних особистісних прагнень.

Чотирифакторна модель полягає в тому, що один із компонентів професійного вигорання (емоційне вигорання, деперсоналізація чи редукція особистих досягнень) поділяється на два окремих чинники.

Процесуальні моделі розглядають професійне вигорання як динамічний процес, який розвивається у часі і має певні фази свого розвитку. Динаміка розвитку професійного вигорання, за цими моделями, полягає у процесі зростання емоційного виснаження.

Вигорання може бути складним та багатогранним явищем, яке вимагає комплексного підходу до аналізу та управління.

Тема особливостей професійного вигорання керівників середньої ланки на виробництві під час війни цілком актуальна та важлива. Вона вимагає аналізу різних аспектів, які можуть впливати на психологічний стан та ефективність керівників у таких надзвичайних умовах. Ось кілька можливих особливостей, які варто розглянути:

1. Постійний стрес та тиск. Умови воєнного часу створюють постійний стрес для керівників середньої ланки. Вони можуть перебувати під тиском вищого керівництва, яке вимагає виконання певних цілей або здійснення невідкладних заходів.

2. Психологічне перенавантаження. Керівники можуть відчувати психологічне перевантаження через потребу приймати швидкі та важливі рішення в умовах нестабільності.

3. Відсутність ресурсів. Війна призводить до обмеженості ресурсів, таких як людські, фінансові та матеріальні, що може зробити виконання керівницьких обов’язків ще більш важким.

4. Віддалене управління. У воєнний період може виникнути потреба у віддаленому управлінні, коли керівники повинні керувати виробничим процесом з віддалених локацій або через віддалені комунікаційні канали.

5. Емоційне вигорання. Постійний стрес та психологічне перевантаження можуть призвести до емоційного вигорання, коли керівники втрачають мотивацію та енергію для виконання своїх обов'язків.

6. Ризик безпеки. У воєнний час керівники можуть стикатися зі збільшеним ризиком для власної безпеки, що може вплинути на їх здатність приймати рішення та керувати персоналом.

Для підтримки керівників середньої ланки під час воєнного часу важливо забезпечити їх психологічну та емоційну підтримку, надати необхідні ресурси та навички для ефективного управління стресом та емоціями, а також створити безпечні умови для їх роботи.

Список використаних джерел

1. Березовська Л. І. Теоретичні підходи до синдрому «професійного вигоряння». *Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія*. Вип. 17, Ч. 1. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника», 2012. С. 74–82.
2. Карамушка Л. М., Гнускіна Г.В. Психологія професійного вигорання підприємців : монографія. Київ : Логос, 2018. 198 с.
3. Пахомов І.В. Профілактика професійного та емоційного вигорання педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти : навчальний посібник. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 114 с.

БАКУТА Т.Ю.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРУКТУРІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сьогодні проблема неконфліктного, гармонійного життя в контексті динамічних та агресивних змін у світі та Україні зокрема є досить актуальною. Психологи акцентують на потребі розвитку емоційного інтелекту особистості для подальшої усвідомленості, адаптації та самореалізації кожного індивіда.

Розуміння свого емоційного стану, управління ним, а також емпатія стосовно інших людей – емоційний інтелект – цікавить багатьох вчених. Адже співіснування у гармонії із собою веде до позитивної поведінки людини та оптимізує міжособистісне спілкування та співіснування

індивідів у суспільстві. Люди, які живуть у гармонії із собою (тобто приймають як позитивні так і негативні емоції, що виникають у них), здатні управляти своїми настроєвими виявами, їм легше вирішувати життєві негаразди, проблеми та конфлікти.

С. Бикова вказує на те, що емоційний інтелект може бути розглянутий як здатність особи до усвідомлення, розуміння та керування своїми та чужими емоційними станами та почуттями, що формуються протягом життя особи через спілкування та професійну діяльність. Вона розрізняє два аспекти емоційного інтелекту – внутрішньо-особистісний та міжособистісний [1, с. 127].

Самооцінка, розуміння і прийняття свого емоційного стану та настрою, впевненість, толерантність, здатність контролювати свої емоції, реакції та імпульси, оптимізм, відповідальність, вміння мобілізувати свої емоції для досягнення поставлених цілей та завдань – це складові внутрішньо-особистісного аспекту. Відповідно міжособистісний аспект розвиває співчуття та розуміння почуттів, потреб та перспектив інших людей. Особа з високим рівнем емпатії може легше співпереживати іншим, розуміти їхні мотивації та допомагати в складних ситуаціях. Ще один складник міжособистісного аспекту – соціальні навички. Це здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, будувати позитивні відносини та співпрацювати в групах.

За словами С. Бикової, розвиваючи свій емоційний інтелект індивід може чітко розрізняти свої почуття, визначати, що саме вони відчувають у певних ситуаціях, і мати реалістичне уявлення про себе; уникати спонтанних або неконтрольованих реакцій та вміти залишатися спокійним навіть у стресових ситуаціях, знаходити внутрішню мотивацію для досягнення успіху, навіть у складних життєвих обставинах.

Зворотне ствердження про низький рівень емоційного інтелекту включає поганий психічний стан і проявляється через страх, самотність, нестабільність, агресію, почуття провини, депресію та фрустрацію [1, с. 127]. Тобто можемо зробити висновок, що люди із розвиненим емоційним інтелектом більш соціальні та адаптовані до життєвих змін та труднощів.

Не можна ігнорувати той факт, що людина не живе відокремлено, а отже є соціальною. Відповідно торкаючись поняття «емоційний інтелект», доцільно розуміти його взаємозв’язок із поняттям «соціальний інтелект».

О. Старинська, посилаючись на роботи Д. Ушакова, говорить про соціальний інтелект як здатність особистості розуміти інших людей і ситуації взаємодії з ними, а також здатність управляти чи адаптуватися до

цих ситуацій. Вчені виділяють змістовні складники, що характеризують дане поняття: когнітивні, емоційні, поведінкові. Емоційний інтелект є одним з ключових компонентів соціального інтелекту і включається у ширший контекст когнітивних, емоційних і поведінкових аспектів [4, с. 42].

Важливо розуміти, що емоційний інтелект взаємодіє з іншими аспектами соціального інтелекту, створюючи комплексну мережу навичок та вмінь для успішної соціальної адаптації.

Когнітивний аспект соціального інтелекту охоплює здатність розуміти та інтерпретувати інформацію, сприймати і аналізувати соціальні ситуації, розрізняти соціальні сигнали та приймати рішення відповідно до контексту. Емоційний інтелект доповнює цей аспект, дозволяючи особі розпізнавати власні та інші емоції, виражати їх адекватно та ефективно, а також розуміти, як ці емоції впливають на мислення та прийняття рішень.

Основою для розвитку емоційного інтелекту та взаємодії з іншими людьми в різних соціальних ситуаціях є такі навички, як емпатія, саморегуляція, вміння вирішувати конфлікти та підтримувати позитивні міжособистісні відносини. А саме здатність розуміти, виражати та керувати власними емоціями та співпереживати та розуміти емоції інших і є основою емоційного складника соціального інтелекту.

Емоційний інтелект також тісно пов’язаний і з третім, поведінковим, аспектом соціального інтелекту. Емоційний інтелект допомагає особистості адаптувати свою поведінку до соціальних ситуацій: виявляти адекватну соціальну поведінку в різних ситуаціях, включаючи уміння вести діалог, співпрацювати з іншими, розв’язувати конфлікти та демонструвати ефективне керування емоціями [4, с. 42].

Таким чином, емоційний інтелект є невіддільним від соціального. Адже розвиток як емоційного, так і соціального інтелекту сприяють успішній взаємодії особистості та суспільства. Розуміння себе та інших, вміння адаптуватися до соціальних змін допомагають людині долати складні життєві ситуації та знаходити вихід зі, здавалося б, найскрутніших становищ.

Список використаних джерел

1. Бикова С.В. Особливості емоційного інтелекту жінок та чоловіків. *Наука і освіта*. 2015. №10. С. 126–130. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/6108
2. Науменко О.С. Соціальний та емоційний інтелект як складові соціальної обдарованості. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI. Психологія обдарованості. Випуск 8. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 262 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/19596364.pdf
3. Слободянюк О.Л. Проблема співвідношення соціального та емоційного інтелекту у психології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 1. С. 181–186. URL: https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-1-30

4. Старинська О. Проблема психологічної сутності понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект»: науковий дискурс. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2022. № 3 (56). С. 40–44. URL: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.6
5. Стасюк М. М. Теоретичний аналіз впливу емоційного інтелекту на процес соціальної адаптації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія "Психологія"*. 2017. № 5. С. 158–169 URL: https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/1912

БЛИЗНЮКОВА О.М.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

БОЙКО А.О.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

ЕМПАТІЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Проблема дослідження емпатії як розуміння внутрішнього світу іншої людини та співпереживання її стану характеризується різноманітністю теоретичних підходів. Необхідність підвищення ролі емпатії в розвитку особистості є предметом наукових дискусій та досліджень у психології. Це пояснюється тим, що емпатія як психологічний феномен має суттєвий вплив на всю особистість в цілому, підвищує продуктивність діяльності та мотивацію.

Дослідники розглядають феномен емпатії як складний афективно-когнітивний процес, раціонально-емоційно-інтуітивну форму відображення, цілісне утворення когнітивних, емоційних і моторних компонентів, властивість особистості (С. Батсон, К. Дейвіс, М. Голвей, Р. Даймонд, К. Роджерс, М. Хофман, В. В. Бойко, С. Б. Борисенко, О.П. Саннікова, Л .П. Журавльова).

Науковці розрізняють наступні форми емпатії: співпереживання і співчуття, активна та пасивна форма, рефлекторна й особистісна, конгруентна. Виділяють такі види емпатії як емотивну, пізнавальну, поведінкову (А. Валлон, Ф. Олпорт, Е. Стотленд, В. Мак-Дугалл).

З'ясовуються механізми даного феномена. Е. Тітченер зазначав, що емпатії можна вважати здатністю відчувати, уявляти себе та свої переживання в певних ситуаціях. Переживання, на думку Т. Ліппса, це не лише механізм естетичного сприйняття, а й пізнання іншої людини, розуміння емоцій та її ментального стану. На основі праць Т. Ліппса та Е. Тітченера, В. Дільтей стверджує, що поняття повторного переживання чи співпереживання може стосуватися усіх проявів життєдіяльності особистості та є творчим процесом, а вже прогресуюче переживання відображає творчий характер нашого розуміння чужих переживань та створює зв'язок розуміння інших із саморозумінням. Співчуття людей одне до одного переважно ґрунтується на їх почутті своєї спільності. Так, А. Шопенгауер вважав ідентифікацію одним із основних механізмів емпатії. У процесі емпатії людина ототожнює себе з іншими, перетворює переживання інших людей на свої, має прагнення припинити страждання інших, що приносить їй задоволення та відчуття щастя [7].

У психоаналізі і неопсихоаналітичних концепціях феномен емпатії розглядається з погляду взаємозв'язку афективних і когнітивних процесів (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Блейер, Е. Фромм, Г.С. Саллівен, К. Хорні, Т. Рейк). З. Фрейд виокремлює значення емпатії під час соціалізації особистості, виділяючи в емпатійному процесі насамперед його імітаційну природу, пов'язуючи наслідувальні механізми з ідентифікацією. Від ідентифікації через наслідування йде шлях до розуміння того механізму, який взагалі робить можливим нашу позицію по відношенню до чужого психічного життя. Ідентифікацію З. Фрейд вважає первинною формою емоційного зв'язку з іншою особою, у зв'язку з чим ідентифікація виступає основним структурним компонентом соціалізації. Він вважав її несвідомою імітацією поведінки дорослих дитиною, що дозволяє йому освоювати моральні норми суспільства. Представник англійської необіхевіористичної школи М. Аргайл розглядає такі фактори, що обумовлюють емпатію: здатність приймати ролі, міжособистісну мотивацію і наявність переживання в емоційній пам'яті того, хто співпереживає.

Найбільш інтегративно емпатія досліджувалася в рамках гуманістичної психології, представники якої вважають, що емпатія є невід'ємним елементом психотерапевтичної та педагогічної взаємодії, умовою для конструктивних змін особистості, а також особистісного зростання та духовного розвитку. К. Роджерс вважав, що емпатія є першою та необхідною умовою особистісного зростання наряду з конгруентністю. Таким чином, емпатія є процесом, який включає чутливість до емоційних станів інших; співпереживанням та усвідомленням; когнітивним

структуруванням емоційних аспектів та установкою, що мотивує допомагати [6].

В. Франкл під поняттям «емпатія» розуміє співчуття однієї людини до іншої, наголошуючи при цьому на необхідності сприйняття відмінності іншої людини з любов'ю. При цьому любов розуміється В. Франклом як визнання права іншої людини на індивідуальний спосіб існування.

Представники біхевіористичної теорії та небіхевіористи вважають емпатію результатом соціального научіння. Тобто, суб'єкт емпатії може проявляти співпереживання лише за умови наявності в його досвіді реакцій на подібний стимул-реакцію. У диспозиційній теорії особистості емпатійність суб'єкта розглядають як чинник його співучасті, поведінки, спрямованої на допомогу іншим людям.

У радянській психології емпіричне дослідження феномена емпатії першою здійснила Т. П. Гаврилова. На основі змістовного теоретичного аналізу вона визначила основні підходи до експериментального вивчення емпатії. Згідно її дослідження, форми прояву емпатії ґрунтуються на розумінні та співчутті іншої людини, особистості з високим рівнем емпатійності є гнучкими, оптимістичними та проявляють інтерес до інших людей. Емпатія як механізм формування міжособистісних відносин сприяє їх розвитку, стабілізує, дозволяє надавати підтримку партнерові не тільки в звичайних, але й у екстремальних умовах [3].

Сучасні українські психологи О. Саннікова, О. Орищенко розглядають емпатію як складну багаторівневу інтегральну властивість особистості та виділяють три рівні в структурі емпатії. У формально-динамічний рівень входять якісні (модальні) та динамічні (особливості виникнення та протікання емпатійних реакцій) властивості емпатії. Змістовно-особистісний включає ті аспекти емпатії, що стосуються вибору простору для емпатійних переживань і морально-етичного змісту її об'єкта. Соціальні та індивідуальні уявлення про існуючі соціокультурні «норми» емпатійних проявів відображає соціально-імперативний рівень [4].

На думку Л. Журавльової, розвиток емпатійного процесу залежить від соціальних, вікових, індивідуально-психологічних, статевих відмінностей. До системи детермінуючих факторів генезису емпатії Л. П. Журавльова відносить психофізіологічні (чутливість, емоційна лабільність нервової системи, розвиток першої сигнальної системи, невротизація), індивідуально-психологічні (чутливість, депресивність, реактивна агресивність, сором'язливість, відвертість, самотність, ставлення до себе, самооцінка, «Я-концепція», потреби, цінності), типологічні (соціальний тип, акцентуації характеру – емотивність, педантичність, тривожність, циклотимність, демонстративність,

екзальтованість, спрямованість особистості) та соціокультурні (умови соціалізації, тип батьківського виховання) чинники [2].

Отже, емпатія як здатність сприймати та розуміти емоційний стан іншої людини за допомогою співпереживання, проникнення в її суб'єктивний світ є багатогранним поняттям, взаємопов'язаним з навичками управління власними емоціями та реакціями. Вміння розуміти та співпереживати з іншими впливає на розвиток емоційного інтелекту, що забезпечується процесами постановки та вирішення задач з розпізнавання, розуміння, використання та усвідомлення емоцій. Задачі регуляції емоцій, які інтелект розв'язує у кожний конкретний момент, актуалізують необхідні для цього процесуальні засоби метакогніції.

Як зазначає О. Лящ, емоційний інтелект є метакогнітивним утворенням, ієрархізованою системою здібностей людини до обробки емоцій як інформації, що передбачає функціональну єдність емоційних та інтелектуальних процесів щодо постановки та вирішення задач сприйняття та розуміння власних емоцій, емоцій інших людей, управління емоційними проявами та зумовлює більш високу адаптивність і ефективність особистості в спілкуванні і діяльності [3].

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці моделей взаємозв'язку між конструктами у контексті міжособистісних відносин, комунікації, лідерського стилю. Розуміння емпатії як емоційного та когнітивного процесу та розвиток емоційного інтелекту відкривають шлях до покращення якості міжособистісних взаємин та соціальної адаптації, що має велике значення для розвитку особистості та суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Vivat, 2018. 512 с.
2. Журавльова Л. П. Методологічні засади дослідження емпатії людини. Вісник Прикарпатського ун-ту. Філософські та психологічні науки. Спец. випуск, 2008. С. 152–155.
3. Лящ О.П. Генеза емоційного інтелекту в юнацькому віці: монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 448 с.
4. Орищенко О.А. Дифенційно-психологічнийаналіземпатії : автореф. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія». Одеса, 2004. 21 с.
5. Солодухова Л. В. Емпатія в світлі різних теоретичних підходів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Психологія, 2011. Вип. 41. С. 204–211. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/ UJRNhnpu_psykhol_2011_41_25.
6. Rogers C.R. Empatic: an unappreciated way of being. The Counseling Psychologist, 1975. V. 5, N 2. P. 2–10.
7. The Selected Works of Arthur Schopenhauer, 2012. 1168 с.

ГАЙВОРОНСЬКА Т.О.
кандидат філософських наук, доцент,
декан факультету соціальних наук
Національниого університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІМПЕРСЬКОЇ МОРАЛІ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Людство вступило до третього тисячоліття, маючи не тільки величезні досягнення в галузі науки і техніки, але й нові проблеми. Деякі з цих проблем були неможливі ще століття тому назад. Це екологічна криза та енергетична проблема, проблема вичерпаності природних ресурсів, бідності та економічної відсталості країн, що розвиваються. Однією з головних глобальних проблем XX століття була проблема війни та миру: окрім локальних воєн, людство стало свідком двох світових воєн, які призвели до загибелі мільйонів людей. Після другої світової війни людство пережило епоху протистояння двох глобальних соціально-політичних систем, яке поставило багато нових проблем, і однією з головних стала проблема збереження миру: холодна війна між двома політичними системами, можливість використання зброї масового знищення підвела людство до червоної лінії, перетнувши яку людська цивілізація могла б зникнути з лиця Землі. Такий «сценарій» розвитку подій був можливий, та, незважаючи на періоди загострення протиріч, людина XX століття (в особі лідерів країн, що протистояли одна одній) усвідомила небезпечність використання зброї масового знищення і змогла запобігти трагедії.

Після багатьох подій минулого століття, коли людство було «на межі», імперське мислення з нестримним бажанням захоплення чужих територій та підкорення інших народів і націй, здавалося неможливим. Адже «здоровий глузд» людини, наділеної владою, має підказати, якими можуть бути наслідки таких бажань і політики, спрямованої на втілення цих прагнень. Історія людської цивілізації при всій унікальності розвитку кожної з існуючих країн є реалізацією об'єктивних законів розвитку людської цивілізації в цілому та її збереження. Сучасний світ різноманітний і суперечливий, однак слід розуміти, що сучасний світ єдиний, в ньому все пов'язано зі всім, і тому те, що відбувається в одному куточку світу, безпосередньо або опосередковано впливає на інші частини світу. Людська цивілізація має прямувати до таких умов співіснування, які

виключають при всій розбіжності інтересів окремих держав, можливість прямого втручання в життя інших країн, тим більше воєнної агресії.

Пряма воєнна агресія росії проти України – це явище, яке важко сприймати психіці здорової людини, це варварство, яке потребує серйозного аналізу психічного «здоров'я» не тільки російського президента та його оточення, а і всього російського населення. Ця війна вкотре викрила імперську природу росії. Імперії (з лат. «imperium» – наказ, верховна влада, управління однією особою, монархом, на певній окупованій території), які виникли два тисячоліття тому, існують і в XXI столітті, хоча ця форма державного устрою здається в наш час архаїчною. Не останнє місце серед сучасних імперій посідає росія, яка відрізняється особливою агресивністю і варварством, здавалося б, несумісними з сучасним мисленням. Слід зауважити, що імперська природа росії та її населення з моменту проголошення Петром I московського царства «российской империей» завжди давала і дає про себе знати, незважаючи на її маскування формальними ознаками федерального устрою сучасної російської держави. Російська імперія в усі часи відрізнялась прагненням домінувати, захопленням і пограбуванням нових територій, асиміляцією і денаціоналізацією завойованих народів, нав'язуванням всього російського як панівного, русифікацією, геноцидом, насильним переселенням народів та репресіями. Російська влада формувала у росіян почуття виключності, величності, пихатості по відношенню до інших народів. Своє існування та відтворюваність ця імперія підтримувала всебічним контролем над всіма сферами життя свого населення, своєю ідеологією, заснованою на «русской идее» (В. Соловйов, М.О. Бердяєв) й особливому шляху росії. По відношенню до колонізованих народів росія застосовувала психологічний тиск, заснований на принципі меншовартості та обмеженні прав в порівнянні з росіянами. Маніпуляція свідомістю свого населення, викривлення історії, брехня та самозвеличення правлячої еліти, нав'язування ідеї «винятковості» й «величності» російської історії та культури призвели до некритичного мислення, ірраціоналістичної самосвідомості не тільки пересічного громадянина росії, а й освіченої частини російського соціуму.

Імперська свідомість російського населення заснована на ілюзії власної величі, незрілості демократичної культури, неповаги до права. Правова культура народу є показником розвинутої правової свідомості суспільства і особистості: вона існує там, де свобода є однією з основних цінностей. Унікальність російської імперської свідомості полягає в її

внутрішній суперечливості: піддані цієї імперії вважають себе великою нацією в той час, коли самі є покірними рабами свого «царя» (імператора, президента). Народ, який століттями жив в умовах покірності, приниження власної гідності, навчився поклонятися владі, тому що від неї залежало його «благополуччя» і навіть життя. Саме таке плазування перед владою обумовило залежність від неї настільки сильну, що людина готова вклонятися їй, підтримувати її в будь-яких рішеннях задля власної безпеки. Невипадково в одній із радянських пісень були слова, які підкреслювали неповагу до особистості, знецінення людського життя (російською мовою): «раньше думай о родине, а потом о себе»… В російському суспільстві вільна особистість, яка має право на власну думку і здатна її відстоювати всупереч офіційній, це рідкість, адже влада карає за вільнодумство.

Зрозуміти таку суперечливу суспільну свідомість росіян неможливо без звернення до справжньої історії московської імперії, без аналізу джерел і психологічних засад імперської моралі, точніше, російської аморальності. Московіти як колишні раби монголо-татарської орди мають генетично закодоване рабське мислення, яке передавалося з покоління в покоління і дійшло до нашого часу в зміненому вигляді. Рабське мислення і відповідна свідомість підкореного ордою народу мають зворотний бік: як противага власній покорі владі на підсвідомому рівні у такого народу формується ненависть до тих, хто сильніший, до тих, хто вільний. І тому головною рисою рабської свідомості є таємне бажання помсти за свою пригніченість, за свою залежність. Пригнічена владою людина, бажаючи помститися за свою несвободу, шукає жертву, на яку може спрямувати свою помсту, підкоривши її. З психологічної точки зору, перенесення на іншу людину свого пригноблення тішить свідомість пригніченої людини, задовольняє її ЕГО, адже вона в такий спосіб відчуває себе вже не рабом, а господарем. Це здійснення помсти за свою зганьблену гідність. Тому схвалення росіянами в сучасній війні росії проти України вбивства українців, знищення українських міст задовольняє не тільки їх імперську аморальну свідомість, а й дає відчуття своєї «переваги».

Несвідоме почуття пригніченості, пов’язане з особистісною несвободою, є психологічною основою імперської «моралі» росіян. Головним чинником ставлення російської влади до нашої країни також є помста: вона бажає помститися Україні за її відділення від штучно створеної імперії, за відпадіння від влади «старшого брата». Реалізувати свої імперські амбіції росія, як завжди, вирішила традиційним для неї варварським шляхом: завоювати й пограбувати українські землі та

насильно підкорити собі українську націю. Загарбницький характер своєї війни росія маскує начебто бажанням захисту російськомовного населення на території України від українського «націоналізму». Шляхом воєнної агресії і загарбання нових територій росія намагається розширити свою владу і доказати свою «могутність». Це їй потрібно перш за все для самоствердження в сучасному цивілізованому світі, в якому першість належить не «середньовічним» країнам з відсталою економікою і імперськими амбіціями, до яких відноситься і росія, а країнам, економіка яких заснована на новітніх сучасних технологіях, а право – на гуманності та повазі до людського життя і гідності особистості. Росія не має в цьому жодних досягнень і переваг, тому єдиним засобом доказів своєї «могутності» вважає демонстрацію сили і зброї. В такому дусі виховується і російський громадянин: він пишається «могутністю» і «величчю» своєї держави саме через наявність у неї зброї масового знищення та її агресивність. Загарбницькі війни, підкорення інших націй, нав'язування підкореним своєї мови і неповага до інших мов і культур дозволяє російській владі виглядати для своїх підданих переможцем, «великою державою».

Неспроможність зрозуміти нові виклики часу, необхідність дотримання міжнародного права і сучасних реалій міжнародних відносин, заснованих на співробітництві і спільної відповідальності за подальшу долю всього людства – така справжня сутність імперського мислення російських можновладців і населення росії. Рабська покірність владі, відчуження від моральності, психічне нездоров'я російського населення, позбавленого гуманності, невиправдана зверхність і ненависть до іншого – саме в цьому, на мій погляд, полягає «загадковість руської душі», про яку так любили писати й говорити прибічники «руського миру». Варварська агресивна сутність російської держави, бездуховність російського населення, поєднання «імперської величності» з рабською покорою й залежністю від владі, відсутність гуманізму і розуміння цінності людського життя – це сьогодення «руського міра», подальше існування якого загрожує всесвітньому порядку. Найповільніше, як відомо, змінюється людська свідомість, тому сподіватись на звільнення свідомості російського населення від плазування перед владою та ілюзії власної величі найближчим часом неможливо. А психологія російських мас – це окрема тема серйозного дослідження.

КЛІМЕНКОВА О.В.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

КОВАЛЬ В.О.,
в.о. завідувача кафедри психології, кандидат педагогічних наук,
доцент Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

Актуальність наукового аналізу проблем дослідження в психології пов'язана з багатьма аспектами які полягають, насамперед, у площинні невизначеності єдиної системи класифікації парадигм дисципліни. Консенсус у галузі є важливим для стабільності та розвитку науки, оскільки він забезпечує об'єднання різних думок та підходів для досягнення загальних цілей та розв'язання ключових проблем. Загалом, парадигмою можна назвати одну або кілька фундаментальних теорій, які користуються загальним визнанням і протягом якогось часу спрямовують наукове дослідження. Зазначимо, що парадигма, визначає коло існуючих проблем, вказуючи шляхи та способи їх вирішення; при цьому парадигма одночасно визначає можливі методи вирішення зазначених проблем і, як наслідок, визначає тип результатів, одержуваних у процесі емпіричних досліджень. Можна сміливо сказати, що парадигма визначає наукову традицію. З часом вона стає нормою сприйняття світу і відповідно є досягненням науки, яка знаходить визнання у наукової спільноти в певний період часу і є моделлю нових наукових досліджень. В той же час, якщо основоположні теорії, аспекти, явища тощо науки мають розбіжності в трактуванні, не стандартизовані, не мають чіткої закріпленої класифікації і є предметом наукового дискурсу – це призводить в кінцевому результаті до проблем валідності самого дослідження і отриманих в процесі пізнання результатів.

Аналіз змістової складової парадигм психології звертає нашу увагу на проблеми, які пов'язані з дискурсом навколо породження і функціонування психічної реальності. До прикладу, предметом природничо-наукової парадигми є різні форми прояву душевного життя людини: поведінка, взаємини, спілкування, продукти діяльності; предметом гуманітарної парадигми, фахівці вважають – душевне життя людини в її цілісності, що не зводиться до суми її окремих проявів. Також дискусії в науковому середовище точаться навколо першопричин

психічних явищ, наукових підходів до пояснення цих явищ і, відповідно, тлумачення термінів, що описують досліджуване наукове питання. Невизначеність та дискурсивність контексту відсилає дослідника до встановлення істинності, визначення методів дослідження, способу побудови знання як такого.

З огляду на вищезазначене можна припустити таке проблемне коло питань психології, яке відбивається безпосередньо на дослідженнях:

1. Стандартизація та узгодженість визначень де термінологія повинна відповідати теоретичним концепціям та парадигмам, що прийняті в галузі та забезпечувати логічність та послідовність у сприйнятті та застосуванні термінів;

2. Консенсус у галузі який відображає загальноприйняті погляди у відповідній галузі, що допомагає забезпечити єдність думок та дослідницьких напрямків;

3. Проблеми у внутрішній валідності, яка може включати загрози такі як змішування змінних, зміна експериментального середовища, різне тлумачення предмету наукового підходу;

4. Методологічні проблеми, які можуть торкатися вибору та використання методів дослідження, логіки пізнання, адекватності вимірювання психологічних явищ;

5. Проблема об'єктивності і власних упереджень стосовно істинності напрямків психології, впливати на інтерпретацію результатів та вибір методів дослідження;

Теоретична неузгодженість у психологічних теоріях породжує велику кількість розбіжностей між вченими, що потребує пошуку нових підходів.

Отже, зазначене коло проблемних питань може ускладнювати процес дослідження в психології, але воно також є викликом і стимулом до подальшого розвитку науки і пошуку нових методів та підходів до розв'язання проблем науки.

Список використаних джерел

1. Сватенкова Т.І., Тимошенко О.А. Методологічні та теоретичні проблеми психології Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок*: філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В.О.Татенка. Київ : Либідь, 2006. 360 с.

2. Теоретичні і методологічні проблеми психології : комплекс навчально методичного забезпечення для підготовки аспірантів за спеціальністю 053 «Психологія» / укл. : С.Ю. Гуцол. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. 38 с.

КОВАЛЬ В.О.,
в.о. завідувача кафедри психології, кандидат педагогічних наук,
доцент Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

КОНЦЕПТ СОЦІАЛЬНОГО САМОПОЧУТТЯ В СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

За визначенням С.М. Бубняк [1], соціальне самопочуття це один «із ключових концептів, який характеризує суб'єктивний стан суспільства в найбільш загальному контексті, котрий, акцентує увагу на дослідженні того, як почуває себе людина в якості члена певного суспільства чи конкретної соціальної групи, наскільки правильним і справедливим бачить вона своє власне місце в цьому суспільстві, наскільки вона задоволена тим, що отримує від суспільства і що дає йому сам». Виходячи з цього визначення, ми можемо елімінувати наступні елементи:

1. рівні, які впливають на соціальне самопочуття: макро-, мезо- і мікрорівень; на різних рінях діють або різні механізми регуляції соціального самопочуття, або вони є одними і тими самими, але проявляються по-різному (наприклад зростання рівня життя в державі може по-різному проявлятись на всіх вищезазначених рівнях, хоча б за рахунок перерозподілу благ);
2. справедливість, що розглядається як категорія самих різних наук – від етики до економіки, що ускладнює можливості вивчення впливу уявлень про справедливість через елімінацію відповідних ознак і аналіз їх впливу на психологічний зміст соціального самопочуття. Наприклад, за Ф. Аквінським соціальним благом є баланс індивідуальних інтересів [2], в цьому випадку ми можемо проводити вимірювання в рамках конфліктологічних парадигм, а регулятором соціального самопочуття можуть виступати процедури медіації як на міжіндивідному рівні та і на рівні груп. За Т. Гоббсом [3] справедливість повинна розглядатись з точки зору розподілу благ між людьми, однак в цьому випадку постає питання того – що вважають різні страти населення за благо; в даному випадку вивчення системи цінностей (картографування за стратами) дозволяє не тільки робити вимірювання, а й за рахунок розуміння динаміки змін цих цінностей суто за рахунок економічних впливів регулювати самопочуття як мінімум на макро- і мезорівнях. У сучасних дослідженнях справедливості в основу теорій покладають ідеологічні положення

відповідних напрямків: соціалістичні, консервативні та ліберальні. Причому в ліберальному напрямку Дж. Ролз [4] вказав на те що справедливість виступає і як базис структур суспільства, і як регулятор цих самих структур – це, як не дивно, є вірним і для інших напрямків. В якості діагностичної процедури в даному випадку ми можемо проводити вимірювання системи цінностей як індивідуальних так і групових, а також використовувати аттитюди.

3. задоволеність тим, що людина отримує від суспільства і що дає йому сама – достатньо добре вивчена в руслі економічних наук та соціології. Насамперед, це теорії які пов'язані з обміном: концепція соціального обміну Дж. Хоманса і П. Блау, теорія раціонального вибору; а також теорії, що пов'язані з інтерпретацією поведінки людьми: як символічний інтеракціонізм, так і вся феноменологічна соціологія. І слід згадати такий напрямок як соціологія емоції, що вивчає емоції саме в контексті соціальної взаємодії.

Величезною проблемою є те, що більшість соціогуманітарних наук значно просунулись у вивченні феномену соціального самопочуття порівняльно з психологією. Рішенням проблеми може бути використання надбань інших наук в цьому напрямку, але для цього потрібен перепис фактів та ознак з мов інших наук на мову психології. Такого роду транспорентність допоможе використати не тільки надбання відповідних наук, але й створити психологічні технології регуляції соціального самопочуття, що в нашому нестабільному світі з кожним роком набуває все більшої актуальності.

Список використаних джерел

1. Бубняк С.М. Теоретична інтерпретація концепту «соціальне самопочуття» в соціогуманітарних науках. *Перспективи*. 2015. № 3. С. 35–39.
2. Кухаренко О.В. Соціальна справедливість у соціальних науках: аналіз ідей і концепцій. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*, 2013. Т. 18. Вип. 2 (18). Ч. 2. С. 240–249.
3. Якоб М. Проблеми соціальної рівності і справедливості та їх співвідношення в концепціях Т. Гоббса і Дж. Локка. URL: http://archive. nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VIrd/2009_6/7.pdf.
4. John Rawls. A Theory of Justice. Harvard University Prress, 1971. 560 p.

КОВАЛЬ В.О.,
в.о. завідувача кафедри психології, кандидат педагогічних наук, доцент Національного університету «Запорізька політехніка»;

ІВЧЕНКО С.С.,
студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка» м. Запоріжжя, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ РІЗНИХ СТАНІВ АГРЕСИВНОСТІ НА РІЗНІ СТАНИ ТРИВОЖНОСТІ У ШКОЛЯРІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Було проведено емпіричне дослідження з метою з'ясування впливу тривожності на рівень агресивності школярів підліткового віку від 12 до 14 років. Дослідження проводилось в Запорізькій гімназії № 47 Запорізької міської ради.

У дослідженні використовувалися два психологічні тести: перший тест шкільної тривожності Філіпса, який можна давати респондентам з 10 років. Другий тест визначення показників та форм агресії за методикою А. Басса та А. Дарки, який застосовується для респондентів з 12 років (адаптація О. Осницького) [1, с. 84, 94]. Обидва тести мають добре встановлені показники валідності та надійності. Вони використовувались у багатьох психологічних дослідженнях. Використання цих двох тестів дозволяє дослідити кореляційні зв'язки між показниками тривожності та агресивності у респондентів. Ці тести вже адаптовані для використання в українському культурному та мовному середовищі. Це значно спрощує їх застосування і забезпечує більшу надійність та валідність отриманих даних.

Для аналізу отриманих даних використовувалась рангова кореляція Спірмена (кореляція рангів) – це найпростіший спосіб визначення міри зв'язку між факторами. Оскільки в роботі вибірка є непараметричною, вона не передбачає використання методів, які потребують припущення про нормальний розподіл змінних. Кореляція Спірмена не вимагає нормальності розподілу, що робить її підходящою для обробки отриманих даних. Рангова кореляція Спірмена дозволяє уникнути потенційних спотворень, які можуть виникнути при застосуванні параметричних методів у малих вибірках. Кореляція Спірмена аналізує взаємозв'язки між рангами змінних, а не безпосередньо між їх значеннями. Використання рангових методів знижує чутливість аналізу до викидів та аномалій у

даних, що особливо важливо у випадку малих вибірок, де кілька нетипових спостережень можуть значно вплинути на результати [2]. Умовне позначення в роботі (r – коефіцієнт кореляції Спірмена).

Було створено опитувальник за допомогою Google Forms, який містив питання з вище перерахованих тестів, направлені на оцінку рівня тривожності та агресивності серед школярів підліткового віку.

Опитувальники було розіслано через психолога гімназії № 47 Запорізької міської ради. Відповіді були автоматично зібрані та експортовані з Google Forms у форматі CSV для подальшого аналізу. Після отримання емпіричних даних від респондентів було створена зведена кореляційних зв'язків за допомогою програмам SPSS (версія 28.0.1.0) та Excel. Виокремивши зі зведеної показники з кореляційними зв'язками, було проведено аналіз отриманих даних. У роботі загальна кількість респондентів дорівнює 26 осіб, використовується непараметрична вибірка. З метою виявити кореляційні зв'язки між впливом тривожності на рівень агресивності підлітків за допомогою програми SPSS було проведено аналіз рангової кореляції Спірмена.

В роботі представлені значущих кореляційних зв'язків шкал методики «Тест шкільної тривожності Філіпса» з шкалами «Визначення показників та форм агресії за методикою А. Басса та А. Дарки (адаптація О. Осницького)».

Таблиця 1.

Зв'язок між рівнем тривожності та агресії в 7-А класі

7-А клас						
Шкали методики «Тест шкільної тривожності Філіпса»	Статистики кореляції ранг у Спірмена	Шкали методики «Визначення показників та форм агресії за методикою А. Басса та А. Дарки (адаптація О. Осницького)»				
		1. Непряма агресія	2. Роздратування	3. Підозрілість	4. Образливість	5. Індекс ворожості
1. Загальна тривожність	r	0,629*	0,712**	0,606*	0,265	0,412
	p	0,028	0,009	0,037	0,405	0,183
2.	r	0,194	0,751**	0,926**	0,432	0,676*

Переживання соціального стресу						
	p	0,546	0,005	0	0,161	0,016
3. Фрустрація потреби в досягненні успіху	r	0,508	0,675*	0,617*	0,639*	0,761**
	p	0,092	0,016	0,033	0,025	0,004
4. Страх ситуації перевірки знань	r	0,703*	0,722**	0,608*	0,275	0,3
	p	0,011	0,008	0,036	0,386	0,344
5. Страх не відповідати очікуванням оточуючення	r	0,676*	0,565	0,615*	0,222	0,445
	p	0,016	0,056	0,033	0,488	0,148
6. Низький фізіологічний опір стресу	r	0,241	0,37	0,473	0,448	0,582*
	p	0,45	0,237	0,12	0,144	0,047
7. Проблеми і страхи в стосунках з учителями	r	0,481	0,497	0,595*	-0,137	0,145
	p	0,113	0,1	0,041	0,671	0,654
№ (кіль. респон.)		12	12	12	12	12

Таблиця 2.

Зв’язок між рівнем тривожності та агресії в 8-А класі

8-А клас						
Шкали методики «Тест шкі-льної три-вожності Філіпса»	Статистики кореля-ції рангу Спірме-на	Шкали методики «Визначення показників та форм агресії за методикою А. Басса та А. Дарки (адаптація О. Осницького)»				
		1. Фізична агресія	2. Вербальна агресія	3. Непряма агресія	4. Негативізм	5. Роздратування
1. Загальна тривожність	r	0,656*	0,418	0,619*	0,447	0,684**
	p	0,011	0,137	0,018	0,109	0,007
2. Переживання соціально-го стресу	r	0,557*	0,508	0,257	0,354	0,057
	p	0,039	0,064	0,375	0,214	0,845
3. Фрустра-ція потреби в досягненні успіху	r	0,597*	0,624*	0,601*	0,337	0,421
	p	0,024	0,017	0,023	0,238	0,134
4. Страх самовира-ження		0,604*	0,45	0,511	0,499	0,34
		0,022	0,106	0,062	0,069	0,234
5. Страх ситуації перевірки знань	r	0,449	0,187	0,582*	0,221	0,691**
	p	0,108	0,523	0,029	0,448	0,006
6. Страх не відпо-відати	r	0,617*	0,724**	0,624*	0,477	0,344

очікуванням оточення						
	p	0,019	0,003	0,017	0,085	0,229
7. Низький фізіологічний опір стресу	r	0,686**	0,496	0,574*	0,593*	0,636*
	p	0,007	0,072	0,032	0,026	0,014
8. Проблеми і страхи у стосунках з учителями	r	0,358	0,093	0,391	0,085	0,792**
	p	0,209	0,752	0,166	0,773	0,001
№ (кіль. респон.)		14	14	14	14	14

p – рівень значимості

Отже, вибір вище вказаних тестів для проведення емпіричного дослідження обґрунтовується їх високою надійністю та валідністю, а також успішним використанням у численних дослідженнях, що забезпечує точність та об'єктивність отриманих результатів. А використання рангової кореляції Спірмена обґрунтована тим, що її застосовують для непараметричних вибірок.

У багатьох випадках кореляційний зв'язок є середнім. Значення з зірочкою (*) вказують на значущість кореляції на рівні 0,05 тоді як подвійна зірочка (**) вказує на рівень значущості 0,01 що свідчить про ще більшу вірогідність не випадковості виявленого зв'язку.

Зазначені вище результати підтверджують наявність позитивної кореляції та вказують на складну взаємодію між різними показниками тривожності та агресивної поведінки у учнів 7-А та 8-А класу.

Список використаних джерел

1. Лемак, М. В., Петрище, В. Ю. Методичне видання «Психологу для роботи. Діагностичні методики». Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2011. 613 с.
2. Рангова кореляція Спірмена URL: Рангова кореляція Спірмена – Психологія праці – Підручники для вузів онлайн (pidru4niki.com)

МАМЧУР І.В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка;

ГАЙДУКОВА І.С.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

ЕМОЦІЙНА ЗРІЛІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ДІЇ СТРЕСОВИХ ФАКТОРІВ

Постановка проблеми. Психологічна допомога у стресових умовах відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні психічного благополуччя та здоров'я. Сучасне життя часто супроводжується різними стресовими факторами, такими як професійне навантаження, втрата роботи, конфлікти в сім'ї чи соціальні проблеми. Зазначені фактори здатні викликати значний психологічний дискомфорт і, за відсутності адекватної підтримки, призвести до серйозних проблем зі здоров'ям. Особливу увагу слід звернути сучасним життєвим реаліям, коли війна може створювати надзвичайно складні стресові умови для людей, які живуть у зоні конфлікту або стикаються з його наслідками. Розвиток емоційної зрілості має важливу роль у забезпеченні психологічної допомоги в кризових життєвих ситуаціях, сприяє покращенню самопізнання, міжособистісних відносин та здатності ефективно впоратися з емоційним стресом.

Викладення основного матеріалу. Війна, безумовно, є вкрай стресовим фактором для будь-якої людини, незалежно від віку. Для дорослих цей стрес може бути особливо важким через загрозу фізичному благополуччю, включаючи можливість поранень або смерті. Це створює постійний стан тривоги та напруги. Дорослі можуть втрачати рідних та близьких під час війни, що призводить до глибокого горя та травм. Війна може спричиняти руйнування інфраструктури, втрату робочих місць та економічну нестабільність, що стає джерелом стресу через невпевненість у майбутньому. Відсутність безпеки та постійний стрес здатні стимулювати розвиток психологічних проблем, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність та інші негативні психічні стані.

Відбувається втрата надії та віри у майбутнє, що у свою чергу призводить до відчуття безпорадності та втрати віри в соціальні, політичні та економічні інституції.

Емоційна зрілість дорослої людини є важливим аспектом для вироблення стресостійкості. Вона допомагає людині краще розуміти свої емоції і керувати ними. Здатність розпізнавати, виражати та регулювати власні почуття дозволяє ефективніше впоратися зі стресом. Емоційно зрілі люди здатні адаптуватися до нових ситуацій та стресових подій. Вони більш гнучкі й реагують на стрес з розумінням і рішучістю, замість паніки та неспокою. Такі особистості здатні бачити ширший контекст ситуацій і реагувати на них з розглядом наслідків та можливих варіантів розвитку подій. Вони вірять у свою здатність впливати на ситуацію, замість того, щоб відчувати безпорадність. Це дає їм відчуття контролю навіть у стресових ситуаціях. Емоційна зрілість сприяє здатності спілкуватися з іншими людьми ефективно й підтримувати здорові стосунки, що може включати здатність просити допомоги або підтримки в стресових ситуаціях.

Емоційна зрілість означає здатність ефективно керувати своїми емоціями, розуміти їхні джерела та виразно виражати їх, не завдаючи шкоди собі чи оточенню. Ознаками емоційної зрілості дорослої особистості є:

- самосвідомість, як здатність розуміти свої емоції, їх джерела і вплив на особисту поведінку;
- саморегуляція, як здатність контролювати свої емоції і реагувати на них адекватно, не допускаючи, щоб вони панували над людиною;
- емоційна впевненість, що дає можливість впевнено виражати свої почуття, але при цьому не порушувати особисті кордони інших людей;
- емпатія, як здатність сприймати емоції інших людей, відчувати їх і реагувати з розумінням і співчуттям;
- соціальна компетентність, яку розглядаємо у вигляді навичок взаємодії з іншими людьми в емоційно складних ситуаціях, таких як конфлікти або невизначеність;
- толерантність до стресу – здатність залишатися стійким і продуктивним в ситуаціях, що викликають стрес, шляхом ефективного управління емоціями;
- присутність, яка надає людині можливість залишатися наявним тут і зараз та усвідомлювати момент, не піддаючись роздумам про минуле або майбутнє;

- прийняття, що дає здатність приймати себе і інших людей такими, які вони є, і не робити висновків, що містять осуд або несправедливі порівняння.

Ці ознаки можуть різнитися в залежності від кожної конкретної особистості, але загалом вони є показниками емоційної зрілості, що дозволяють робити певний аналіз та прогноз.

На відміну від емоційної зрілості дослідник О. Чебикін [1] виокремлює ознаки емоційної незрілості, до яких належать збільшена емоційна збудливість, імпульсивність, лабільність, відсутність контролю над емоційними реакціями, обмежене сприйняття емоцій, недостатня емпатія, висока чутливість, низький рівень вольового контролю над емоційними імпульсами, нездатність до концентрації уваги, велика сугестивність та схильність до залежності від думки інших людей. Порівняння ознак емоційної зрілості та незрілості може дати значний інсайт у розумінні того, як люди сприймають, виражають свої емоції та керують ними, може сприяти особистісному розвитку, покращенню взаємовідносин та зниженню конфліктів.

Українськими вченими, які досліджували питання емоційної зрілості, О. Кочарян та М. Півень, було розроблено та психометрично обґрунтовано методику діагностики емоційної зрілості особистості, в основі якої було використано структурну модель емоційної зрілості особистості з п’яти компонентів, що включає рефлексію емоцій, емоційну саморегуляцію, емпатію, емоційну експресивність та прийняття власних емоцій [2, с. 144–146].

Систематизувавши наукові підходи до розуміння емоційної зрілості людини, актуалізується питання розкриття основних напрямів її розвитку. Необхідність та важливість розвитку емоційної зрілості у кризових ситуаціях можна пояснити декількома ключовими моментами. В кризових ситуаціях людина стикається з інтенсивними емоціями, такими як страх, тривога, гнів чи скрута. Емоційно зрілі особистості вміють контролювати ці емоції, не дозволяючи їм перехопити керування, що допомагає зберегти ясність думки та приймати об’єктивні рішення. Таким чином здійснюється емоційна саморегуляція. Емоційно зрілі люди здатні до емпатії і співчуття до інших, розуміючи їхні почуття та переживання. Це допомагає їм надавати емоційну підтримку іншим людям у кризових ситуаціях, сприяючи зняттю стресу та полегшення вирішення проблем. Ефективна комунікація є ключовим елементом успішного вирішення проблем у кризових ситуаціях. Емоційно зрілі особистості вміють яскраво виражати свої почуття та думки, а також слухати інших без засудження та провокування конфліктів, здатні знаходити позитивні сторони навіть у

найскладніших ситуаціях. Вони активно шукають можливості для особистісного зростання та навчання навіть у кризові періоди. Стійкість та здатність адаптуватись до змін є рисою емоційної зрілості дорослої особистості. Такі люди швидко адаптуються до нових умов, шукаючи шляхи виходу з кризи та розвиваючи стратегії пристосування. Отже, прояви емоційної зрілості дорослої особистості допомагають подолати фактори стресу, які можуть виникати в умовах війни та дії інших стресових факторів [3].

Стресові виклики мають значний вплив на психічне здоров'я особистості. Психічне здоров'я – це складний синтез фізіологічних, психологічних та соціальних факторів, і стрес може впливати на всі ці аспекти. Важливо розуміти, що стрес сам по собі не завжди є негативним. У невеликих дозах стрес може бути стимулом для розвитку та досягнень. Однак, якщо стресові ситуації стають надто інтенсивними або тривалими, вони можуть призвести до негативних наслідків для психічного здоров'я. Стрес може спричинити появу різних емоційних реакцій, таких як тривога, роздратування, сум, апатія або навіть депресія. Відбуваються зміни у поведінці, які призводять до змін у способі реагування на навколишнє середовище. Це може охоплювати погіршення звичок, таких як нездорове харчування, вживання алкоголю чи наркотиків, або збільшувати ризики виникнення конфліктів з навколишніми. Стрес активує наднормальну реакцію на атакуючі стимули, яка включає в себе вивільнення гормонів стресу, таких як кортизол та адреналін. Ці реакції можуть мати негативний вплив на фізіологічний стан організму, зокрема порушувати роботу серцево-судинної та імунної систем. Довготривалі стресові ситуації можуть впливати на психічні функції, такі як пам'ять, концентрацію уваги, прийняття рішень та загальну когнітивну функцію. Також існує вплив стресових факторів на міжособистісні відносини, спричиняючи конфлікти з близькими людьми, зниження рівня спілкування або ізоляцію.

Збереження психологічної стійкості під час війни має критичне значення для якнайбільшого виживання та благополуччя людей. Постійна загроза для власного життя та життя близьких може призвести до тривожності, страху та підвищеної пильності. Неясність та непередбачуваність ситуації загострюють ці почуття. Втрати членів родини, друзів або колег можуть бути надзвичайно важкими подіями, які викликають глибоку скорботу та горе. Війна може спричинити економічну нестабільність через знищення інфраструктури, припинення роботи бізнесів та втрату робочих місць. Необхідність забезпечити себе та родину зумовлює страждання від фінансового тиску. Втрата будь-якої форми особистої безпеки призводить до серйозних психологічних травм, таких як

посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та депресію. Часто відбувається розрив зв'язків із родиною та друзями через евакуацію, переселення, втрачається зв'язок зі звичним оточенням. Обмеження руху, заборона зборів або відсутність можливості спілкування можуть призвести до відчуття соціальної ізоляції та відчуженості. У таких ситуаціях дорослі можуть відчувати надмірний тиск відповідальності за забезпечення безпеки та добробуту своєї родини. Ці фактори в поєднанні можуть створювати серйозні виклики для дорослих людей, які проживають у воєнних умовах, і можуть потребувати психологічної та соціальної підтримки для того, щоб подолати цей стрес та зберегти своє фізичне та психічне здоров'я.

Вважаємо, що одним з ефективних методів, що сприяє емоційній стійкості зрілої особистості в кризових ситуаціях є майндфулнес.

Метод майндфулнес, що полягає у повному усвідомленні та уважній присутності, стає все популярнішим як у повсякденному житті, так і в клінічній практиці. Перспективність цього методу в регулюванні стресу, фізичних симптомів, тривоги, депресії, професійного вигорання, в обробці травматичного досвіду та запобіганні посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а також його актуальність в українському контексті стали основою для розробки та адаптації діагностичних інструментів для оцінки ефективності цього підходу. Першу адаптовану в Україні методику для вимірювання цієї здатності було представлено у 2022 році Я. Каплуненко та В. Кучіною. Основою методики стала адаптація короткої версії опитувальника Five Facet Mindfulness Questionnaire (FFMQ-15), розробленого R. Baer et al. (2006). Адаптована методика має назву (ПОМ-15) – «П'ятифакторний опитувальник майндфулнес», який складається з 15 запитань. Конструкт майндфулнес, що складається із п'яти аспектів (спостереження, опис, усвідомлена дія, нереагування та неосудливість щодо внутрішнього досвіду) структурований в опитувальнику таким чином, що кожне запитання має своє високе факторне навантаження [4]. За допомогою опитувальника є можливість дослідити емоційну зрілість дорослої особистості.

Висновки. Отже, коли доросла людина відчуває тиск стресових факторів, важливо мати підтримку та доступ до психологічної допомоги для подолання цього впливу. Дослідження та розвиток емоційної зрілості людини відіграють критичну роль у подоланні наслідків стресових ситуацій. Емоційна зрілість є ключовим фактором у розвитку стресостійкості, вона допомагає людині краще розуміти себе, власні емоції та реакції на стрес, що в свою чергу допомагає знаходити ефективні способи впоратися з ним. Здатність керувати емоціями, зменшує

реактивність у поточних ситуаціях. Уміння проводити внутрішній діалог та виражати свій досвід словами позитивно впливає на самомотивацію, співчуття та здатність розпізнавати емоції інших. Людина з високим рівнем емоційної зрілості може зрозуміти та прийняти свої власні емоції, розрізняти їх і адекватно виражати. Це дозволяє легше управляти стресом, розпізнавати його джерела та реагувати на них адекватно. Розкриті складові емоційної зрілості здатні створювати основу для психічного здоров'я особистості.

Список використаних джерел

1. Чебикін О. Я., Павлова І. Г. Становлення емоційної зрілості особистості. Одеса : СВД Черкасов, 2019. 238 с.
2. Півень М.А. Опитувальник діагностики емоційної зрілості особистості, «Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах» : *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 25 жовтня 2018 р.) / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 231 с.
3. Носенко Е.Л., Аршава І. Ф., Кутовий К. П. Форми відображеної оцінки емоційної стійкості та емоційної розумності людини : монографія. Дніпро : Інновація, 2022. 178 с.
4. Каплуненко Я., Кучина В. Адаптація та валідизація короткого п'ятифакторного опитувальника майндфулнес (ПОМ-15). Організаційна психологія. Економічна психологія. 2023. №1(28), С. 95–105.

НЕСЧОТНА О.І.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

СТАДНИК А.Г.,
кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В сучасній психологічній науці термін «сімейні конфлікти» визначається як розбіжність між потребами, очікуваннями, цінностями або бажаннями різних членів сім'ї. Конфлікти можуть виникати через різні причини, такі як неузгодженість у прийнятті рішень, розбіжності у вихованні дітей, непорозуміння, фінансові труднощі, зміни в родинному складі або проблеми взаємодії між партнерами. Ці конфлікти можуть бути як поверхневими, так і глибокими, і вони можуть відображати загальний стан взаємин в сім'ї. Розуміння основного поняття сімейних конфліктів допомагає психологам та спеціалістам з сімейних відносин розробляти ефективні стратегії для їх вирішення та підтримки сімейного благополуччя.

Сімейні конфлікти стали широко розповсюдженим явищем, що свідчить про дисгармонію в сімейних стосунках. Проблема виявлення сутності, причин, форм прояву конфліктів є на сьогодні особливо актуальною для науки, тому що в період трансформації суспільства зріс показник розлучень, особливо серед молодих сімей.

На вчинки, що призводять до конфлікту в сімейних стосунках, слід звертати увагу, бо сім'я – це надзвичайно важливий соціальний інститут у державі, який є гарантом майбутнього. Недаремно кажуть: міцна сім'я – міцна держава. Тому в системі політики держави сім'я повинна займати гідне місце [1].

Психологічний аналіз сімейних конфліктів може бути складним завданням, оскільки вони можуть мати багато причин і виявлятися у різних формах. Ось деякі з них:

1. Комунікація. Один з найважливіших аспектів в сімейних конфліктах. Члени сім'ї вільно висловлювати свої почуття та думки. Агресивний стиль комунікації між членами родини, загострення непорозумінь.

2. Ролі. Різні члени сім'ї кожен з яких кожен відіграє не свою роль з цього прояв порушення соціальних ролей в сім'ї. Нерозуміння власних потребу сімейному житті. Кожен член сім'ї може мати свої уявлення про те, як повинна функціонувати сім'я, що може призводити до конфліктів у відносинах. Різниця у цінностях та переконаннях.

3. Взаємодія. Взаємодії між членами сім'ї. Домінуючі динаміки або конфлікти на рівні взаємодії. Боротьба за владу. Порушення рівноправ'я між подружжям. Невміння йти на компроміс.

4. Потреби. Порушення потреб у соціальному житті в середні сім'ї. Обмеження задоволення власних потреб та потреб сім'ї. Нездатність самовираження. Почуття нерівності або несправедливості в розподілі обов'язків, уваги чи ресурсів. Різні особистісні риси та характеристики – низька толерантність до стресу, агресивність чи перфекціонізм.

5. Стресори. Зовнішні або внутрішні фактори можуть призводити до збільшення конфліктів в сім'ї. Стрес, фінансові проблеми, зміни в житті. Загострення сімейних конфліктів через безвідповідальність. Стресові події, такі як фінансові труднощі, проблеми на роботі або проблеми здоров'я, можуть збільшити напругу в сім'ї. Невирішені проблеми з минулого, які продовжують впливати на відносини в сім'ї.

Ці причини можуть поєднуватися та взаємодіяти, ускладнюючи взаємини в сім'ї і призводячи до психологічних конфліктів [3].

Психолог може використовувати ці аспекти для глибшого розуміння конфліктів у сім'ї та для розробки плану дій для їх розв'язання. Важливо

також враховувати індивідуальні особливості кожного члена сім'ї та контекст, в якому вони функціонують.

Привертає увагу підхід дослідників В.К. Мягера та Т.М. Мішиної, які вважають, що конфлікт у сім'ї виникає у тому випадку, коли обидва учасники прагнуть оволодіти одним і тим самим об'єктом, зайняти одне і те ж місце чи виняткове положення, грати несумісні ролі, досягнути різноспрямованих цілей [4]. Окрім того, у суспільній свідомості конфлікт, як правило, асоціюється з тим, чого не має бути у сім'ї. Головним є висновок про те, що конфлікт містить можливість виходу на новий рівень взаємин, знаходження нових можливостей. Успішні сім'ї відрізняються від проблемних не відсутністю чи низькою частотою конфліктів, а незначною їх глибиною і безболісністю [4].

Існує неправильне розуміння самого поняття «конфлікт», одноголосно кажуть психологи. Коли ним називають звичайні побутові речі. Не там лежать шкарпетки – це не конфлікт, а привід не екологічно скинути свою напругу.

Найважливішим є укласти із собою так званий «внутрішній контракт» – знати, що для вас добре, а що – погано, які принципи є непорушними, а на які речі можете погодитися за певних умов. Чи справді важливий той принцип, на якому ви наполягаєте, що він вам дає? Ставлячи собі ці питання, ви навчитися краще розуміти себе й уникати зайвих непорозумінь.

Виходячи з вище зазначено, можна виокремити ряд рекомендацій, які допоможуть учасникам (а саме, членом родини) екологічно вийти з конфлікту:

1. Піти в спортзал, медитувати, поринути у творчість, зайнятися кулінарією, проговорити з другом чи просто запитати себе – чим я можу собі допомогти.
2. Також важливим є принцип домовитися, що в кожного є право на себе, на притулок, яким є дім. Тому цілком нормально, коли ви скажете комусь із сім'ї: «Вибач, мені зараз потрібен час; я хочу потупити у Facebook або прийняти ванну…».
3. Варто переводити ситуацію в площину конструктивного конфлікту «Не просто кричати – а розв'язувати проблему».
4. Якщо це сімейних конфлікт то при перебуванні дитини у полі події краще сказати: «У мене конфлікт із татом, але це наш конфлікт. Ми його намагаємося розв'язати, ми все робимо для цього» [5].

Список використаних джерел

1. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2007. С. 99–100.

2. Бужинська С.М., Губанова О.В. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги : навч. посіб. Харків, 2020. 136 с.
3. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. С. 105–113.
4. Мягер В. К. Сімейна психотерапія: керівництво з психотерапії. Львів : Медицина, 2000. 119 с.
5. Конфлікти в сім'ї. Як їх ефективно вирішувати й мінімізувати вплив на дитину. URL: https://nus.org.ua/articles/konflikty-v-sim-yi-yak-yih-efektyvno-vyrishuvaty-j-minimizuvaty-vplyv-na-dytynu/

ОРЕЛ Ю.В.,
студентка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі, що навколо нас, реальність війни стає частиною життя не тільки в політичному та соціальному вимірах, але й впливає на психічний стан та емоційну сферу особистості. Однією з найбільш вразливих категорій населення, яка переживає наслідки воєнних дій найбільш гостро, є молодь. Молодь, яка вже і так перебуває на рубежі пошуку самоідентифікації та формування особистості, стає залежною від досить тяжких умов життя.

Тривожність, як психічний стан, стає ключовим фактором, впливаючи на емоційний, соціальний та когнітивний аспекти життя особистості. В умовах військових дій, тривожність молоді може посилитися через постійний стрес, страх перед невизначеністю та можливістю втрат.

Багато українських науковців розглядають тривожність як особистісну характеристику, яка проявляється у схильності людини до переживання тривожного стану в ситуаціях очікування негативних подій.

В умовах війни тривога стає набагато більш провокативною для людини, зокрема для молоді, ніж у мирний час. В. Килимчук вказує на кілька факторів, які сприяють цьому: руйнування життєвих планів через війну; різкі та суттєві зміни у житті; втрата близьких та рідних; фінансові проблеми; відчуття особистої відповідальності за сім'ю; постійні новини про артобстріли міст та цивільного населення; катування та вбивства, які відбуваються; параноїдальні відчуття небезпеки навіть у відносно безпечних місцях [1].

У сучасних умовах війни молодь стикається з рядом викликів, які суттєво впливають на їхню психічну стійкість та соціальні аспекти. Розглядатимемо важливі психосоціальні аспекти, що формують емоційний стан молоді під час війни .

Основні аспекти впливу на тривожність молоді в умовах війни:

1. Психосоціальний дисонанс інформаційного шоку – вказує на конфлікт між отриманою інформацією та здатністю молоді засвоїти та впорядкувати цю інформацію в умовах війни. Наприклад, постійні новини про війну, зображення насильства в соціальних мережах та нестабільність інформації можуть створювати ситуацію, коли мозок молоді стикається з перевантаженням і може втратити здатність ефективно опрацьовувати отриману інформацію. Сприяння медіа-грамотності, обмеження часу витраченого на споживання новин, та розвиток стратегій емоційного регулювання можуть бути важливими для подолання психосоціального дисонансу в інформаційному середовищі в умовах війни.

2. Нестабільність майбутнього – цей фактор вказує на те, як умови війни порушують традиційні плани молоді щодо освіти, кар'єри та в цілому життєдіяльності. Наприклад, скасування навчальних програм, переривання університетських курсів через військові дії, або навіть евакуація з рідного міста можуть створити нестабільність у планах освіти та впливати на вибір кар'єрних шляхів. Молодь може відчувати втрату контролю над своїм життям та підвищений рівень тривоги через невизначені перспективи.

3. Травматичні наслідки та емоційний вплив – цей фактор охоплює фізичні та психічні впливи воєнних дій на молодь. Це включає страх, стрес, травматичні події та їхні емоційні наслідки. Травматичні події можуть включати втрату близьких, свідчення насильства. Емоційний вплив включає в себе страх, депресію, тривожність та посттравматичний стресовий розлад. Травматичні наслідки можуть призводити до погіршення фізичного та психічного здоров'я, зниження якості життя та психічних розладів. Молодь може відчувати важкість у встановленні стосунків та подоланні труднощів.

4. Соціальна ізоляція та втрата зв'язку. Цей фактор вказує на відсутність соціального контакту та взаємодії через евакуацію, розлуку з рідними та друзями в умовах війни. Соціальна ізоляція може викликати відчуття самотності, депресії та загального погіршення психічного здоров'я. Молодь може втрачати підтримку та важливі соціальні зв'язки.

5. Перегляд цінностей та вплив на ціннісні орієнтації. Війна викликає переосмислення цінностей молоді. Зміна життєвих умов може впливати на їхнє сприйняття важливих аспектів життя та суспільства. Суспільні зміни можуть впливати на вірування, переконання та погляди

молоді. Стимулювання діалогу щодо цінностей та створення простору для вираження індивідуальних поглядів можуть допомогти молоді знайти нові цінності та знайти баланс між особистими переконаннями та змінами в суспільстві. Важливо підтримувати відкритий діалог для сприяння розвитку нових ціннісних орієнтацій.

6. Пряма загроза для життя створює серйозний стрес. Неперервна можливість фізичної травми або загрози смерті може викликати в потерпілих інтенсивну тривогу. Страх за власне життя та життя близьких може викликати тривожні розлади та поглиблювати їх симптоми. Молодь може шукати нові механізми адаптації та змінювати свої ціннісні пріоритети [2] .

Вчені Г. Вагнер, П. Глік, У. Хаммаш та ін. проводили дослідження у Палестині серед молодих людей, які пережили війну на Близькому Сході. Було встановлено, що найбільш поширеними наслідками військового конфлікту та впливу насильства на психічне здоров'я постраждалих були підвищені симптоми тривоги та депресії. Констатовано, що молоді жінки проявляли меншу схильність до насильства, ніж чоловіки, але жінки частіше, ніж чоловіки, розповідали про підвищені симптоми тривоги, депресії та дистресу. Вчені виявили, що у них фаталістичне ставлення до власного життя, песимізм по відношенню до свого майбутнього найчастіше пов'язані з підвищеними симптомами депресії та дистресу, особливо серед чоловіків [3] .

Згідно з дослідженнями та аналізом наслідків війни на молодь, можна зробити висновок, що тривожність у молоді в умовах війни стає серйозною проблемою, що потребує невідкладної уваги та дій. Військові дії та насильство суттєво впливають на психічне здоров'я молоді, зокрема збільшують ризик розвитку тривожних розладів та депресії. В умовах військових дій необхідно забезпечити молодь доступом до психологічної підтримки та допомоги для підтримки їхнього психічного здоров'я та розведення можливих наслідків тривожних станів та депресії. Активна підтримка сприятиме покращенню як загального благополуччя молоді, так і суспільства в цілому.

Список використаної літератури

1. Килимчук В. Тривога під час війни та її наслідки. Здоров'я України. 2022. С. 46–47. [Electronic resource]. – Access mode: https://healthua.com/multimedia/userfiles/files/2022/ZU_9_2022/ZU_9_2022_46-47.pdf

2. Заушнікова М. Ю. Травматичні події та їх наслідки. Фінанси, економіка, право vs війна : збірник тез Міжнародного конгресу: Державний податковий університет, 2022. С. 249–253.

3. Bleich A., Gelkopf M., Solomon Z. Exposure to terrorism, stress related mental health symptoms, and coping behaviours among a nationally representative sample in Israel. JAMA. 2003. № 290. P. 612–620.

ПЛЮЩИК К.В.,
студентка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

В теперішній час популяризації психології та сфери ментального здоров'я, все більше набирає обертів поняття «емоційний інтелект». Серед більшості людей ще немає повного усвідомлення ролі цього комплексу з «м'яких навичок» (англійською – «soft skills»), які мають значні переваги над вузькими навичками, включених у програму освіти в пострадянських країнах. Існує безліч інтерпретацій та трактувань цього терміну і ця тема активно досліджується в наші дні, але що важливо зрозуміти зараз, емоційний інтелект – фундаментальна частина психіки, завдяки якій вибудовується збалансованість та якість життя людини. Адже в світі активної диджиталізації особливо вразливе молоде покоління позбавлене можливості природньо і якісно розвивати свою психіку, в таких умовах виникає ризик виникнення проблем з ментальним здоров'ям.

Проблему емоційного інтелекту активно досліджували зарубіжні вчені, такі як Д. Гоулман, Дж. Мейер, П. Селовей, Р. Карузо, Р. Барон, Р. Робертс, Дж. Меттьюс, М. Зайднер, П. Лопес, Р. Стернберг та ін.

Більшість сьогоднішніх досліджень емоційного інтелекту дотримуються однієї з перерахованих далі моделей: модель здібностей (емоційний інтелект найкраще можна виміряти за допомогою шкал здібностей, які розділені по векторам: емоційне сприйняття, емоційна фасилітація, когнітивна обробка емоцій, управління емоціями [5]); модель особистості (ЕІ включає в себе п'ять основних компонентів: самосвідомість, управління особистими емоціями, самомотивація, емпатія та керування зовнішніми стосунками [4]); змішана модель (визначає інтелект за сферами компетентності: пізнання себе, навички міжособистісного спілкування, здатність до адаптації, управління стресовими ситуаціями, переважний стан благополуччя [2]).

Поняття емоційного інтелекту, включає в себе п'ять компонентів, тобто особливостей, що притаманні особистостям, чий емоційний інтелект є високорозвиненим: 1) усвідомлення власних емоцій – вважається

провідною властивістю ЕІ, спроможність людини усвідомити свої переживання, їх походження, інтенсивність, дає можливість швидше з ними впоратись; 2) регуляція емоцій – здатність, що витікає з першого компоненту, значно ефективніше подолання небажаних емоційних станів; 3) самомотивація – спроможність особистості спрямовувати емоційні переживання в користь досягнення мети діяльності; 4) розпізнавання емоцій інших людей – виявляється здебільшого в емпатії, сприяє ефективній міжособистісній комунікації; 5) вміння підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими – характеризується спроможністю людини керувати небажаними емоціями, що виникають при взаємодії з іншими людьми [5].

ЕІ визначається як частина адаптивної здібності людини. Емоційно розумна людина – це та, хто швидко й точно оцінює поточну ситуацію та обирає стратегію вирішення конфлікту, яка є ефективною для максимізації особистих здобутків, зберігаючи при цьому сприятливі стосунки з іншими залученими людьми. Під «адаптацією» маються на увазі процеси, які підтримують спроби людини досягти особистих цілей і мінімізувати шкоду від зовнішніх подій, у мінливому зовнішньому середовищі. Адаптаційні процеси також відрізняються за часовим проміжком, починаючи від мілісекунд, необхідних для кодування стимулу, до років, необхідних для формування стійких особистих якостей [3].

Внутрішнім показником в ЕІ можна вважати уявлення людини про адекватність тієї чи іншої форми поведінки, те, що впливає на вибір конкретної форми поведінки з ряду можливих альтернатив, а самі характеристики емоційного процесу (зміст, якісні та кількісні ознаки) – зовнішнім. Зовнішнім по відношенню до вивчення емоційного інтелекту як компоненту внутрішнього світу людини є форми поведінки людини, її діяльність, характер її спілкування тощо [1].

Найважливішою ознакою сформованості емоційного інтелекту вважається – здатність особистості діяти розумно (на основі власних уявлень), не зважаючи на інтенсивність фізіологічних процесів під час переживання емоційного досвіду. Можливими операційними ознаками рівня сформованості емоційного інтелекту при цьому можуть бути конгруентність/неконгруентність ознак зовнішнього виявлення емоцій, що супроводжують емоційний процес, емоційному забарвленню їх чинників; частота появи емоційних процесів, умови їх виникнення, модальність емоцій, їх інтенсивність тощо. Це – зовнішні ознаки емоційного інтелекту [1].

Емоційний інтелект – це каскад з характеристик психічних процесів, розвиненість цих процесів у конкретної особистості дає можливість описати її як ту, що вміє ідентифікувати свої емоції та емоції інших, керувати ними в мінливих умовах, здатна до саморефлексії, вміє будувати

перспективи розвитку певних подій, гнучка, адаптивна, спроможна до самомотивації. Збалансованість та цілісність внутрішніх психічних процесів, емоційно розумної людини, гармонійно відображаються в зовнішніх поведінкових проявах. Емоційний інтелект корелює зі здоровою самооцінкою, самоцінністю, незалежністю та може виступати їх предиктором. Емоційна компетенція характеризується як якість обробки вхідних даних ззовні і аналізу розумності та влучності можливої відповіді на них, що іншими словами означає здатність до якісної адаптації.

Список використаних джерел

1. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : моногр. Київ : Вища школа, 2003. С. 126 с.
2. Bar-On R. The emotional quoient inventory (EQ-i): A test of emotional intelligence. Toronto. Canada: Muli-Health Systems. 1997.
3. G. Matthews, Moshe Zeidner, R. D.Roberts. Emotional Intelligence Science and Myth. A Bradford Book The MIT Press. 2003. P. 719.
4. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Mater More Than IQ. New York, NY: Bantam. 2006. P. 352.
5. Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D.R. Models of emotional intelligence. In R.J. Sternberg (Ed.), Handbook of intelligence. New York: Cambridge University Press. 2000. P. 396–420.

СТАДНИК А.Г.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Національний університет «Запорізька політехніка»;

КУЗЬМІН В.В.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Національного університету «Запорізька політехніка»;

МАЛИЙ О.О.,
студент факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Проблема соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування, полягає в тому, що ці діти знаходяться в складному становищі, яке потребує комплексного підходу. Для покращення соціальної роботи з

дітьми, які позбавлені батьківського піклування, необхідно вирішувати соціально-психологічні, економічні та правові проблеми через

комплексний підхід до їхнього соціального супроводу.

Рис. 1. Напрямки покращення технології соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування

Технологія соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування – це комплекс дій та заходів, спрямованих на забезпечення дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, психологічною, соціальною та матеріальною підтримкою.

Технологія соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування включає в себе ряд етапів та методів роботи: 1) оцінка потреб (здійснюється оцінка потреб кожної дитини, визначаються їхні особисті, психологічні та соціальні потреби); 2) розробка індивідуальних планів (розробляються індивідуальні плани допомоги для кожної дитини, враховуючи її потреби та можливості); 3) надання психологічної та соціальної підтримки (спеціалісти забезпечують дітей

психологічною підтримкою, консультуванням та розвитком соціальних навичок); 4) сприяння установленню контакту з родичами або усиновителями (спеціалісти допомагають дитині зберегти або встановити контакт з близькими людьми); 5) організація навчання та розвитку: (спеціалісти сприяють отриманню дитиною освіти, розвитку навичок та здатностей).

Вдосконалення технології соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та сприятиме створенню більш ефективної системи підтримки для цих дітей. На рисунку 1 розглянемо деякі шляхи вдосконалення технології соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Технологія соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування, є надзвичайно важливою для забезпечення повноцінного розвитку цих дітей та їх подальшої успішної адаптації до життя.

Як бачимо на рисунку 1, по-перше, важливо активно використовувати інформаційні технології для полегшення спілкування та обміну інформацією між спеціалістами, які працюють з дітьми-сиротами. Розробка спеціалізованих онлайн-платформ для моніторингу та обміну інформацією може значно полегшити спілкування між соціальними працівниками, психологами, вчителями та іншими фахівцями, що допоможе краще координувати допомогу кожної конкретної дитині.

Сучасні технології в сфері соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування відкривають широкі можливості для покращення підтримки та розвитку цих дітей. Інноваційні технології дозволяють забезпечити більш ефективне спілкування, надати доступ до освіти та психологічної підтримки, а також полегшити процес пошуку оптимальних варіантів майбутнього для них.

Можливості інноваційних технологій включають наступні види:

1. Електронна база даних. Створення централізованої електронної бази даних про сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування дозволяє зберігати та обмінюватися інформацією про їхню медичну історію, освітні досягнення, соціальний статус та потреби.

2. Відеоконференції та онлайн-консультації. Застосування відеоконференційних технологій дозволяє забезпечити доступ до психологічної та медичної підтримки для дітей, які позбавлені батьківського піклування та перебувають у важкодоступних регіонах.

3. Мобільні додатки. Розробка мобільних додатків для дітей, які позбавлені батьківського піклування може сприяти забезпеченню доступу

до освітнього контенту, психологічних тренувань, а також надавати можливості для самостійного навчання та розвитку соціальних навичок.

4. Використання соціальних мереж. Соціальні мережі можуть бути використані для створення онлайн-спільнот, які забезпечують психологічну підтримку, можливості для спілкування та обміну досвідом між сиротами.

5. Використання віртуальної реальності: Використання віртуальної реальності може бути корисним для проведення сесій арт-терапії, психологічних тренувань, а також для створення виховних ігрових середовищ, спрямованих на розвиток соціальних навичок дітей, які позбавлені батьківського піклування.

По-друге, важливо залучати волонтерську допомогу для надання психологічної та соціальної підтримки дітям-сиротам. Створення програм залучення волонтерів, які мають відповідну психологічну та соціальну підготовку, може стати ефективним способом надання додаткової підтримки для цих дітей.

План залучення волонтерів до роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування, може включати наступні кроки:

1. Аналіз потреб. Провести аналіз потреб дітей, які позбавлені батьківського піклування, щоб з'ясувати, яка саме допомога їм потрібна, а також визначити області, в яких можуть бути корисні волонтери.

2. Розробка програми. Розробити програму залучення волонтерів, включаючи опис завдань, які вони можуть виконувати, і вимоги до учасників програми.

3. Пошук волонтерів. Провести пошук волонтерів серед місцевих громадських організацій, навчальних закладів та інших зацікавлених осіб.

4. Навчання та підготовка. Провести навчання та підготовку волонтерів, щоб вони мали необхідні знання та навички для роботи з дітьми-сиротами.

5. Супровід та підтримка. Забезпечити систему супроводу та підтримки для волонтерів, включаючи можливість консультацій та надання рекомендацій у разі потреби.

6. Оцінка результатів. Провести оцінку результатів роботи волонтерів, щоб з'ясувати ефективність програми та внести необхідні корективи.

7. Взаємодія з іншими фахівцями. Забезпечити взаємодію волонтерів з соціальними працівниками, психологами та іншими фахівцями, які працюють з дітьми-сиротами, для координації допомоги та обміну інформацією.

8. Моніторинг та звітність. Забезпечити систему моніторингу та звітності про роботу волонтерів, щоб забезпечити якість наданої ними допомоги та дотримання принципів етики.

Цей план може бути адаптований в залежності від конкретних умов та потреб дитячих закладів або громадських організацій, які працюють з дітьми-сиротами.

По-третє, розвиток програм психосоціальної реабілітації є ще одним важливим напрямком вдосконалення технології соціального супроводу дітей, які позбавлені батьківського піклування. Створення тренінгових програм, спрямованих на розвиток соціальних навичок, самоприйняття та адаптації дітей до нових умов життя, може допомогти їм краще і швидше адаптуватися до нового оточення.

І, нарешті, важливо розвивати партнерство з громадськими організаціями для забезпечення додаткової психологічної та матеріальної підтримки дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування. Сприяння співпраці з громадськими організаціями може допомогти забезпечити доступ до ресурсів та програм, які б доповнили роботу державних служб у сфері соціального супроводу.

Слід зазначити, що проблема дітей, які позбавлені батьківського піклування та перебувають в прийомних родинах, інтернатних закладах чи будинках сімейного типу, полягає в тому, що вони мають чисельні психологічні, соціальні та емоційні проблеми, які вимагають спеціальної уваги та підтримки соціальних педагогів та соціальних працівників. Зазвичай діти, які позбавлені батьківського піклування мають досвід травматичних подій у минулому, відчувають втрату батьків та стикаються з проблемами адаптації до нового оточення.

Загальна мета покращення технології соціального супроводу полягає у забезпеченні більш ефективної психологічної, соціальної та матеріальної підтримки дітей, які позбавлені батьківського піклування, а також у полегшенні їхньої адаптації до нових умов життя.

Нами було розроблено комплексну модель соціальної роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування. Модель є орієнтованою на забезпечення всебічної підтримки та розвитку дітей. Основними цілями такої моделі є забезпечення безпеки, фізичного та психологічного благополуччя, соціалізація та розвиток соціальних навичок дітей, а також пошук оптимальних варіантів подальшого планування їхнього майбутнього.

1. Оцінка потреб. Першим кроком у роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування, є проведення комплексної оцінки їхніх потреб. Це включає в себе аналіз їхнього фізичного та психологічного стану,

освоєння рівня освіти, визначення соціальних навичок та потреб у психологічній та медичній допомозі.

2. Розробка індивідуальних планів. На основі отриманих даних розробляються індивідуальні плани підтримки для кожної дитини. Це може включати програми психологічної підтримки, освітні програми, професійну орієнтацію та інші види підтримки, необхідні для їхнього розвитку.

3. Психологічна підтримка. Для дітей, які пережили травматичні події, важливо забезпечити доступ до якісної психологічної підтримки. Це може включати індивідуальну терапію, групову психотерапію, арт-терапію та інші методи роботи з травмованими дітьми.

4. Соціалізація та навчання. Важливо забезпечити доступ до якісної освіти та можливостей для соціалізації. Це може включати організацію групових занять, викладання соціальних навичок, участь у спортивних та творчих заходах.

5. Пошук оптимальних варіантів побудови майбутнього. Важливо розглядати можливості подальшого планування для дітей, які позбавлені батьківського піклування. Це може включати пошук прийомних сімей, установлення опіки, а також складання програми самостійного життя для старших підлітків.

6. Супроводження та моніторинг. Важливо забезпечити постійний супровід та моніторинг успішності програми підтримки для кожної дитини. Це включає в себе регулярну оцінку прогресу, а також коригування програми в залежності від потреб дітей.

Однією з інноваційних технологій соціальної роботи з прийомними батьками може бути використання онлайн-платформи для спілкування та обміну досвідом. На такій платформі прийомні батьки можуть обговорювати питання, що стосуються виховання дітей, отримувати поради та підтримку від інших прийомних батьків та соціальних працівників. Також на платформі можуть бути доступні навчальні матеріали та курси з питань соціальної роботи з прийомними дітьми.

Ще однією інноваційною технологією є використання мобільного додатку для спілкування з прийомними батьками та отримання невідкладної допомоги та порад. Наприклад, через додаток можна звернутися до соціального працівника з запитаннями щодо виховання дітей, отримати поради з питань розвитку соціальних навичок та інших питань.

Відповідно, до вищезазначеного аналізу, також можна використовувати відеоконференції для проведення тренінгів та занять з розвитку соціальних навичок для прийомних батьків. Це дозволить

забезпечити доступ до таких занять для більшої кількості людей та зменшити витрати на їх проведення. Крім того, можна розробити ігрову платформу, яка допоможе прийомним батькам розвивати соціальні навички у своїх дітей. На такій платформі можуть бути доступні інтерактивні ігри та завдання, які допоможуть дітям навчитися спілкуватися, розвивати емоційний інтелект та інші соціальні навички.

СТАРЧЕНКО М.Л.,
студентка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ФАКТОРИ ТА СТАДІЇ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ

Для життя в умовах воєнного стану характерне поєднання хронічного, гострих та повсякденних стресів. Джерелом хронічного стресу є тривале усвідомлення небезпеки, переживання за життя і здоров'я близьких та розлука з ними, інформаційний фон тощо. Гострий стрес можуть викликати обстріли, інформація про перебування близьких у місцях бойових дій, необхідність різко змінювати місце проживання та звичний спосіб життя, власні травми та травми близьких, втрати. До цього додаються повсякденні стреси (хвороби, труднощі у взаєминах, навчанні, роботі тощо). Таким чином, особливо актуальним стає вивчення резилієнтності – здатності адаптуватися, відновлюватися та зростати в умовах дії несприятливих обставин.

Існує велика кількість емпіричних досліджень, які виявили зв'язки між показниками резилієнтності та тими чи іншими властивостями і навичками особистості. Такі вчені як A. Masten, S. Southwick, M. Lahad, Г. Лазос та інші виокремлюють ключові фактори резилієнтності. Вивчення цих факторів важливо для подальшої розробки психологічних технологій плекання резилієнтності.

Риси особистості, копінгові стратегії та навички, що є факторами резилієнтності, доволі часто розвиваються саме в умовах стресових обставин. Взаємодія факторів резилієнтності має каскадний та індивідуалізований характер [3].

Узагальнюючи дані досліджень, фактори резилієнтності можна розподілити за наступними категоріями:

– Когнітивні фактори, які обумовлюють сприйняття та осмислення стресової (травматичної) ситуації та себе в її контексті. До них належать когнітивна гнучкість, креативність у пошуку нових засобів копінгу,

навички позитивної когнітивної переоцінки та роботи з інформацією, самоефективність, знання про стрес та засоби його подолання, реалістичний оптимізм у сприйнятті себе, світу та майбутнього, почуття когерентності [1, 2, 3, 4];

– Емоційні фактори: емоційна регуляція та вміння розпізнавати і приймати власні і чужі емоції, тобто якості, що узагальнюються у концепції емоційного інтелекту [2, 4];

– Вольові фактори: вміння регулювати поведінку, планувати та ініціювати діяльність, у тому числі під тиском тривалого стресу, наполегливість у досягненні цілей [1, 3];

– Ціннісно-смислові фактори – усвідомлення сенсу власного життя та цінностей, що мотивують та спонукають шукати нові шляхи подолання несприятливих обставин. Реалізація потреби у самоактуалізації, саморозвитку, освіті, творчості, духовності [2, 3, 4];

– Соціально-психологічні фактори: наявність та висока суб'єктивна оцінка соціальної підтримки, комунікативні навички, наявність позитивних рольових моделей поведінки у несприятливих обставинах, підтримуючі дорослі (для дітей) [1, 2, 3, 4];

– Фізіологічні фактори: фізична активність, повноцінне харчування та відпочинок, сприятливий стан оточуючого середовища, контакт з природою [2, 4].

Спираючись на аналіз теоретичних досліджень нами було розроблено наступну схему (рис. 1) факторів та стадій резилієнтності.

Наведена схема описує взаємодію між факторами резилієнтності та аспектами процесу резилієнтності.

До стадій резилієнтності належать: сприйняття стресової ситуації та своїх можливостей; симптоми стресу; мимовільна регуляція емоцій; застосування копінгових стратегій. До резилієнтних наслідків належать: стабільне функціонування, відновлення та зростання, до нерезилієнтних – дезадаптація. У даній схемі підкреслена важливість емоційного інтелекту, як одного з ключових факторів резилієнтності, що інтегрує та активує когнітивні, вольові, ціннісно-смислові та соціально-психологічні складові резилієнтності, а також позитивно впливає на фізичний стан організму. Вміння розпізнавати та розуміти власні емоції сприяє позитивній Я-концепції, здатності до когнітивної переоцінки. Прийняття власних емоцій допомагає виявленню необхідних ресурсів, знаходженню індивідуальних цілей та сенсу життя. Навички керування емоціями необхідні для регулювання імпульсивної поведінки і досягнення цілей в умовах тиску стресових факторів. Адекватна регуляція та експресія емоцій підтримують оптимальний стан функціонування організму завдяки вмінню долати

нервове напруження та дотримуватися принципів здорового способу життя. Розвинений емоційний інтелект грає важливу роль у спілкуванні і таким чином сприяє наявності захисних соціально-психологічних факторів.

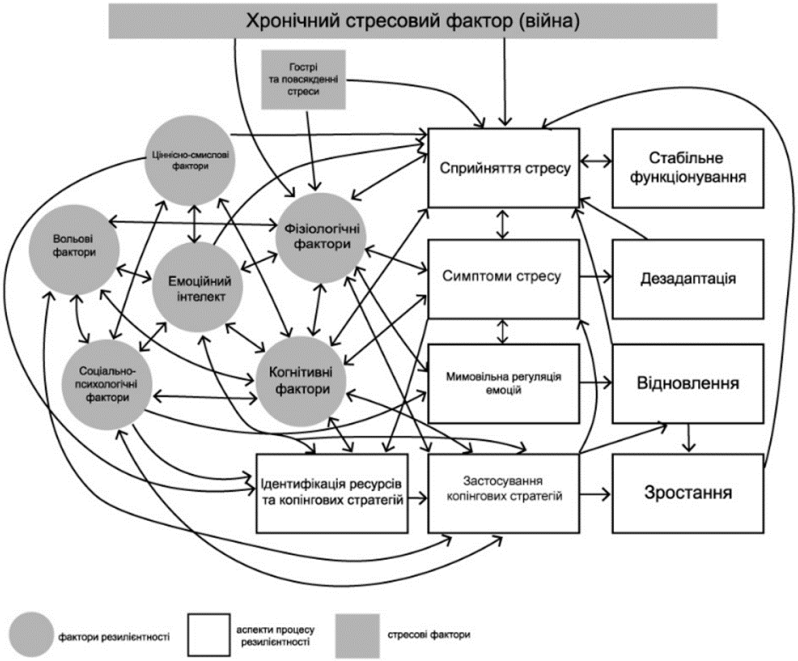

Рис. 1. Схема факторів та аспектів процесу резилієнтності

Список використаних джерел

1. Лазос Г. П. Резільєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. 2018. №14. Т. 3. С. 26–64.
2. Lahad M. From victim to victor: The development of the BASIC PH model of coping and resiliency. Traumatology. 2017. Vol. 23, Issue 1. P. 27–34.
3. Masten A. S., Lucke C. M., Nelson K. M., Stallworthy I. C. Resilience in development and psychopathology: Multisystem perspectives. Annual Review of Clinical Psychology. 2021. Vol.17. P. 521–549.

4. Southwick S. M., Pietrzak R. H., Tsai J., Krystal J. H., Charney, D. Resilience: an update. PTSD research Quarterly. 2015 Vol. 25(4). P.1

ФЕДОРОВА Ю. Ю.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, України

ПОНЯТТЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Резилієнтність – відносно новий термін у сучасній українській психології. Він походить від англійського терміну «resilience», який активно використовують у зарубіжній психології. Наразі існує кілька варіантів перекладу самого терміну, низка взаємодоповнюючих дефініцій, а також різні варіації написання.

Найчастіше зустрічаються такі варіанти перекладу: «психологічна стійкість», «психологічна пружність», «стресостійкість», «життєстійкість» тощо. Також виокремлюють два схожі поняття: резилієнс («resilience») – як динамічний процес і результат адаптації до важких та складних життєвих обставин і подій [1, с. 5], та резилієнтність («resiliency») – як властивість або здатність особистості чи певної групи психологічно відновлюватись та зростати на тлі несприятливих умов [1, с. 6]. Серед варіантів правопису, що зустрічаються у статтях, публікаціях та виданнях наступні: резилієнтність, резилентність, резильєнтність. Все це призводить до непорозумінь та плутанини, що у свою чергу ускладнює пошук та розуміння.

У цьому питанні привертає увагу дослідження Д. Ассонова та О. Хаустової, у якому вони провели якісний та кількісний контент-аналіз україномовної та англомовної наукової літератури за період з 2016 по 2019 роки, порівняли та систематизували підходи до розуміння поняття «резилієнс». У результаті дослідження автори запропонували «визначати резилієнс як адаптивний динамічний процес повернення до початкового психосоціального функціонування після періоду дезадаптивного функціонування внаслідок дезорганізуючої дії психотравмуючих факторів» та рекомендовано «чітко розмежовувати резилієнс зі стресостійкістю, життєстійкістю, копінгом та посттравматичним зростанням і не вживати їх як синоніми резилієнсу для точної операціоналізації і уникнення термінологічної плутанини» [2, с. 12]. Життєстійкість та копінг визначили як складові фактори резилієнсу; стресостійкість – властивістю особистості, яка запобігає негативному впливу стресу; резилієнтність – як певну статичну точку, що визначає

особу у певний момент розвитку процесу резилієнтності, або як характеристику, яка описує її потенційну здатність до швидкого відновлення після стресу.

Серед схожих праць зарубіжних науковців найбільш змістовним та значущим є дослідження С. М. Саутвіка та Д. С. Чарні, що лягло в основу видання книги «Резилієнтність: мистецтво долати найбільші виклики життя», де вони описали не лише масштабне опитування трьох груп високорезилієнтних осіб, визначили основні чинники формування резилієнтності, а й надали чіткі та перевірені практичні рекомендації. У своїй праці С. М. Саутвік та Д. С. Чарні визначають резилієнтність як здатність особистості «повернутись до норми, оговтатись після пережитих труднощів», «здатність гнутися» під впливом травматичного досвіду, «але при цьому не ламатись та повертатись до попереднього стану» [3, с. 17].

На сьогоднішній день Американська психологічна асоціація (APA) визначає резилієнтність як процес, а також результат успішної адаптації до важких або складних життєвих обставин, особливо через розумову, емоційну та поведінкову гнучкість і адаптацію до зовнішніх і внутрішніх вимог [4]. Саутвік та Чарні провели аналіз низки визначень резилієнтності, запропонованих інших ми науковцями, до яких увійшло визначення Американської психологічної асоціації актуальне на той час (як «процесу доброї адаптації перед обличчям лиха, травми, трагедії, загроз і навіть значних джерел стресу – таких як проблеми в сім'ї та стосунках, серйозні порушення здоров'я, робочі та фінансові стреси»), та прийшли до висновку, що спільною рисою в усіх дефініціях є «здатність витримувати негаразди» [3, с. 18]. Бути резилієнтним не дорівнює бути недоторканним для травматичних подій, резилієнтна особистість цілком може відчувати психологічні симптоми (депресію, нав'язливі думки чи спогади, гіперпильність тощо), але резилієнтна особистість «здатна продовжувати важливі аспекти свого життя всупереч болісним і тривожним симптомам або навіть повномасштабному ПТСР. У деяких визначеннях резилієнтність також передбачає здатність розвиватися після несприятливих подій та знаходити в них сенс» [3, с. 18].

У результаті дослідження С. М. Саутвік та Д. С. Чарні виокремили десять найбільш повторюваних копінгів (опитувані описували їх як вирішальні та рятівні), які назвали чинниками резилієнтності:

1. Реалістичний оптимізм – включає не лише позитивні очікування сприятливого результату, а ще й реалістичне оцінювання, фокусування уваги на труднощах з якими під силу впоратись, прийняття ситуацій, розв'язання яких здається неможливим [3, с. 48].

2. Протистояння страху – передбачає прийняття страху як норму та можливість (а не того, чого слід уникати), адаптивну відповідь та фокусування на цілях і кроках для подолання страху [3, с. 82].

3. Моральний компас – моральна мета як мотиваційний чинник, альтруїзм, розуміння власних моральних цінностей, розуміння ситуацій, коли не існує кращого вибору [3, с. 107].

4. Релігія та духовність – як опора та ресурс у подоланні важких життєвих ситуацій, застосування медитацій, практика майндфулнес, культивування усвідомленості [3, с. 138].

5. Соціальна підтримка – соціальна взаємодія, співпраця, прийняття та надання допомоги, емоційні зв'язки та позитивна комунікація [3, с. 168].

6. Резилієнтні рольові моделі – позитивні приклади для наслідування, моделювання позитивних установок та підходів [3, с. 193].

7. Фізичний гартування та зміцнення тіла – формування фізичної та ментальної витривалості, самооцінки, внутрішнього ресурсу, зменшення стресу [3, с. 213].

8. Розумовий фітнес – тренування пам'яті, уважності, дисципліни, покращення функціонування мозку, відточування гостроти розуму, регулювання та контроль емоцій [3, с. 241].

9. Когнітивна і емоційна гнучкість – прийняття реальності, навички адаптаційного вибору копінгу в залежності від ситуації [3, с. 274].

10. Відчуття сенсу і вищої мети, а також зростання [3, с. 304].

Привертає увагу наступне зауваження: «здорова адаптація до стресу залежить не лише від людини, а й від доступних ресурсів на зразок сім'ї, друзів, різноманітних організацій, а також від особливостей культури та релігії, спільнот, суспільства, правління» [3, с. 18]. Розуміння відмінностей соціально-політичних аспектів, культурних та релігійних традицій українського суспільства, а особливо історичних умов його формування, – всі ці відмінності відкривають нові перспективи та напрямки дослідження резилієнтності серед українців. Саме зараз, під час воєнного стану, є можливість визначення високорезилієнтних осіб серед українців та українок, та проведення власних досліджень резилієнтності та найбільш повторюваних копінгів у динамічному процесі адаптації до важких життєвих обставин.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник : практич. посіб. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.

2. Ассонов Д., Хаустова О. Розвиток концепції резилієнсу в науковій літературі протягом останніх років. Psychosomatic Medicine And General Practice, 4(4), e0404219-e0404219. URL: http://ir.librarynmu.com/handle/123456789/6142 (дата звернення: 19.04.2024).

3. Стівен М. Саутвік, Денніс С. Чарні. Резилієнтність: мистецтво долати найбільші виклики життя. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2022. 384 с.
4. Resilience. American Psychological Association: вебсайт. URL: https://www.apa.org/topics/resilience (дата звернення: 21.04.2024).

СЕКЦІЯ 2. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

БОНДАРЕВИЧ І.М.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЦІННОСТІ ЯК ФАКТОР РЕГУЛЯЦІЇ СТРЕСОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Сьогодні усвідомлюємо, що 24 лютого 2022 року ми, українці, опинились в іншій реальності. Навіть одним словом легше сказати, що повномасштабне вторгнення російських військ в Україну змінило в нашому житті все. Триває третій рік війни і наша психіка продовжує працювати в режимі «нон-стоп стресу» в намаганні адаптуватись до обставин, що відбулись і продовжують відбуватись.

З безлічі варіацій поведінкових стратегій, які, насправді, важливо осмислювати, виокремлюємо ті, що пов'язані із консолідацією зусиль в межах певної групи, спільноти, всього народу тощо. Такі стратегії легко ідентифікувати за вчинками – вчинки громадян, що добровільно пішли захищати батьківщину від навали ворога в перші дні/місяці війни; вчинки тих, хто ділився своїми речами з іншими українськими громадянами, які вимушено покинули свої домівки; вчинок тих, хто свідомо сплачував і сплачує податки в бюджет України, хто систематично донатить й підтримує наших військових тощо. Ці різні вчинки-тактики життя у війні мають спільне – в кожній з них людина ефективно реалізує себе в спільноті, за обставин, що максимально зблизили цілі спільноти і особистості. Екстремальні обставини збільшили ступінь соціальної єдності у певної категорії громадян. Наслідком цього виявився дивовижний ефект: наша країна продовжує протистояти потужному ворогу, а люди з зазначеної категорії знайшли себе в нових обставинах. Йдеться про ситуацію знайдення нового і вкрай ефективного (як для людини, так і для спільноти) способу самореалізації в соціальній цілісності вищого порядку.

З точки зору системного підходу, різнорівневі системи можуть ефективно взаємодіяти в контексті цілого й частини. В житті людини ефективну «ввімкненість» в соціальну спільність обумовлюють цінності певного гатунку. Саме змістовне навантаження останніх відповідає за

ступінь злагодження людини з тією чи іншою соціальною (і не тільки) цілісністю. Йдеться не про номінальну належність до тієї чи іншої спільноти, а належність, меншою мірою, у відчуттях, сприйнятті і власне стані.

Цінності є підґрунтям для відповідних реалізацій особистості в діях. «Я не можу інакше», «мені потрібно бути причетним до великої справи», «потрібно відчувати свій внесок» – такі слова можна почути доволі часто від різних людей, які тим чи іншим чином зайняли і тримають активну громадянську й суспільну позицію. З одного боку, потрібні зусилля, аби здійснювати обрану тактику, а з іншого боку, саме вона дає силу, впевненість, сенси для подальшого життя. Цей механізм пояснював із досвіду пережитого і спостереженого у концентраційному таборі Віктор Франкл [1]. Психолог осмислював життєві сенси, які полонені обирали для себе і помічав, що більш стратегічно вдалими були ті з них, які базувались на активній (звісно в межах порядків концентраційного табору) позиції і були скеровані у віддалене майбутнє, в гіпотетичне «після». І тут є важливе запитання: а що саме впливає на вибір сенсів такого ґатунку.

Одним із факторів сенсового пошуку є цінності людини. І вибір сенсів, як і будь-який вибір взагалі, відбувається на ціннісних засадах. Смисловий вибір людини, який прямо впливає на її життєздатність, спроможність долати перешкоди, обумовлений наявними цінностями. Дослідження [2] проведене шляхом анкетування учасників онлайн-курсу АБСР з управління стресами перед його початком (січень 2022 р.) підтверджують цю тезу. Питання анкети конкретизовували аспект взаємодії учасників із цілісністю, а саме здатністю відчувати себе в структурі цілого (морфологічний рівень цілісності), сприймати і знаходитись в стані взаємодії із цілісністю (функціональний і організаційний рівень цілісності). Наявність ознак всіх трьох рівнів були виявлені близько у 1/10 частина всіх респондентів, які не знаходились в стресовому стані перед початком занять на курсі. Тобто, їх ввімкненість в Природну, Планетарну (за відповідями в анкеті) цілісність давала той життєдайний потенціал, що необхідний був для управління стресовим навантаженням. Якщо замислюватись глибше, то знайдемо еквівалентний ціннісний зміст такої «ввімкненості» в Природну й Планетарну цілісність у цієї частини респондентів. З їх відповідей щодо ресурсних джерел виявлялось сприйняття Планети як домівки, зв’язку із природними стихіями, амбівалентний характер останніх. Такі установки результуються в екологічній поведінці, гуманному ставленні до Життя як планетарного явища, в устремлінні до радості, поціновуванні краси, творчості, в здатності любити тощо.

Коли ми розглядаємо питання психологічної допомоги в умовах війни, то часто маємо справу з втратою опертя на певні масштабні цілісності. Тож стратегія підказує відшуковувати нові, як новий ресурс. Такими може стати і коло нових друзів, і наново відчутий й прийнятий природний світ, розширення усвідомлення поточних подій в якості планетарних процесів еволюції людства як такого. До речі, сьогодні активно масштабується техніка природотерапії [3]. Перебування в туристичному поході, зближення з природнім світом допомагає врівноважитись і гармонізуватись, відновити свої життєві сили і здатність управляти своїми станами. І це не тільки психофізичний процес, це й інтелектуальний процес також. В такій терапії переоцінка власних цінностей є необхідною метою, що й ініціює зцілення й гармонізацію життєвих сил. Іноді це нелегко, адже можуть бути виявлені помилкові уявлення, хибні оцінки, вади сприйняття, ілюзії тощо. І це завжди нелегко приймається самою людиною. По суті це є організаційна зміна психічної реальності особистості, яка фіксується оновленням цінностей. В ході вище згадуваного дослідження було виявлено умову, за якою людина отримує такий потрібний їй потенціал власних організаційних змін – це «відповідність власних думок до власних слів; своїх слів до своїх дій; своїх дій до сутності різного роду структур (соціальних, природних, планетарних тощо) цілісності» [2, с. 34]. Таким чином, за цілющим ефектом трансформації цінностей стоїть «ввімкнення» людини у більш масштабні цілісності. Відбувається це в логічній послідовності визначення своїх попередніх цінностей, з якими людина входила в стресову ситуацію і їх подальша трансформація в процесі пошуку нового базису, який здатний стати ресурсним фундаментом в обставинах, що змінились тепер. Глибоко цей механізм реалізується логотерапією (аспект самоусвідомлення і самоаналізу шляхом артикуляції своїх станів, відчуттів, сприйняття) і екзистенційним аналізом (усвідомлення свого смислового вибору). Але потенціал цінностей як фактору регуляції стресового навантаження може бути використаний і з профілактичною метою. Першими кроками на цьому шляху є розширення своїх уявлень про ієрархії цілісностей; розуміння того, що потужність життєдайної сили, яку отримує людина від взаємодії з цілісністю вимірюється мірністю тієї цілісності з якою співвідносить себе людина: власна родина, спільнота, народ, людство, країна, Планета, Всесвіт тощо. А усвідомлення того, що гармонійний порядок взаємодій із цілісністю формують гуманістичні цінності, цінність життя як такого, цінності творчості, свободи дає нам потужний інструмент не тільки терапевтичної регуляції, а й профілактичної саморегуляції також.

Список використаних джерел

1. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. О. Замойської. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 160 с.
2. Бондаревич І. Філософські засади регуляції стресу (частина перша міждисциплінарного дослідження). Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія«Філософія». 2022, № 45, 25–36, doi: https://doi.org/10.24919/2522-4700.45.2
3. Природотерапія. Український досвід. Програма ГО «Metta». URL: https://www.youtube.com/@mettango22

КОВАЛЬ О.О.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, Навчально-науковий інститут педагогіки;

САЛЮК М.А.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Згідно з наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 305 від 18.10.2021 р. «Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України», психологічна стійкість визначена як здатність особи підтримувати необхідний рівень психологічної готовності протягом визначеного часу в конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати свій психоемоційний стан після екстремальних (кризових) ситуацій.

Наше дослідження має на меті визначити способи підвищення стресостійкості військовослужбовців під час проходження військової підготовки та їх ефективність.

Для початку аналізу пропонуємо розглянути стресори, що виникають під час несення військової служби, а також чинники психологічної стійкості.

Професійна діяльність військовослужбовців відноситься до стресогенних. Як правило, служба проходить в емоційно напруженій атмосфері навіть в тилових частинах, а в бойовій обстановці кількість стресорів і відповідно психічна напруженість значно зростають.

Стресори професійної діяльності військовослужбовців класифікують наступним чином [1, с. 14]:

І. За характером психосоціальної мотивації:

1. Стресори повсякденної напруженої професійної діяльності. Сюди входять особливості різних сфер діяльності, регламентовані наказами, нормативними документами, військова дисципліна (визначений режим життя, нормативне регулювання взаємовідносин), яка є всеохоплюючою та жорсткою, жорсткі покарання за недотримання дисципліни та невиконання наказів, а також відносно нечасте позитивне стимулювання (подяки і нагороди); збільшені фізичне та психічне навантаження та ін.

2. Стресори діяльності в екстремальних умовах. Під екстремальними умовами розуміються: надзвичайні обставини – кризові ситуації соціально-політичного характеру; надзвичайні ситуації техногенного, екологічного та природного характеру; надзвичайні події кримінального характеру; ООС/АТО, війна, військові операції.

3. Стресори сімейного життя (любов, розлучення, одруження, народження дитини, смерть або хвороба близьких людей та ін.).

4. Стресори морально-етичного характеру (докори совісті, відповідальність за життя і здоров'я як невинних людей, так і ворогів, необхідність застосування зброї та інших засобів ураження).

5. Стресори соціальних умов змішаного походження: тривала ізоляція від звичного оточення (військовий контракт, мобілізація, перебування в заручниках (в полоні)), необхідність піти у відставку і адаптуватися до інших умов життя, ротація, сексуальна дисгармонія, хвороби, необхідність хірургічного втручання, незадоволені матеріальні потреби та ін. Вищевказані стресори можуть відрізнятися між собою за часом дії і за характером впливу на організм людини.

ІІ. За часом дії:

1. Стресори з короткочасною дією (від декількох годин до декількох діб): такі, що викликають тривогу і страх (озброєний противник, захоплення противником товаришів по службі, дії в умовах, пов'язаних з великими людськими втратами, з реальною загрозою для життя); такі, що викликають неприємні фізичні відчуття (біль, втома, обумовлені несприятливими метео-екологічними умовами); стресори темпу і швидкості (необхідність переробити великий потік інформації та прийняти рішення, необхідність проявити граничну швидкість і швидкість руху); відволікання уваги (тактичні маневри противника); стресори невдалих дій (прорахунок в оцінці ситуацій, помилка в техніці руху) та ін.

2. Стресори з тривалою дією (від декількох місяців до декількох років): тривалі навантаження, що зумовлюють втому (тривалі чергування на блок-постах, взводних опорних пунктах, ротних опорних пунктах, пов'язані з певним ризиком і небезпекою, охорона цінностей, особливих об'єктів, монотонність умов праці, необхідність постійно виконувати вимоги командирів в обмежені терміни і т. ін.); ізоляція (служба у військових підрозділах, пов'язана з тривалим відривом від сім'ї і звичних умов, тривалі відрядження в зону бойових дій та ін.; військові конфлікти (ведення тривалих бойових дій).

ІІІ. За характером впливу на органи чуття людини (військовослужбовця):

1. Стресори візуально-психічного ряду (смерть близьких, товаришів по службі, контакт з великою кількістю поранених, покалічених, людей, що панікують; руйнування будівель, техніки, споруд, ландшафту; пожежі, вибухи; вигляд тіл загиблих, крові та ін.).

2. Стресори слухового ряду (гул, рев, гуркіт, стрільба тощо).

3. Стресори дотиково-нюхового ряду (вібрація, удари повітряної хвилі, струси, запахи газу і тіл загиблих, холод, спека, електричний струм та ін.).

Що ж стосується психологічної стійкості, то виділяють такі її основні чинники:

- турботливі стосунки всередині та поза сім'єю, які створюють любов і довіру, є прикладом для наслідування, заохочують і заспокоюють;
- здатність складати реалістичні плани та реалізовувати їх;
- впевненість у собі;
- комунікативні навички та навички вирішення проблем;
- здатність керувати емоціями.

Стандарти профвідбору військовослужбовців, насамперед, орієнтуються на фізіологічну стійкість. Фізіологія є основою всіх показників солдата. Навіть психологічні показники визначаються фізіологічними механізмами та нейрохімією. Стійкість солдата формується особистими звичками, такими, як щоденне виконання фізичних вправ. Фізичні вправи покращують стан опорно-рухового апарату та серцево-судинної системи. Вони також стимулюють трофічні фактори, такі як інсуліноподібний фактор росту та нейротрофічний фактор мозку, що сприяє підтримці здоров'я м'язів та кісток. Ці ж фактори сприяють нейрогенезу та синаптогенезу мозку, покращують психологічну стійкість, включаючи настрій, пізнання та больовий поріг.

Стійкість військовослужбовців при екстремальній діяльності зазвичай включає фізичну і метаболічну витривалість. У Норвезькій школі

рейнджерів курсанти-чоловіки та курсанти-жінки повинні працювати практично без зупинки протягом одного тижня без регулярного сну, з обмеженою кількістю їжі або взагалі без неї. Метаболічна стійкість є визначальним фактором успіху, коли різке падіння рівня глюкози в крові в менш стійких солдатів може призвести до фізичного колапсу, а чоловіки можуть бути менш стійкими, ніж жінки, через свої біологічні особливості. Коли військовослужбовцям необхідно виконувати екстремальні фізичні навантаження у поєднанні з позбавленням сну та обмеженням споживання енергії – основних компонентів виживання, фізіологічна стійкість буде переважним чинником успіху.

Більшість досліджень показує, що здатність адаптуватися і долати наслідки військових оперативних стресорів, таких як екстремальні температурні умови, високе навантаження і недостатній відпочинок, залежить від фізіологічної підготовки. Ці комбіновані стресори здатні впливати на широкий спектр результатів, пов'язаних зі здатністю виконувати військову місію.

Сприйнятливість до захворювань – один із результатів, який був добре вивчений у норвезьких військовослужбовців, де фактори фізіологічної стійкості, такі як здатність мобілізувати запаси енергії організму, регулюють імунну функцію. Це також продемонстровано на курсах рейнджерів армії США.

Теплова стійкість у спекотних умовах значно залежить від фізичної підготовки. Травми опорно-рухового апарату також значною мірою залежать від фізичної підготовки. Оскільки травми опорно-рухового апарату є основною причиною травм та тимчасової непрацездатності у солдатів, це робить фізіологічну стійкість найважливішим чинником загальної готовності військовослужбовця.

На завершення слід зазначити, що фізіологічно стійкий військовослужбовець також з високою імовірністю буде більш мотивованим і здатним приймати правильні рішення в умовах стресу, оскільки всі ці метаболічні функції залежать від фізіологічної стійкості. Тому відбір та підготовка військовослужбовців мають бути орієнтовані на тих, хто може підтримувати нормальне фізіологічне та психологічне функціонування в умовах стресу. Дослідження факторів, що впливають на стійкість, демонструють складність проблеми та необхідність визначення найкращих засобів для розвитку стійкості до стресу у військовослужбовців. Потреба в цьому настільки висока, що реалізація стратегії оптимізації людської діяльності, спрямована на підвищення бойової готовності та скорочення летальності, була визначена як головний пріоритет модернізації майбутніх військових операцій.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М. та ін. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О.М. Кокун, В.В. Клочков, В.М. Мороз, І.О. Пішко, Н.С. Лозінська. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
2. Кокун О.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. Практикум з формування стресостійкості військовослужбовців до раптових змін бойової обстановки : метод. посіб. / за ред. В. Мороза. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 70 с.
3. Попик, Ю. (2023). Психологічна стійкість військовослужбовців при виконанні бойових завдань. Psychology Travelogs, (4), 121–129. https://doi.org/10.31891/PT-2023-4-13

МЕЛЬНИЧУК І. Я.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка;

МАРТИНЕНКО О.В.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Сьогодні, в умовах повномасштабної війни в Україні, проблема резильєнтності особистості набуває особливої значущості у зв'язку з загостренням емоційних переживань і необхідністю відновлення після складних випробувань.

Резильєнтність ми розуміємо як здатність особистості чинити опір стресу та ефективно відновлюватись після нього, тобто як адаптаційно-захисний механізм особистості, що дозволяє протистояти стресовим чинникам.

Резильєнтність дає змогу людині проходити крізь життєві випробування, долаючи їх, відновлюючи свою життєстійкість та зберігаючи при цьому психічне здоров'я й особистісну цілісність.

Розгляд зарубіжних і вітчизняних програм формування, розвитку та корекції резильєнтності є підґрунтям для визначення пріоритетних цілей і завдань психологічної допомоги: осмислення цінностей та смислів життя; сприяння здатності використовувати внутрішні та зовнішні ресурси, опиратися на набутий досвід; удосконалювати вміння здійснювати контроль за власними емоціями та думками; планувати різноманітні види

діяльності, гармонізувати режим дня; розвивати соціальні зв'язки та стосунки, проявляти співчуття і допомогу тим, хто її потребує.

Теж варто звернути увагу на аналіз та переосмислення громадянських та національних позицій; розвиток індивідуальних умінь та навичок, які допомагають особистості самостійно розвиватися у надзвичайних умовах війни.

Описані напрямки роботи спрямовані на плекання резильєнтності, відновлення після стресових ситуацій і посттравматичний розвиток особистості.

Становлення резильєнтності, в цілому, залежить від багатьох чинників, зокрема таких як систематичне успішне подолання труднощів, моральна стійкість, гнучкість, уміння регулювати емоційні стани та культивувати позитивні емоції, наявність гідної та важливої місії, вміння турбуватися про свій фізичний стан, здатність проявляти і приймати соціальну підтримку.

Ключовими аспектами, які необхідно здійснювати для збереження та підвищення резильєнтності, є наступні: прийняття змін як невід'ємної частини життя; розгляд проблем у довгостроковому майбутньому; зосередження на позитивних очікуваннях і моментах життя; турбота про здоров'я і задоволення необхідних фізіологічних потреб; підтримка і допомога іншим; визначення внутрішніх і зовнішніх ресурсів [1; 4].

Психологічними факторами розвитку резильєнтності науковці вважають цілеспрямованість, оптимізм, наявність соціальної допомоги та здатність звертатись за підтримкою до інших людей, а також розвинений духовний потенціал особистості, адекватна, гнучка та позитивна самооцінка [1; 2; 5].

Виокремимо низку факторів, які можуть допомагати становленню резильєнтності:

– інтернальний локус-контролю, який сприяє здатності проявляти вищий рівень резильєнтності, активному пошуку способів вирішення проблем і покладатися, насамперед, не себе;

– гнучкість у сприйнятті змін полягає у тому, що резильєнтні особистості відкриті до нового й легко адаптуються до життєвих змін, які сприймають як можливості для особистого зростання;

– позитивне мислення, як ключовий аспект, значно впливає на здатність зосереджуватися на позитивних аспектах навіть у складних ситуаціях, допомагає зберегти емоційний баланс і зосередитися на способах розв'язання проблеми;

– соціальна підтримка забезпечує взаємодію, ресурсне спілкування й відчуття приналежності до спільноти, яка може надати необхідну

допомогу. Безумовно, важливою є підтримка з боку рідних і близьких друзів, що сприятиме зростанню рівня резильєнтності;

– саморегуляція та стресостійкість проявляється у здатності керувати емоціями, управляти стресом і зберігати емоційну стабільність;

– навички вирішення проблем, здатність ґрунтовно аналізувати ситуації, знаходити ефективні способи розв'язання сприяють швидшому відновленню.

Перераховані вище фактори можуть комплексно взаємодіяти між собою, сприяти формуванню стійкості до стресу та здатності до відновлення і подолання життєвих проблем.

Серед важливих додаткових факторів, які сприяють успішній резильєнтності, можна відзначити: вміння розслаблятися і відпочивати, схильність до оптимізму та позитивного настрою. Ці аспекти сприяють розвитку стійкості до стресу та збільшують здатність подолання життєвих викликів.

Розглянемо більш детально фактори, що сприяють резильєнтності на різних рівнях:

Фактори індивідуального рівня:

1. Позитивне вирішення проблем (уміння ефективно вирішувати складні обставини, зосередження на розв'язанні особистих та міжособистісних проблем, намагання зменшити конфлікт чи стресові виклики).
2. Позитивні настанови та емоції (оптимізм, ентузіазм, почуття гумору, надія на краще майбутнє).
3. Позитивне мислення (здатність до переосмислення ситуацій у позитивному ключі, а також гнучке знаходження виходу з складних ситуацій).
4. Реалістичний підхід (усвідомлення теперішнього і можливих змін, реалістичні очікування та прийняття того, що не можна змінити).
5. Саморегуляція та самоконтроль (моніторинг та зміна емоційних реакцій).
6. Фізична здатність ефективно функціонувати в різних життєвих ситуаціях.

Фактори сімейного рівня:

1. Теплі емоційні стосунки та взаємодія в сім'ї.
2. Ефективна комунікація (обмін інформацією та розв'язання конфліктів).
3. Надання різних видів підтримки у родині (емоційної, духовної, інформаційної, матеріальної).
4. Взаємне кохання та підтримка.

5. Батьківські навички та адаптивність (здатність адаптуватися до змін, включаючи різні ролі в сім'ї).

Фактори робочого колективу/команди:

1. Позитивний психологічний клімат для співпраці та розвитку.
2. Командна робота, згуртованість, взаємопідтримка.

Суспільні фактори:

1. Дружба, інтеграція та спільні цінності.
2. Кількість, якість та ефективність зв'язків у спільноті.
3. Здатність працювати разом, проявляти щиру турботу про інших.

Ці фактори відіграють ключову роль у розвитку резильєнтності як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Серед психологічних факторів, які гальмують розвиток резильєнтності, учені виокремлюють психологічні травми, досвід насильства, відсутність емоційної підтримки та захисту від негативного соціального оточення.

Відповідно до моделі резильєнтності Г. Лазоса, зіткнення з «фактором ризику» сприяє появі захисних факторів і чинників вразливості, взаємодія між якими може призвести до появи або дезадаптації, або резильєнтності [3, с. 41].

Учені виокремлюють такі способи розвитку резильєнтності:

1. Розвиток саморефлексії (написання есе, обговорення в малих групах) та рефлексії (написання творів про власний досвід вирішення складних викликів або про досвід значущих інших людей).
2. Усвідомлення, що невдачі, помилки є цілковито припустимими.
3. Підтримка і похвала себе та інших за докладені зусилля, за сумлінність і наполегливість, а не лише за успішні результати.
4. Аналіз і вербалізація резильєнтності через призму здобутків, успіхів і позитивних змін.

Психолог О. Чиханцова охарактеризувала способи розвитку резильєнтності, а саме: візуалізація успіху, підвищення самооцінки, підвищення самоефективності, підвищення оптимізму, здатності керувати своїм стресом, поліпшувати процес прийняття рішень, звертатись за допомогою до інших людей, навчатись розв'язувати конфліктні ситуації [5,с.45].

На нашу думку, постійне навчання і саморозвиток також сприяють зміцненню резильєнтності, дозволяючи вчитися на власних помилках та вдосконалювати особисті якості.

Резильєнтність виконує різноманітні корисні функції як на індивідуальному рівні, так і в соціальному середовищі. Вона допомагає боротися зі стресом, зберігає психічне здоров'я, сприяє саморозвитку та

адаптації до змін. Розвинута резильєнтність сприяє підвищенню загального рівня благополуччя та сприяє позитивним змінам у соціумі.

Отже, феномен резильєнтності є складним та має системний характер. Резильєнтність є біопсихосоціальним явищем, що охоплює особистісний, міжособистісний та соціальний досвід. Її формування і розвиток залежить від великої кількості внутрішніх і зовнішніх факторів, які охоплюють особистісні якості, соціальну підтримку та умови навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А., Богданов С., Бойко О. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч.-метод. посіб. Київ : НаУКМА. 2017. 92 с.
2. Грішин Е.О. Резилієнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія». Вип. 64. С. 62–81.
3. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Т. 3.: Консультативна психологія і психотерапія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2018. Вип. 14. С. 26–64.
4. Чернобровкін В.М., Морозова О.Б. Аналіз сучасних підходів до розвитку і посилення резилієнс особистості. Технології розвитку інтелекту. 2021. https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/54
5. Чиханцова О.А.Психологічна основи життєстійкості особистості: монографія. Київ : Талком. 2022. 319 с.

НЕСТЕРЕНКО І.П.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м.Запоріжжя, Україна

ВИГОРАННЯ ТА ВТОМА ВІД СПІВЧУТТЯ У ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)

Дослідження вигорання та втоми від співчуття (вторинної травматизації) традиційно зосереджувалися на професійній сфері. Повномасштабне вторгнення надає цій проблемі нового рівня актуальності для всього дорослого населення України, яке протягом тривалого часу перебуває в умовах хронічного стресу.

На сьогодні кожен громадянин України переживає особливий, затягнутий у часі, вплив стресових ситуацій та обставин. Сучасне українське суспільство переживає надзвичайний час стресу, який триває вже більше десяти років для багатьох громадян або набуває актуальності лише в останні два роки для інших. Цей стрес створює навантаження не

лише на професійну сферу, а й на особисте життя кожного дорослого громадянина.

Тема вигорання та втоми від співчуття (вторинна травматизація) заслуговує розгляду не тільки в плані професійної ідентифікації, а має бути розглянута в ширшому контексті. Перебуваючи у стані постійного стресу та невизначеності, неможливості спрогнозувати та спланувати своє майбутнє, кожен дорослий громадянин України має виконувати не тільки свої професійні зобов'язання, які б допомагали йому забезпечувати свою родину та економічно змінювати країну, а також й свої щоденні обов'язки. Це може призвести до виснаження, вигорання та зниження стресостійкості. У таких умовах особливо важливо дослідити, чи не відчувають люди виснаження через щоденний стрес і виконання різноманітних обов'язків. Чи не помічають вони, як буденні справи, що раніше не викликали емоційного напруження, тепер стали додатковим фактором вигорання та зниження стресостійкості / резильєнтності.

У зв'язку з цим вважаємо, що дослідження ролі психологічних знань та практичних навичок у подоланні вигорання в хронічних стресових ситуаціях буде актуальним і зможе допомогти розробити ефективні стратегії підтримки психічного здоров'я українців під час повномасштабного вторгнення та після завершення війни. Це дозволить вивчити механізми вигорання та втоми від співчуття в новому контексті. Результати дослідження можуть мати значний вплив на теорію та практику психологічної допомоги в кризових ситуаціях і можуть бути використані для розробки програм психологічної підтримки для дорослих, які постраждали від війни та збройних конфліктів.

ПАЩЕНКО Є.А.,
студентка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»;

КОВАЛЬ В.О.,
в.о.завідувача кафедри психології, кандидат педагогічних наук,
доцент Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

У зв'язку з кризовими подіями, такими як війни, конфлікти, природні катастрофи та інші небезпечні ситуації, багато людей втрачають

свої домівки і стабільність життя. Вони стикаються з психологічним стресом, можуть отримати травми та втратити соціальну підтримку, яку вони раніше мали. Це може вплинути на їх емоційний стан та загальний благополуччя. Тому дуже важливо мати ефективні моделі психологічної допомоги для внутрішньо-переміщених осіб, які враховують їхні унікальні потреби та контекст кризових обставин. Ці моделі допомагають їм знайти способи впоратися зі стресом, працювати над своїм емоційним станом та відновити свою психологічну стійкість. У даній роботі ми розглянемо різні підходи та моделі психологічної допомоги для внутрішньо-переміщених осіб. Ми проаналізуємо їх переваги та недоліки, а також ключові фактори, які впливають на їх успішність. Враховуючи унікальні виклики, з якими стикаються внутрішньо-переміщені особи через кризові ситуації, ми спробуємо знайти найкращі шляхи надання їм підтримки та допомоги.

Основні риси внутрішньо переміщених осіб (ВПО) включають такі характеристики:

1. Причина переміщення: ВПО змушені залишити свої домівки через конфлікти, насильство, природні катастрофи або інші небезпечні ситуації.
2. Внутрішнє переміщення: ВПО залишаються в межах власної країни, відокремлюючись від своїх звичних місць проживання.
3. Вразливість: ВПО знаходяться у вразливому стані, оскільки втратили свої домівки та потребують захисту та допомоги.
4. Правовий статус: ВПО мають право на захист та підтримку з боку держави, включаючи доступ до основних прав та послуг.
5. Потреби: ВПО мають особливі потреби в житлі, харчуванні, медичній допомозі, освіті та інших сферах життя.
6. Інтеграція: ВПО часто зіткнуваються з викликами інтеграції в новому місці проживання, включаючи доступ до роботи та освіти.
7. Довготривалість: ВПО можуть бути переміщеними на тривалий термін, залежно від природи конфлікту або катастрофи.

Враховуючи ці характеристики, необхідно забезпечити адекватну підтримку та захист ВПО, щоб вони могли відновити своє життя та інтегруватися в новому оточенні. Втрата житла та стабільності: ВПО втрачають свої житлові приміщення та звичну соціальну структуру, що може викликати стрес та почуття невизначеності. Психологічний стрес: Внутрішнє переміщення може викликати стрес, тривогу, депресію та посттравматичний стресовий розлад. Соціальна ізоляція: ВПО можуть втратити соціальну підтримку та мережі підтримки через переміщення, що може призвести до почуття самотності та відчуженості. Економічна незахищеність: Часто внутрішньо переміщені особи стикаються з втратою

можливостей заробітку та доступу до засобів доходу через втрату роботи або рідних ресурсів. З психологічної точки зору, внутрішньо-переміщені особи – це група людей, які переживають психологічний стрес та травму через втрату свого дому та стабільності, соціальну ізоляцію та економічну незахищеність внаслідок внутрішнього переміщення.

Аналіз переваг та недоліків моделей психологічної допомоги:

Психотренінг: Переваги: Активна участь клієнта у власному процесі зміни. Зосередженість на практичних навичках і стратегіях, які можуть бути застосовані в повсякденному житті. Відносно короткий термін. Недоліки: Може бути менш ефективним для клієнтів з серйозними психічними розладами. Не завжди ефективний у вирішенні глибоких психологічних проблем.

Психоконсультація: Переваги: Забезпечує можливість отримання швидкої та точної інформації. Може бути ефективною для клієнтів, які потребують конкретної допомоги або поради. Недоліки: Обмежений простір для вираження та розуміння глибоких емоційних або психічних проблем. Може бути відчуття, що відносини консультації більш "поверхневі".

Модель кризового втручання: Переваги: Швидка реакція на кризові ситуації, що допомагає зменшити негативні наслідки. Спрямована на вирішення конкретних проблем або надання підтримки в найбільш критичний момент. Недоліки: Обмежений часовий рамок, що може викликати нестабільні результати у довгостроковій перспективі. Може пропустити глибокі психологічні проблеми, які не є безпосередньо кризовими.

Модель Психореабілітації: Переваги: Фокусується на відновленні функціональності та незалежності клієнта. Інтегрує психосоціальні підходи для забезпечення високого рівня підтримки. Недоліки: Вимагає тривалого часу та ресурсів. Може бути менш ефективною для клієнтів із серйозними психічними обмеженнями.

Модель Психотерапії: Переваги: Глибокий аналіз психологічних проблем та можливість їхнього вирішення на емоційному та психологічному рівні. Допомога клієнту розвинути пізнавальні та емоційні ресурси для самостійного подолання проблем. Недоліки: Може бути довгим та коштовним процесом. Вимагає високого рівня спеціалізованих навичок у психотерапевта.

Модель психокорекції: Переваги: Фокусується на зміні негативних мислених схем і поведінкових відповідей. Може бути корисною для клієнтів, які мають швидкі та конкретні психологічні проблеми. Недоліки:

Може бути неефективною для глибоких психічних проблем, які вимагають більш глибокого підходу.

Підсумовуючи, слід сказати, що подолання складності травми серед переміщених осіб потребує тонкого підходу, який поєднує психологічну підготовку, реабілітацію, консультування, терапію, корекцію та кризове втручання. Розуміючи вплив травми та використовуючи ефективні моделі психологічної допомоги, ми можемо надати цим людям можливість розпочати шлях зцілення до стійкості та одужання. Ми усвідомлюємо важливість надання комплексної підтримки тим, хто постраждав від травми. Наше прагнення надавати рішення, засновані на фактичних даних, і милосердний догляд відрізняє нас у сфері психологічної допомоги. Зосереджуючись на індивідуальних втручаннях, адаптованих до індивідуальних потреб, ми прагнемо внести значущі зміни в життя переміщених осіб, які шукають зцілення та відновлення.

Список використаних джерел

1. Агресивність на телеекрані: оцінка фахівців. *Соціальна психологія* : матеріали круглого столу. № 4. 2004. С. 155–158.
2. Гурлєва Т. Стресова ситуація: допомогти самому собі. *Практичний психолог*. Школа, No 05/2014. С. 37–40.
3. Актуальні проблеми психології розвитку особистості : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12-15 травня 2023 року). Київ : Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 22–95.
4. Корнієнко І.О., Лісовецька І.М., Луценко Ю.А., Романовська Д.Д. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту : практ. посіб. Київ, 2017. 152 с.
5. Кердивар В. В. Христенко В. Є Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту. Харків, 2021. 143 с.
6. Актуальні проблеми науки та освіти : збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / за заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь : МДУ, 2019. 262 с.
7. Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи: матеріали І Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 2728 квітня 2023 р. / ред. кол. : О.А. Черниш, В.М. Слюсар, Л.М. Червона [та ін.]. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. 347 с.
8. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методич. посіб. / З.Г. Кісарчук, Я.М. Омельченко, Г.П. Лазос, Л.І. Литвиненко... Царенко Л.Г.; за ред. З.Г. Кісарчук. Київ : ТОВ "Видавництво "Логос". 207 с.
9. Бурлакова І.А. Кризова психологія. Навчально-методичний матеріал. Київ, Видавництво КРЦПК, 2022. 84 с.
10. Інформація для внутрішньо переміщених осіб. URL: http://www. ombudsman.gov.ua/ua/page/sehl/info/
11. Конвенція про статус біженців. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_011
12. Про забезпечення прав громадян, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО. *Офіційний лист No31410/1/1-14 від 05.09.2014 р. Волинської обласної державної адміністрації Державній службі України з надзвичайних ситуацій*.
13. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. *Соціально-політичний журнал «Перспективи»*. Одеса : 2001. № 3 (15). С. 45 – 50.
14. Global Protection Cluster Working Group. Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons. Geneva: Inter-Agency Standing Committee, 2010, 545 p.

15. Humanitarian needs rise as internal displacement tops 117,000 people [Eloctronic resourse]. URL: http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1318-ukraine-humanitarian-needs-rise-as-internal-displacement-tops-117-000-people

ПИЛИПЕНКО К.В.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Професія психолога стає все більше затребуваною та привертає увагу не тільки вітчизняних науковців, але й пересічних громадян України. Адже війна є неймовірно складним випробуванням, що має руйнівні наслідки для держави в цілому та для кожного її громадянина. Особливо це стосується психологічного благополуччя та тих загроз, що несе йому війна. Разом з тим постійно збільшується попит на різні види психологічних послуг мало не у всіх сферах суспільної діяльності, що спричиняє зростання вимог до якості фахової підготовки психологів у вищих навчальних закладах. Таке зростання вимог стосується перш за все професійно важливих якостей особистості фахівця-практичного психолога.

Війна має значний вплив на емоційний стан і психологічне благополуччя особистості. Студенти – майбутні психологи, що знаходяться у процесі первинної професіоналізації, стикаються з такими викликами, як високий рівень стресу, тривоги, невизначеності та втрати.

Дослідження показують, що студенти з вищим рівнем емоційної стійкості схильні до кращого психологічного адаптивного реагування на стрес та негативні події. Їхня здатність ефективно керувати емоціями допомагає знижувати ризики психічних розладів та зберігати психологічне благополуччя.

Проблема емоційної стійкості більшою мірою розглядалася в межах загальної психології, військової психології, інженерної психології, психології праці, психології спорту та психофізіології (Л.М. Аболін, І.Ф. Аршава, О.А. Блінов, Б.Х. Варданян, М.І. Дьяченко, П.Б. Зільберман, Є.П. Ільїн, М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, П.П. Криворучко, Г.С. Нікіфоров, А.Є. Ольшаннікова, С.М. Оя, В.О. Пономаренко, Т. Рібо, В.В. Стасюк, О.Я. Чебикін, О.А. Чернікова та ін.). Лише в останні роки проблема емоційної стійкості почала розглядатися в більш широкому професійному просторі допомагаючих професій (лікаря, педагога,

практичного психолога, соціального педагога). Звертаючись до визначення поняття «емоційна стійкість» слід зазначити, що за наявності великої кількості різноманітних підходів до його визначення – йдеться про здатність індивіда протистояти тим емоціогенним подразникам, які можуть негативно впливати на перебіг діяльності та зберігати власну працездатність.

Поняття «психологічне благополуччя» є предметом наукових досліджень N. Bradburn, E. Deci, E. Diner, R. Ryan, C. Ryff, M. Аргайл, А.В. Вороніної, Г.В. Ложкіна, Н.А. Батуріна, Н.К. Бахарєвої, В.М. Бучацької, С.В. Водяхої, В.М. Духневича, Л.В. Жуковської, І.В. Заусенко, О.А. Ідобаєвої, С.В. Карсканової, О.Н. Паніної, А.Є. Созонтова, Н.П. Фетіскіна, Р.В. Шаміонова та багатьох інших науковців.

Дослідженням благополуччя в умовах війни займалися ряд зарубіжних вчених. Так, B.S. Frey, A. Sagi-Schwartz вивчали вплив важких травматичних переживань, пов'язаних з війною, на благополуччя дітей. T. Ronen, A. Seeman досліджували благополуччя підлітків–учнів інтернату в умовах війни. T. Kushnir, S. Melamed аналізували вплив війни в Перській затоці на вигорання та благополуччя працюючих цивільних. O.N. Shemyakina, A.C. Plagnol приділили увагу висвітленню суб'єктивного благополуччя у повоєнний період.

Вивченням проблеми психологічного благополуччя молоді займаються Н.О. Гончарова, Є.Ю. Григоренко, Н.М. Гранкіна-Сазонова, С.П. Ревенко, А.С. Харченко та інші науковці. З'являється все більше наукових робіт присвячених психологічному благополуччю студентів в умовах війни.

Отже, вивчення психологічного благополуччя студентів-майбутніх психологів в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним та важливим завданням. Розуміння впливу війни на психологічне благополуччя та психічне здоров'я, а також розробка ефективних підходів підтримки може сприяти збереженню та підвищенню емоційної стійкості як предиктора психологічного благополуччя цієї важливої групи майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Волинець Н.В. Психологічні особливості особистісного благополуччя в професійній сфері життєдіяльності : монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2019. 620 с.
2. Ben-Shahar Tal. Happier: Learn The Secrets to Daily Joy and Lasting Fulfillment. New York : McGraw-Hill Education, 2007. 192 p.
3. Bradburn N. The structure of psychological well-being. Chicago : Aldine, 1969. 318 p.
4. Seligman M. Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. New York : Free Press, 2012. 368 p.

СЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА ДОРОСЛИМИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ

ГОНЧАРОВА А.І.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ТЕ РАПІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ ТА ВОЄННИХ ПОДІЙ

Ігрова терапія є одним з ключових методів в психологічній та соціальній підтримці дітей під час конфліктів та воєнних подій. Згідно з дослідженнями, ігрова терапія виступає як ефективний інструмент для розв'язання проблем дитячого розвитку, сприяючи їхньому фізичному, психічному та соціальному добробуту [1]. У контексті конфліктів та воєнних подій, де діти зазнають психологічного стресу та травм, ігрова терапія набуває особливого значення, надаючи можливість дітям вільно виражати свої почуття та емоції через гру. Вона допомагає дітям знайти внутрішні ресурси для подолання труднощів та відновлення психічного комфорту. Ігрова терапія стає невід'ємною складовою психосоціальної підтримки, сприяючи розвитку творчої уяви та соціальної компетентності дітей під час складних життєвих ситуацій.

Для докладного розуміння ігрової терапії та її значення в контексті конфліктів і воєнних подій, необхідно розглянути як теоретичні засади цього методу, так і практичний досвід його застосування. У подальших розділах роботи ми розглянемо основні принципи та методи ігрової терапії, а також вивчимо приклади її успішного застосування в контексті соціально-психологічної підтримки дітей під час конфліктів та воєн.

У дослідженні ролі ігрової терапії в системі психологічної допомоги дітям і сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, використовуються різноманітні методи групової роботи. Зокрема, такі методи, як психологічні ігри, ситуаційні завдання, рольові ігри, робота в малих групах та робота в парах, є дуже ефективними. Психологічні ігри розширюють свідомість, розвивають комунікативні та творчі здібності учасників. Вони мають чітко визначену мету, яка відповідає потребам групи або тематиці тренінгу. Ситуаційні завдання:

група спільно шукає рішення в тій чи іншій запропонованій ситуації, що допомагає їй отримати інформацію та проаналізувати її. Рольові ігри імітують реальне життя та допомагають учасникам краще розуміти соціальні ситуації. Вони дозволяють розвивати нові стратегії поведінки та вирішувати особисті проблеми. Робота в малих групах створює взаємну підтримку та допомагає виникненню єдності групи. Це дозволяє кожному учаснику брати участь у діяльності, навчатися один від одного та використовувати власний досвід та знання. Ще один варіант групового методу, коли учасники працюють в парах, виконуючи завдання психолога, і потім діляться результатами з групою [2].

За результатами досліджень, у межах яких ігрову терапію було застосовано для розв'язання проблем дитячого розвитку, можемо констатувати:

Ефективність як терапевтичного методу. Ігрова терапія є ефективним методом вирішення проблем дитячого розвитку. Вона дозволяє дітям виражати свої почуття, досліджувати та розв'язувати конфлікти, розвивати соціальні навички та виявляти свої потенційні можливості через гру.

1. Покращення емоційного стану. Використання ігрової терапії сприяє покращенню емоційного стану дітей. Вони відчувають більшу підтримку, зрозуміння та прийняття своїх почуттів та емоцій.

2. Розвиток соціальних навичок. Через ігрову терапію діти навчаються спілкуватися, співпрацювати та вирішувати конфлікти з іншими. Вони розвивають соціальні навички, такі як емпатія, співчуття та ефективне спілкування.

3. Підвищення самосвідомості. Гра дозволяє дітям краще пізнати себе, свої почуття, бажання та потреби. Вони стають більш самосвідомими та усвідомлюють свою унікальність та цінність [2, с. 28].

Результати теоретичного аналізу наявних емпіричних досліджень впливу ігротерапії на психічний стан дітей та їхній соціальний розвиток у контексті конфліктів та воєнних подій показують, що ігрова терапія сприяє покращенню емоційного стану, допомагає дітям виявляти, розуміти та виражати свої емоції в безпечному середовищі. Це сприяє зниженню рівня тривоги, стресу та депресії. Також гра відіграє важливу роль у формуванні самоідентифікації дитини. Через різноманітні ігри та ролі, діти можуть краще розуміти себе, свої переживання та потреби. Участь у грі сприяє розвитку соціальних навичок, таких як спілкування, співпраця, вирішення конфліктів та сприйняття інших. Крім того, відчуття прийняття, підтримки та успіху у грі сприяє підвищенню самооцінки та віри в свої можливості у дітей. Також ігрова терапія може допомогти дітям легше адаптуватися до

нових ситуацій, зменшуючи вплив травматичних подій на їхнє психологічне функціонування.

Таким чином, зазначені висновки мають важливе значення для практики роботи з дітьми в умовах конфліктів та воєнних подій. Вони підкреслюють необхідність впровадження ігрової терапії як ефективного інструменту психологічної підтримки та реабілітації дітей, які потрапили в кризові ситуації.

Список використаних джерел

1. Литвиненко С.А. Ігрова терапія як метод розв'язання проблем дитячого розвитку. Наука і освіта. №4-5. 2008. С. 160-167. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5447/1/Litvinenko%20igr.pdf
2. Панка В.Г., Ткачук І.І. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження). Київ : Ніка-Центр, 2020. URL: https://lib.iitta.gov.ua/723324/1/posibnyk-grupovi-formy.pdf
3. Васильченко О.А. Ігрова терапія як метод соціальної роботи з дітьми шкільного віку. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3(19). 2013. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/bd505ab6-ca5e-418a-b007-281c04014322/content

КИРИЧЕНКО У.Г.,
студентка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ АКЦЕНТУЙОВАНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ

Акцентуації характеру – це надмірна вираженість окремих рис характеру та їх комбінацій, що становить крайні варіанти психічної норми, які межують із психопатіями, та можуть посилюватися як в позитивну так і негативну сторону. Вивчення акцентуацій характеру у військових є актуальним у зв'язку з високим рівнем психологічних навантажень, яким піддаються в умовах бойових дій.

Дану тему досліджували К. Леонгард, А.Є. Лічко, С.І. Подмазін, О.І. Сібіль, Л.І. Міщик, Е.І. Михлюк, Л.Д. Столяренко.

Акцентуації відрізняється від психопатій відсутністю однозначного прояву тріади ознак, притаманних психопатіям: стабільності характеру за часом, тотальності її проявів в усіх ситуаціях соціальної дезадаптації. Поняття «акцентуації характеру.» введене відомим німецьким психіатром К. Леонгардом. Він вважав, що у 20–30% людей деякі риси характеру надмірно загострені (акцентовані), що при певних обставинах призводить до однотипних конфліктів і нервових зривів. Особистість стає вразливою

не до будь-яких (як при психопатіях), а лише до окремого травмувального впливу, адресованого «місцю найменшого опору» цього типу характеру при збереженні стійкості до інших. Акцентуйованість може бути виражена по-різному – розрізняють виражену й приховану (латентну) акцентуацію, яка може переходити одна в одну під впливом різних чинників, серед яких важливу роль відіграють особливості виховання, соціального оточення, професійної діяльності, фізичного здоров'я [3].

К. Леонгард виділив такі типи акцентуації: гіпертимний, лабільний, екзальтований, емотивний, тривожний, педантичний, збудливий, демонстративний, ригідний, дистимічний. Можливі змішані типи акцентуацій характеру: гіпертимно-циклоїдний, лабільно-сенситивний, астено-істероїдний і т. ін.

Особливості акцентуацій характеру, на противагу психопатіям, проявляються не завжди, вони можуть навіть показатись лише в певних умовах. І головне – особливості характеру або взагалі не перешкоджають задовільній соціальній адаптації, або її порушення бувають минущими. Кожен тип особистості має свої «слабкі місця», які відрізняють його від інших типів.

Із-за пережитого досвіду військового характеру формується комбатантні акцентуації, котрі характеризуються сукупністю індивідуально-психологічних характеристик, які в бойовій обстановці мали пристосувальний характер. Такими характеристиками є схильність до негайного реагування, підвищена пильність, настороженість, загострене почуття справедливості, тенденція до гуртування з ветеранами локальних війн, феномен соціальної безстрашності, переоцінка життєвих цінностей і цілей [1, с 110].

Комбатантні акцентуації поділяються 1) в залежності від темпераменту – на стеничні, астенічні та дисстенічні; 2) за особливостями соціальної адаптації – на конструктивні та деструктивні – в залежності від особливостей взаємодії соціального та конституціонального складників. Для деяких участь в бойових діях є позитивним досвідом, нормальною діяльністю, що сприяє підвищенню професіоналізму військовослужбовця.

У військовослужбовців, які перебувають на лікуванні у шпиталях, діагностують три типи комбатантних акцентуацій особистості: комбатантний агресивний, комбатантний тривожний, комбатантний лабільний. Комбатантні акцентуації формуються шляхом надбудови на акцентуації довійськового часу нових рис характеру, які виникли внаслідок специфічного впливу бойового стресу, поранення і внутрішньоособистісного конфлікту між соціально-етичною позицією, що виникла в умовах бойових дій, і неприйняттям її суспільством у мирний

час. Спектр прояву комбататних акцентуацій обмежується трьома типами: тривожним, агресивним і лабільним. При цьому, характерологічна структура особистості змінюється, а тип реагування залишається попереднім. Набуті у бойових умовах нові характерологічні риси пораненого, як правило, ускладнюють реабілітацію в умовах шпиталю. Для поранених військовослужбовців характерною є перевага таких копінг-стратегій, як уникнення вирішення проблем; постійна наявність думок, що тривожать, сумнівів про майбутнє; фруструюче визнання безглуздості своєї жертви [2, с. 57–58].

Поранені учасники бойових дій характеризуються зниженням сприйнятливості до критики; нездатністю реально оцінити себе і свої переваги у часі і просторі; неадекватністю реакцій на недооцінку своїх заслуг соціумом; підвищеною роздратованістю; нереальною оцінкою дійсності; складністю у встановленні контактів. Врахування типу акцентуацій, копінгів і інших особливостей поранених здатне значно підвищити ефективність психореабілітаційних заходів [2, с. 57–58].

Як вже раніше згадувалось, тип акцентуації вказує на слабкі місця характеру і тим самим дозволяє передбачати фактори, здатні викликати психогенні реакції, що ведуть до дезадаптації.

Залежно від мети, яку бажає отримати психолог є низка різноманітних методів діагностики акцентуацій характеру, які можно використовувати окремо або у комплексі.

Специфіка роботи з акцентуйованими особистостями полягає в тім, що акцентуації не відносяться до явищ психопатологічних, а є варіантами норми. Робота психолога з акцентуантом в основному полягає в корекції чи побудові особливого роду відносин акцентуанта з навколишніми з урахуванням характеру його акцентуації. Малоефективною є пряма боротьба з негативними поведінковими проявами.

Отже, надмірно складні умови, які викликають акцентуацію рис характеру, частота їх повторення можуть спричинити невротичні, істеричні реакції, спричинити неадекватні дії, вчинки людини. При наданні психологічної допомоги та побудові корекційних занять потрібно враховувати особливості типу акцентуації, які посприяють мінімізації негативних проявів акцентуйованості, зняттю тривожності, підвищенню рівня адаптивності до умов повернення до цивільного життя.

Список використаних джерел

1. Кокун О., Агаєв Н., Пішко І., Лозінська Н. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

2. Мацегора Я., Воробйова І., Колесніченко О., Приходько І. Психологічний супровід військовослужбовців, які виконують службово-бойові завдання в екстремальних умовах [Текст] : методичні рекомендації. Харків : НА НГУ, 2015. 69 с.
3. Кожухова Т. Акцентуація характеру. Фармацевтична енциклопедія. URL: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2690/akcentuaciya.

РАДУЛ І.Г.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному суспільстві бізнес-комунікація відіграє особливу роль, оскільки від її ефективності визначається результативність прибуткових операцій. Отже, в умовах зростаючої конкуренції та постійних змін на ринку розуміння психологічних аспектів комунікації набуває додаткової ключової ваги.

Основна мета комунікації в цьому контексті − ефективно передати інформацію про продукт або послугу покупцеві, переконати його в необхідності товару та спонукати до покупки, розуміння потреб клієнта, використання відповідних навичок комунікації, побудова довіри, уміння працювати з іншими людьми, запам'ятовування та управління інформацією тощо [1, с. 110–111].

Ефективна комунікація в бізнесі передбачає глибоке розуміння потреб та бажань клієнта. Вміння слухати, ставити запитання та виявляти інтерес до потреб покупця. Він також повинен володіти навичками активного слухання, ефективного використання вербальних і невербальних засобів комунікації. Це може включати уміння говорити зрозуміло та переконливо, виявляти емпатію та відповідати на запитання клієнта згідно з його рівнем розуміння.

Бізнес комунікація передбачає уміння діалогічно реагувати на ситуації під час взаємодії, давати аргументовану відповідь та переконувати, лаконічно й точно передати корисну та цікаву інформацію.

Специфіка бізнес-комунікації полягає в тому, що вона здійснюється в наш час в основному за допомогою телефонних розмов або електронною поштою, через Інтернет, що обмежує можливості сприйняття невербальних сигналів – таких, як жести, міміка, тон голосу тощо. У результаті цього

можуть виникати непорозуміння та небажані помилки у сприйнятті інформації. Оскільки комунікація відбувається віддалено, це може створювати проблеми у вирішенні питань та уточненні деталей замовлення. Також це може ускладнити процес переконання або надання додаткової інформації про товар чи послуги.

Комунікація через електронні канали може призводити до затримки у відповідях порівняно з безпосередньою комунікацією. Це може викликати непорозуміння між сторонами та призводити до непорозуміння. Крім того, затримка може ускладнити процес прийняття рішень і викликати недовіру від покупця. У віддалених продажах може бути відсутній особистий контакт та можливість побудувати взаємовигідні взаємини. Це може позначитися на рівні довіри між сторонами та призвести до негативного сприйняття бренду або компанії [2].

Назагал, недоліки специфіки комунікації та комунікативної компетентності в умовах бізнесу можуть призводити до зменшення ефективності продажів, зниження задоволеності покупця та втрати репутації компанії. Однак із використанням відповідних комунікативних стратегій та технологій можна мінімізувати ці недоліки й досягнути успішних результатів у продажах.

Комунікація та комунікативна компетентність відіграють важливу роль в умовах бізнесу. Ефективна комунікація є ключовим фактором для досягнення успіху. Комунікація допомагає розуміти потреби та бажання населення, що дає змогу належно запропонувати відповідний товар або послугу [3, с. 445–447].

Отже, специфіка комунікації та комунікативної компетентності в бізнесі полягає в умінні ефективно спілкуватися з покупцями, встановлювати довірливі взаємини та належно пропонувати відповідні товари або послуги. Для досягнення успіху в бізнесі необхідно постійно вдосконалювати свою комунікативну компетентність та адаптуватися до швидкозмінних вимог сучасного ринку.

Список використаних джерел

1. Митрошенко О. Ю. Комунікативні технології у сфері торгівлі та послуг. *Економіка, менеджмент, фінанси: сучасні виклики та перспективи розвитку.* 2018. № 3 (38). С. 214–219.
2. Петропавловська О. В. Психологія спілкування: основні теоретичні підходи. *Науковий вісник Національного гірничого університету.* 2015. №. 4. С. 133–137.
3. Поршнева М. О. Мова у сфері торгівлі як засіб комунікації. *Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія : Філологічні науки, 2015. № 4. С. 191–196.

САГАМОНОВА О.С.,
магістрантка спеціальності «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ СІМ'Ї У ОСОБИСТІСНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Особистісний розвиток дитини починається від народження і сім'ї належить вагома роль у забезпеченні успішності цього процесу. Сім'я є тією початковою соціальною матрицею, в яку сягає коріння особистості, де визначаються соціальний статус дитини, виникає прихильність до рідних, закладається підґрунтя для становлення її світогляду і переконань, настановлень, морально-етичних ідеалів, уподобань, соціальної поведінки. Посідаючи ключове становище серед соціальних інститутів за своєю екзистенційною сутністю, сім'я є таким «еволюційним винаходом людства, який гармонійно поєднує власне існування з продовженням людського роду і тим самим забезпечує статусно-рольовими виконавцями інші соціальні інститути, сприяючи їх виживанню й існуванню суспільства загалом».

Основна функція сім'ї – репродуктивна, функція продовження роду. Однак, як стверджував Е. Фромм, наближаючись до раннього віку, дитина починає усвідомлювати той факт, що її мати та інші люди є чимось окремим стосовно неї. Цьому сприяє спроможність дитини маніпулювати і вивчати об'єкти, опановувати їх фізично й пізнавати розумово. Із дорослішанням у дитини розвивається прагнення до особистісної незалежності та персональної свободи. Момент усвідомлення дитиною своєї окремішності у фізичному й соціальному просторі є водночас моментом усвідомлення необхідності пристосування, адаптації до цього простору з наступним активним входженням у нього.

Важливість сім'ї у становлення дитини як особистості спричинюється тим, що сімейне мікросередовище є головним «транслятором» культурних норм і цінностей. Тобто цінності, які культивуються в сім'ї, або «ціннісний релятивізм мають тенденцію до безпосереднього засвоєння дитиною».

Як «стрижневу соціальну ситуацію», яка пов'язує індивідуалістичні аспекти особистості з культурними схемами суспільства, розглядав сім'ю Т. Парсонс. У своїх працях він висував на перший план роль символічного процесу, завдяки якому «система особистості» набуває й інтерналізує моральні цінності, визначає цілі, робить вибір і, в такий спосіб, організовує свої мотиви в усвідомлені системи.

О. Мертон, спираючись на результати експериментальних досліджень, доводив, що дитина активно залучається до виявлення та зміни неявних зразків культурного оцінювання, віднесення людей і речей до різних категорій і формування гідної поваги тією самою мірою, якою вона засвоює наявну культурну орієнтацію своїх батьків, що виражається в нескінченному потоці наказів, пояснень і попереджень. З цього науковець робив припущення про те, що дитина зберігає «виявлені в щоденній поведінці батьків неявні зразки культурних цінностей навіть у тому випадку, якщо вони суперечать явним порадам і попередженням старших».

Вивчення взаємозв'язку сімейного виховання й особливостей розвитку дитини дало М. Мід змогу стверджувати, що хоча виховання і не може змінити той факт, що особистість дитини в її суттєвих рисах завжди відображає культуру, в якій вона була вихована, все ж таки «методи виховання можуть мати далеко сягаючі наслідки для розвитку тієї сукупності темпераменту, світогляду, стійких преференцій, які ми називаємо особистістю. В середині гомогенної культури проблема формування особистості постає більш рельєфно. Її не затіняють штучні нагромадження, які складна культура обов'язково привносить у розвиток кожного індивіда, народженого в лоні гібридних традицій».

Психологічний клімат, характер і зміст виконуваних оточуючими дитину людьми конвенційних (формальних) і міжособистісних (неформальних) ролей детермінуються суб'єктивними поглядами батьків, їхніми переконаннями щодо цілей і методів сімейного виховання. Ці переконання й погляди набувають утілення в способі життя сім'ї і способах взаємодії дорослих з дитиною, в стилі батьківсько-дитячих відносин. Саме від батьківсько-дитячих відносин залежить успішність привласнення зростаючою особистістю соціально значущих цінностей і настановлень, розвиток її емоційної сфери, усвідомлення сутності сімейних і більш широких соціальних ролей.

Узагальнення наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників (А. Адлер, Т. Кравченко, Р. Мертон, Д. Олсон, К. Роджерс, С. Розум, Б. Скиннер, В. Солодников та ін.) дає змогу виокремити найбільш поширені стилі батьківсько-дитячих відносин, як то: демократичний, «емоційна дистанція», авторитарний, дитиноцентричний, хаотичний, кожному з яких притаманна сукупність властивостей, що позначаються як на змісті сімейного виховання, так і на формуванні й розвитку дитини. Основна ознака демократичного стилю полягає в тому, що батьки намагаються не стільки «формувати» особистість дитини, дисциплінувати її, скільки допомагають їй індивідуально розвиватися, прагнуть досягати

емоційної близькості з нею. За цього стилю висока вимогливість і контроль поєднуються з демократичністю і прийняттям дитини.

За даними Д. Кенделла і Г. Лессера, діти з демократичних сімей характеризуються вищою успішністю, в них більшою мірою розвинена доброта, працелюбність, уміння, постояти за себе, самостійність, безкорисливість, відповідальність, самокритичність.

На важливості такого стилю батьківсько-дитячих відносин наголошував представник психоаналітичного підходу Е. Еріксон. Розглядаючи особливості розвитку особистості протягом усього життєвого циклу, він дійшов думки про необхідність для кожного індивіда вирішення не психосексуальних, а психосоціальних конфліктів. Успішність реалізації цієї потреби Е. Еріксон пов'язував зі становленням здорової особистості, тобто такої, яка володіє базовим почуттям довіри до світу (внутрішнє самовизначення), автономністю (самостійність, почуття самоконтролю), ініціативністю (здатність вирішувати завдання заради переживання власної активності – рухової і соціальної. Стати такою особистістю, вважав американський дослідник, можна за умов грамотної батьківської позиції, що виявляється в упевненості, надійності, заохоченні самостійності дитини, створенні умов для розширення контрольованого нею простору.

Згідно з поглядами А. Адлера, демократичний стиль батьківсько-дитячих відносин передбачає рівність, але не тотожність між дорослими і дітьми в правах і мірі відповідальності, співробітництво, природні результати. Досягти цього можливо за умов дотримання таких головних принципів сімейного виховання, як відмова від боротьби за владу і врахування потреб дитини.

За переконання К. Роджерса, умовою розвитку здорової особистості є відсутність суперечності між Я-ідеальним і Я-реальним, тобто уявленням про те, як тебе люблять і справжнім рівнем любові. Звідси невід'ємною ознакою ефективних батьківсько-дитячих відносин американський дослідник називав прояв справжніх щирих почуттів (як позитивних, так і негативних) усіма членами сім'ї, безумовне прийняття кожним своїх почуттів і почуттів ближніх, відданість своєму внутрішньому Я. Для демократичної взаємодії з дітьми, за К. Роджерсом, батьки мають володіти трьома вміннями: вмінням слухати дитину; вмінням висловлювати свої думки і почуття в такій формі, щоб дитина могла зрозуміти їх; умінням розв'язувати проблеми в такий спосіб, щоб одержані результати задовольняли всі сторони.

Вивчаючи феномен дезадаптації, К. Роджерс розглядав її як стан невідповідності, внутрішнього дисонансу, що зумовлюються потенційним конфліктом між настановленнями «Я» й безпосереднім досвідом людини.

На переконання американського психолога, доволі часто передумови невідповідності між «Я-концепцією» й почуттями слід шукати в ранніх періодах життя. Нерідко умовою батьківською любові й доброго ставлення до дитини стає її відмова від справжніх почуттів: якщо вона сердиться на батьків, це означає – що вона погана людина. Для успішного виховання, стверджував К. Роджерс, не треба вимагати від дітей (як передумови батьківської прихильності) відмовлятися від своїх почуттів або перекручувати їх, натомість треба пояснювати їм що хоча їхні почуття й зрозумілі, не слід керуватися ними в своїх діях, оскільки така поведінка може нанести шкоду або спричинити страждання близьких. Водночас психолог наголошував на недоцільності засудження самого факту наявності в дитини негативних почуттів. Дитина має не відмовлятися від них, а «навчатися бути стриманою в їх прояві – це дасть змогу сформувати в дитини внутрішні регулятори поведінки, а не конформістські цінності, які проявляються в суто зовнішній слухняності, й уникнути дезадаптації.

Авторитарний стиль батьківсько-дитячих відносин характеризується вимогами дисципліни, послугу, беззаперечного виконання батьківських вказівок, проявами негативізму до дитячих пустощів, прагнення незалежності, самостійності. У відносинах з дитиною домінують звинувачення, догани, критичні зауваження, покарання. За умов сповідування батьками такого стилю виховання, в дитини розвиваються агресивність, замкненість, підозрілість, емоційна холодність, заперечення будь-яких авторитетів. Через невизнання батьками душевної близькості з дитиною, в неї формуються лише механізми зовнішнього контролю, розвиваються почуття провини або страху перед покаранням, вона відзначається постійною настороженістю і ворожістю до оточуючих, підозрілістю й тривожністю, що утруднює встановлення контактів і з однолітками, і з дорослими.

Велику увагу окресленню впливу авторитарного стилю виховання на дитину надавав Р. Бернс. Він відзначав, що дітям авторитарних батьків притаманні напруга, фрустрація, негативна спрямованість загалом, недостатня спонтанність, невпевненість у собі й недостатня розвиненість почуття емпатії, наслідком чого стає невизначена Я-концепція. Через побоювання критики, невдач і покарань, дітям з таких сімей характерна хвороблива ніяковість і соціальна пасивність. У них формується конформна поведінка, оскільки вони недостатньо спонтанні й життєрадісні, у них відсутня впевненість у собі і власних силах.

За умов дотримання батьками дитиноцентричного стилю, дитина стає сенсом і метою їхнього життя. По мірі дорослішання дитини, в батьків актуалізуються побоювання втратити свої позиції й авторитет. У реальному

житті це проявляється у наданні переваги створенню ролі «маленької дитини», в якої з підвищеною увагою культивуються такі дитячі якості, як безпосередність, наївність, грайливість, що знижує рівень вимог до неї. Наслідком цього може стати формування в дитини інфантильності, неадекватного розуміння самої себе і навколишніх людей, невпевненості у своїх можливостях у поєднанні з егоїзмом, упевненістю у власній виключності, переконаністю в тому, що оточуючі мають повсякчас піклуватися про неї, допомагати й захоплюватися нею. Дитиноцентричний стиль відносин виникає й тоді, коли батьки покладають надто великі надії на майбутнє своєї дитини, її успіхи, здібності й таланти, сподіваючись, що вона зможе втілити їхні власні мрії, які в силу тих чи інших причин залишилися нереалізованими.

Хаотичний стиль батьківсько-дитячих відносин позначений тим, що батьки дотримуються діаметрально протилежних виховних принципів. Зазвичай, один з батьків виявляє суворість, вимогливість. схильність до контролю й перевірки всіх дій дитини, покарання. Інший, навпаки, характеризується м'якістю, лібералізмом, прагненням задовольнити найменшу примху дитини. Як наслідок, у сім'ї створюється конфліктна атмосфера щодо виховання дитини, а вона сама змушена пристосовуватися до суперечливих вимог.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, де є конфліктні стосунки між батьками і дітьми (досвіду практичної діяльності центру підтримки сім'ї Українського інституту соціальних досліджень) /[О.О.Яременко, А.М. Нуор, Р.Г. Драпушко та ін]. Київ : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді. 2003. 140 с.
2. Erikson E. Life cycle completed. N.-Y. ; London : W.W. Norton and Co. 1982. 384 p.
3. Kendel D., Lesser G. Shool, Family, and Peer Influences on Educational Plans of Adolescents in the United States and Denmark. Sociology of Education, 1970. №43. P. 270–278.
4. Rogers C.R. On Becoming a Person: A Therapists View of Psychotherapy. Boston: Houghton Mifflin Company. 1961. 420 p.

XU BIHUI,
master's student
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University;

SAVELYUK N.M.,
doctor of psychological sciences, professor,
professor at the department of psychology,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine

PSYCHOLOGICAL TECHNIQUES AND METHODS OF MOTIVATING EMPLOYEES USING IN CHINESE MANAGEMENT

Introduction. In the vigorous development of social economy environment, market competition intensity significantly intensified, enterprises in the development will be faced with more and more pressure of market competition, in view of the situation, the enterprise to obtain long-term development and progress, you need to make sure to give full play to their own advantages and value, attach great importance to human resources management, continuously enhance its market competitiveness. After research, scholars at home and abroad put forward the view that when effective incentive is given to employees, the potential of employees can be fully tapped, which is usually three or four times of that under normal circumstances [1].

Presentation of the main material of the research. The most effective measure for enterprises to strengthen their competitiveness is employee incentive, which is of great significance to their own health and sustainability, which is also the focus of scholars' research. Therefore, the author analyzes and expounds this topic with AB company employees as the research object.

As a private metal sales enterprise, AB Company, with the rapid development of social economy, has significantly expanded its market scale and increased its competitiveness. It has become a leader in the industry. After analyzing the management method used in the operation and development of the company, we can know that at present, AB company's current management mode in practice there are many urgent problems and the insufficiency, especially at the time of employee incentive management, staff to give full play to the incentive effect and value of no, thereby greatly constrained the development of their own, also suggests that the current management mode and its own development needs of fit is bad. It cannot stimulate employees' work enthusiasm and subjective initiative, nor can it promote the growth and development of employees.

Therefore, the research object of the author is AB Company employee, which is studied by the following three methods: first – literature analysis method is used to sort out and analyze the company's incentive status from the four aspects of performance appraisal, promotion, salary and training, and then summarize the problems existing in the company's employee management based on the survey results and relevant information; second – questionnaire survey method; thirdly – statistical analysis.

First, the reference basis of salary incentive is insufficient. Second, the subjectivity of promotion incentive is strong. Third, the incentive of performance appraisal is poor. Four is the daily training become a mere formality, then in the psychological contract theory under the guidance of optimization to improve the countermeasures and suggestions of incentive methods, and puts forward the strong pertinence and practical operability of safeguard measures, aim to ensure the smooth implementation of incentive countermeasures can, achieve healthy and stable development for AB company to provide strong support [2].

The implementation measures are as follows:

1. Incentive problems. First, there is no clear compensation incentive system. Lead to the lack of recognition of the compensation incentive system. Cannot fully reflect the relationship between employee work and compensation. The fairness and impartiality of compensation incentive cannot be fully guaranteed [3]. Second, no fair and objective promotion incentive system was established, AB has not yet developed a promotion assessment information system, so, in the process of conducting the promotion and assessment of employees. Generally, personnel are assessed by the upper leadership. So that, in the process of promotion and incentives, there is a strong subjectivity. There may even be the risk of black box operation. Third, without developing a relatively sound training system, currently, there are still many problems in the training system developed by AB company. Lead to the inability to effectively play the role and value of training. It cannot effectively improve the training effect. Fourth, without adequate binding, the actual situation of each position to formulate a targeted incentive mode. Fifth, without adequately combining the actual needs of the employees, make a clear career development plan, etc.

2. Incentive scheme design. First, it is necessary to design a more complete and fair salary system to enhance the recognition of the salary system. Second, we should refine the contents of performance management to improve the pertinence and effectiveness of performance management. Third, to construct a more scientific and reasonable training system to improve the enthusiasm of employees to participate in training. Fourth, formulate and career planning to provide career direction plan for employees of all positions. Fifth, build a more perfect welfare system to provide welfare guarantee for employees.

3. Safeguard measures. First, personnel guarantee. AB company should develop a more perfect and scientific grassroots staff incentive optimization plan, and closely supervise and manage the actual implementation process of the plan. Second, organizational guarantee. AB company needs to supervise the actual implementation of the incentive plan through the component supervision team, and requires all departments to timely summarize and feedback the incentive situation. Third, institutional guarantee. AB company needs to develop a perfect incentive collective decision-making system to improve the objectivity and fairness of close incentive. At the same time, it is necessary to actively guide employees to participate in the implementation of incentive plan and promote the full implementation of incentive plan. Fourth, corporate culture guarantee. Enterprises need to strengthen cultural construction, guide employees to participate in corporate culture training activities, improve the educational standards for employee recruitment, and mobilize these high-quality professional employees to participate in the construction of corporate culture.

Conclusions. AB company in the process of spiritual motivation for employees, need this start from the enterprise culture construction. Full enterprise culture influence on employee behavior and attitude, and the enterprise culture and enterprise daily work fully integrated, this can make employees in the process of daily work to strengthen the understanding of enterprise culture and understanding. It also need to actively carry out the corresponding enterprise culture training activities, and guide employees to actively participate in the enterprise culture activities.

References

1. Bourne M., Bourne P. The Handbook of Corporate Performance Management. Wiley, Business & Economics, 2012. 280 p.
2. Lencioni P. M. The Advantage: Why Organizational Health Trumps Everything Else In Business, 2012. Wiley, Business & Economics, 2012. 240 p.
3. Scotchmer S. Risk Taking and Gender in Hierarchies. Theoretical Economics. 2008. Vol. 3. P. 499–524.

СЕКЦІЯ 4. РОЗВИТОК ЛОГОТЕРАПІЇ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО АНАЛІЗУ В УКРАЇНІ

БОРОДУЛЬКІНА Т.О.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПРО СМИСЛ СТРАЖДАННЯ В ЛОГОТЕРАПІЇ ВІКТОРА ФРАНКЛА

Страждання є невід'ємною частиною життя людства, про що свідчить історія, але і досі це не є очевидним для кожної людини. Люди схильні уникати болю, криз та страждань, витісняти їх, не звертати увагу, не приймати. Але неминучість страждань рано чи пізно має усвідомитися кожним протягом життя. Ті, хто цього так і не приймає – страждає набагато більше, тому що їхнє страждання не осяяне світлом їхньої свідомості, їхнім прийняттям, не має для них смислу. Як вважає автор методу логотерапії та екзистенційного аналізу – австрійський психіатр, психотерапевт і філософ Віктор Франкл: «Ми не маємо забувати, що можемо знайти сенс у житті, навіть опинившись у безнадійному становищі, перед лицем долі, яку не можна змінити» [2, с. 122]. Страждання можна метафорично порівняти з хрестами, які у кожного свої, як і переживання страждання є для кожного індивідуальним. Те, що для однієї людини є беззаперечним тягарем та викликає біль, для іншої є або не таким тяжким «хрестом», або навпаки є сильною руйнуючою силою, несумісною з життям. Додатковим тягарем для окремої людини є існуючий і сталий тисячолітній досвід страждань людства, колективні травми, пов'язані з війнами, геноцидами, насиллям, сімейний травматичний досвід та ін.

Віктор Франкл сам пройшов нацистські концтабори під час Другої світової війни. Маючи досвід виживання в жахливих нелюдських умовах, він безпосередньо стикнувся з неминучістю страждань та болю, невідворотністю долі, що, звичайно, вплинуло на його погляди на смисл страждання в житті людини; на місце страждання в логотерапії та екзистенційному аналізі.

В логотерапії тема страждання пов'язана з однією з трьох груп цінностей, описаних В. Франклом, а саме – з цінностями ставлення. «Цінності ставлення втілюються там, де людина стикається з чимось, чого

не може змінити, з тим, що нав'язане долею», – зазначає В. Франкл в своїй книзі «Лікар та душа», уточнюючи, що «це не означає, що людське життя може бути сповнено сенсу тільки в творчості чи насолоді, але і у стражданні!» [1, с. 127]; «страждання часто нас виховують, завдяки їм ми мудрішаємо» [1, с. 128]. В. Франкл вважає, що в психодуховній сфері «страждання призначене оберігати людину від апатії, від психічного rigor mortis». Доки ми страждаємо, доти залишаємося психічно живими» [1, с. 131]. Але при цьому В. Франкл пояснює, що «страждання задля сенсу в жодному разі не є необхідними» [2, с. 123].

Виходячи з цього, можна вважати, що логотерапія демонструє усвідомлене ставлення до людських страждань і їхньої неминучості – і це вже важливо. Таке усвідомлення є передумовою успішності психологічної допомоги страждаючій людині. На мою думку, одним з важливих завдань логотерапевта як раз і є супровід людини (пацієнта, клієнта) на шляху до знаходження смислу в своєму житті та осмислення того, що страждання, з яким вона стикається у власному житті, є неминучими і цілком реальними. Усвідомлення і прийняття того, що наш світ не є і ніколи не буде досконалим, що зло є однією з рушійних сил у всесвіті, що будь-яка людина також несе в собі зародки цього зла, вже може мати певний терапевтичний ефект та полегшувати страждання конкретної людини.

Визнання того, що страждання реальні, є болісним, тому що в наслідок такого розуміння у людини руйнується її ідеальне уявлення про світ без страждань та без болю. Не кожний може гідно витримати це руйнування ілюзорної ідеальної картини світу, яка тривалий час (а то й все життя) могла бути базовим орієнтиром в житті людини. В. Франкл вважає, що: «Доля, з якою стикається людина, має подвійний сенс: там, де це можливо, її слід змінювати, там, де необхідно, – витерпіти. При цьому слід пам'ятати, що «бездіяльність» та пасивність – основа всіх страждань. Тому людині слід бути пильною й остерігатися спокуси передчасного складання зброї та схиляння голови перед уявним вироком долі. Лише тоді, коли більше немає можливості для втілення творчих цінностей, коли для формування долі бракує реальних засобів, настає час для втілення цінностей ставлення, тільки тоді є сенс «нести свій хрест». Сутність цінностей ставлення полягає в тому, щоб покірно сприйняти те, що неминуче. Тож обов'язковою умовою втілення цінностей ставлення є реальна неминучість того, що людина покірно сприймає» [1, с. 134]. Прийняти страждання як данність людського життя – це, мабуть, перший крок. Наступним кроком – буде ось це «покірне» прийняття долі (у разі її дійсної неминучості), що для сучасної людини є важким викликом, адже ми часто керуємося тим, що «все в наших руках», в тому числі доля. До

випадків неминучості долі, мабуть, можна віднести невиліковні хвороби, будь-яку втрату (близької людини, домівки, частини тіла та ін.), перебування у полоні та ін. Неминучість долі та реальність страждань українці відчули на собі під час тривалої війни – тож, для багатьох є актуальним те, як з цим досвідом жити далі. Тому робота логотерапевта включає подальший супровід клієнта у переживанні страждання, бо не кожна людина зможе гідно витримати осяяння про реальність страждання та неминучість своєї долі, хтось може впасти у відчай та/або депресію, відчути екзистенційний вакуум, розчаруватися у всіх і у всьому, в тому числі в своєму житті, в собі, втратити смисл та надію. Дехто може застрягти на цьому етапі та використовувати своє страждання для отримання певної (вторинної) вигоди, маніпулювати іншими, прикриваючись своїм стражданням. Дехто може зробити зі свого страждання культ, що теж буде нездоровим та шкідливим для людини.

В логотерапевтичному підході для розуміння страждання треба дослідити разом з клієнтом/пацієнтом, з якою універсальною цінністю людини це страждання пов'язане. Також важливим кроком терапевтичної допомоги є пошук нових можливостей для людини в цьому стражданні та позитивного боку страждань. Одна з концепцій логотерапії – концепція позитивного оптимізму – спрямована як раз на зміну ставлення людини до страждання, яке полягає у формуванні ставлення до страждання як на досягнення людини. Пошук смислу страждання допоможе людині продовжувати життя, а не впадати у відчай та депресію. Логотерапевт має допомогти людині відновити доступ до власного духовного виміру – і це є найважливіше у допомозі в полегшенні людині переживання неминучості страждання. Духовний вимір – це і є основний ресурс для подолання людиною будь-яких кризових ситуацій. Людина, яка живе з проявленим, актуалізованим духовним виміром, має і відповідно інше ставлення до страждань, болю, зла; здатна бачити їхній смисл в своєму житті.

Одним зі шляхів застосування логотерапії для полегшення людських страждань можна також вважати ознайомлення з книжками В. Франкла, особливо з тими з них, в яких він описує власний досвід страждань, пов'язаний з перебуванням під час другої Світової війни у нацистських концтаборах. У своїй автобіографічній праці «Спогади» В. Франкл зазначає, що його досвід можна застосовувати «не тільки по відношенню до колективних неврозів і навіть не тільки до неврозів. Це про страждаючу людину як таку»; також він наводить кілька прикладів того, як люди, які втратили смисл життя та потрапили в пастку страждань після ознайомлення з його книгою «Людина в пошуках справжнього сенсу» [2]

знаходили смисл для подальшого життя, знаходили смисл в своїх стражданнях.

Також відомо, що логотерапія напрацювала позитивний досвід в полегшенні страждань людини при невиліковних хворобах та хронічному болі, при самоушкоджувальній поведінці та ін.

Список використаних джерел

1. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. Харків : КСД, 2018. 319 с.
2. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків : КСД, 2023. 160 с.

НЕСПРАВА М.В.,
доктор філософських наук, професор кафедри психології
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
м. Дніпро, Україна

ЛОГОТЕРАПІЯ ЯК ТОНКЕ НАЛАШТУВАННЯ СОВІСТІ

У час випробувань війни, коли багато наших співвітчизників перебувають у стражданнях, зазирають в очі смерті та нерідко втрачають сенс життя, особливої актуальності набувають запропоновані Віктором Франклом логотерапія і екзистенційний аналіз.

Логотерапія В. Франкла пропонує три способи знайти сенс життя. По-перше, людина може долучитися до творчої дії, до створення чого-небудь; по-друге, людина може відчути переживання, здійснити занурення у почуття; по-третє, сенс має бути виявленим через зміну ставлення людини до ситуації, яку вона не здатна змінити. Проте, у кожному із вказаних способів сенс може бути знайдений за допомогою цінностей і совісті. Сенс, як підкреслює В. Франкл, не тільки має бути знайдений, а й може бути знайдений, і в цьому пошуку людину спрямовує саме совість. Вона є провідником, що веде людину в її відповідях на запитання, поставлені життям до відповідальності за своє життя. Неголосний, але наполегливий голос совісті, яким вона «розмовляє» з нами, – це незаперечний факт, який переживає кожен. Відповідно те, що підказує совість, щоразу стає нашою відповіддю на поставлені запитання.

Слід зазначити, що совість відіграє провідну роль у логотерапевтичній практиці В. Франкла і тому потребує більш пильної

уваги. Розкриття ключових особливостей цієї категорії у контексті логотерапевтичного вчення В. Франкла і стане за мету даної доповіді.

На думку В. Франкла, совість – це орган сенсу. Він визначає її як здатність виявити той єдиний і унікальний сенс, який криється в кожній конкретній ситуації [1]. Задача совісті – відкрити людині «те, що потрібно». Однак «те, що потрібно» завжди тільки одне. У такий спосіб, йдеться про індивідуальний обов'язок, який не може бути охопленим загальний «моральним законом» (на кшталт кантівського імперативу) і який не може бути пізнаним раціонально, тому осягається лише інтуїтивно. Совість і забезпечує інтуїтивне досягнення цього результату. Тільки совість здатна узгодити загальний моральний закон із конкретною ситуацією конкретної людини. І хоча совість не спрямована проти загального морального закону, але вона враховує конкретну, унікальну ситуацію тут і тепер, розкриває єдине необхідне, що в цій ситуації ми маємо робити. Те, що робить совість, щоразу виявляючи унікальний смисл у будь-якій ситуації, випливає, як вважає В. Франкл, зі схоплювання гештальту на основі того, що ми називаємо волею до смислу. Тобто, совість віддзеркалює через конкретну ситуацію загальні моральні закони і дає нам підказки щодо цієї конкретної ситуації. Отже, життя по совісті – це завжди абсолютно індивідуально-особисте життя відповідно до абсолютно конкретної ситуації.

Важливою характеристикою совісті є її ірраціональний характер. Те, що називають совістю, як вважає В. Франкл, по суті, занурене в глибини несвідомого, має підсвідому основу. Адже великі й справді екзистенціальні рішення в житті людини завжди нерефлексовані й тим самим неусвідомлені, тому витоки совісті сягають несвідомого. У цьому сенсі совість можна назвати також ірраціональною; вона а-логічна або, ще точніше, до-логічна. Проте совість не є потягом. Як пояснює В. Франкл, не існує морального потягу, подібного до сексуального; адже моя моральна совість – це не те, що тягне мене, а те, перед обличчям чого я приймаю рішення. Тобто, совість – це до-логічна інстанція, перед якою ми несемо відповідальність.

Розглядаючи питання походження совісті, В. Франкл піддає критиці розповсюджену редукціоністську теорію совісті, згідно з якою цей унікальний людський феномен є результатом процесу зумовлення. Редукціоністи наполягають, що в людині немає нічого, що не можна було б знайти в інших тварин, і кажучи про поведінку тварин, аналогічну моральній поведінці людей, не бачать якісної різниці між ними. Спростовуючи такий підхід, як заснований не на емпіричних підставах а на

апріорних, дослідник наводить яскраву аналогію із собакою. Поведінка собаки, який забруднив килим і ховається під диваном, засунувши хвіст поміж лап, – це, як підкреслює В. Франкл, є не проявом совісті, а тривожним передбаченням, сповненим страху очікуванням покарання. Однак це не має жодного відношення до совісті, бо справжня совість не має нічого спільного з очікуванням покарання. Поки людина вмотивована страхом покарання чи надією на винагороду, совість, як вважає В. Франкл, ще не сказала свого слова. Тобто чиста совість ніколи не може бути причиною благополуччя людини, вона завжди лише його наслідок. Згадуючи прислів'я: «коли совість чиста, спи спокійно до ранку», В. Франкл пропонує остерігатися того, щоб зробити з моралі снодійне, а з етики – заспокійливе. Тобто душевний спокій – це не мета, а наслідок нашої етичної поведінки.

Слід зазначити, що совість, до якої апелює логотерапія, притаманна як релігійним, так і нерелігійним людям. Відмінність, згідно з В. Франклом, полягає лише в тому, що нерелігійна людина не ставить перед собою останнього питання – перед ким вона несе відповідальність за реалізацію сенсу свого життя. Для релігійної ж людини цією останньою вищою інстанцією є Бог. І так як у кожної людини, за В. Франклом, є глибинне прагнення до спілкування у внутрішньому діалозі зі «співрозмовником», до якого звернені наші найпотаємніші думки, отже, совість – це «підсвідомий Бог», який приховується в кожній людині.

Розглянувши характерні особливості розуміння совісті у логотерапії В. Франкла, слід зосередити увагу на їх практичному вимірі, який стосується питань взаємодії логотерапевта із пацієнтом. У даному вимірі зазначимо два важливих аспекти, які також пов'язані із характерними особливостями розуміння совісті.

По-перше, логотерапевт має спрямовувати пацієнта до його власної особистої совісті [2]. Оскільки лікар не може нав'язувати пацієнтові ту чи іншу світоглядну позицію, а також свої цінності, то завдання психотерапевта, як зазначає В. Франкл [1], полягає в тому, щоб повернути людині довіру до несвідомого і до своєї совісті. Так як смисл має бути знайдений і не може бути даний (особливо лікарем), то пацієнт має знайти його спонтанно. І хоча роль логотерапевта полягає в розширенні та проясненні поля зору пацієнта, щоб увесь спектр смислів і цінностей став видимим, однак вибір з усього цього спектра пацієнт має здійснити сам.

По-друге, логотерапевт і пацієнт мають враховувати, що совість може помилятися. Як зазначає В. Франкл [1], совість може вводити людину

в оману. Більш того, до останнього подиху людина не знає, чи втілила вона справді сенс свого життя, чи лише помилялася. Проте людина, щоб не суперечити своїй людяності, має безумовно підкорятися своїй совісті, хоча вона і усвідомлює можливість помилки. Тобто можливість помилки не позбавляє її необхідності намагатися. Водночас, можливість, що моя совість помиляється, передбачає можливість того, що совість іншого може бути права. Вказана властивість дає право психотерапевту на директивне втручання у крайніх випадках, наприклад таких, як суїцидальний ризик. На думку В. Франкла, тільки помилкова совість може наказати людині вчинити самогубство. І як він сам зізнається, що із радістю приймав на себе відповідальність за те, що був директивним, пропонуючи життєствердний світогляд, коли працював із суїцидальними пацієнтами.

Отже, основне завдання логотерапії – допомогти совісті людини, яка відчуває екзистенціальний вакуум, виправити свою помилку, тобто знайти в ситуації її справжній сенс. Водночас логотерапія є досить тонким налаштуванням совісті, причому як пацієнта, так і логотерапевта.

Список використаних джерел

1. Frankl V. The Unconscious God. Pocket Books, 1985. 161 p.
2. Frankl V. The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy. World Publishing Company, 1969. 179 p.

ТЮТЮННИК С.В.,
магістрант спеціальності «Психологія»
Університету імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

АЛКОГОЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК РЕАКЦІЯ НА ЕКЗИСТЕНЦІЙНУ КРИЗУ В КОНТЕКСТІ ЛОГОТЕРАПІЇ ВІКТОРА ФРАНКЛА

У контексті боротьби з алкогольною залежністю необхідно зрозуміти, як внутрішні мотиви впливають на бажання осіб відмовитися від алкоголю. У нашому магістерському дослідженні ми звертаємо увагу на роль логотерапії у допомозі особам з алкогольною залежністю знайти особистісний сенс, що може слугувати стимулом до абстиненції.

Робота досліджує, як логотерапія Віктора Франкла може бути застосована до проблеми алкогольної залежності, особливо в контексті екзистенційної кризи. Аналізується вплив емоційної регуляції, соціальної підтримки, та пошуку сенсу життя на мотивацію до відмови від алкоголю.

Дослідження підкреслює потенціал логотерапії як ключа до подолання залежності шляхом знаходження особистісних сенсів та цілей.

У роботі застосовуються кілька ключових понять. Езистенційна криза – стан відчуття безглуздості та порожнечі, відсутності волі до сенсу. Алкогольна залежність є медично визнаним станом, який характеризується нездатністю контролювати споживання алкоголю, незважаючи на негативні наслідки в різних аспектах життя людини. Абстиненція означає повне утримання від вживання алкогольних напоїв, що застосовується як частина лікування алкогольної залежності для покращення фізичного та психічного здоров'я [1].

З методологічно важливих інструментів використовуємо опитувальник оцінки стадії готовності до змін та лікування (SOCRATES). Це інструмент для вимірювання готовності до змін у осіб з алкогольною залежністю [2]. Він складається з трьох шкал: розпізнавання проблеми, амбівалентності до змін, та активних кроків до зміни. Результат опитування дає можливість оцінити, на якому етапі змін знаходиться особа, та спрямувати лікувальні заходи відповідно до цього рівня готовності. Також ми використаємо додаткові інструменти для вимірювання емоційної регуляції, інструментальної та емоційної підтримки. Аналізуємо взаємозв'язки між цими чинниками та їх вплив на мотивацію до утримання від вживання алкоголю.

Результати досліджень з проблем алкогольної залежності підкреслюють значення емоційної підтримки та регуляції, позитивного ставлення до життя у формуванні мотивації до абстиненції. Виявлено, що вищі рівні життєвого задоволення та позитивних емоцій корелюють з більшою готовністю до відмови від алкоголю.

Результати демонструють, що інтеграція логотерапевтичних принципів може збагатити підходи до лікування алкогольної залежності, пропонуючи залежним шлях до осмислення свого життя через пошук особистісного сенсу та цілей, що стимулює мотивацію до змін.

Подальші дослідження мають на меті глибше вивчення впливу логотерапевтичних методів на тривалість ремісії та загальне психологічне благополуччя осіб з алкогольною залежністю.

Список використаних джерел

1. Šarić D., Bogović Dijaković A. Socioemotional predictors of motivation for abstinence in alcohol addicts. Alcoholism and Psychiatry Research. 2018; 54: 33-44. DOI: 10.20471/may.2018.54.01.03.

2. Психіатрія та наркологія. Інструменти вимірювання залежностей: навч. посіб. / [кол. авт.], за ред. О. О. Сердюка, В. В. Чугунова ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Запорізьк. держ. мед. ун-т ; ун-т Вейна ; Мічиган. ун-т. – Харків – Запоріжжя, 2022. – 272 с.

ШАТАЛОВИЧ І.В.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;

ШАТАЛОВИЧ О.М.,
доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара м. Дніпро, Україна

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРЕТЬОЇ ВІДЕНСЬКОЇ ШКОЛИ ПСИХОТЕРАПІЇ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

«У кожного часу свої неврози – і кожному часу потрібна своя психотерапія» [3]. Вказаний вислів В. Франкла – засновника Третьої віденської школи психотерапії, батька логотерапії та екзистенційного аналізу, як на нашу думку, набуває надзвичайної актуальності з огляду на існування кожної людини у сучасних українських реаліях. Метою доповіді є розкриття основних змістовних положень зазначеної актуальності.

В першу чергу, звернемо увагу на певну кореляцію щодо актуалізації логотерапії в Україні із виникненням Третьої віденської школи психотерапії. Зазначаючи, що біогенетичний закон Ернеста Геккеля (згідно з яким онтогенез у скороченій версії повторює філогенез) можна застосувати і до логотерапії, В. Франкл [4] підкреслює, що третя школа віденської психотерапії за походженням так чи інакше була пов'язаною зі школами Фройда й Адлера.

Послідовні кроки вказаного зв'язку простежуються як на особистісному так і на соціокультурному рівнях. Як згадує В. Франкл [4], навчаючись в університеті, він листувався із Зигмундом Фройдом, а коли зайнявся медициною, то познайомився з ним особисто. І вже у 1924 року З. Фройд опублікував його статтю в своєму в журналі International Journal of Psychoanalysis. А вже через рік, у 1925-му році, іншу статтю В. Франкла опублікував Альфред Адлер у International Journal of Individual Psychology. А потім ще через два роки А. Адлер розриває із В. Франклом, так як той виявився надто неортодоксальним. Щодо соціокультурного контексту, то Перша віденська школа була заснована З. Фройдом як певна реакція на епоху консервативної Австрійської імперії, в якій виганяли всі прояви чуттєвості, відкритості, насолоди життям із публічного життя. Наукова

діяльність А. Адлера, засновника Другої віденської школи, протікала в обстановці розвалу Австрійської імперії. Відповідно він дійшов висновку, що людина має свободу волі, якої достатньо для подолання своєї початкової неповноцінності та досягнення влади. А як в свою чергу зазначав В. Франкл, сьогодні ми, по суті, маємо справу вже з фрустрацією не сексуальних потреб, як за часів Фройда, а із фрустрацією потреб екзистенціальних. Сьогоднішній пацієнт уже не стільки страждає від почуття неповноцінності, як за часів Адлера, скільки від глибинного відчуття втрати смислу, що поєднане з відчуттям порожнечі [3].

З цікавою відповідністю становлення логотерапії відбувається і в українському суспільстві. Подібно до того, як Перша віденська школа виростає на тлі консервативної епохи Австрійської імперії, настанови якої З. Фройд позначав як придушення прагнення до задоволення і сексуальності; так і на противагу консервативним поглядам Радянської імперії із відомим афоризмом «в СРСР сексу немає» найпершими серед психологічних принципів актуалізуються принципи фройдівського психоаналізу. Не випадково, що і перші видання З. Фройда починають друкуватися на пострадянському просторі ще наприкінці 80-х років XX століття, раніше, ніж праці В. Франкла. Певна відповідність спостерігається і в україномовних виданнях. Для порівняння, перше видання базової книги З. Фройда «Вступ до психоаналізу» з'являється у перекладі з німецької Петра Таращука у 1998 році [2]. А провідна робота В. Франкла «Людина в пошуках сенсу. Психолог у концтаборі» з'являється українською лише у 2016 році [1]. Подібно до того як Друга віденська школа виникає на тлі розпаду Австрійської імперії, так і після розпаду Радянської імперії нові українці також здебільшого опікувалися адлеровськими питаннями влади, що як наслідок спричинило соціальні революційні кризові явища. Відповідно, в сучасних реаліях на зміну фройдівському і адлерівському підходам, що відповідали на питання задоволення і влади, виникають нові екзистенціальні питання, що потребують актуалізації логотерапії В. Франкла.

Ще одна кореляція, на яку слід звернути увагу стосується двох варіантів екзистенційної кризи. Про першу кризу, яка відбулася ще до трагічних подій голокосту, свідчить сам В. Франкл: «як бути з твердженням, що кожен засновник психотерапевтичної школи кладе в основу своєї системи власний невроз і описує у своїх книгах власний випадок? Зрозуміло, я не маю права міркувати в такому контексті про Фройда й Адлера, але, що стосується логотерапії, я охоче визнаю, що в молодості пройшов через пекло відчаю через відчутну безглуздість життя, пройшов через повний і тотальний нігілізм, поки не виробив проти нього

імунітет. У підсумку я створив логотерапію» [4]. В. Франкл так пояснював причини, що породжують екзистенційний вакуум: на відміну від тварин інстинкти не диктують людині, що їй потрібно, і на відміну від людини вчорашнього дня традиції не диктують сьогоднішній людині, що їй належить. Не знаючи ні того, що їй потрібно, ні того, що вона має робити, людина, схоже, втратила чітке уявлення про те, чого ж вона хоче. У підсумку вона або хоче того самого, чого й інші (конформізм), або робить те, що інші вимагають від неї (тоталітаризм) [3]. Людина намагається заповнити цей вакуум через професійну надактивність та відцентрове дозвілля. Таким чином, люди «не мають часу» щоб додумати свої думки. Коли вони починають думати, приходить секретар, щоб підписати щось, або потрібно відповісти на телефонний дзвінок. У людей з'являється жага мати гроші, начебто це може бути метою само по собі, «час – гроші». І вони виявляють прагнення до швидкості. Відповідно швидша машина для них стає метою сама по собі. Це, як підкреслює В. Франкл, механізм захисту, спроба уникнути зіткнення з екзистенційним вакуумом. Що менше людина усвідомлює мету, то швидше вона намагається їхати. Втеча від себе дає змогу уникнути можливості виявити порожнечу в собі.

Проте вказані кризові явища проявлення екзистенційного вакууму, що набули актуалізації для наших співвітчизників у довоєнні часи вже відходять на другий план, а більшою мірою у жахливому сьогоденні війни актуалізуються екзистенційні питання страждання і смерті. Керівництвом для відповіді на них цілком може слугувати логотерапевтичний доробок В. Франкла, який перевірив його на власному досвіді виживання в умовах концтабору посеред смерті та страждань.

Підсумовуючи зазначимо, що три віденські школи психотерапії знаходять віддзеркалення у розумінні В. Франклом людини розумної (homo sapiens), яка являє себе у трьох іпостасях. По-перше, відповідно до Першої віденської школи, розуміння людини як homo amans (людина, яка любить); по-друге, відповідно до Другої віденської школи, людина, як homo faber (людина, яка творить); і насамкінець, у Третій віденської школі, увага приділяється людині як homo patiens (людина, яка страждає). Саме в останній якості, на погляд В. Франкла, людина повніше і глибше розкриває сенс життя, оскільки страждання сприяють виявленню найкращих її душевних якостей. За В. Франклом: «жити означає страждати, вижити означає знайти сенс у стражданні. Якщо життя взагалі має сенс, має бути сенс у стражданні й смерті. Та жодна людина не може сказати іншій, у чому цей сенс полягає. Кожен повинен з'ясувати його для себе і взяти на себе відповідальність, передбачену цією відповіддю» [1]. У такий спосіб, положення двох перших віденських шкіл набувши актуалізацію в нашому

сучасному українському суспільстві підпорядковуються останній – Третій віденській школі Віктора Франкла. Отже, рухаємось разом із ним у пошуках смислу!

Список використаних джерел

1. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 160 с.
2. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Київ : Основи, 1998. 709 с.
3. Frankl V. Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. München : Piper Verlag, 1985. 304 s.
4. Frankl V. The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy. World Publishing Company, 1969. 179 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Арап Ганна Вадимівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».

Бакута Тетяна Юріївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».

Балухтіна Олена Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».

Баршацький Ігор Валерійович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».

Березенко Віта Віталіївна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету.

Близнюкова Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Бойко Аліна Олексіївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Болотов Дмитро Сергійович – аспірант Запорізького національного університету.

Бондаревич Ірина Миколаївна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету «Запорізька політехніка».

Бородулькіна Тетяна Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка».

Віхляєва Яна Євгенівна – старший викладач кафедри «Соціальна робота», аспірантка Національного університету «Запорізька політехніка».

Войтовська Алла Іванівна – доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Волинець Галина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».

Гавловський Дмитро Володимирович – аспірант Запорізького національного університету.

Гайворонська Таісія Олексіївна – кандидат філософстких наук, доцент, декан факультету соціальних наук Національного університету «Запорізька політехніка».
Гайдукова Анастасія Геннадіївна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Гайдукова Інна Сергіївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Гандзюк Віталій Олександрович – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
Гноєвой Юрій Григорович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Гончарова Анастасія Ігорівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Горбач Вікторія Олександрівна – студентка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Горностай Катерина Юріївна – студентка спеціальності «Журналістика» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Давидюк Софія Олександрівна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Дрешпак Валерій Михайлович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри журналістики Університету митної справи та фінансів.
Єськова Катерина Вікторівна – старший викладач кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».
Зайцев Гліб Кирилович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Зайцев Кирило Геннадійович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Зелік Оксана Андріївна – старший викладач кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Зінченко Андрій Валентинович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Зубченко Олександр Сергійович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та соціології Маріупольського державного університету (м. Київ)

Іванець Тетяна Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету.
Іванюха Тетяна Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету.
Івченко Софія Сергіївна – студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Карпов Дмитро Сергійович – студент спеціальності «Журналістика» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Катаєв Станіслав Львович – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету.
Катран Валерія Віталіївна – студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Запорізького національного університету.
Кириченко Уляна Геннадіївна – студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Кізілова Дар'я Олександрівна – студентка спеціальності «Журналістика» Бердянського державного педагогічного університету.
Кліменкова Оксана Валеріївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Коваль Владислав Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка».
Коваль Оксана Олексіївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, Навчально-науковий інститут педагогіки.
Ковпак Вікторія Анатоліївна – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету.
Колісник Аліна Володимирівна – студентка спеціальності «Журналістика» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Костромицький Роман Іванович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.
Кошурникова Валерія Валеріївна – магістрантка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».

Кравченко Оксана Олексіївна – декан факультету соціальної та психологічної освіти, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
Кузь Анна Євгенівна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Кузьмін Віктор Володимирович – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка».
Кузьміна Марія Олегівна – доктор філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота», доцент кафедри «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Куліченко Дарина Олегівна – аспірантка Запорізького національного університету.
Лисенко Леся Іванівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Лоцман Сергій Леонідович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Лященко Віра Леонідівна – магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Мазниця Євгенія Романівна – магістрантка спеціальності «Журналістика» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Малий Олег Олександрович – студент спеціальності «Психологія» Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Малюцький Віктор Олексійович – студент спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Мамчур Ірина Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Мартиненко Олександра Вадимівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Центральноукраїнського державного університету імені Володимира
Винниченка.
Матюхін Євгеній Юрійович – аспірант Класичного приватного університету.

Мельничук Ірина Ярославівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Мельнікова Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.
Мимохід Данило Костянтинович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Мироненко Анастасія Павлівна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Мірошниченко Павло Васильович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Запорізького національного університету.
Наливайко Олександра Сергіївна – магістрантка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Недоруєва Дар'я Володимирівна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Несправа Микола Вікторович – доктор філософських наук, професор кафедри психології Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради.
Нестеренко Ірина Петрівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Несчотна Олена Ігорівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Новак Тетяна Олександрівна – викладач кафедри «Соціальна робота», аспірантка Національного університету «Запорізька політехніка».
Одобецька Ірина Сергіївна – керівник медіацентру, асистент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
Онуфрієнко Галина Сергіївна – доктор філософії у філологічних науках, доцент, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка».
Орел Юлія Вадимівна – студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Островська Наталя Василівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».
Панченко Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».

Патюпкіна Оксана Павлівна – студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Запорізького національного університету.
Пащенко Єлизавета Анатоліївна – студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Пенчук Інна Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри журналістики та української філології Класичного приватного університету.
Пилипенко Діана Володимирівна – студентка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Пилипенко Катерина Валентинівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка».
Плющик Ксенія Вікторівна – студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Повстенко Орина Андріївна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Погоренна Ірина Максимівна – магістрантка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Погребна Вікторія Леонідівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».
Пода Олена Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент, заступник голови правління ГО «Соціальна взаємодія».
Пода Юрій Олександрович – аспірант Класичного приватного університету.
Попович Василь Михайлович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Попович Яна Максимівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри «Політологія та загальноправові дисципліни» Національного університету «Запорізька політехніка».
Приходько Анатолій Миколайович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології та перекладу Національного університету «Запорізька політехніка».
Приходько Ганна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету.
Радул Ірина Геннадіївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Рибачук Катерина Олегівна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Руденко Юлія Юріївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Рула Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.
Савелюк Наталія Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Сагамонова Ольга Сахибівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Салюк Марина Анатоліївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Університету митної справи та фінансів.
Санакоєва Наталя Дмитрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету.
Сардак Анастасія Павлівна – студентка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Свалова Марина Ігорівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Семенко Світлана Василівна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.
Сенкевич Геннадій Анатолійович – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики Університету митної справи та фінансів.
Серга Тетяна Олексіївна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Скуртул Ганна Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».
Стадник Альона Георгіївна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка».
Старченко Маргарита Леонідівна – студентка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».

Сю Біхуей – магістрантка спеціальності «Психологія» Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Танкушина Ліна Віталіївна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Таран Володимир Олександрович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Тарасенко Кирил Валентинович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Національного університету «Запорізька політехніка».
Тищенко Катерина Романівна – студентка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Тонкіх Ірина Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».
Трикоз Ірина Володимирівна – магістрантка спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка»; директорка Бізнес-коледжу для практиків.
Тристан Олена Іванівна – магістрантка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Тютюнник Сергій Валерійович – магістрант спеціальності «Психологія» Університету імені Альфреда Нобеля.
Федорова Юлія Юріївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Національного університету «Запорізька політехніка».
Хітрова Тетяна Володимирівна – кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики Національного університету «Запорізька політехніка».
Холодний Павло Олександрович – аспірант Запорізького національного університету.
Чорнобут Ольга Сергіївна – аспірантка Запорізького національного університету.
Шаталович Інна Василівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
Шаталович Олександр Михайлович – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
Шелех Сергій Володимирович – магістрант спеціальності «Соціальне забезпечення» Національного університету «Запорізька політехніка».

Шеховцов Олег Вікторович – аспірант Національного університету «Запорізька політехніка».
Шишков Дмитро Федорович – аспірант Запорізького національного університету.
Шкода Діана Юріївна – студентка спеціальності «Журналістика» Національного університету «Запорізька політехніка».
Шульженко Анжеліка Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.
Щербина Сергій Степанович – кандидат соціологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри «Соціальна робота» Національного університету «Запорізька політехніка».
Ярліченкова Карина Олексіївна – студентка спеціальності «Журналістика» Університету митної справи та фінансів.

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному
та мережному режимах

Матеріали V
Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»

14-15 травня 2024 р.

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM); супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. № 557

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.